

بہاری پوانبیزی

واناناسی - روونبیزی - جوانکاری

منتدی اقرأ الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

دانانی

موحسین نه حمهد مصطفى گهردی

لم عوف
قکگ شس ط است مسته بی

بہاری پرہ و انبیثی واناناسی - روونبیثی - جوانکاری

دانانی

موحسین نہ حمہد مصطفی گہردی

سوپاس و پیژانین

پر به دل سوپاس بو هه موئه و به ریژانه ی
 یارمه تیان دام له هه له چنی و له ریئماییی خوا
 سه رکه و توویان بکات له هه ردوو دنیا .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ الرَّحْمَنُ ﴾ ۱ ﴿ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴾ ۲ ﴿ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴾ ۳

﴿ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴾ ۴ ﴿ الرحمن: ۱ - ۴

به ناوی خوی گه‌وره و میهره‌بان

سوپاس و ستایشی زۆری له‌بن نه‌هاتوو به ئەندازه‌ی ده‌ریای
 په‌وانبیژی قورئان، گوتراو به زمانی که سانی له توتزیک به دل و
 گیان، نووسراو به‌خامه‌ی شاعیرو پۆشنبیرانی دل پر له‌ئیمان، وشه
 ناسک و شیواز جوان، بو تۆ ئە‌ی خودای به‌خشنده‌ی پێگای پوونبیژی
 و، پاست بیژی و جوانکاری بو ه‌ردوو جیهان، خویه دروودی زۆری بی
 پایان، بپژی به‌سه‌ر ئە‌و پێغه‌مبه‌ره‌ی که ئی‌عجاز و په‌وانی قورئانی بو
 ببوو به پشتیوان، توانی به واتای به‌رزو به‌واژه‌ی پاراو و جوان. به‌هاری
 ئیسلام بکات به‌دیاری برابیه‌تی و ته‌بابی و نه‌مانی تاوان. خویه ه‌مان
 ئە‌م درووده بباری به‌سه‌ر ه‌موو ئە‌و پێغه‌مبه‌رانه‌ی که گیان به‌خشانه
 پووناکی ئیمانیان دانا له‌جیگای تاریکی بریوی پووجه‌لی که سانی
 نه‌زان. خویه دروودی زۆرت بباری به‌سه‌ر ئە‌و یاریاوه‌رانه‌ی بو
 که یاندنی تیشکی ئیسلام بو دوورترین شوین به پشتیوانی خوی تاک
 و ته‌نهای میهره‌بان. یه‌ک له‌و شوینانه‌ش که ئە‌م تیشکه‌ی به‌رکه‌وت
 کوردستان بوو نیشتمانی خوشه‌ویستمان، خویه پرزگاری بکه‌ی له
 پارچه پارچه‌یی و ده‌ست به‌سه‌ری و، له‌خو‌په‌رست و گیرفان
 په‌روه‌ران، خویه بمانکه‌ی به‌گه‌لێکی سه‌ربه‌خۆ و زانست په‌روه‌ر و
 یه‌کترگو پیشکه‌وتوو بو راستی و برابیه‌تی و خوشه‌ویستی قه‌له‌م و
 کوردستان.

پیشہ کی

تیمہ له کاتیک که به وردی له هونری په وانبیژی ده روانین، ده بینین ئەم هونره تایبەت نییە تەنیا بە ئە دەبی گەلیک، بە لکو هونریکە هەموو زمانیک تیایدا هاوبەشن، کوردیش وەک هەر گەل و نەتەویەکی جیگای خۆی له نیو ئەم هونره دا کردووتەو بە پیتی ئەم تایبەتمەندییەکی که له و زماندا بە کارهاتوو، بو ئەمەش دەتوانین ئاماژە بە ئە دەبی فولکلۆر و بە شەکانی و قسەکی نەستەق و چیرۆک و شیعر و ئەفسانە و زۆری تریکەین، بە تایبەتی ئەدیب و شاعیرە مەزنەکانمان توانیویانە زۆر بە لیها تووی شیعرەکانیان پێ برازیننەو، بێگومان ئەم جوړه داھێنانەش لە روخساری زمانی کوردی کاریکی ئاسان و سادەنەبوو، بە لکو بە توانا ماندووبوونی قوتابخانەکی کهسانی شارەزاو لیها توو دروست بوو، شاعیرە مەزنەکانی وەک خانێ و جزیری و مەولەوی و نالی و سالم و مەحوی و زۆرانی تر، دەوری بالایان لەم بوارەدا هەبوو، ئەم شاعیرانە لە گەل ئەو هی که مەلاو زانای چاک بوونە، شارەزایی تەواویشیان لە زمانی فارسی و شیعری شاعیرانی ناوداری فارس و، عەرەبدا هەبوو، ئەمە بوو وای کرد کاریگەری زۆریان هەبێ لە پیگە یاندنی هونری ره وانبیژی. دەرکەوتنی ئەم هونرهش بە چرو پری له ئە دەبی کوردیدا کاریکی ئاسان نییە، بە لکو پتویستی بە هەڵدانیکێ زۆر بوو، ئەو هی لیترە هەژی گوتنە و پتویستە ئاماژەکی بو بکەین، ئەم پرسیارانەن: بنەماو یاسای ئەم هونره له کوی سەر هەلئەداو چۆن بەرجهستەبوو؟ وەک زانست چۆن بە سەر دەقه هونریەکان جیبە جی دەکرێ؟ دەبی هەمان زانستی په وانبیژی عەرەبی وەرگیراو وەرگیراوی، کورد بە سەر ئە دەبەکی خۆی جیبە جی بکات؟ یان زانستیکە بوونی خۆی هەر له کۆنەو هەبوو بە وەرگرتنی له ئە دەبەکی

خوی؟ بو وه لآمی ئەم پرسیارانو پرسیارو هوشیوه ((گەلی قانون و پیرەوی گشتی هەیه دەکرێ بەبالای هەموو ئەدەبیەک بپری. مەجاز، کینایە، تەشبیە، ئیستعارە و هونەرەکانی بەدیع و گەلیکی تر لەبابەتەکانی بەلاغە، لەهەموو زمانیکدا هەن و بەکار ئەهێرین. ئەوەندە هەیه ئەبێ وریای ئەوەبین بە جوړیکی وا بەسەربابەتی زمانی خویماندا پراکتیکە بکەین خاسیەتەکانی ئەدەبەکەمانمان لەیاد نەچیتەوه، نموونەیان لەناو جەرگەیی ئەدەبەکەیی خویمانەوه بو بەینینەوه، ئەم زانستەبەلاغە عەرەبییەیی کە ئیستا لە قوتابخانەکاندا ئەخوینرێ پیشانیش لەحوجرەکانی مەلاو فەقیاندا باوبوووە گەلی قانونی گشتی وای تیا بە ئەکرێ بو شی کردنەوهی تیکستی ئەدەبی لە هەر زمانیکی تردا بەکار بەینرێ))^(۱)

زانایانی رهوانبیزی عەرەبی زانستی رهوانبیزیان لە خودی دەقه هونەرەکانیان بەرجەستە کردوو، لە دواي ماندو بوون و بەدوادا چوونیکی زۆر، ئیمەیی کوردیش هەمان ئەم زانستە لەدەقه هونەرەکانی خویمان دەبینین دەتوانین وهک ئەوان بەرجەستەیی بکەین و سوودیش لە هەولەکانی ئەوان وەرگیرین، هەر وهک ئەم زانستە رهوانبیزیانەیی کە لە لایان چەند ئەدییب و زانای کورد بەرەم هاتوو، سەرچاوهی دەستکەوتی زانستی رهوانبیزی ئیمەش، فولکلۆرو شیعری شاعیرانی لیها تووه، هەروا ئەو شاعیرانەیی کە سووقی بوون و پەيوەندییان بە شاعیرە سووقیەکانی میللەتانی دراوسێوه هەبووه، زۆر لە هیماو پەرمزەکانی ئەوانیان بە شارەزایی بەکار هیناوه، هەروا ئەم زانستە چۆن لە دەقه ئەدەبییەکان وەر دەگیرێ لەو

^۱ لە پێگای ئەدەب و لە پێناو نالی دا (محمد) ی مەلا عبدالکریمی مدرس ل ۲۳

هیماو وینهو تابلویانهش وهردهگیری که بوچهند مه بهستیکی تایبته ناماده دهکرین، وهک بو ریکلام و به هیزی و بی هیزی و چاکی و خراپی و جوانی و خیرایی و زوری تر. نه مانه ی که باسمان کردن هه موویان بابه تی ره وانبیژی، که سانی شاره زا ده توانن نه م زانسته له م جوژانه بهرجه سته بکه ن و بیکه ن به پیپره وو یاسا بو که سانی تر، بو نه وه ی فیزی بن و، بتوانن به سهر دهقه کان جیبه جی بکه ن، که وایی ره وانبیژی ده بی به زانسته له و کاته ی له شیوازی تیور (نظری دابی)، ده بی به هونه ر له و کاته له شیوه ی کارو پراکتیک دابی، ره وانبیژی که به م شیوه یه گرنگ بیت، گرنگیه که ی بو چوونه ناو بازنه ی به رفره وانی نه ده به، بو گه یشتن به و تام و چیژیه که له دهقه نه ده بیه کانداهیه، بیگومان نه مه ش کاریکی ناسان نییه، زور جار واده بی که سیک زانایه به م زانسته، به لام بی به شه له لایه نه هونه ریه که ی وهک کار و پراکتیک، بویه که

خومان فیزی یاساو ریساکانی ده که ین ده بی نه م یاساو ریسیایانه له سهر دهقه نه ده بیه کان جیبه جی بکه ین به کارو کرده وه، نه مه ش هه رچه نده زور زه حمه ته و ماندوو بوونمان بو دروست دهکات، به لام گه یشتن به هه نگوین بی جزوی هه نگ نابی .

پیش نه وه ی بچینه نیو بابه تهکانی ره وانبیژی - واتاناسی، پوونبیژی، جوانکاری - ده بی بزانین ره وانبیژی گو ره پانی کاری نه م هه رسی بابه ته یه بو یه کخستن وریکخستنی ده رپرین به شیوازیکی جوان و گونجاو له گه ل باری پیویستی گو یگرو خوینه ر، ده رکه وتنی نه م شیوازه ش ده بی به بوونی هه ماههنگی نه م هه رسی بابه ته بی، نه گه ر هه ماههنگی له نیوانیاندا نه بوو گوزارشت و ده رپرین هه موو لایه نه کی جوانی و له باری به ده سته وه نادات، گه یشتنیش به بنه ماکانی ره وانبیژی به ستراره ته وه به خویندن و

خویندنه وه و لیكۆلینه وه و بیرکردنه وه و به دوادا چوون، بو ئاشكراكردن و پوونکردنه وه ی جوانی و له باری گوزارشت و ده رپراوه كان، بیگومان گه یشتنیش به ریگای پاست و پازاوه بو هر ده قیكى هونه ری ریگایه كى تری پووشنبیری ره خنه گرو كه سانی ئه دیبه .

ئه وه ی ماوه ئاماژه ی پی بکه م بو ئه م نووسراوه م پشتم به چند سه رچاوه یه كى گرینگی ره وانبیزی عه ره بی به ستووه هه ولئى ئه وه شم داوه كه یاسا گشتیه كانی بگونجینم له گه ل نمونه ی ده قه كانی هه ندیک له شیعرى شاعیره ناوداره كانمان له هه مان كاتیشدا سوودم له چند سه رچاوه یه كى ره وانبیزی كوردیش وه رگرتووه ، ئه نجامدانى ئه م كاره شم، ته نیا بو ئه وه بوو كه میك شاره زایی له ده ریای ئه م هونه ره په یدا بکه م، بیه توانم له ده رگای ئه م زانسته بکه م به گولزارو روخساری هونه ری ئه و ئه دیب و شاعیرانه ی كه به هزوو بیرو ده سته په نگینه كانیان توانیویانه زور سه ركه و ته وانه وشه كانیان بکه ن به گول به گریان به ئاگر .

ئیه تر داوا له خوای تاك و ته نیا ده كه م ماندوبوونم بی ئه نجام نه بی و، سوودی بو كه سانی تریش هه بی و، كه لیئیکیش له كتیبخانه ی كوردی پرېكاته وه .

محسن احمد مصطفى

به حرکه

٢٠١٢/٧/٢٠

پهوانبیژی

پهوانبیژی: دهرپرینی ماناو مه بهسته به وشه ی پهوان و گونجاو له گه ل باری پتویستی که سی بو و تراو. ^(۱)

پیناسه ی پهوانبیژی به م شیوه یه، چه مکی ناموزگاری نه و کورده یه که بو قسه پهوانی کوره که ی ده لی: ((قسه بگیژه ببیژه بیویژه)) ^(۲) واته: نه گه ر ویستت قسه بکه یته ده بی قسه که ت وه کو چون گه نم له پیشدا له سه رهندو له دوا یی له بیژینگ دده ی بو نه وه ی گه نمه که پاک و پوخت بی، بو له ناشکردن و کردنی به ئارد، به هه مان شیوه ده بی قسه له پیش دهرپرین و دهرچوونی له دم، پاک و پوخت بکری بو نه وه ی شایسته و جوان و گونجاو له باری، که قسه کردن لای کورد به م جوړه بی ده بی کورد قسه ی پهوانی هه ر له کوته وه لا مه به ست بی، که وای سهرچاوه ی پهوانبیژی لای کورد له نه ده بی فولکلوری خو ی به رجه سته ده بی، نه م نه ده به فولکلوریه شی نه ده بیکی خاوه ن به هاو به پیت و کاریگه ره. باسیل نیکی تین له م باره وه ده لی: ((نه ده بی کوردی له پله ی یه که مدا فولکلوری کوردیه)) ^(۳).

نه وه ی لیړه شایانی باسه و له م پیناسه یه دا بو مان دهرده که وی هه ر گوزارشت و دهرپرینیک به شیوه ی پهوانبیژی بی ده بی دارپشته که ی به وشه ی پاراوو پون و ناشکرا بی، له سه ر زمان خوش بی و ئالوژی تیدا نه بی و، پاک بی له هه له ی پیژمانی، وشه کانی زیندووبن، له و وشانه بن که خه لک

^۱ علم المعانی (د. بیسیونی عبد الفتاح فیود) / ۳۹

^۲ ده قه کانی نه ده بی کوردی (علاء الدین سجادی) / ۱۵۹

^۳ هونه ری پوونبیژی له شیعر ی نالی دا (عبد السلام سالار) / ۲۷

پیان ناشنایه، له هه مان کاتیشدا ده بی له گال باری پیویست و که سی
 گوځرو خوینه ر بگونجی، چونکه گه یاندنی مانا به شیوه یه کی جوان و پوون
 و کاریگه رو گونجاو له گال شوین و که سانی گوځر خوئی له په وانبیزی
 ده بینیته وه، که وایی که سانی په وانبیزی پیویستیان به و واژه و شیوازانه یه که
 گوئی بو پابگیری و کاریگه رو په یوه ندیان به به باته که وه ه بی، نه مه ش
 واته که سی په وانبیزی وه ک نیگار کیش وایه هر چنده که رسته کانیان
 جیاوازی هیه. نیگار کیش له و کاته که به بیری دادی وینه یه ک بکیشی بیر
 له رهنگی گونجاو ده کاته وه، چون په رنگه کان له گال یه کتر بگونجینی و
 بیته جیگای سهر سورمان و لی روانین و ویژدان جولاندن که سی په وان
 بیژیش له و کاته ده یه وی گوزارشت له بابته تیگ بکاته وه بیر له ناوهروک و
 به شه کانی ده کاته وه، جوانترین وشه بو مانا ناماده ده کات، که سهرنج
 پاکیش و کاریگه رو جوولینه ری هه ست و سوژ بن، به م شیوه یه ده بینین
 په گه زه کانی پوانبیزی واژه و ماناو لیکنانی وشه کانه به شیوه یه کی
 گونجاو و کاریگه رو پیک و پوان و پر له ورده کاری، په وانبیزی به ه لېژاردنی
 وشه کان نه و شیوازه پیکدینی که به پی پی پیویستی شوینی دهر برین و باری
 گوځر بی، به شیوه یه ک بی به سهر هه ست و دل و درووندا زالی، چونکه
 زور وشه هیه له شوینیک جوانه و شایسته یه، به لام به کاره یانانی له
 شوینیک تر به ناشرین و ناروا داده نری و ده بیته نیشانه ی تیر لیوه گرتنی
 پخنه گران، بویه هر دهر برین و گوزارشتیک به م شیوه یه نه بوو له واژه و
 واتا کانی که م و کوپی هه بوو، یان له شوینی خوئی به کار نه هات و هسفی به
 په وانبیزی ناکری، که وایی هه موو ده ق و دهر پراویک بو نه وه ی و هسفی به
 ره وانبیزی بکری پیویسته:

۱- ((له لایه نی وشه و پوخسار بی که م و کوپی بی، نه گه ر وشه کانی
بچر پچریبون و له سه ر زمان ناخوش و ئالوزیون، نه وه له زه وقی نه ده بی
به دور ده بی و هیچ جوانی نابی .

۲- ده بی واتا کانی جوان و سه رنج پراکش بی، نه گه ر ناوه روکه که ی
ناشیرین و پوچل بون و په یوه سته کانی شاراوه بن، بایه خی شیوازی
نه ده بی له ده ست ده داو له ناو دلدا جیگای نابیته وه .

۳- ده بی ده ربراوه که له گه ل باری پپویست و که سی گوینگر گونجاو
بی، چونکه شوینه کانی گوزارشت و ده ربرین هموویان وه کو یه ک نین،
شوین تاشوین جیاوازی هیه...بو هر وشه یه ک له گه ل خاوه نه که ی
شوینیک هیه، پله ی به رزی ده ربرین نه وه یه گونجاوو به پی پیویست
بی^(۱) نیمه له وه سفی پیناسه ی ره وانبیژی وتمان ده بی وشه کانی پاراوی
((پاراوی ته نیا وه سفه بو وشه، به لام ره وانبیژی وه سفه بو وشه و بو واتا
هروا ره وانی ده بی به وه سف بو وشه و بو پسته به لام، ره وانبیژی نابی به
وه سف بو وشه، به لکو ته نیا ده بیته وه سف بو پسته که وایی پاراوی
پسته مه رجه له ره وانبیژی. بو نه مه ش ده توانین بلین: هموو پسته یه ک
ره وانبیژی لیوه ه بی ره وانه، به لام ناتوانین بلین هموو ره وانیک
ره وانبیژی))^(۲)

^۱ علم المعانی بیسیونی عبدالفتاح فیود (د) ل ۳۱-۳۳

^۲ جواهر البلاغة (أحمد الهاشمی) ل ۴۰

پوختهی سووده‌کانی ره وانبیژی

- ۱- رهوانبیژی بوّ خو پاراستنه له وه لانهی پوو له مانا ده‌کن .
 - ۲- بوّ جیاوازی وشه‌ی پاراوه له وشه‌کانی تر.
 - ۳- زانستی رهوانبیژی به‌دووادا چوونی نه و پرسته تایبه‌تانه‌ن که سوود به‌خش و جوانیان پیوه دیاره، بوّ نه‌وه‌ی بتوانین خویمان بیاریژین له وه لانه‌ی که‌ده‌بنه ریگر له‌ده‌برپینی مانا به‌پیی پیویست.
- نه‌وه‌ی ماوه لی‌ره ناماژهی پیّ بکه‌م: ئیمه له‌وکاته له ده‌قه هونه‌ریه‌کان ده‌پوانین ده‌بینین، هونه‌ری رهوانبیژی وه‌ک زانست له‌سیّ به‌ش ده‌رده‌که‌ویّ هر به‌شیکیش بابه‌تی تایبه‌تی خوئی هه‌یه، نه‌م به‌شانه‌ش نه‌مانه‌ن: یه‌که‌م : واتاناسی، دووهم : په‌ونبیژی، سییهم: جوانکاری.

واتاناسی

به شه کانی واتاناسی:

- ۱- پیناسه‌ی واتاناسی .
 - ۲- گرینگی زانستی واتاناسی .
 - ۳- جوړه کانی گوزارشتکردن و دهربرین .
- یه که م : هه وال :
- أ- مه به ست له راگه یاندنی هه وال. (خبر)
 - ب - چونیته تی راگه یاندنی هه وال .
 - ج- دهرچوونی هه وال له مانای دروست و بنه په تی خوئی بو مه به ستی تر.

دووهم : دارشتن :

جوړه کانی دارشتن :

- فه رمان - نه هیشتن - پرسیار - بانگکردن - خوئی .
- ۴- بنچینه کانی پسته له زانستی واتاناسی .
 - ۵- چونیته تی شیوازی دهربری .
- تایبه تکردن، یه کسان، کورتبری، دریزبری، پیکه وه نان، دابرین.

واتاناسی

واتاناسی: زانستیکه دامه زراوه له سهه چهند بنه مایهك بو ناسینی قسه و گوزارشت له باره ی په وانی و دهه بپین به پی پی پیویستی شوین و ئاستی که سی بو دهه بپراو .^(۱)

ئیمه گه به وردی له م پیناسه یه بهوانین، دهه بینین هه مان ئه م دوو چه مکه یه که له په ندی پیشینان هاتوو ه ((قه سه تانه ی بیژی نه ی پیژی))^(۲)
 ((قه سه بگیژه، بیبیژه، بیویژه))^(۳)

ئوه ی ئه م دوو په نده ئاماژه ی پی ده که ن، ده بی دهه بپین و گوزارشت به پی باری پیویستی شوین و گوئگر بی، به وشه ی په وان و پاراوی، مانای به شیوه یه کی جوان و له باربی و له بوته ی وشه کانی توایته وه، دهه بپینیش که به م شیوه یه بوو سیفه تی هونه ری ره وان بیژی لی درده که وی و شیایوی ئه وه یه وه سفی به پوون و په وان بکری، به پی ئاماژه ی ئه م دوو په نده، کورد هه ره له کوئه وه قسه و دهه بپینی جوانی مه به ست بووه و هه ولی بو داوه، ئه م دوو په نده ش سه ره چاوه یه کی گرینگی بنه مای په وان بیژی و واتاناسی یه .

ئوه ی لی ره به پیویستی ده زانم ئاماژه ی پیبکه م پی زمان سه ره په رشتیاری ئه ندام و جه سه تی وشه و په سه تی دهه بپراوه، زانستی واتاناسی گیانی هه ست پی کردنی و اتا که یه تی له پووی شیایوی و نه شیایوی و گونجانی له گه ل بارو ئاستی که سی بو دهه بپراو. ئه گه ره ری زمان له وشه سازی ئاماژه

^۱ جواهر البلاغة (أحمد الهاشمی) ل ٤٦

^۲ گوئبزیریک له په ندی کوردی هوشیارنوری له ک ل ٧٨

^۳ دهقه کانی ئه ده بی کوردی (علاء الدین سجادی) ١٥٩

بوّ وشه کانی ناخاوتن دهکات و له پرسته سازیش باس له جوره کانی پرسته و
 که پرسته کانی دهکات، نهوا زانستی واتانسی باس له لیکولینه وهی واتا
 دهکات له باره ی کورتبیری و دریزبیری و پاش و پیش خستن و شوینی
 پیکوه لکان و شوینه کانی جهخت و زوری تر. هموو نه مانه ش بوّ نه وهیه
 که سی رهوانبیزی لیکولینه وه له هموو نه و نه هینیا نه بکات که له سه به ته ی
 وشه و پرسته کانداهیه بوّ نه وهی قسه به پی پی پیویست بی.

نامانجه کانی واتاناسی

- ۱- زانستی واتاناسی گرینگی به پرسته ده دات، گرنگی دانیش به پرسته له جیاوازی شیوازه که ی درده که وی.
- ۲- مه به ست له زانستی واتاناسی به دوا دا چوونی گوزاره و پرسته یه، بو به دست هینانی مانا به شیوه یه کی ریگ و جوان.
- ۳- مه به ست له م زانسته گه یشتنه به و بنه مایانه که ده بنه پیوه ر بو نه وه ی گوزارشت کردن به پی پی پیوستی باری شوین و دوورکه وتنه وه بی له ده برپینی به هه له.^(۱)

جوړه کانی دهر برین و گوزار شت کردن

گوزار شت کردن و دهر برین به زمانی کوردی و زمانه کانی تر دوو جوړی هه یه :-

یه که م هه وال: (خبر)

هه وال: نه و قسه یان نه و دهر برینه یه لایانی راست و دروی هه بی بتوانی بلئی راسته یان بلئی درویه .

داننان به پرستی قسه و ناراستی به به راورد کردن به بوون و نه بوون و پوودان و قه ومانی درده که وی، نابی ته ماشای نییه ت و بیرو پروای خاوه نه که ی بکه ین، چونکه، و تراو له پوانگه ی نییه ت و بیرو پروا نو رجار وا ده بی هیچ بنه مایه کی له پرستیدا نییه، که وابی ده بی و تراوه که به راورد

^۱ منهج البحث اللغوی (علی زوین. د) ل ۱۵۶

بکهین به دهرهوهی خوئی، نه گەر له دهرهوه پویدابوو دهبی به راست نه گەر له گهل دهرهوهی خوئی یهکی نه ده گرته وه واته ناراست و درو.^(۱)

مه بهست له راگه یاندنی ههوال

راگه یاندنی ههوال له بهر یهک له م دووانه ی خواره وه دهبی :

۱- دهربرینی ههوال بو نه وهی گوینگر یان خوینهر پیی بزانی، وهک نه وهی پیی بلئی: دوینی له گه شته که م گه پامه وه. نه م جوړه ههواله به سوود به خش ناو ده بری.

۲- دهربرینی ههوال بو نه وهی به گوینگر پابگه یینی منیش ده زانم و پیی ناگادارم، وهک به که سیکی زیرهک بلئی تو زیرهکی، مه بهست له م ههواله بو نه وه نییه گوینگر پیی بزانی، چونکه خوئی ده بزانی، به لکو مه بهست نه وه یه منیش ده زانم تو زیرهکی، به م جوړه ههواله ش ده لئین: په یوه سته ههوال.^(۲)

چونیه تی راگه یاندنی ههوال

شیوهی دهربرینی ههوال دهبی به پیی پتویستی باری گوینگر بی، باری تیگه یشتنی گوینگر بزانی له چ ئاستیک دایه له وه رگرتنی ههوال، پتویست به جهخت و دوو پاتکردنه وه دهکات یان ناکات؟ نکولی دهکات له باره ی راستی و ناراستی یان ناکات؟ له بهر نه م هوپانه ده بینین راگه یاندنی ههوال

^۱ بلاغة العرب (علی سلوم. د) ل ۱۰۴

^۲ علم المعانی (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۴۴-۴۵

جیاوازی دهبی به پتی پیویستی باری گوئگر. جیاوازی یه کانیش به م شیویه دهبی: -

۱- ئه وهیه گوئگر دلنیایی له راستی هه واله که وه هیچ نکولی لی نه کات، نه مه یان پیویست به جهخت وه دووپا تکرده وه ناکات.^(۱)

خادیم دهلی :

سه فەر به لگ کرا ئیعلان له عالهم
سه قه پ بوو بو عه ذابی جومله عالهم^(۲)

(خادیم) هه والی سه فەر به لگی ۱۳۳۳ک پراگه یاندوووه له بهر ئه وهی زانیویه نکولی له م هه والهی ناکری به پیویستی نه زانیوه جهخت (تاکیدی) له سه ر بکاته وه .

۲ : ئه وهیه دوودلی له راستی هه واله که دا هه بی بویه نه مه یان پیویست به جهخت له سه ر کردنی ده بی به هه ر شیویه که له شیویه کانی جهخت کردنه وه وه ک ئه وهی سویند له هه واله کهیدا به کاربیتنی.^(۳)

وه فایی دهلی :

سا ئه وه ده مه وا بیته نه تو بی و سه ری کولمت
غهیری ئه وه (بالله) نییه له و لیوه ته مه ننام^(۴)

^۱ بلاغة العرب (على سلوم. د.) ل ۱۰۷

^۲ دیوانی خادیم لیکولینه وهی جمال محمد محمد أمين ل ۵۶

^۳ بلاغة العرب ل (على سلوم د .) ل ۱۰۷

^۴ دیوانی وه فایی لیکولینه وهی/محمد علی قه ردهاگی ل ۴۷

وه فایى له دپړی دووهم هه والی ته مه نناى خوځى به یار ده گه بیڼی بو
 نه وهى گومانیش له راستى هه واله کهى نه کات سویندى به (بالله) بو
 ده خوات.

۳- سییه م: نه وهیه گوینگر نکولی له راستى هه واله بکات، بو نه مه ش
 ده بی زیاتر له جاریک جهختى له سهر بکاته وه بو نه وهى هیچ نکولی
 نه مینى^(۱)

مه حوی ده لى :

به خودا قه سه م له گه ل دلى خالى له سوژى عیشق
 ته کرارى حه رقه به س ده مى پر له یا خودا خودا^(۲)

مه حوی ده لى: نه گه ر ناو هینانى خوا پر له سوژى خوشه ویستى نه بی
 ، هه رچه نده ناوى بیڼى له وهت زیاتر نه کردووه که نه لف و بیى دوو باره
 کردووته وه مه به ست له نه لف و بیى نه و پیتانه یه که ناوى خویان لى
 بی که اتووه .

مه حوی بو نه وهى نکولی له راستى نه م هه واله ی نه کرى زیاتر له جاریک
 جهختى له سهر کردووته وه له نیوهى دپړى یه که م سویندى به کار
 هیناوه، له نیوهى دپړى دووه میس وشه ی (به س) ی به کار هیناوه بو
 بی گومانى هه واله که ی.

^۱ بلاغه العرب (على سلوم د).

^۲ دیوانى مه حوی لیکولینه وهى مه لا عبدالکریمى مدرس ل ۳

دهرچوونی ههوال له مانای دروست و بنه‌پهت

ههوالی دروست و بنه‌پهت: ئەو دەرپراوه‌یه تەنها بو مه‌بهستی سوود گەیانندی ههوال به کاربێ. به‌لام زۆر جار بو مه‌بهستی تر به کاردی که‌پهوت و به‌لگه‌ی پسته ئاماژه‌ی پێ ده‌کات، هه‌ندیک له‌زانایانی په‌وانبیژی: ئەو هه‌والانه‌ی که‌بو مه‌بهستی تر به‌کاردین به‌درکه‌(کنایه‌)یان داده‌نن، له‌به‌ر ئەوه‌ی مانای یه‌که‌میان پێگر نییه له‌مانای دووه‌م چینیکی تریش به‌خوازه‌ی به‌ربلاوی ئاویتته‌(المجازالمركب المرسل)ی ناو ده‌به‌ن ده‌لین: ئەم جوژه شیوازه مانای دووه‌می مه‌بهسته که له‌یه‌که‌مه‌وه بو‌ی گوێزراوه‌ته‌وه له‌به‌ر ئەو په‌یوه‌ندییه‌ی له‌نتوانیاندا هه‌یه. هه‌ندیکی تریش ده‌لین: ئەم مانایانه له‌په‌وت و به‌لگه‌کان وه‌رده‌گیرین بو‌یه پێویست ناکات به‌درکه‌ یان به‌خوازه‌ ناویان به‌هین و به‌دوادا چوونیان بو‌یکه‌ین، له‌کاتی‌کدا ئەم مانایانه هه‌ره‌ن.^(١)

منیش لێره له‌به‌ر په‌سندی پای سێیه‌م به‌لامه‌وه، به‌پێویستم نه‌زانی به‌یه‌کی له‌م دوو پایه‌ی دابنیم. ئەم ئاماژانه‌ش که له‌پێگای پسته‌ی هه‌والی وه‌رده‌گیرین وه‌ک ئەمانه‌ی خواره‌وه‌ن :-

١- بوشانازی :

مه‌حوی ده‌لی :

له‌ هه‌ر شیعری له‌دیوانت ده‌جووشی نه‌شنه‌یی ((مه‌حوی))
سه‌داییکی له‌یه‌که‌تر جوئی ده‌دا هه‌ر تازی قانونت^(٢)

^١ علم المعانی (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ٤٧

^٢ مه‌حوی دیوان لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبد‌الکریمی مدرس ل ٧٥

مه حوی له م دپړه شیعره یدا له پښتای هه وال شانازی به شیعره کانی
خوی دهکات که به شیوه یه کی وای داپشتووه وهک موسیقا وایه له گویدا،
هه رژییه کی له ژیکانی دهنگی کی جیاو سه ر به خوی هه یه .

۲- بۆدهرپرینی بی هیزی :

ناوره حمان به کی بابان دهلی :

گه یستمه عومری پیری نیسته دیلی مال و مندالم
ژنی کافر شه پنگیزه نه زانی پیرو که م حال م
شریخه ی دهنگی وهک ئاگر نه سووتینی په پو بalm!
له چه خماخه و بروسکه و نه عره ته ی بی هوش و به دحالم! ()
شاعیر له م دوو دپړه شیعره یدا ئاماژه به بی هیزی خوی دهکات له
پښتای ره و ته هه وال .

۳- بۆدهر خستنی خوشی :

نالی دهلی :

که تو هاتی له نه ومیدی نه ما باس

له هیجرو (انتظار) ئیدی نه ما باس ()

نالی له م دپړه شیعره یدا ئاماژه به وه دهکات که یار هات، خوشی و
شادی به رقرار بوو، نا ئومیدی نه ما، مه به ست له پاگه یاندنی ئم هه واله
نیشاناندانی خوشی یه .

^۱ دیوانی ناوره حمان به کی بابان ئاماده کردنی محمود احمد محمد) ل ۷۱

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۳۰

۴- بو دهر خستنی ناخوشی :

نالی ده لئی

((نالی)) وا دائیم که مه شغولی فوغان و ناله یه

باعیثی هیجرانی یاره دل شه پاره ی گرتووه (۱)

نالی له م دپره شیعره ییدا ناخوشی حالی خوئی دهر برپووه، که خه ریکی ناله یه و دلئیشی له بهر دووری یار گری گرتووه. مه به ست له دهر برپینی ئەم مه واله خستنه پووی ناخوشیی یه.

۵- بو دهر برپینی لیبوردن و پارانه وه :

نالی ده لئی :

وهی که پوو زهردی مه دینه و پوو سیاھی مه ککه خوّم!

دهر کراوو دهر به دهر، یارب ده خیلی عه فوی توّم (۲)

(نالی) له م دپره شیعره ییدا که پوو زهردی و پوو په شی خوئی به رامبه ر به شاری مه ککه و مه دینه نیشان ده دات و ده پارپته وه، داوای لیبوردن ده کات که ناتوانی تیایاندا بمینیتته وه مه به ستی له م مه واله داوای لی خوشبوونه.

^۱ مه مان سه رچاوه ل ۵۴۳

^۲ دیوانی نالی لیگولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۹۹

۶- بۆپیاهاه لدان و به گه وره زانین :

نالی ده لئی :

په یغام به رو حه ییبی خودا (خاتم الرسل)
 ره و ضه ی له ئه رض و سایه ی له سه ر چه رخی ئه خضه ره (۱)

نالی مه به ستی له م هه وائه پیاهاه لدان و به گه وره زانینی پیغه مبه ره
 (صلی الله علیه وسلم)

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۴۲۳

راهینان

مه به ست له هه وال له هه ریه ک له م دیره شیعرانه ی نالی بو چیه ؟

۱- لایه قی مه خزنی طبعه هه موو که نزی غه زه لم
قابیلی ضه ریی رواجه زه پ و زیوی مه شه لم

۲- به سه ر هاتوومه نه و خاکه که هه ر میثقاله ذه پیکتی
به میزانی شه فاعه ت کتوی حیلیم و به حری غوفرانه

۳- خوشتره عوذری گونه هکاران له صد د نیکری پریا
نه م به زمی عه فوه عه فوه، نه و به توندی عه ف عه ف

۴- شیخم، چ گهرمه حه لقه یی ذیکرت به پره شبه له ک
حالی نه مانه خو به جه نابت موحه ووه له

۵- له هیلانه ی زه میندا وه ک شتوور مورغ
منی قودس ناشیان بی بال و په پم

دووهم دارشتن: الإنشاء

دارشتن: ئه وهیه خودی واژهی ده ربړاو درۆ و پاستی به خوځیه وه
هه لته گری. ^(۱)

ئه وهی له م پیناسه یه بو مان پوون ده بیته وه، وتهی ده ربړا و له
دارشتندا له دهره وهی خویدا بوونی نییه. ئیمه که ده لئین: ئم کاره
بکه، یان ئم کاره مه که، داوای کردنی کار له فرمانی (بکه) دایه. داوای
نه کردنیشی له فرمانی (مه که) دایه، داوای هاتن و پوتیکردن له بانگه وازی
دایه، هر یه که له مانه، بوونی نابی ته نها به و وشه و واژانه نه بی که له
دارشتندا به کاریان دینین: ئه مه ش واته: تو هر داواکاریه که بکه ی ئم
داواکاریه ت له دهره وهی چه مکی وته که ت بوونی نییه، ئه و کاته بوونی
ده بی، ئه وهی فرمانی پیکراوه ههستی به ئه انجامدانی کاره که و جیبه جی
بکات. ^(۲)

تو که به که سیك ده لئی: بنووسه، چه مکی ئم فرمانه له دره وه
بوونی نییه، تا ئه و کاته که سی فرمان پیکراو ئه جامی ده داو ده ینووسی،
ئینجا بوونی ده بی. له م پیناسه یه که ده لئین (خودی واژهی ده ربړاو) بو
له بهر بردنه دهره وه و جیا کردنه وهی په یوهستی دارشتنه، واته: په یوهستی
دارشتن مه به ست نییه، تو که ده لئی: لیم ببوره په یوهستی که
هه واله، ئم په یوهسته واته: من داوای لی بووردنت لی ده که م، به لام له
به ر ئه وهی ئم چه مکه له خودی واژهی دارپژراوه که نییه، به لکو

^۱ جواهر البلاغة (أحمد الهاشمی) ل ۷۵

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۷۵

چه مکیکی په یوه سته به بنه رت دانانری، که وایی واژه ی (خود) که له پیناسه که دا باسکراوه بوّ نه ویه چه مکی په یوه ست له بهر بچیته ده. ^(۱)

نه ویه ماوه لیره ناماژه ی پی بکه م نه و داریژراوانه ی مانای داواکاریان تیدا نییه وه ک پیا ه لدان (مدح) و سه رسورمان (تعجب) و تکا (رجا) و زوری تر زانیانی ره وانبیژی

خویان پیوه خه ریک نه کردووه، چونکه نه م جوړه پستانه له بنه پرتدا به هوال دادنه رین و گو یژراونه ته وه بوّ دارپشتن، بوّیه نیمه ش ته نها باس له وانه ده که یین که داواکاریان تیدایه. ^(۲)

جوړه کانی دارپشتن

دارپشتن: له م جوړانه ی خواره وه پیکدیت: یه که م: فرمان: فرمان: نه ویه داواکار له پووی ده سه لاته وه داوا له گو یگر بکات هستی به نه جامدانی کاریک ^(۳)
محسن ده لی:

پو له بخوینه، ده ست پاک به هه رده م
قسه ت پاک بکه، پیش ده رچی له ده م
خوشی له بوّ که س، جیگیر نه بووه
له گوړاندایه گشت کات و
سه رده م ^(۴)

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۷۵

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۷۶

^۳ علم المعانی (د. بیسیوني عبدالفتاح فيود) ل ۳۶۵

^۴ گو لزاری هوتراوه (محسن أحمد مصطفى) ده ستنوس

(بخوینه، پاک بکه) ئەم دوو فرمانه هەر دووکیان پاستی (حقیقی)ن چونکه له لایان باوکه و هون باوکیش بهرامبه ر به پولهی خوئی خاوهن دهسه لا ته له لایانی ئایین ویاساوه، جیبه جیکردنی به ئهرك ده زانری بو ئه و کارانهی که پیچه وانهی ئایین نه بن.

به کارهینانی فرمان بو مه بهستی تر

نۆر جار واده بی فرمان له مانای بنه پهرتی خوئی دهرده چی بو مه بهستیکی تر به کاردی به لگه و پهوتی پرسته ئاماژهی پی ده کات .

هه ندیک له زانایانی پهوانبیزی هه ر وهك له باسی هه وال باسمان کرد ئاماژهی پرستی دارپشتن وهك فرمان (أمر) و نه هیشتن (نهی) و پرسیار (إستفهام) و نه وانهی تر به (درکه) ی ناو ده بهن ، چونکه مانای دووه می ریگر نییه له مانای یه که م هه ندیکی تریش ناوی ده بهن به خوازه ی تیکه لاوی به ربلو (المجاز المركب المرسل) ده لئین: مه بهست له م جوړه شیوازانه مانای دووه مه که له یه که مه وه بو یان ده گو یز ریته وه، له بهر بوونی په یوه ندی له نیوانیاندا، هه ندیکی تریش ده لئین: ئەم مانایانه له رهوت و به لگه کان و هه رده گیرین بو یه پیویست ناکات به (درکه) یان (به خوازه) ناو یان بهین و به دوا داچونیان بو بکه یین چونکه ئەم مانایانه هه ر هه ن.^(۱)

^۱ علم المعانی (د . بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۵۷

ئەو مەبەستانەش كە لە ئاماژەى فەرمانەكان وەردەگیرین وەك
ئەمانەى خوارەوون :

۱- بۆ پارانەو :

مەحوى دەلى:

چ كەس نابى بە كەسدارم ، نىيە لەو بەردەرە يارم
خودايە تو بەكى چارم ، كەسىكم بىكەس و بىدەر()

مەحوى لە نىوەى دىپى دووهدا فەرمانى (بەكى چارم)ى بۆ مەبەستى
دوعا بەكار هێناو

۲- بۆ نامۆزگارى و ئاگادار كۆرندەو :

مەحوى دەلى:

نزىكە مردنت ئەى پىرە زاهد
وەرە با تو بە بکەين، ئىتر پىابەس ()

مەحوى لەم دىپرە شىعەرەيدا ئامۆزگارى زاهد دەكاو پىتى دەلىت:
وەرە با تو بە بکەين و دەست لە رىاکارى بکىشىنەو، فەرمانى (وەرە) ى
بۆ نامۆزگارى و ئاگادار كۆرندەو ى بە كار هێناو .

^۱ دىوانى مەحوى لىكۆلینەو ى مەلا عبد الكرىمى مدرس ل ۱۳۰

^۲ مەمان سەرچاوه ل ۱۴۵

۳- بۆ هاندان و په له کردن :

مه حوی ده لئی

تا سهر نه بووته گو، ده له دنیا ده تو شقی
 هر نه م شقه به کاره، که وا ه لدری له هیچ^۱

مه حوی که ده لئی: (ده له دنیا ده تو شقی) فرمانی بو مه بهستی
 هاندان و په له کردن به کار هیناوه .

۴- بۆ ئیهانه کردن :

نالی ده لئی:

ئهی نه فسی مورائی چ گرانباری ته کالیف!
 بو خه لقی ده کیشی.. ده هه پرو پیش و جه ده و به

واته ((ئهی بنیاده می پریاباز! ئه رکیکی قورست خستوو ته ئه ستوی
 خوت، عیبادهت بو خوا نا، بو روپایی نه که ی.. ده پرو، ده ی! با له ژیر نه م
 باره گرانه دا پشته ریشهت تووش بی و جه ده و بی و ناوشانت داری..^(۲))

له م دیره دا نالی ده رحه ق به که سیکی ریاباز، ریژه ی فرمان به کار ده هینی
 کاتی پتی ده لیت: (ده هه پرو پیش و جه ده و به) مه بهستی ئیهانه کردنه.

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۹۸

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۹۸

پاهینان

فهرمان له هه ریهك له م دیره شیعرانه دا بوچی به کارهاتووہ ؟

۱- جوشیک بدن وه کو ههنگ ، ته گبیر بکه ن به بی دهنگ
ئه سبابی شه پ په یاداکن ، توپ و تفهنگ و هاوان

حاجی قادر

۲- ئیسلای نه فسی خو ت بکه رازی ببه به حق
ئیزهاری عیجزه به سیه په واجی شکا شکات

حه مدی

۳- ده که ی نه خچیری صه د دل هه ر به تیری
ئیلاهی هه ر بمینی ، ده ست و بازوت !

نالی

۴- بنواره بوونی نه وه لت و چوونی ئاخرت
هاتی چ پووت و قووت ، هه لاتی چ لووس و پووس

نالی

دووهم : نه هیشتن (النهی) داوای نه کردنی کاره له پووی دهسه لاته وه
داواکش نهرک بی بو داوا لیکراو.

پیغه مبهه (د.خ) له حه جی مال ناوایی (حجة الوداع) بو موسلمانان چه ند
یاسایه کی راگه یاند:

خوینی یه کتری، فه رمووی مه پیتن
پاش مله ی یه کتر، خراپه مه بیتن
مائی یه ک نه خوئن، به دزی وزورداری
هه مووده م دووربن له خرپه کاری
داوین پیس نه بن، له گه ل یه کتری
ده بی موسلمان، پیگای راست بگری^۱

مه بیتن، نه خوئن، نه بن) ثم داوایانه هه موویان راستی (حقیقی) ن
چونکه سه رچاوه که یان پیغه مبهه (د.خ) که دهسه لاتی له لایان خواوه
پیدرا وه ﴿وما آتیکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا﴾ نایه تی ۷
سوره تی الحشر.

واته: نه وه ی پیغه مبهه داوای لی کردن بیکه ن و له سه رتانه نه نجامی
بدن نه وه ی داواشی کرد نه یکه ن نابی بیکه ن.

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۳۹۲

به کار هیئانی نه هیشتن بو مه بهستی تر

زۆر جار واده بی نه هیشتن له مانای بنه پره تی خوئی دهرده چی بو مه بهستی
تر به کاردی، په وتی پرسته ئاماژه ی پی ده کات وه ک نه مانه ی خواره وه :

۱- بو بی ئومیدی :

مه حوی ده لی :

مه شه لی عه هدو وه فا وه ک مه شه لی عه نقایه

پیاوه تی باسی له کن که س مه که، ئاده م بووه قات

((واته : وه فاو په یمان پاگرتن وه ک بالنده ی عه نقا وایه، بالنده یه کی

وه همیه ناوی هیه په نگی نییه، پیاویش نه ماوه پیاوه تی لی

بوه شیته وه، بویه باسی پیاوه تی لای که س مه که .))^(۱)

(مه که) داوای نه کردنه بو مه بهستی مانای بنه پره تی راستی و داوای

نه کردن نه هاتوه که باس نه کردنی پیاوه تی یه، بو نه وه وتراوه که

ئومیدی به که س نه ماوه که عه هدو وه فایان لاهه بی.

۲- بو ئاموزگاری :

مه حوی ده لی :

تیگه یشتن مه غزه، نه م ئینسانه پووست

خۆمه که بی ته جره به قوربانی دوست

تو مه لی یه ک مه رته به سه د مه رته به :

(دشمن دانا به از نادان دوست)

مانای وشه : مه غز : کاکل . پووست : تویکل . مه رته به : جار .

^۱ دیوانی مه حوی لی کولینه وه ی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۶۲

مه حوی له نیوهی یه که می ئەم چوارینه ده لی: ((قه واره ی ئاده می زاد وهك تو یكلّ وایه و، تیگه ییشتنیشی وهك كاكله ی ناو تو یكله كه وایه، ئەوهش كه تیگه یشتنی نه بی وهك بهری پوچەلّ وایه. كه واته توش تیگه یشتنت ببی و دوست تاقی بکه ره وه بزانه تیگه یشتوو، پشتی پی ده به ستری، یان نه؟ ئەوجا خۆت بکه به قوریانی، نه وهك پاشان به هه له دا بچی و په نجه ی په شیمانی بگزی))

له نیوهی دووه می ئەم چوارینهش ده لی: ((نهك تاقه جاری سه د جار بلّی دوشمنی تیگه یشتوو له دوستی نه فام چاتره))^(۱)

(مه حوی) له م چوارینه دا دوو جار داوای نه کردنی به کاره یئاوه (مکه، مه لی) بو مه به سستی ئاموزگاری و جیاوازی، ئەوه یه ده لی: نابی مروڤ خوی به قوریانی که سانی ناتیکه یشتوو نه زان بکات. مه به سستیش له دهرخستنی جیاوازی، ئەو جیاوازیه یه که له نیوان که سانی تیگه یشتوو و نه زان داهه یه که سانی ناتیکه یشتوو وهك پوچەلّ وان. له نیوهی دووه میشتا دیسان مه به سستی ئاموزگاری و جیاوازیه، بو ئەمهش ده لی: دوستایه تی که سانی ناتیکه یشتوو مه که، دوستایه تی که سانی تیگه یشتوو باشتره.

۳- بو دهرخستنی ئەندازه ی سۆزو خوشه ویستی :

صافی ده لی:

به ناری عه شقه وه مه منیژه جانا

ده سووتینی به (بالله) کفن و تابووت^(۲)

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۲۹- ۳۳۰

^۲ دیوانی صافی لیکولینه وی محمدی مصطفی هیرانی ل ۱۵۸

صافی که ده لئی: (مه منیزه) داوای نه کردنی ناشتنی بو مه بهستی دیاری کردنی نه ندا زهی سوژو خوشه ویستیه بو یاره که ی، پیتی ده لئی: باییت شادیم نه گهر نا عه شقم گلپه بکات له بهر نه و هیزه نوژه ی مه یه تی کفن و تابوت ده سوتینی!

۴- بوییزاری و ناخوشی دهرپرین:

مه حوی ده لئی:

برینانی دهروونم، چاوه که م! وه ک چاومه ویران له ویرانی مه پرسه، دهروون و هم ناومه ویران به دل راضی نه بوو روئی، له حوجره هم له بهر چاوم به جاری مالی دلم و خوم و ههردو چاومه ویران)

مه حوی فه رمانی (مه پرسه) ی بو دهرپرینی ناخوشی و بیزار ی به کار هیتاوه.

۵- بو سووکایه تی پیکردن و پیا هه لدان:

مه حوی ده لئی:

دل ده با غه مزه ت، چ فه رقی ره ندو سوقی بو نییه صهیدی مردوو حه یفه نه م شه هبازه ی تی به رمه ده

((واته: غه مزه ی چاوی تو فه رقی لا نییه، چ عاشق بهر که وی چ وشکه سوقی خانه قا، ده بیپکی به لام نه م وشکه سوقیانه وه ک نیچیری مردار وه بوو وان، بو تویش حه یفه شابازی چاوت به رده یته نیچیری مردار وه بوو))^(۲)

^۱ دیوانی مه حوی لیکۆ لینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۲۴۷

^۲ دیوانی مه حوی لیکۆ لینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۴۷

مه حوی داوای تی (بهرمه ده) ی بوّ پیا هه لدانی چاوی جوانی یاری به کارهیتناوه، واته چاوی نه وهنده جوانه عاشق و وشکه سوّقی ده پیکی، له لایه کی تریش سوکایه تی به وشکه سوّقی کردووه به نیچیری مردار وه بووی داناوه .

۶- بوّ به رده وامی و شانازی :

مه حوی ده لیّ:

هه موو فه خری که داغ و دهرده عاشق

مه بهن، ریسواییه ناوی دهوا قه ط()

(مه حوی) له م دیردا که ده لیّ (مه بهن) نه م داوایه ی بوّ راستی و حه قیقه تی مانای بنه پرت نییه، بوّ دهرخستنی به رده وامی و فه خرو شانازی، چونکه نه وه ی جیگای شانازی عاشقانه به رده وام بوونه له نیو دهر دو داغدا.

^۱ دیوانی مه حوی لیکوؤ لینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۶۰

راهینان

نه هیشتن له هر یهك له م دیره شیعرانه بوچ مه بهستیک به کارهاتووہ؟

۱- کس به ئه لفاظم نه لی خو کوردیه خو کردییه
هر کس نادان نه بی خوئی طالبی مه عنا دهکا

نالی

۲- رهوشه نی داوه به دل ره زه لی سینهم له خه دهنگ
دهك نیلامی نه پزی دهستی کهمانت له گلا

سالم

۳- مه کهن لومه ی په شیوی دل که ئه مشه و
په شیواوه له بهر په رچهم په شیوان

نالی

۴- به ئاهم گهر ره قیبان بسووتین ئه ی گولی ره عنا
مه ره نجه توخوا شوعله له ئاقاری چقل چ بکا

مه حوی

۵- گهر له دنیا چاکه بی صادر بو ته فره ی پی نه خوئی
پوو سپی هر پوو ره شه گهر بی صد ئازایی بکا

مه حوی

سییه م: پرسیار (الإستفهام) داوای زانینی شتیکه داواکار پیی نه زانی .^(۱) وهك : بوّ زانینی شتی نه زانراو:

ئهو نامرازانهش كه بوّ پرسیار به كاردین زۆدن له وانه:(بوّ، چ ، بوّچ ، بوّچی ، چۆن ، ئایا، كهی، چه ند ، چی، كیّ ، كامه، كوا ، له بهر چی ، كویّ) له م جوّره پرسیارانه شتی پرسیار لیكراو ده بیّ به وه لام .

به كار هینانی پرسیار بوّ مه بهستی تر

هر وهكو فرمان و داواكاریه كانی تر، زۆر جار پرسیار له مانای بنه پهرتی خوئی ده رده چی بوّ مه بهستی تر به كاردیّ پهرت و به لگه ی پرسته ئامازه ی پیّ ده كات. وهك :

۱- بوّ نه فی كردن و پیاوه ئدان :

نالی ده لیّ :

شیعری خه لقی كه ی ده گاته شیعری من بوّ نازکی؟!

كه ی له دیقّه تدا په تك ده عوا له گه لّ هودا ده كا؟!

مانای وشه: دیقّهت: وردی. باریکی. په تك: ئه و به نه ی به په و جوالی

پیّ دروست ده كه ن. هودا : تالی ئاوریشم

واته: ((شیعری خه لکی هه رگیز له ناسكیدا ناگاته پاده ی شیعری من.

شیعری من له چاو شیعری خه لكیدا وهك تالی ئاوریشم وایه له چاو په تكداو

په تكیش هه ر گیز ناتوانی له باریکی و ناسكیدا به ریه ره كانی له گه لّ تالی

ئاوریشم بكات))^(۲)

^۱ بلاغة العرب (علی سلوم د .) ل ۱۱۱

^۲ دیوانی نالی لیكولینه وهی مه لا عبد الكریمی مدرس ل ۱۰۷

نالی له م دیره شیعره پیدا به دوری خستوتوه شیعی خه لکی بگاته
شیعی وی له وردی و ناسکیدا له هه مان کاتیشدا به شیعی خوشی
هه لداوه که شیعی ناسک و ورده .

۲- بو دهر پیرینی سه رسورمان :

مه حوی ده لئ :

ئه وشووخه هه رکه نه عشی منی دی قیامی کرد

چی ب م من؟ ئه م قیامه ته هه ستا که من نه مام!

مانای وشه: نه عش: ته رم. جه نازه. قیام: راست بوونه وه .

((واته: یار که جه نازه که می دی هه ستایه سه ر پی وه ک بلی پی بوژی

قیامه ت به رپا بووی. نازانم من چیم؟ وا به مردنی من ئه م قیامه ته
هه ستا!))^(۱)

مه حوی به ئامرازی (چی) پاناوی پرس، مه به ستی سه رسورمانه، که

نازانی خوئی چیه و بو به مردنی یاری ئه و هه موو خه لکه بوئی هه ستاونه ته
سه رپی .

۳- بو دهر پیرینی گله یی :

مه حوی ده لئ :

به جییه کوشتم، سووتاندنم، خاکت به با بو دام؟!

وتی: ئاههنگی عیشقی من مه قاماته له گه ل به سته

مانای وشه: مه قامات : جوژه ئاوازیکه. به سته: ئه و گوژانیه وردانه ی

له پاش مه قامات ده وتری

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۱۴

((مه بهستی نه وهیه وهك چۆن نه وهی مه قامات بلی بهستهیه كیشی له پاش دهلی یاریش كه دلدارى سووتاند، ئاههنگی دلدار سووتاندنه كه ی به وه ته واو دهكا خویشی بدا به دهم باوه))^(۱)

(بو) كه ئامرازی پرسه، پرساری له هو پى دهكریت مه حوی كه دهلی: (خاكت به با بو دام) مه بهستی پرسیار نییه، بهلكو مه بهستی ده برپینی گله بییه .

۴- بو ده برپینی بی ئومیدی :

نالی دهلی :

گوتم: ئایا به زاری خو ت ده پرسى حالى زارى من؟

بروى هینایه یهك، وهك شهكلى (لا) یه عنى كه بیزارم

((واته: به یارم گو ت ناخو هه رگیز پى نه كه وى نه وهنده لوتفت له گه لم

هه بى به دهمى خو ت هه والىكى حالى نا په حه تم بپرسى؟ نه ویش بروكانى وهك وشه ی لا هینایه یهك هه چى نه وت

ته نها به و برهینانه یه كه ی پى راگه یاندم كه دهمى نه وهنده بچو كه

قهسە ی پى ناكرى، یا خود بیزارو وه پرسه لیم وه لامم ناداته وه))^(۲)

نالی له م پرسیاره دا مه بهستی بی ئومید بوونیه تی له وهی كه یاره كه ی

له حالى ناره حه تی بپرسى؟ هه روهك له ره وتی ده برپینی به م شیوه یه

ده رده كه وى . چونكه پرسیاره (نایا) كه له سه ره تای رسته بى وه لامى

^۱ دیوانى مه حوی لیکۆلینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۶۷

^۲ دیوانى نالی لیکۆلینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۷۱

به (به لی) یا (نا) ده بی وه لامیش لی ره که به لا به مانا (نا) بی واته: لیت
نا پرسم بی نومید به .

۵- بو دهر پیرینی ناخوشی :

نالی ده لی :

نالّه ((نالی)) نالی یه وا خه لکی خسته زه لزه له

یانه خوّ حه شره، گونه هکاران وه ها هاوارییه ؟!

((نالّه نالی دهرونی زه بوونی ((نالی)) یه خه لکی بیزار کردووه، دنیای

نالوژاندووه، یانه خوّ روژی حه شره؟ هر گونا هباره و له ئاستی خویدا
که وتووه ته هاوارو پارانه وه و دهنگه دهنگیان گوئی عالم که پ نه کا))^(۱)

نالی له م دیره شیعه ریدا ده یه وی له ریگای پرسیار، خه م و ئیش و

نازاری خوئی نیشان بدا، نه وه یه ده لی: ((یانه خوّ حه شره گونا هکاران وه ها

هاوارییه))؟ نالّه نالی خوئی به راورد کردووه به ئاه و نالینی نه و

گونا هبارانه، له بهر نه وه ی نازارو ترسیان به هیچ نازارو ترسیدی به راورد

ناکری له زوری و ناخوشیدا، که وایی ده بی نالیش به م شیوه یه توشی

ناخوشی و نازارییی .

۶- بو دهر پیرینی سه رسورمان :

ئه حمه دی خانی ده لی:

سه وه تین خوبخوه نزان چ حاله

هوشیارییه خونه یا خییاله ؟!

مانای وشه : سه وه تین : شه وتین . سووتاین . نزان : نزانین . نازانین .

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۵۸۵

واته: ئیمه سووتاوین و نازانین له چ بارودۆ خیکین خهونه
بینیمان؟! به ئاگاین؟! یان خه یالّه؟! ^(۱)

ئهحمه دی خانێ له م دهبرپینهیدا که ده لێ: چ حاله... مه بهستی
سه رسوپمانه له وسێ شتهی که ناوی هیناوه، ئه م سه رسوپمانه شی به
وشه ی پرسی (چ) ده برپیهوه.

^۱ مه م وزین ئهحمه دی خانێ شهرح جان دوست ل ۲۲۰

راهینان

پرسیار له ههر یهك لهم دیره شیعرانه بو چ مه بهستیک به کارهاتوو؟

۱- ئیستهش مهکانی ئاسکەیه (کانی ئاسکان)؟

یا خو بووه به مهلبهیی گورگ و لوورده لوور

نالی

۲- شیعی خهلقی که ی دهگاته شیعی من بو ناسکی

که ی له دیکه تدا په تک ده عوا له گه ل هه ودا دهکات

نالی

۳- بوچی حاجی نه خوینی وهك تـووتی

ئەم زەمانە هـەزاری خـسته قەفەس

حاجی قادر

۴- ههـمـوو قهـومـیک وهـسهـرکهـتوون لـه هـهـوراز

بـهـشی تـو کـورده تاکـه ی هـهـر نشـیوه

هیمن

که ی له کن نه حمه ق ده بی حاجاتی دانا پوا؟!

قەت دەکرێ چەرمە کەر یابە عەبا یابە کەوا؟!

مەخووی

چوارهم : بانگکردن: داواکردنی (دوینره) له گوئیگر بو وریا بوونه وه و گوئی رایه لئی یان پوو لیوه کردن^(۱) به هوئی نامرازیکی وتراو- وهك نهی ، هوئ می ، یا ، و ، ه ، ی - یا نه وتراو تاوازی پرسته ناماژه به بانگکردن بکات.

به کار هیئانی بانگکردن بو مه بهستی تر

بانگکردن وهك نه وانهی له مهو پیش باسماں کردن زور جار وا ده بیئ له مانای بنه پرتی خوئی دهرده چی بو مه بهستی تر به کاردی پرهوت و به لگه ناماژه ی پی دهکات وهك :

۱ - بو پارانه و هو دهرخستنی بی هیزی :

مه حوی ده لئی :

نه پییهك هه لگری شوینی، نه دهستی گه ییه دا وینی
خودا! دهرحق به نه حوالی منی بی پاوو په ل، چاری!

واته: نه پی به کی گورج و گولم هه بوو بتوانی شوین پی یار هه لگری و بزانی له کوپییه و پی بگات، نه نه و دهسته شم هه بوو بتوانی بگات به داوینی یار سا... خوییه چاریکی منی بی دهست و پی بکه...^(۲)

مه حوی که ده لئی: خودا واته: خودایه یان نهی خودایه نامرازی بانگ کردنی (ه) یان (نهی) نه وتوو، ته نیا بانگ کراوی وتوو، بو نه وهی کیشی شیعره که ی لهنگ نه بی، تاوازو خویندنه وه ناماژه به بوونی نامرازی نه وتراو دهکات، مه بهستیشی له م بانگکردنه پارانه وه و دهرخستنی بی

^۱ علم المعانی (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۴۱۱

^۲ مه حوی دیوان لیکولینه وهی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۳۰۰

هیزی خویتی ههروهك له پرهوتی پستهكه دهردهكهوئ، له لایهکی تریش بانگکردن بهمانای بنه پرهتی ناشی بهرامبه ر بهخوای تاك وتهنیا .

۲- بو ناموزگاری :

نالی دهلی :

ئه لای نهی نهفسی بووم ئاسا، هه تاكهی حیرصی ویرانه !
له گهل ئه م عه شقبازانه بپوۆ بازانه ئازانه

مانای وشه: بووم ئاسا: عاده ت وهك كونده بهبوو . بازانه : وهك باز. ئازانه: ئازایانه .

واته: ((نهی نهفسی چهز له ئاوه دانی نه کردوی وهك كونده بهبوو ویرانه نیشین: ئه م دنیا به له چاو ئه و دنیا دا وهك كه لاوهی ویرانه وایه، دهسا توۆ تاكهی دهس بهرداری ژیا نی ئه م كه لاوه ویرانه به نابی؟! ئازایانه هه لسه، وهك بازی تیژ پهر، بفره و، له گهل عاشقانی پێگای راستیدا پوو بکه ره ئاوه دانی عه شق و خواناسی .))^(۱)

نالی له م دێپدا كه دهلی: (ئه لای نهی نهفسی بووم ئاسا) ئامپازی (نهی) بوۆ بانگکردنی راسته قینه به کار نه هیناوه، چونکه نهفس به شیوهی راستی بانگ نا کرئ، به لکو بوۆ مه بهستی ئاموزگاری به کاری هیناوه ههروهك له پرهوتی پستهكه دهردهكهوئ .

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۴۸۲

۳- بۆ سوکایه تی پی کردن :

نالی ده لئی :

وا خوانی که ناری من بۆ نوقلی دهم و ماچه

ئهی لووته خوژی ته کیه، سا تو له که نارت چی!

مانای وشه: که نار: داوین . لووته خوژ: بخوژی پارووی زل. که نار:

قهراخ . لیوار.

((واته: کوژی من که ئه لئی سفره و خوانی پاخراو و پاژاوه یه و

پریه تی له شیعی جوان، ته رخانه بۆ باسی دهم و ماچی دهمی وه ک نوقل

و بچوک و شرین و خوژی یار. تویش، ئهی کابرای پارو و زل گلینی ناو

ته کیه، پیای ئه م مهیدانه نیت و شایانی ئه وه نیت بییت له قهراخی ئه م

سفره یه دا دانیشی و دهستی بۆ پاکیشی...))^(۱)

نالی که ده لئی: ئهی (لووته خوژی ته کیه) مه بهستی مانای په یه وهسته

که په وتی پرسته ئاماژه ی پی ده کات واته: که سیکی هیچ و بی بایه خ و بی

ده سه لات. بۆ ئه و مه بهسته ش ئامرازی (ئهی) به کاره ی ناوه که بۆ

بانگکردنی (که س) به کاردی بۆ نیرومی و کومه ل.

۴- بۆ ده برینی دل سۆزی :

قانع ده لئی :

ئهی وه تن دهر دت له دلما، زامی سه د خه نجه ر ئه کا

بۆ برینی جه رگی له تله ت، ئیشی سه د نه شته ر ئه کا^(۲)^۱ مه مان سه رچاوه ل ۶۴۵^۲ دیوانی قانع کوکرده وه ی برهان قانع ل ۴۴

قانع لهه دپړه شيعرهيدا كه دهلي: (ئهی وهتهن) مه بهستی ده رپړینی
دلسوزی خویتی هر وهك له رپهوتی رسته كه ده رده كه وی بو نه و مه بهسته ش
نامرزی (ئهی) به كارهیناوه وهتهنی وهك كه سیک سه ریر کردوه.

۵- پوسه رسامی و وهسف کردن :

نالی دهلي :

ئهی سه رووی بوله ند قه ددو، برو تاق و، مه مك جووت!

کی دهستی ده گاته بهی وناری نه گه یشتووت؟!

واته: ((ئهی یاری بالا وهك سه روو به رزی، برو وهك تاق كه وانی، مه مك
دووان، تو بالات نه وهنده به رز بی، کی دهستی نه گاته جووته مه کی وهك
کاله بهی و جووته گونای وهك هه نارت كه هیشتا پی نه گه یشتون؟!))^(۱)

نالی لهه دپړه دا سه رسامی خوئی پیشان ددها بهو سیفه تانهی
كه له یاره كهی دا هه یه، نه م سه رسامیه شی به به كارهی نانی (ئهی) ده رپړیوه.

^۱ دیوانی نالی لیکوالینه وهی مهلا عبدالکریمی مدرس ل ۱۰۲

راهینان

نالی له م دیره شیعرانه یدا بانگکردنی بو چ مه به ستیک به کارهیتناوه ؟

۱- ئاسمان هه ورین ده بی ئیمه به غه مگینی ده لئین
ئهی خودا چ بکهین له ژیرئه م کاوله ی کهس تیا نه ماو

۲- له دووری تویه ئهی خورشیدی پرته و به خشی شه و گهردان
که نالی له حاله تی میحاقی ماهی نه و دایه

۳- هه ی که ریکم بوو چ په یکه رطه ی که ری هه وراز و لیژ
سینه پان و مووچه کورت و شاننه به زو گووی دریژ

۴- قوربانی توژی ریگهت بم ئهی بادی خوش مرورد
ئهی په یکی شارهزا ، به هه موو دهشتی شاره زوور

پینجه م خوژی (أتمنی): داوا کردنی شتیکه بههوی یهك لهو
نامرازانهی تاییهتن بهو مه بهستهو، شتهكesh لهوانه نه بی بیتهدی.^(۱)

ئهوهی له م پیناسهیه بو مان دهردهكهوی، بهدی نههاتنی شتی داواکراو
به شیوازی خوژی وهك ئه م شیوانهی خوارهوه ده بی:

۱- نههاتنه دئی له بهر ئه وه بی شتهك رابردوو بی و بهسه ر چووبی .

نالی ده لی :

هموو پوژی له تاو هیجرانی ئه م سال

ته مه ننای مردنی پیاره بی تو^(۲)

نالی له م دیره شیعره دا ته مه ننای له جیاتی (خوژی یان بریا)
به کارهیناوه، خوژگه ی بو مردنی پیاره، ئه مهش به ده ست هینانی شتیکی
مه حاله و نابی .

ب/ نههاتنه دئی له بهر ئه وه بی چونکه نه ویستراوه:

محسن ده لی :

مه ژاریك ده ست پاک ، به ده نگ ده گریا

له بهر نه بوونی، هر ده ی گوت بریا

منیش گه نده لبام ، وهك گه نده لکاران

بوچی وام نه کرد، بو نه بووم وریا؟!^(۳)

^۱ جواهرالبلاغه (أحمد الهاشمی) ل ۱۰۳

^۲ نالی دیوان لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۸۴

^۳ گولزاری هوتراوه . ده ستنوس

دهست دريژ کردن بو گندهالی شتيك نيبه له وانه بي نه بي، به لام به كه سانی دهست پاك و خو پاريز ناكړی، باری دهرونی و دهردی هه ژاری واده كات بريای بو بلی به لام پوودانی مه حاله، چونكه به لایه وه نه ویستراوه .

۲- شتيكه ویستراوه و پانه بردووه، به لام بوونی نه سته مه و له دهسه لات دانیه: وهك

محسن دهلی:

كوپړیكي زكماك، هه ر دهیوت بریا
 به دهریاوانی، بم دیبا دهریا
 چ سه سورماني، له خو گرتووه؟!
 ټینجا بمردیام، نه و دم له خوشیا()

دهریاوانی شتيكي ویستراوه، به لام بوونی بو کویر نه سته مه و نابي .

له پیناسه ی خوژی وتمان شته كه له وانه نه بي بیته جي، نه مه ش واته نه گه له وانه بوو بیته جي، نه و کاته ده بی به هیفی وهك قوتابییه کی زیرهك بلی بریا ده بووم به نه دازیار، نه دازیار بو قوتابی تیكوشه ر و زیرهك شتيكه له وانه یه بی به نه سته م دانانری .

له زمانی کوردی چند نامرازیک بوخوژی به کارهاتوون له وانه :-

(خوزگه ، خوژی ، بریا ، کاشکی)

خوزگه، خوژی: هه ردووکیان یهك نامرازن بو یهك مه به ست به کاردین .

¹ گولزاری هوتراوه (محسن احمد مصطفی) ده ستنوس

خادیم دهلی :

خوزگه نه مزانی به خادیم تو به چی پرحمی نه کھی؟

یا دوعا یائیلیتيجا، یا پارانه وهم بی به که ره م

واته: ((وای دهنا بمزانی بایه که ره م به خشی تو بو خادیم به چی نه بی

به دوعا یان ئیلیتيجا یان به که ره م؟))^(۱)

نامرزی (بریا) وهک (خوزیا) بو هه مان مه به ست به کاردی. وهک بریا

نیوه هه مووتان زیرهک بوونایه.

کاشکی: نه مهش نامرزیکی تره بو واتای خوزگه هاتووه، فارسیه.

صافی دهلی :

نه ی کاش شهوی هیجران بوویا به صباح الخیر

چونکیکه له پوژی پووی نه ظهیریکم بوو

نه ی کاش کورتکراوهی (کاشکی) یه واته: خوزگه بوو بایه (صبح الخیر)

بوو بایه سبهینه ی خپرو خوشی، خوزگه شهوی هیجران پویشتابو بوو بایه

پوژی به یه ک گیشتن و چاک و چوئی و له یه کتر پرسین و دواندن^(۲)

بنچینه کانی رسته له زانیستی واتاناسی

رسته له زانستی واتاناسی له سه ر دووینچینه ی سه ره کی داده مه زری، یه کیان

پالپینراو (المسند الیه) یه شهوی تریان پالتراو (المسند) ه شهوی بهر له م

بووانهش له رسته دا ته و او که ره. بکه ره له رسته دا نه و که سه یان نه و شته یه

^۱ دیوانی خادیم لیکولینه وهی (جمال محمد محمد امین) ب ۱۸۲۱

^۲ دیوانی صافی لیکولینه وهی محمدی مصطفی میرانی ل ۱۶۰

کاریکی تهواوی به بی یاریدهی درایته پال و کردبی به بکهرو مانای تهواو و سه ربه خو به دهسته وه بدات.

نیهاد: ئه و کهسه یه یان ئه و شته یه هه وال (خبر) یتک یان سیفه تیکی درایته پال و کرده وه یه ک نیشان بدات به یاریدهی وشه ی تر. وه ک وشه ی (بوو) بوّده می کاری رابردوو یان بوّ ده می کاری پانه بردوو (ناینده) وه ک (ه) که یه ک له وه زیفه کانی جیناوی لکاوه بوّ که سی سییه می تاک و کاری ناته واوه بوّ کاتی ئیستا. ماموستا (نهریمان خوشناو) ده لی: (ه) جیناوی لکاوه بوّ که سی سییه می تاکه و بوّ نیهاد ده گه رپته وه، هیچ جوّره کاریکی تیدانییه، که ده لیین سه ربان ئه ندازیاره (سه ربان) نیهاده (ئه ندازیان) گوزاره یه (ه) جیناوی لکاوه بوّ نیهاد ده گه رپته وه، رسته که به م شیوه یه بیّ ده بی به پرسته ی ناوی (أَلْجَمَلَةُ الْإِسْمِيَّة) ئه مه ش واته پرسته ی ناوی له زمانی کوردی بوونی هه یه، ئه گه ر نیهاد ناوی تاییه ت بوو: یان ناوی که سی بوو: یان جیناوی سه ربه خو بوو بوّ که سی سییه می تاک.^(۱)

به م شیوه یه ی که باسما لپوه کرد رسته له زمانی کوردی ده بی به سی

جوّره:

۱- پرسته ی کاری تهواو: ئه گه رله پرسته که کاری تهواوی بی یاریده درابوه پال بکه ر، له هه ر پرسته یه ک کاری تهواو هه بیّت ئه وا چه مکی بکه رو به رکاری پرسته وخو یا خود ته نیا بکه ر له پرسته که بوونی ده بیّت. مه به ستیش له کاری تهواو ئه وه یه کات و پودانی تیدابی و کاره که ش له پووی هیزه وه تیپه ری یان تیینه په ری، وه کو ئیوه ی تیکو شه ر سه رده که ون .

^۱ سه لام ناوخوش - نهریمان خوشناو زمانه وانى ۱۶۱-۱۶۲

۲- پرستی کاری ناته‌واو: (به و پرستانه ده‌وتریت، که‌واکاره‌کانیان له‌جوژی ناته‌واو دابیت، کارا(بکه‌ر) به‌کاره‌که هه‌لئاستیت و کاره‌که له سنووریکی ناته‌واوی و بی‌هیزی بخولیته‌وه.^(۱))

ئهمه‌ش واته کاری ناته‌واو له‌پووی هیزه‌وه تینه‌په‌په‌وه به‌کارنایی، ته‌نیا به‌چوونه پال‌وشه‌یه‌کی تر نه‌بی‌که پیی ده‌وتریت ته‌واو که‌ری کاری ناته‌واو، له‌وکاته‌ش بکه‌رو به‌رکاری راسته‌وخۆ بوونیان نابیی پیکهاته‌ی ئهم جوړه پرسته‌یه‌ش بریتیه له‌نیهادو گوزاره. وه‌کو شیرزاد زیره‌که .

۳- پرستی ناوی (أَلْجَمَلَةُ الْإِسْمِيَّةُ) ئه‌گه‌ر له‌پرسته‌که نه کاری ته‌واو هه‌بوو نه کاری نا ته‌واو، نیهادیش ناوی تایبته‌ بی، یان ناوی که‌سی بی، یان جیناوی سه‌ربه‌خۆ بوو بو‌که‌سی سییه‌می تاک.^(۲)

پرسته له‌زمانی کوردی که ئهم سی‌جۆره‌ی هه‌بی له‌واتاناسیش به‌همان شیوه‌یه، به‌لام بنچینه‌کانی له‌هه‌مووشوینیک وه‌کو یه‌ک نابیی، جاری واده‌بی له‌بنچینه‌کانی پال‌پیوه‌نراو(بکه‌ر - نیهاد) یان پال‌نراو (کار، گوزاره) له‌پرسته‌ لادبری له‌به‌ر چه‌ند هویه‌ک :

یه‌که‌م لادبرنی بکه‌ریان نیهاد:

۱- له‌به‌ر دوو باره‌ بوونه‌وه ئه‌گه‌ر له‌پرسته‌ی پینشه‌خۆی ناوی هاتبوو .

نالی ده‌لی :

پیم ده‌لین: محبوبه‌ خیل‌ه‌و قیچه‌مه‌یلی شه‌رده‌کا

خیل و قیچه، یا ته‌رازوی نازی نه‌ختی سه‌رده‌کا؟!

^۱ زمانه‌وانی سه‌لام ناوخۆش - نه‌ریمان خو‌شناو ل ۱۶۱-۱۶۲

^۲ پیزمانی کوردی به‌شه‌کانی ناخاوتن نه‌ریمان خو‌شناو ل ۷۲-۷۳

((نالی له م غزه له یدا بهر په چی نه وانه ده داته وه که خیلې حبیبه یان به عهیب داناوه، ده لئین: خوشه ویسته که ت خیل و چاو لاره خیسه له خه لکی ده کات وه ک بلین شه پریان پی ده فروشی، نه خیر نه خیله و نه خیسسه ش له کس نه کا ته نها نه وه نده یه ته رازوی نازی که چاویه تی که میک سهر نه کا به سهر لایه کا ناز زور تر نه کا تا به سهر لایه که ی ترا.. سهر کردنی ته رازوو نه وه یه که هلی نه پری هردو سهره که ی هاوسه نگ نه بن))^(۱)

له نیوه ی یه که می نه م دیره دا نالی پرستی (محبوبه خیل و قیچه) ی هیناوه ته وه له

نیوه ی دووه می دا دیسان هه مان دپری هیناوه ته وه، به لام به بی هینانه وه ی به شی نیهاد که مه محبوبه یه ته نها وتوویه تی (خیل و قیچه) نه مه ش له بهر نه وه ی پرسته که له پیشدا هاتووه و، گوینگر له مه به سستی ده گات و پتویست به دو باره کردنه وه ناکات.^(۲)

۲- له بهر نه وه ی بکه ر له لایان خه لکه وه ناسراو بی :

نالی ده لئې :

ده فهرمووی چاوه که ت زنجیرکه ((نالی))!

که مطلق چانییه ئینسانی هه رزه

واته: ((نازیز! تو پیم نه فهرمووی چاوت وه ک ئینسانئیکې هه رزه وایه یا بیبیله ی چاوت وه ک که سئیکې هه رزه و بی ترییه ت وایه، بهر لابی و که س لپی نه پرسیتته وه چی نه کا. بوپه که وتووه ته دووی من و هه ر ته ماشای من

^۱ دیوانی نالی ئیکولینه وه ی مه لاء عبد الکریمی مدرس ل ۱۰۸

^۲ هونه ری په وانبیزئی له شیبیری نالی دا عبدالسلام سالار ل ۲۵۸

نه کا . بیبهسته وه مه هیله دوام بکه وی، چونکه باش نییه ئینسانی
مه رزه، یا چاوی مه رزه به ره لالا بکری و جله وی بو شور بکری))^(۱)

نالی له نیوهی دیری یه که م که ده لی (ده فموی) ناوی بکه ری نه
بردوه که حه بیبهی یاریه تی له بهر نه وهی خوشه ویستی ناسراوی نالی یه
به پیویستی نه زانیوه ناوی بیئی، به لکو بی ناو هیئانی راسته و خو کاری
پانه بردوی ((ده فموی)) داوه ته پال .

۲- له بهر نه ناسراوی بکه ر:

مه حوی ده لی :

پرسرا حال م، که من که وتم له بهر پییا دریز

نه و وتی: هر سینه ری دیوم بوه سه رسام و گیز

واته: ((که له بهر پیی یار دریز که وتم هه و المیان لی پرسی نه ویش له

وه لامدا وتی:

ته نها به دیتنی سینه رم سه رسام و گیز بووه و که وتووه، نه گینا نه

دیومه و نه دیومی))^(۲)

(مه حوی) که ده لی: (پرسرا حال م) بکه ری له بهر نه ناسراوی باس

نه کردوه کاری پابردوی نادیار که (پرسرا) یه د راوه ته پال حال (بووه

به جیگری بکه ر .

^۱ نالی دیوان لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۴۵۰

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۴۲

۴- باس نه کردنی بکه ریان نیهاد له بهر به کهم زانینی :

نالی ده لئی :

گوتم: قوربانی تو من بم، گوتی قوربانی تو سهگ بی

گوتم: شیشه ی دلم ناتوی؟ گوتی بوچیمه مه کسووره

واته: ((به یارم وت :به قوربانت بم، که چی نه و نه وهنده دلی پهق بوو، دلی شکاندم و له وه لآمدا وتی: سهگ به قوربانت بی له گه ل نه وه شدا هر دهست بهرداری نه بووم و پیشنیارم کرد که شوشه ی دلمی بده می بچیته ناوی و رازی بی به خوشه ویستی و له دلما جیگیر بی، به لام قایل نه بوو وتی: تو دلّت شکاوه و، منیش ناچمه ناو دلی شکاوه وه))^(۱)

له دوايي دپړی دووه م که ده لئی: (بوچیمه مه کسووره؟) نیهادی باس نه کردووه که دلّه، نه ی وتووه (دلی مه کسووره) نه مه ش له بهر به کهم زانینی ته تی .

۵- له بهر پاراستنی کیشی هونراوه :

مه حوی ده لئی :

وتی: میوه ی به هه شته شیعیری ((مه حوی))

خودا نه بپړی له باغم داری به ردار

واته: ((یه کیک وتی: شیعیری مه حوی نه وهنده جوان و خوشه وهک میوه ی به هه شت وایه. سا خویه داری بهری توانای شیعیر وتن له باغی ژینی من نه بپړی، بو نه وهی هه میسه شیعیری جوانی وهک میوه ی به هه شت خوش بلیم))^(۲)

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۴۱۰

^۲ دیوان مه حوی لیکولینه وهی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۱۲۰

مه حوی له بری ئەو هی بلی (یه کیک وتی) تهنهاتوویه تی (وتی) بی
 ئەو هی ناوی بکه ر بیات ئەمەش بو ئەو هی کیشی شیعره که ی له نگ نه بی .

گوتمان بکه ر یان نیهاد زۆر جار واده بی له پسته باسیان لیوه ناگری
 له بر چه ند هویک له و هویانهش هندی کمان باسکرد، به لام باسکردنی
 هریک له م دووانه "بکه ر یان: نیهاد" به پیویست ده زانری باس بکری
 نه گر هیچ به لگه یه ک نه بوو تاماژه به بوونیان بکات، جاری واش ده بی
 به لگهش هیه بو لابردنیان له گه ل ئەو ه شدا په سند وایه له پسته دا باسیان
 لیوه بگری، په سندی باسکردنیسیان ئەمانه ن :

۱- به راوردکردن له نیوان دوو نیهاد یان دوو بکه ر یان زیاتر:

نالی ده لی :

تو نه وشکفته وهردی، من مایلم به زهردی

تو هه مسه زنی ت نه سیمه، من هه مده م له هیبه

((نالی ده یه وی بو یاره که ی پوون بکاته وه که له یه کتر دوون پی
 ده لی: تو گول غونچه یه کی تازه پشکوتوی به په نگ و بو ی هروا تو
 هاوپی شنه ی فینکی بیابانی و تازه له پوی ژیان ئە کریتته وه. منیش
 خه ریکه زه رد ده بم، هاوپی هه ناسه ی گه رمی وه ک بلیسه ی ناگری دووری
 سوتاندمی و هه لی پروزاندم))^(۱)

نالی له م دێردا چوار بکه ری هیناوه ته وه که (من، تو) یه به راوردی له
 نیوانیاندا کردوو به م شیوه ی که له شیعره که ی دیاره .

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۹۵

۲- له به ربی هیژی به لگه و، بی هیژی تیگه یشتنی گوئگر:

مه حوی وی ده لئی :

دنیا تیاترۆیه، مه وهسته تیا برۆ

کی مایه وه تیا، نه بووبی تیاترۆ؟

مانای وشه: تیاترۆ، تینا تر: تیاترۆخانه، جیگای دانس و پیشاندانی شانۆ نامه به ئاوازو موسیقاو دانسه وه. له زاراوهی میلی کوردیدا مانای دانسی نا شهرعی و ئافرهتی سه ماکه ری

نیمچه پووت و قووتی وه رگرتووه، به لام مه حوی مانا راسته که ی به کار هیناوه. ترۆ: به دناوو ئابروچوو.

واته: ((دنیا وهك تیاترۆ خانه وایه و، شانۆ نامه یه به ئاوازو موسیقاو دانسه وه، بو ئه و كه سانه پیوه ی په یوه ستن له پیگای ئه و به نامه یه نین که خوا بو ی داناون ، هه رکه سیکیش به رده وام بوو له سه ر کاره کانی ئه م به زمه و ئه م شانۆ نامه یه بی ری له کاری راستی خوا نه کرده وه، یاسا کانی ئه وی جیبه جی نه کرد، ئه وه ئه بی به که سیکی ترۆ و به دناوو ئابرو چوو))^(۱)

ئه گه ر مه حوی ده ست نیشانی نیهادی نه کرد بایه که دنیا یه ئه و کاته به لگه یه کی وانه بوو ئاماژه ی بو بکات، خوینه ر یان گوئگر بو ی هه بوو نیهادی کی تری بو دانا با وه ك ئه م (شوینه) یان (ئیره) ئه و کاته ش ئه و مه به سته ی به ده سته وه نادا، بو یه ده بی نیهاد بگوتری که (دنیا یه).

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۰۲

۳- بۆ په چدانه وهی کهسانی بی بروا :-

مه حوی ده لئی :

ئه وهادی سو بول، ته نیا ئه وه مه بعوئه بو سه ر کول
بو خه تمی پوسول، خاتهم ئه وه تاجی ره سوولانه (١)

(ئه و) جیناوه بووه به نیهادو باسکراوه مه بهستی به ره چدانه وهی
کهسانی بی بروایه .

۴- بۆ دهر برینی گه وره یی نیهادیان بکه ر:

مه حوی ده لئی :

بی حیسابه گه ر گونا هم، با کم چیه !
حه ضرتی ئه و شافیعه پوژی حیساب (٢)

(ئه و) جیناوه بووه به نیهاد، مه بهست لئی پیغه مبه ره (د.خ) به کار
هینانی لیردا بۆ دهر برینی گه وره یی ئه و زاته یه که خاوه نی ئه م پله به رزه ی
شه فاعه ته له پوژی دوایی .

۵- بۆ ناماژه کردن به که می و زوری بکه ریان نیهاد :

نالی ده لئی :

عومری که به میزانی ئه ده ب توحفه فروشم!
زۆرم وت و که س تینه گه یی، ئیستا خه موشم!

^١ مه مان سه رچاوه ل ٤٢٦

^٢ مه مان سه رچاوه ل ٤٤٤

((واته: ده میك بوو به سەنگ و تەرازووی ئە دەب شیعیری جوانم به ناو خەلكا بلاوئە كرده وه، و عەنتیکه فرۆشیم ئە کرد. به لام تاستی تیگە یشتنی خەلك ئە وهنده نهوی بوو، هەرچیم وت کەس لیم حالی نه بوو! بوئه ئیستا وابێدەنگ بووم!))^(۱)

(کەس) جیناوی نادیاره بکەرە بوکاری پابردووی نەری (تی نه گەیی) نالی گەر بکەری باس نه کردبا کە (کەس) ه زۆری وکەمی ناتیکە یشتوان له شیعیره کانی نه ده زانرا، به لام به باس کردنی بکەر ده رکەوت ئە وانە ی له شیعیره کانی ئە و ناگەن زۆن، چونکە (کەس) لیره بو گشتی به کار هاتوه.

۶- بو سووکایه تی کردن به بکەر یا نیهاد :

مه حوی ده لئی :

ئە پبابی غینا ئە وهنده غەرره به زه پین

بی بوئی به هارو دیتنی جو ده زه پین

مانای وشه :

ئە پبابی غینا : ده وله مه ندان . غەرره : مه غرور و بایی بوو.

واته: (ده وله مه نده کان ئە وهنده بایی بوونه، به و زیو زیوه ی هەیانە، سروشت و په وشتی نیره کەری دابه سراویان وه رگرتوه، بی ئە وه ی بوئی به هاریش بکەن، یان دهنکه جو یه کیان چاو پی کەوی هەمیشه له خو یانه وه ده زه پین))^(۲)

(ئە پبابی غینا) نیهادە مه به ست له باسکردنی بو سوکایه تی یه .

^۱ نالی دیوان لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۸۰

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۴۹

یاوهك دهآئى :

لا لغاوى واعظ نه مړو مەوج ئەدا ، دەم پړ له كهف
 ريشى قيروسيا،كتيبى وه عظه كهى بوو بهرته پرف
 مانای وشه :

بهرته پرف: فه وتاو كه لك پتوه نه ماو .

واته: ((واعيظ نه وهنده چهنهى داوه دەمى پړپووه له تف و كهفى
 دهريای دەمى له لا لغاويه وه شه پوّل دەدا، چش له ريشى كه كهفى پيدا
 نيته خوار،خه مى كتيببه كهى بهر دهستيمه نه وهنده پړپړى كهفى لى
 كه وتووه كه لكى هيچى پتوه نه ماوه))⁽¹⁾

(لا لغاوى واعيظ) بگه ره بوّ كارى پانه بردووى (مەوج ئەدا) مەبهست له
 باسكردنى بوّ سوکايه تى پىّ كردنه .

¹ ديوانى مه حوى ليكولينه وهى مه لا عبد الكرىمى مدرس ل ١٧٤

راهینان

له م دپره شيعرانهی نالی دا بکرو نيهادی له چهند شوینى که باس نه کراون دهست نيشانيان بکه و هوى باس نه کردنیشيان دیاری بکه:

۱- ماچی ده مه که ی دامى ، که دامى سه رو مالم
بنواره چ صه ییاده، چ جه لاده به حالم

۲- وتم داخو چیه سوورو سپی تیکه ل ؟! که تیفکریم
سه راسه ر که لله یی و شتر، له باله ب خوینى ئینسان

۳- وهی که پوزه ردی مه دینه و پووسیا هی مه که که خوم
دهر کراوو دهر به دهر ، یارب ، دخیلی عه فووی توّم

۴- مه موو روژى له تاو هیجرانى نه ممال
ته مه نناى مردنى پیراره بى تـو

لابردنی پائتراو (حذف المسند) کار یان گوزاره یان ههوال. زانایانی
واتاناسی ئه و جیگایانه یان دیاری کردووہ بو لابردنی هه ر یه ک له مانه به بی
ئوهی زیان به واتای رسته که بگه بیینی، به لکو لابردنیان ده بی به پیویست
ه چهند شوینیک وه :-

۱- لابردنی له به ریوونی په یوه ستیک ناماژه به بوونیان بکات :

هیمن ده لی :

توی له من ون کردو منی له تو دور
ئه و بستوکه ی دوژمن ناوی نا سنوود^(۱)

(هیمن) که ده لی : (توی له من ون کرد) کاری پابردووی (ون کرد)
په یوه ست و ناماژه یه بوکاری پابردووی لابراو له (منی له تو دور) واته : منی
ه تو دور کرده وه .

۲- لابردنی له به ردووباره بوونه وه :

مه حوی ده لی :

به خووکوشتن نه جاتی خو بده ((مه حوی)) وه کوو فه رهاد
له زوری قه هرمانی عیشق، ئه فه ندم، هه ر ئه جه ل به سته
واته : (وه ک) چۆن فه رهاد له پیناوی خو شه ویستی شیریندا خو ی
به کوشندا، چاری تویش ئه وه یه هه ر له و پیگایه تدا به رده وام بی تا
به کوشت ده چی، چونکه ته نها ئه جه ل و مه رگ (به سته) دلداره له پرووی
قاره مانیکی وه ک (عیشقدا)^(۲)

^۱ تاریخ وروون هیمن ل ۱۸۴

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۹۹

مه حوی که ده لئی (وه کو فه رهاد) واته: چون فه رهاد نه جاتی خوئی دا به خو کوشتن. کاری لابر دووه بو ته وهی دووباره نه بیته وه .

۲- لابر دنی له به رنه وه بی کاریکی هاوشیوهی له پیشه وه هاتبی دست نیشانی کاری لادراو بکات
مه حوی ده لئی :

خه ط و زاری که باسی که وته گولزار!
که چ نه ستوما وه نه وشه، غونچه دل ته نگ!

مانای وشه: خه ط : موو. زار: ده م. که چ نه ستوما: مل لار .

واته: ((که باسی ده می بچوک و مووی ناسکی ده م و چاوی یار گه یشته ناو باخ و، وه نه وشه له شهرمه زاریدا ملی که چ کرد، چونکه خوئی له ئاستی مووی نه و دا به هیچ هاته پیش چاوو غونچه ش دل ته نگ بو، چونکه ده می نه وی له خوئی به نه پیشکوتویی و بچوک تر دی!))^(۱)

مه حوی که ده لئی (غونچه دل ته نگ) واته: غونچه دل ته نگ بوو زانیویه تی کاری (بوو) لابر دنی له دل ته نگ کار ناکاته سهر مانا، چونکه کاریکی هاوشیوهی له پیشه وه هاتوه که (که چ نه ستوما) یه بویه لای بردوه وه نه وشه که چ نه ستوبی، ده بی غونچه ش دل ته نگبی .

۴- لابر دنی کار بو به هیزبوونی مانا:

قانع ده لئی :

له م حاله تی مه حکومی یه بیزار له ژینم
هاواره ده ساغیره تی، نه ی کومه لئی شیران (۲)

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وهی مه لای عبد الکریمی مدرس ل ۲۶۶

^۲ دیوانی قانع کوکرده وهی برهان قانع ل ۱۵۸

قانع که دهلیّ (غیره تیّ) واته: غیره تیّ بکن کاره که ی لابردوه بوّ
 - هیزی مانا .

۵- لا بردنی له بهرنه وه بیّ چه مکی بگرده دست نیشانی جوّری کاره که بکات :
 مه حوی ده لیّ:

ئوی ئیمروّ به دهوری تهختیا هله له ی مه خلوق
 له دهوری نه عشیا سبجی دبینی وه لوله ی مه خلوق

واته: (دنیا تا سر بوّکه س نامینی، ئه وه ی ئیمروّ پادشایه و خه لک به
 - دهوری تهخته که یدا قولولوو شادمانی ده کیشن، سبهینی به دهوری
 ترمه که یدا، شین و زاری ده که ن))^(۱)

(هله له ی مه خلوق و وه لوله ی مه خلوق) هردوکیان بکرن ئاماژه
 به بوونی کاری لابراو ده که ن چه مکی ئم جوّره وشانه خوین دست
 نیشانی کاره که یان ده که ن هرچنده باسیش نه کرابیّ.

^۱ دیوانی مه حوی لیّکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۸۰

راهینان

ئەم فەرمانانە چین و لە بەرچی لەم دێرە شیعرانە ی نالی نەهاتوون ؟

۱- من گریه ئەتۆ خەندە بە یە کدی دە فرشین

من لە علی بە دە خشان و ئەتۆ لوئلوئی لالا

۲- ئەو چا و غەزالە ، فەتەراتی سەروماڵە

ئەو نەرگسە کالە نە منی هیشت و نە کالاً

۳- لیوی تۆ ئاوی بە قا من

خضرم

فەیزی تۆ پەحمەت و من زەوزە گیا

۴- چاوی بخە لە سەبزه وو سیرابی دائیره

جیی جیلوه گاهی چاوه که مه نەر مه یانە زوور

سپیهه : پیشخستنی کاریان گوزاره :

رسته له زمانی کوردی له سهردوو بنچینه داده مه زری :

۱ - بکر و کار . ۲ - نیهاد و گوزاره .

مه به ست له بکر نه و که سه یه یان نه و شته یه که له رسته دا کاریکی کردوو، یان کاریکی دراو ته پال و شوینی بکره که له رسته دا پر ده کاته وه.^(۱)

مه به ستی له نیهاد نه و به شه ی رسته یه، که شتیکی خراو ته پال و هیج شتی نه نجام نادات).^(۲)

گوزاره: ((نه و شته یه که ده خریتته پال نیهاده که و، مه میسه کاریکی ناته و او ی له گه ل دایه))^(۳)

بکر له زمانی کوردی له پیش کاردی، نیهادیش له پیش گوزاره دی، به لام هه ندیک جار له بهر مه به ستیک، زانستی واتاناسی واده کات پاش و پیش له رسته دا رپودات، واته: کار پیش بکر بکه وی، یان گوزاره پیش نیهاد بکه وی مه به ستیش له پاش و پیشخستن زورن له واته:

۱- پیشخستن بوخیرایی کردن له خوشی دهربرین :

جزیری دبیزی :

قامهت نه لیف دیم شبهی ماه	هات پادشاهی پرسپیا
زولف و عه قاریب تینه سهر	دادو مه دهد سه د ئاه و اه

^۱ ریزمانی کوردی به شه کان ئاخوتن نه ریمان عبدالله (خوشناو) ل ۲۱

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۷۴

^۳ هه مان سه رچاوه ل ۷۴

واته: پاشای خاوهن سوپاو له شكري زور- كه سانی نه قینداری نه ون -
 بو لای نیمه هات، به ژن و بالای كه وهك (نه لیف) وایه له پاستی و پیکیدا،
 پرووی وهك مانگ وایه له جوانی و تیشك دانه وه، نیمه ش داوای دادپه روهری
 و ئینساف ده كه یین ده رباره ی مافی خو مان، داوای یارمه تی و به هاوار
 هاتنی لی ده كه یین بو نه و بارو دوخه ی كه نیمه په یوه ست و دوو چاری
 بووین ، ناخ ناخ له کاری گه ری نه و زولفه ئالوزاو و پیچ خوار دووه ی، كه وهك
 كلکی دوو پشك به سهر پرووی جوانی هاتووته خواره وه.^(۱)

جزیری له بری نه وه ی بلی پادشای پرسیاه هات، وتوویه تی (هات
 پادشاهی پرسیاه) هات کاری تیپه ری پابرد دووه درواته پال (پادشاه) و
 کردوویه تی به بکه ر، مه به ستیش له پیش خستنی کاری (هات) بایه خ دانه به
 هاتنی (پادشا) چونکه هاتنی پادشا که یاره به لایه وه له وپه ری خوشی
 دابوو، بویه له پیش هه موو شتیک ده لی: هات .

۲- بو خیرایی کردن له دهر برینی خه م و په ژاره :

هیمن ده لی:

له بهر ئازاری ژینی نـاله باری

ده نالی بولبولی شهیدا به زاری^(۲)

وشه ی شهیدا هاوه ئناوه دیارخه ری ناوی بولبوله، چونکه واتای وشه ی
 بولبولی ته واو کردووه که بکه ره، (به زاری) هاوه لکاره ته واو که ری کاری
 پانه بردووی (ده نالی) به شاعیر له بری نه وه ی بلی (بولبولی شهیدا ده نالی

^۱ العقد الجوهري / شرح احمد الزفنگی أحمد الجزری (الشیخ) ب ۱ ل ۲۴۷

^۲ تاریخ و پوون هیمن ل ۱۱۲

وتوویه‌تی (ده‌نالی بولبولی شه‌یدا) کاری رانه‌بردووی (ده‌نالی) پیش‌خستووه
 -وته‌وه‌ی هر زوو نالینی بولبول رابگه‌ییئی .

۲- پیش‌خستن بو‌ناشکراکردنی حال و شانازی به‌خو‌کردن :

نالی ده‌لی :

حه‌ره‌کاتم سه‌که‌نات و، سه‌که‌ناتم حه‌ره‌کات
 چوسته سستی، قه‌وییه‌ضعیف و، سه‌ریعه‌که‌سه‌لم

مانای وشه :

حه‌ره‌کات: جووله . سه‌که‌نات: دامرکان . چوست : چالاک . که‌سه‌ل: ته‌مه‌لی .

واته: ((جووله‌م وه‌ک دامرکان وایه‌و که‌س پیئی نازانی، که‌چی له‌راستیشدا
 هر له‌حالی جووله‌دام وکار نه‌که‌م و تاویکیش دامرکانم نییه، هه‌میشه هر
 ه‌جووله‌و کاردام، سستیم له‌ناستی بژیوی خه‌لک دایه‌و بی هیزیم له
 نستی هیزدا یه‌و ته‌مه‌لیم له‌ناستی په‌له‌کردن یانایه . مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه،
 ه‌هیچ دا له‌که‌س ناچم و له‌هه‌موو دیمه‌نیکی بژیوی ئاده‌می زاد دا له
 خه‌لک بالا‌ترم))^(۱)

له‌نیوه‌ی دیری دووه‌می نه‌م هو‌نراوه‌شاعیرده‌لی: (سستی،ضعیف
 .که‌سه‌ل) نه‌م هه‌رسی وشه‌یه ناون و نیه‌ادن چونکه هر یه‌که‌یان
 سیفه‌تیکی دراوه‌ته پال که له‌پیشی دا هاتووه (ه) له‌وه‌شه‌ی(چوسته،
 قه‌وییه، سه‌ریعه) کاری ناته‌واوه به‌یارمه‌تی وشه‌ی چوست ،قه‌وی،
 سه‌ریع، بوونه به‌گوزاره .نالی له‌بری نه‌وه‌ی بلی سستیم چوسته، ضعیفیم

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس ل ۲۹۰

قهوییه، که سه لم سه ریعه، هه ستاوه گوزاره ی پیش نیهادی خستووه، ئەم جوړه دهربرینه شی بو نیشاناندانی حال و شانازی به خوکردنه

چونیه تی شیوازی دهربرین

تایبه تکردن، یه کسانی، کورتجری، دریژ بیری، پیکه وه نان، دایرین

که سانی پهوانیژیو شارهزا له گوزارشتکردن و دهربرینی ماناو مه به ست ده توانن نه و شوینانه هه لبریزن که له گه ل باری گوئگرو خوینەر ده گونجی: کامه یان له م شیوازانه پتویسته :

یه که م: تایبه تکردن: التخصیص :

تایبه تکردن: ئەو یه شتیك به شتیکی تر تایبهت بگی به چەند ریگایه کی دیاریکراو.^(۱)

ئیمه گەر به وردی له دهقه کانی ئەده بی کوردی برونین ده بینین تایبه تکردن له زمانی ئیمه ی کوردیش جیگای خو ی کردوته وه وه ئەمانه ی خواره وه :

۱- به نه ری (النفی) وجیا کردنه وه (الاستثناء) :

ئەو نامرازانه ی بو نه ری نه فی به کاردین :

(نه ، نه خیر ، نا) یه .

ئەو نامرازانه ش بو جیا کردنه وه به کاردین زۆن له وانه :

^۱ جواهر البلاغه (أحمد الهاشمی) ل ۱۷۹

(جگه، بیجگه، به ولاره، به بی، نه بی، بترازی، لی دهرچی، غهین)
(غیر) هرچند وشه یه کی عه ره بیه به لام کورد زۆر له دهر پینه کانی
به کاری دینی .

نالی ده لی :

ظاهر و باطن، له سه ره وحی حه قیقهت یا مه جاز
ناشنای سرری قه له م بی، غهیری نالی که س نه ما (١)

(غهین) وشه یه مه لاوردنه واته: جگه له نالی (نالی) جیاکراوه یه (که س)
لی جیاکراوه یه (نه ما) نامرازی نه ری (نفی) یه نالی ده لی: ئه وه ی ناشنای
نه هیئی قه له م بی ته نیا منم، سیفته ی ناشنابوون به قه له م تاییه تکراره به
خاوه ن وسف که خو یه تی به هو ی نامرازی نه ری و جیاکردنه وه .

یاوه ک هیمن ده لی :

قهت له دنیا دا نه بوو بیجگه له ناخوشی به شم
مات و داماوو په شتیوو بی که س و چاره په شم! (٢)

(نه) نامرازی نه ری (نفی) یه (بیجگه) نامرازی جیاکردنه وه یه
(ناخوشی) جیاکراوه (به ش) لی جیاکراوه (هیمن) سیفته ی ناخوشی
تاییه تکراره به خو ی به هو ی نامرازی نه فی و نامرازی جیاکردنه وه .
الاستثناء:

^١ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ١٣١

^٢ تاریخ روز (هیمن) ل ١١٥

۲- به پاش وپیشکردن :

مه حوی ده لئی:

بی کهس منم ، کهسی له زویانم بگا نییه

همدمه خودا نه ناسن ودمه پر له یاخودا

((واته: لهم ده ریای دنیا په دا گه شتی پوژگار نه و نه ده دی دوری

خستوومه ته وه گه یشتوومه ته شوینی کهس شک نابهم تیا داو کهسی نییه له

زمانم حالی بی و له دهر دم بگاو به فریامه وه بیټ، هر چیم له گه له به دم

و دیمه ن هر یاخودا .. یاخودا.. یانه له خواده پارینه وه، که چی له

پاستیشدا له کومه لیکي خوانه ناس به و لاهه نین.)) (۱)

مه حوی له بری بلئی (بی کهس منم) ده بویه بلئی (منم بی کهس) به لام

مه به ست لهم دووا خستنه ی تایبه تکرده، واته تایبه تکرده بی کهسی

به خوئی، یانی بی کهسی پاستی منم، نه مه ش واته تایبه تکرده سیفته

به خاوه ن وه سف که خوئی تی.

۳- تایبه تکرده به هوئی هندی وشه ی وهک :

أ / وشه ی ته نیا :

محسن ده لئی :

گشت له ناو ده چی چی له دنیا په

نه وه ی ده مینی ، ته نیا خوايه

هسته هه ولده له بو ریگای پاست

ته نیا پاستی په خوشی له دووايه (۲)

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳-۴

^۲ گولزاری هوتراوه (محسن احمد مصطفی) ده ستونوس

ب/وشهی (هر) :

مهحوی دهلی :

وتم: عیشق ئاگری گرتہ وجودم
وتی: هر بابہ تی سوتانه خاشاک

خاشاک: پل و پوش

((واته گیانی تو وهک پل و پوش وایه هر بو سوتان دست هدات))^(۱)

ج/وشهی بهس:

مهحوی دهلی :

هرچی هیه موسه بیبه، باقیکه فانیه

بهنده یه کی به، بهس بهره عه بدی سه د هزار

مانای وشه : موسه بیب : نه وهی سه بهب دروست دهکات که خویه

فانی: فهوتاووبی مایه .

((واته: هر موسه بیب شته که خویه وله و به ولاره کهس هیچ نیبه و،

تویش تنها بهنده یه کی به که خویه و مه به بهنده یه هزار، که

سه به کانن که له برانه وه نایه ن))^(۲)

^۱ دیوانی مهحوی لیکولینه وهی مهلا عبد الکریمی مدرس ل ۱۸۷

^۲ هه مان سه چاوه ل ۱۲۴

د/وشه ی بی:

مه حوی ده لئ:

که سهیری ثاینه ی کردو له پاشان ئه م که لامه ی دی
وتی: من هه م به بی تیمثال و ئه م شیعرا نه بی ئه مثال

((واته : یار که ئه م قسه ی منی بیست له باسی لیوو چاویداو بو تا قی
کردنه وه ی

پاستی قسه که م پوانبیه ئاوینه باوه پی کردو وتی: نه جوانیکی تری
له چه شنی من هه یه و نه شیعی و هه ک شیعرا نه ی تویش و تراوه))^(۱)

ه/ وشه ی ده بی:

هیمن ده لئ:

بزانه تو ئه وی ئه هلی هونه ر بی
ده بی یا دهس به سه ر یا ده ر به ده ر بی^(۲)

جوړه کانی تاییه تکر دن :

تاییه تکر دن به گشتی دو جوړی هه یه :-

۱- تاییه تکر دن له پریگای پاستی و حه قیقه ت :

ئه وه یه: شتیک تاییه ت بکه ی به شتیکی تر، ئه م تاییه ت کردنه ش
پاستی و حه قیقه ت بی، شتی تر به خو یه وه هه لنه گری^(۱). وه ک هیچ

^۱ دیوانی مه حوی لیکوالینه وه ی مه لآ عبد الکریمی مدرس ل ۲۰۲

^۲ تاریخ رون (هیمن) ل ۱۱۲

دروست که ریک نییه جگه له خوا ، ئیمه سیفته تی دروست کهرمان
تایبه تکر دووه به خوا، تایبه تکر دهنه کهش پاستی و حه قیقه ته، چونکه
سیفته تی دروست کهر تایبه ته به خوا، هر ئه وه ئه و توانایه ی هه بی، ئه مه له
کتیک دا ده بی که ده ربیرو گوینگر هر دوکیان برویان به خوی تاک و ته نیا
هه بی بزائن هر ئه وه دروست که ره .

مه حوی ده لی :

به س بی سه به ب په رستی، ئه طیببا ده وا ده دهن

به س هر خوا طه بیبه که نادا شیفا به که س

((واته: بابه سبی سه به ب په رستی و توژیکیش موسه بیب بپه رستین ،

ئهم سه به بانه که پییان ده لئین پزیشک هر دهرمان ده دهن پزیشکی
پسته قینه هر خویه که چاک کردنه وه ی نه خویشی له ده ست دایه و
به که سی ناسپیتری.))^(۲)

طه بیبی پسته قینه تایبه تکراره به خوا، تایبه تکر دهنه کهش پاستی و
حه قیقه ته، چونکه چاک که ره وه ی پاستی هر خویه تی ئه وه ی تر ته نیا
هوکارن.

۲- تایبه تکر دن به پیی درانه پال، واته: تایبه تکر دنی شتیک به شتیک ئهم

تایبه تکر دهنه ش بو ی هه بی شتی تر بگریته وه. ئهم شیوه تایبه تیه ش سی
جوژی هه یه :

^۱ جواهر البلاغة أحمد الهاشمی ل ۱۸۳

^۲ دیوانی مه حوی لیکوئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۶۸

أ/ تایبه تکردنی تاك لایانه (الافراد) : نه وهیه كه گوئگر بیرو بپوای
هاویه شی هه بی له نیوان دووشت یان زیاتر.^(۱)

وهك كه س تاوانبار نییه ته نیا شوان نه بی، له كاتیكدا گوئگر بپوای وایی
شوان و سامان هه ر دوکیان هاویه شن له تاوانه كه، بو په رچدانه وهی ئەم
بپوایه ده لئین: تاوانبار ته نیا شوانه .

مه حوی دهه لئ :

پرسرا حالَم ، كه من كه وتم له بهر پئیا درئژ
نه ووتی: هه ر سیبهری دیوم بوه سه رسام و
گئژ^(۲)

تایبه تکردنی (سیبه ر) له نیوهی دیپی دووه می ئەم شیعره وهك وه لامیکه
بو كه سانیک و ابرانن بهر له سیبهری مه حوی جهسته ی یاره كه شی
دیوه، بو نه مانی ئەم هاو به شیبه ده لئ: (هه ر سیبهری دیوم) به هیچ
شیوهیهك منی نه بینیه .

یا وهك هیمن ده لئ :

نیمه ئاوالئ له گووشه ی بی كه سی دا ، غه م نه بی
چا كه نه و لییره ش، وه فای هه ر ماوه سایه ی كه م نه بی^(۳)

هیمن لییره نه وه ده رده خات كه له گووشه ی بی كه سیدا هه ر غه می
ئاوه له و به رده وام له كه لئیدا، له شادی و خوشی به دووره ئەم ده رپرینه ی

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۱۸۵

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وهی مه لای عبد الکریمی مدرس ل ۱۴۲

^۳ تاریخ ورون (هیمن) ل ۱۳۲

هینم وهك وه لأمیكه بو كه سانیک وابزانن هیمن له پال نه وهی كه غم
 ناوه لیه تی خوئی و شادیشی هیه، به لام هیمن به و هاوبه شییه رازی نییه و
 ناوه لیه تی غمی بو خوئی به تاك لایانه نیشانداوه و دووره له شادی .

ب - تایبه تکرندی پیچه وانه :

واته : تایبه تکرندی شتیک به شتیک بو په رچدانه وهی كه سیک برپای به
 پیچه وانه ی نه م تایبه تکرندنه وه بی. ^(۱)

وهك كه سیک بلی گهشت كه ره كه ته نیا هیوا بو، بو په رچدانه وهی
 كه سیک برپای وابی گهشت كه ره كه شوان بو هیوا نه بو .

نالی ده لی :

بو هه ركه سی مه بذوله طهریقکی ئەمانه ت

هه ر عاشقی بیچاره له پیی خوف و خه طهرما

مانای وشه : مه بذول : ئاسان . ئەمانه ت : سه لامه تی . ما : مایه وه .

((واته : هه ركه س پیگایه کی بی وهی و سه لامه تی بو نه لوی

بیگریته بهر، عاشقی داماو نه بی پیگایه کی هه مووی مه ترسی و مهینه ته)) ^(۲)

نالی كه ده لی (هه ر عاشقی بیچاره له پیی خوف و خه طهرما) سیفه تی
 خوف و خه طه ری تایبه تکر دووه به مه وسووفیکه وه كه عاشقه بو
 په رچدانه وهی نه وانه ی له و برپایه دان كه پیگای سه لامه تی پیگای عاشقانه و
 خوف و مه ترسیان نییه .

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۱۸۵

^۲ دیوان نالی لیکوئینه وهی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۱۲۰

ج/تایبه تی سه پاندن: قصرالتعین:

تایبه تی یه که به کاردی بو په واندنه وهی دودلی گوگر که گومانی به پیچه وانه وه بی.^(۱)

وهک که سیک بلی زهوی ده سووی ، بو په رچدانه وهی نه وانه ی به گومانن له سوویانی زهوی .

نالی ده لی :

یا توربه تی، یا غوربه تی با پی بشکینین

هر مونته ظیره ((نالی)) نه گهر مردوو نه گهرما

مانای وشه: تورپه ت : گوپ. غوربه ت: غریبی. پی شکاندن :

هاتوچوکردن .

((واته: یا غریبیم بشکینه و بانگم که بیمه وه نه گهر به سهر زیندووبوم

، یا نه گهر مردم سهری له گلگو کهم بده و گوپه کهم پی شیل که ..

هرچون بی من همیشه چاوه پتی پی گیشتم چ به زیندویی بی چ به

مردویی. که واته بانگم لیک برانه به س بی و په چهی نیوانمان بشکینین و

به یه که بگهینه وه))^(۲)

نالی که ده لی (هر مونته ظیره ((نالی)) نه گهر مردوو نه گهر ما) ده یه وی

دودلی یاره که ی بره وینیتته وه واته: وا گومان مه به من له چاوه پوانی تو

دانیم، نه خیر به مردویی و به زیندویی من هر چاوه پوانی تو دلتیا به .

^۱ جواهرالبلاغه (احمد الهاشمی) ل ۱۸۶

^۲ نالی دیوان لیکوآینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۲۱

تایبه تکرندی راستی (حقیقی) به شیوهی درانه پال (الإضافی) به گویرهی سیفت و وهسف کراو دوو جوړی هیه :

أ / تایبه تکرندی سیفت به وهسفکراو: ئه وهیه سیفت به وهسفکراو به ستریته وه و پیوهی تایبهت بکری و هر بو وهسفی ئه و بی، له هه مان کاتیشدا زور جار وا ده بی ئه م وهسفکراوه به سیفتهی تری بهر له و سیفتهی که پی تایبه تکراره وهسفی ده کریت وهک هیچ بژیوهر (رازق) ټک نیه ته نیا خوا نه بی. بژیوهر (رازق) سیفته ټیکه تایبهت کراوه به وهسفکراو که خواجه له هه مان کاتیشدا خوا وهسفی به سیفتهی تریش ده کری که میهره بانای و به خشه نده یی و زوری تره. ^(۱)

مه حوی ده لی :

بهس بی سه به ب په رستی، ئه طیببا ده وا ده دهن
بهس هر خوا طه بیبه که نادا شیفا به که س ^(۲)

(طه بیب) که سیفته تایبه تکراره به وهسفکراو که (خواجه) له هه مان کاتیشدا خوا

وهسفی به سیفتهی تریش ده کری وهک ناوه جوانه کانی .

ب / تایبه تکرندی وهسفکراو به سیفت واته: به ستنه وه و تایبهت کردنی وهسفکراو به سیفته ټیک یا به چند سیفته ټیک. ^(۳)

^۱ جواهر البلاغه (احمد الهاشمی) ل ۱۸۵

^۲ دیوانی مه حوی لیکوئینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۴۸

^۳ جواهر البلاغه (احمد الهاشمی) ل ۱۸۵

نالی دهلیّ :

چیت له کاکولی سهرو مووی میانی داوه؟!
 هه موو هر هه م و په ریشانی و دهردی سهری یه

مانای وشه: میان: ناوقه د. هه م: هم: خه م

((واته: واز له قژی به کاکول کراوی سهری یارو له ناوقه دی وه ک موو
 باریکی بیته.. هه موو هه رمایه ی خه م و خه فته و په ریشانی و دهردی
 سهری یه ده سبهرداری بی باشته بوّ))^(۱)

قژو ناوقه د که وه سفکراون (نالی) تایبه تی کردوون به خه فته و
 دهرده سهری له هه مان کاتیشدا ئەم دووه وه سفیان به شتی تریش ده کریّ
 هه وه کو (نالی) خوئی بهر له تایبه تکردنیان به هه م و دهردی سهری چوّن
 وه سفی کردوون .

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۵۸۵ - ۵۸۶

راهینان

هونه ری تاییه تکریدن له م دیره شیعرانه ی نالی دیاری بکه

۱- مه گهر هر یاری نه قشینم بیته نه قشی دل
که نه قشی غهیری پهنگی نه و به ئاوی دیده شوژی

۲- لــــه دووری نــــازه نینم زهنگ زهر دم
وه کوبه ی هــــر وه کوبه ی هــــر وه کوبه ی

۳- نه و چاوه که هه لدینی صد عه ربه ده دهنوینی
هر پوچه که بیستینی له م غه مزه دوو بارهت چی!

۴- ظاهیرو باطن له سهر له وحی حقیقهت یامه جاز
ئاشنای سپری قه له م بی غهیری نالی که س نه ما

یه کسانى: المساواة

یه کسانى(المساواة): دهربرین و گه یاندنی ماناو مه به سته به واژه ی
 یه کسان واته: واژه دهربرپاوه کان بی زیادوو که م به پتی ماناو مه به سته بی^(۱)
 نه وهی پیویسته به ناماژه بو کردن، کردنی یه کسانى به پیوه ر بو
 هه لسه گاندنی کورتبری و دریزبری دهربرین، نه گه ر له وهی بو ی دانراوه
 که متر بوو بی بی به کورتبر نه گه ر زیادتریش بوو بی بی به دریز بر ، زانا
 په ونبیزه کان نه م شیوازه یان به هه ند هه لنه گرتووه، چونکه نه و ده قانه ی
 شیوازی په وانبیزیان به خو وه گرتووه یان کورتبر ده بی یان دریزبر ده بی.
 بو یه باش وایه نمونه هیتانه وه بو یه کسانى به ده قى شیوازی په وانبیزی
 نه بی، به لکو به ده ق و دهربرای ناسایی بی^(۲)

خادیم ده لى :

دردی گرانه حالى هه ژا ری
 مه گه ر وه ک نه و بی نه خوینده واری
 به زگی تیری، به سه د زگ برسی
 که س نییه جارى حالت برسی
 موحتاجی ده سستی نامه ران نه بی
 بو هه مووکاری سهر گه ردان نه بی
 به هه ر دوولوه دنیا نا خوشه
 هه ر کارى نه یکه ی هه مووی هه ر بو شه

^۱ علم المعانى (د. بیسیونى عبدالفتاح فیود) ل ۵۲۹

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۵۲۹-۵۳

ئەتەوی دایم دلت بی غەم بی
 قەناعەتت بی زۆد بی یا کەم بی
 دلت بە دنیا هەر گیزمە بەستە
 دل بە خوا بەستە چونکی ئەو بەستە
 خووی فەرموویەتی خیتاب بە بەندە
 ((أَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَه))^(١)

خادیم لەم دێرە شیعراوەیدا واژەیی بە گوێرە واتای مەبەست بە کار
 هیناوە هەر وشە یەکێکی لێ لایەرین واتای دێرە کە لەنگ دەبی.

^١ دیوانی خادیم لیکۆلینەوێ جمال محمد محمد أمین ل ٢٥٦

راهینان

ئایا دهتوانین ئەم دوودێره شیعره‌ی نالی به‌دهر برینی هونه‌ری
یه‌کسانی دابننێن ئەگه‌رنا له به‌رچی ؟

۱- لێوی تو ئاوی به‌قا من خـمـرم

فه‌یضی ره‌حمه‌ت و من سه‌وزه گه‌یا

۲- قوربان مه‌حاله پێکه‌وه‌بن سه‌برو ئیشتیاق

خاریج له نه‌صصی ئایه یه ته‌کلیدی (لایطاق)

دووهم: کورتبیری / الایجاز

کورتبیری: خه سترکردنه وهی مه به ست و مانایه له چهند وشه یه کی که مدا به پوونی و ئاشکرایبی^(۱)

ئه وهی له م پیناسه یه دا دهرده که وی دهرپرینی مه به ست و مانای ته واوو خه سترکردنه وهی له چهند وشه یه کی که مدا، ئه وهیه وشه کانی که م تر بن له ئاسایی خوین و له گه ل ئه وه شدا مانای بو دانراوی خوین هه مووی بگه یینن، ئه مه ش واته: کورتپرینیک به م شیوه یه نه بی، مه به ست و مانای به ته واوی نه ده پیکا ده بی به دهرپراویکی نا دروست له پوانگی زانستی په وانبیزی، که واته هونه ری کورتبیری ده بی له و کورتانه نه بی زیان به ما بگه یینی، له و دریزانه ش نه بی بی به دهرپرینیک ساده و ساکار، که وایی کورد جوانی گوتوه (قسه ی کورت دریز مه که، پرگای نزیک دوور مه که)^(۲) چونکه که سیک تیگه یشتوو بی به ئه لفیکیش تی ده گات ، هه روه ک و تراوه ((ئه و که سه که سه ئه لفیکی به سه)) که وایی ئه و پیناسه یه ی بو کورتبیری ده ست نیشانمان کردوو هه مان چه مکی ئه و په ندانه ن که کورد بو مه به ستی کورتبیری مه به ستی بووه ، به لام جاری واش ده بی باری گوینگر له و ئاسته نییه مه به سته که راسته و خو وهر بگری، به لکو پیویست به وه ده گات که قسه ی بو دریز بکریته وه بو ئه وهی بگات به و مه به ستی که قسه که ر ده یه وی، که وایی بو هه رشوینیک قسه ی خوئی هه یه ، ئه مه ش واته دریزبیری له شوینی خوئی به پیویست ده زانری هه ر وه ک

^۱ جواهرالبلاغه أحمد الهاشمی ل ۲۲۲

^۲ گولبزیریک له په ندی کوردی هوشیار نوری (له ک) ل ۷

له مه و دوا باسی لیده کهین، جا نه وهی له پیناسهی کورتبری دهرده که وی
نه وهیه نه م هونه ره و اتا که ی

چر بیته وه له جهسته ی چند وشه یه کی که مدا، جگه له مانای بنه پره تی
خوی، مانای نه و دیوی خوشی نیشان بدات و بیری گوینگر بجولینی و بیبا
به ره و دهریاییکی خهستی لیکدانه وه، بویه (جاحظ) زانای رهوانبیزی عه ربی
ده لی: (ره وانبیزی کورتبری یه)^(۱) چونکه هر پرسته و دهرپنیک که کورتبر
بی کاریگری زیاتره له دل گوینگر، به ناسانی ده توانی له بهری بکات و
بیلیته وه له کاتی پیویست، له هه مان کاتیشدا خیرایه و ماوه ی دهرپینه که ی
زوری ناوی هه روا ده بیته شاردنه وه ی ماناش ته نیا بو که سانی مه به ست
نه بی .

نالی ده لی :

(نالی) عه جه ب به قووه ت و حیکمه ت نه دا ده کا
مه عنایی زۆرو گوره به له فظی که م و بچوک^(۲)

جۆره کانی کورتبری

أ- کورتبری تایبه ت: واته چر کردنه وی مانا له چند وشه یه ک به بی هیچ
لا بردنیک:

مه حوی ده لی :

چاوه، جیی نه و شوخه بی، وتم و، وتی:
نه م مه لا شیخه قسه ی بی جا ده کا^(۱)

^۱ هونه ری ره وانبیزی له شیعر ی نالی دا عبدالسلام سالار ل ۲۶۷

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل (۲۶۰)

مه حوی له بهر نه وهی یاره که ی خوئی زوړ به خوشه ویست و گه وره زانیوه، ویستوویه تی جیگایه کی شیاوی خوئی پیّ بډا، هیچ جیگایه کی شیاوی له چاوی خوئی شیاو تری نه دوزیه وه، بویه چاوی هه لېژاردووه بیی به جیّ نیشینی نه و شوخه، به لام له و کاته که شوخه که ی نه مه ی بیست و تی: نه مه مه لایه، نه م هه موو زانسته ی لایه که خزمه ت به پاستی و داد په روه ری ده کات، له لایه کی تریش شیخه، شیخیش که پاستی ده بیّ له ریّ عارفان بیّ عاشقی نه و پاستی و حه قیقه تانه بیّ که له لای (عارف) بوئی دانراوه، چوّن ده بیّ نه م قسه بیّ جیّ و ریّانه بکات؟ چوّن پازی ده بم که چاوی نه و جیگای من بیّ؟! جیگای من ده بیّ زوړ له و جیگایه به رزو شیاو تریی، من هه رگیز پازی نیم به م جوړه بدوی، نه م قسه بیّ جیّ و ریّانه بکات!

نه م دپړه شیعه ری مه حوی نه م هه موو ماناو مه به ستانه ی له جهسته ی چه ند وشه یه کی که م کوکړدووه ته وه و هیچ لابردنیکیشی تیدا نییه .

ب- ده رپرینی کور تپری به لابردنی وه ک نه مانه ی خواره وه :

۱- به لابردنی نامرزی لیکچون :

مه حوی ده لیّ:

نه وه نده م له و قه دو بالایه ناشووبه و به لا دیوه

له سهیری سه رووی باغم غایله ی غوولی بیابانه

((واته: نه وهنده دهر دو به لام له بالای به رزی یاره وه تووش بووه که له ناو باغدا سهیری داری سه رو ده که م ترسم لی دهنیشی وهك بلیی غولی بیابانم هاتبیته پی))^(۱)

مه حوی که ده لی: (غولی بیابانه) واته: وهك غولی بیابانه کورتبری به لابردنی نه وزاری چواندنی (وهك) کردووه .

۲- به لابردنی نه وزارو پوی لیکچون :

مه حوی ده لی :

وتی: میوهی به هه شته شیعی (مه حوی))
خودا نه بری له باغم دا ری به ردار^(۲)

مه حوی که ده لی (میوهی به هه شته شیعی مه حوی) واته: شیعی مه حوی وهك میوهی به هه شته، کورتبری به نه وزاری (وهك) و پوی لیکچون که (خوشی) به پیک هیناوه .

۳- به لا بردنی کار :

مه حوی ده لی:

بریهی به رقی جیلوهی تو له چاوی
نه دابی، بوچی نه ئایینه هیران؟!

((واته ئاوینه بوچی سه رسام و هیران بووه، نه گه ر له بهر نه وه نییه که تیشکی دهر که وتنی تو داویه له ناو چاوی!))^(۱)

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۷۹

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۱۲۰

مه حوی له بری بلیت: ((تایینه حهیران بوو)) وتوویه تی: تایینه حهیران کاری رابردوی (بوو) ی لایردووه بو کورتبری.

۴- به لایردنی دیارخه ر:

سه بریکی خوش له چیمه نی خانه قا بکه
تایه ربیعی ئاهووه، یا چایری سنوور؟! (۲)

نالی له م دیره شیعه ریدا له بری ئه وه ی بلی خانه قای مه ولانه خالید ته نها
وژهی خانه قای هیناوه ته وه، دیارخه ر که مه ولانه خالیده لای بردووه بو
مه بهستی کورتبری .

یاوه ک مه حوی ده لی:

جوباره لاله زاره، وه ره سه رچهم، وتی:
ئاشوویه ئه م به هاره، بوه سهیری چه م حه رام

مانای وشه:

جوبار: جوگهی ئاو. لاله زار: گولزار، مه بهست له دلوی فرمیسکی
سووره. چه می به که م: چاو. چه می دووه م پووبار.

((واته: به یارم وت وه ره سه ر چه می چاوم ته ماشای فرمیسکی گول
ره نگم بکه، که چی وتی: به هاری پووت پره له ئاشووب و ته ماشای
چه م حه رام بووه، له بهر ئه وه نایه م.)) (۳)

^۱ مه مان سه رچاوه ل ۲۴۱

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۸۸

^۳ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۱۲

مه حوی که ده لئی (وه ره سهیری چه مم) واته وه ره سهیری چه می چاوم
، دیار خه ر که چاوه باسی نه کردووه بو کورتبری .

ه- به لابردنی دیار خراو :

نالی ده لئی:

داخو ده روونی صافه، گورپی ماوه (تانجه پو)
یا خو ئه سیری خاکه به لیلی ده کا عبور؟!

تانجه پو: چه می که له سه رچاوه کانی سه رچناره وه په یدا ده بی .

((واته ئاخو تانجه پو که سی هه یه گوویی بداتی و هه موو سالی جو مالی

بکاو، به هیزو

گورپه که ی جارانیه وه ئه پوا، یان پر بووه ته وه و قورپو لیته به ری

گرتووه لیخن بووه ؟))^(۱)

نالی له م دیره شیعره یدا له بری ئه وه ی بلئی چه می تانجه پو ته نها واژه ی

(تانجه پو) ی هیئاوه ته وه دیار خراوی لابردووه که چه مه بو مه به سستی

کورتبری .

یاوه ک مه حوی ده لئی :

بروانه سووتخم، وه ره، برپواکه من نه مام

په روانه م، ئیترم نیه، په روا که من نه مام

مانای وشه : سووتن : سووتان. ئیترم نیه : ئیتر نیمه.^(۲)

^۱ نالی دیوان لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۸۸

^۲ مه حوی دیوان لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۱۳

مه حوی که ده لئی: (پروانه سووتنم) واته: پروانه جهسته ی سووتاوم،
سپارخراو که جهسته یه لایبردووه بو کورتبری.

۶- به لایردنی نامرازو ته واو کهری نامرا زی په یوهندی)

نالی ده لئی:

پرکه قه ده حی پر فه ره حی بی ته ره ح و غه م
تاو لنی، و ن ا د م نی و غ ا ز ل نی ب ا ل ا ف ر ا ح (۱)

نالی له سهره تای نیوهی دیری یه که م که ده لئی (پرکه) کورتبری
به کارهیئاوه. واته: پرکه له مهی (له) که نامرا زه (مهی) که ته واو که ریته ی
باسی نه کردوون.

۷- به لایردنی نیهاد:

نالی ده لئی:

چاوه که ت ناگر له سینهی عاشقی مسکین ده کا
مه سته، مه یلی چهن که بابیکی دلئی خوینین ده کا

((واته: چاوه که ت ناگر به رده داته دلداری به سه زمان که هیلانه ی
دلیه تی .. به لام ناهقی نییه وا ئه کا.. سه رخوشه. سه رخوشیش بو مه زه
حه زی له که بابیه. چیش له دلئی خویناوی چاتره له بو که باب ؟!))^(۲)

^۱ نالی دیوان لیکولینه وهی مه لای عبد الکریمی مدرس ل ۱۶۶

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وهی مه لای عبد الکریمی مدرس ل ۱۶۶

له نیوهی دووهی ئه م دپه شیعرهیدا نالی له بری ئه وهی بلیت: یار
مهسته نیهادی پرسته که ی لابردووه تهنا گوزاره که ی هیشتوووته وه که
(مهسته)

۸ - به لابردنی بکه ر :

نالی دهلی :

ده فهرمووی چاوه که ت زنجیرکه ((نالی))
که موطله ق چانی یه ئینسانی هه رزه (۱)

(نالی) له بری ئه وهی بلی: یار ده فهرمووی دهلی (ده فهرمووی) بکه ری
باس نه کردووه تهنا کاری پانه بردووی هیئاوه ته وه که (ده فهرمووی) یه ،
ئه مه شی بو مه بهستی کورتبیری یه .

۹ - کورتبیری به شیوازی تاییه ت : (ألقصر)

نالی دهلی :

نه قدی دل و جان بو قه ده مت نیمه به هایه
غهیری ئه مه ، قوربان، به خودانیمه
به هایه (۲)

مانای وشه: نه قد: پاره ی نهخت. قه ده م : هاتن. پی و قدوم. نیمه:
نیوه. به ها: بایی. نرخ.

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۴۵۰

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۷۰۶

((واته: توّ نه وهنده نازداری نه گهر بنیادهم دلّ و گیانی بکا به شاباشی
 یت هیشتا که مه و نیوهی نه و نه اندازه یه که شایه نیه تی، منیش
 نازیزه که مه هر نه نیوه شک نه به م و وا له بهر پیتا فریّی نه ده م، هیوام
 وایه په سندن بیّ ..))^(۱)

نالی له م دیره شیعره پیدا له بری نه وهی دریزه به قسه که ی بدات هر
 وهک له شی

کردنه وه که دا هاتووه هه ستاوه مه به سته کانی چر کردووته وه له چهند
 وشه یه کی که م

نالی ده لّی :

بری پارچه ی غه زهل یارم که وای کرد

بری بهندی دلّم یارم ، که وای کرد^(۲)

(یار) له نیوهی دپری یه که م جارک بووه به بکه ر بوّ کاری پابردووی
 (بری) جاریکیش بووه به بکه ر بوّ کاری پابردووی (که وای کرد) به مانا
 پوشاکی که وای کرد. له نیوهی دپری دووه میس جارک بووه به بکه ر
 بوکاری پابردووی (بری) جاریکیش بووه به بکه ر بوّ کاری پابردووی (که وای
 کرد) به مانا به م کاره هه ستا.

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۷۰۶

^۲ دیوانی نالی لیکوئینه وهی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۷۱۵

۱۰- به بکه رکردنی شتیک له هه مان کاتیشدا بیی به نیهاد:

نالی دهلی:

چونکه مه نشووری گول ندامی به ناوی خوئی دهوی
یار نه گهر له و باغیانه کهس بمینی، عاره بوئی^(۱)

وشه ی (یار) له نیوهی دووه می ئەم دیره دا بووه به بکه ر بو کاری
پانه بردووی (دهوی) له هه مان کاتیشدا بووه به نیهاد بو کاری نا ته واوی
(عاره)

۱۱- به بهرکار کردنی وشه یه ک بو دوکار له هه مان کاتیشدا بیی

به نیهاد:

نالی دهلی:

شه قی که، غهیری حوبیی توئی تیدا بی،
به دهستی خوئی دلّم ده ربینه، قوربان^(۲)

وشه ی (دل) له م دیره دا، له لایه که وه بهرکاره بوکاری داخوایی (شه قی
که) له هه مان کاتیشدا بهرکاره بو کاری داخوایی (ده ربینه) هه روه ها
نیهادیشه بو رسته ی (غهیری تاد)

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۶۹۴

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۳۱۶

راهینان

هونری کورتبری له م دیره شیعرا نه نالی دیاری بکه

۱- له بت مــــــــــــــــیم و قــــــــــــــــدت ئەلف و زولف چیم

دهزانی بــــــــــــــــم ســــــــــــــــییانه طــــــــــــــــالیبی چیم

۲- ئەگەر خوینم ده ریژی تو، ئەوه تیغ و ئەمیش گه ردهن

ئەگەر بنیادی پهیمان، دهستی من دامینته بازا!

۳- په و غه نی دیدم پزایه سه ر کیتابی خه طیطی خوّم

چاو له ئیشی ئەو سپی، نووریش به سه ر ئەودا سه قه ط

۴- پوژی هاوینی وه ها مثقاله ذه پره ی پر ده بی

نییمه ذه پره یه ک ســــــــــــــــیبه ری تیدا نییه

سپیه م: دريژبري/الإطباب

دريژبري: دهربريني مه به ست و مانايه به واژه ي زوتر له خو ي بو ئه وه ي سوودي زياتر به دهسته وه بدات.^(۱)

ئوه ي له م پينا سه يه دا بو مان پوون ده بيته وه ده بي ماناي مه به ست به نه دازه ي وشه کاني بي به بي ئه وه ي هيچ خه ست کردنه وه و چر کردنه وه يه کي تيدابي، له هه مان کاتيشدا ده بي له وشه کانيشي وشه ي واهه بي سوودي تر بگه يني، که وابي دريژ بري وه کو يه کساني نيه ماناي به پي وشه کاني بي زيادوکه مي، وه کو کور تپريش نيه، چر کردنه وه و خه ست کردنه وه ي له چند وشه يه کي که م دابي، که له پينا سه که شي ده لئين: سوودي تري پيوستيش به دهسته وه بدات واته: بو مه به ست يک هاتبيت، چونکه زوي وشه و که له که بووني له رسته دا به دووري ده کات له هونه ري په وانبيژي، که وابي هر کاتيک دريژ بري به پيوست زانرا، ده بي بو مه به ست ي، له م روونکردنه وه يه بو مان دهرده که وي هر يه که له کور تپري و له دريژ بري شويني تايبه تي خو ي هه يه، کور تپري له شويني دريژ بري يان دريژ بري له شويني کور تپري دهر چوونه له هونه ري په وانبيژي، که وابي دريژ بري له جيگاي خو ي بو روونکردنه وه و ناشکرا کردني ماناي مه به ست، ناشکرا کردن و روونکردنه وه ش به چرو پري وشه ده بي، که وابي با شترين دهر برين روون ترين يانه، روون ترين شيان ئه وه يه هه مو و اتاي مه به ست بگريته وه، که سيکيش بلئ: کور تپري با شتره له بهر ئه وه يه که ميکي سوود به خش با شتره له زوريکي سوودي که م بي. به هه حال ئه م دوو شيوازه هر يه که يان له شويني خو ي جوانه و به شيواو

^۱ علم المعاني (د. بيسيوني عبدالفتاح فيود) ل ۵۰۶

ده زانری، به کارهینانی هه ریهك له م دووانهش له شوینی ئه وهی تر ده بی به هه له یه کی په وانبیژی. بویه ده بی ده رپرین و نووسینی هونه ری له چوار چیهی یاسای دریزبیری ده ر نه چی

ئه حمه دی خانی ده لی :

ئه ی خامه ته ژی گه له ك دریزكر
ئه ژ نامه به سه ته پر قریژ كر
هه ر چه نده كه لام شوبه ی دوربت
بی قه در دبت ده ما كو پرپبت^(۱)

مه به سه كانی دریزبیری

۱- بوگه یشتن به ته واوی مانای مه به سه ت :

مه حوی ده لی :

له سه ر تو بوومه په ندی عالمی، وتم و، وتی : ((مه حوی))

به سی بی موشریکی، به س، یا له دنیا یا له من لاده

((واته: به یارم وت به هو ی تووه بوومه په ندی عالم ، ئه ویش وتی: به

سبی موشریکی و هاویهش دانان بو من. نابی له یه ك كاتدا دلی منیشت

مه به سه ت بی و شه رمیش له وه بکه ی که ناوت بکه ویته سه ر ده می خه لك

، واته: نابی بایه خ به خو ت بده ی به هاویه شی خوشه ویستی من، یا له من

به و لاوه گو ی به که س مه ده، یا ده س له من هه لگره .))^(۲)

^۱ مه م و زین. ئه حمه دی خانی به رافه و شروفه یه ك نوو په رو یز جیهانی ب ۱۱۴ ل

^۲ دیوانی مه حوی لیكولینه وهی مه لا عبد الكریمی مدرس ل ۲۶۹

مه حوی بوّ نه وهی بگات به ته واری مانای مه بهستی له (به سبب
موشریکی بهس) ده بینین روونی کردووته وه به (یا له دنیا یا له من لاده)
بوته وهی لیكدانه وهی تره له گریته و واتای مه بهستیش به دهسته وه بدات.

۲- له باسی گشتی یه وه بو تاییه تی له پتی سه رسوورمان :

نالی ده لئی :

بنازم دل بهری خوم چهنده پر وه صف و چ بی عه یبه
به چاو مه ست و، به دل هوشیار، به نه برو جوت و هم تاقه !

((واته: مایه ی شانازیمه که وا یارم نه وهنده چاک و جوان و بی
خه وشه، به چاو مه ست و به دل هوشیار، بزوکانی له لایه که وه جوتن،
له لایه کی تره وه که وانین وه ک نالی لیتره به گشتی باسی پر وه صف و بی
عه یبی یاری کردووه، نه وه یه که له نیوه ی دیری دووه ده لئی: (به چاو مه ست
و، به دل هوشیار، به نه برو جوت و هم تاق) له نیوه دیری یه که م که
ده لئی: (چهنده پر وه صف و بی عه یبه) نه م سیفه تانه ی دوواییشی
گرتووه ته وه، به لام نه م هر دریزه ی پیداوه ناوی نه م چند سیفه ته شی
هیئاوه. که وایی دریزپر یه که ی له گشتی یه وه بو تاییه تی له هه مان
کاتیشدا بو سه رسوورمانیشه.

۳- له باسی تاییه تییه وه بوگشتی:

نالی دهلی:

ده فهرمووی: چاوه کهت زنجیرکه ((نالی))!
که موطله ق چانییه ئینسانی هه رزه^(۱)

نالی له م دیره دا به تاییه تی باسی چاوده کات و دوایش به گشتی
قسه ده کات و دهلی: (که موطله ق چانییه ئینسانی هه رزه) دریزی له دوای
تاییه ته وه هیناوه .

۴- بو زیاده روونکردنه وه و پیاوه لدان :

نالی دهلی:

ئیسیتپاعه ی قووتی طه بعم، به کوردی و فارسی
عاره بی ئیظهاری چالاکی و چه سپانی ده کا^(۲)

له م دیردا نالی دریزی داوه به ناوی چه ندمانیک، کوردی، فارسی، عه ره بی
چونکه گه ریگوتایه (ئیسیتپاعه و قووه تی طه بعم) ئیظهاری چه سپانی
ده کا) ناوی زمانه کانی نه بردایه نه ده زانرا چون و به چ زمانیک . له پال ئه م
مه به سته ش که زیاده روونکردنه وه یه و ئاماژه به پیاوه لدانیش ده کات.

۵- بو بیگومانی و زیاده پویی :

نالی دهلی:

واظن مه به پوخساره بی تو غائیه قوربان
بنواپه چلو ن نه قشه له نیودیده بی ته پرما

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۴۵۰

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۱۰۴

((واته نازیزه که م له م قسانه وه که کردم و اگومان نه به ی که وا وینه ی پوخساره نازداره که ی توش وه ک وینه کانی تر شوژاوه ته وه له ناوچاومان نه ماوه نه .. وینه ی تو ه همیشه هر نه مینی .. سه برکه چون له ناوچاوه به فرمیسه که ته په که مدا نه خشه و دیارنییه . نه م شیعره موباله غه یه کی زود جوانی تیا به ، چونکه نه خش به عاده ت ده بی له ناو ناوا بکوژیته وه که چی نه خشی نه وه له ناو ناوا جیگر بووه))^(۱)

نالی له م دیره شیعره یدا دریزه پیدانی بو بیگومانی وزیاده په وی به کار هیناوه .

۶- بو هه لگه پانه وه و پروونکرده وه :

نالی ده لی :

وه ره بنواپه دوو ده سستی حه ناییم

حه نایی چی؟ هه موو هه رخوینه قوربان!

واته: قوربان وه ره سه یری هه ردوو ده سته سووره خه نه ییه که م بکه . به لام وا نه زانی سووربووی خه نه ن خه نی چی؟ بویه سوورن ، چونکه جه سته م هه مووی خوینه تیری خوشه ویستی برینداری کردووم . ده سته کانیشم له م سووریه به ده ر نابی.^(۲)

نالی که ده لی: (وه ره بنواپه دوو ده سستی حه ناییم) بو نه وه ی بزانی نه م سووره خه ناویه له چی یه وه هاتووه له ریگای پرسیار دریزه ی پی داوه ده لی: هه موو هه رخوینه واته جه سته م گشتی هه ردوو ده سستی له گه ل دابی.

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۱۲۱

^۲ هه مان سه چاوه / ۳۱۵

۷- بو گه پانه وه سه رقه سه له دوای هه لوهسته كردن :

رسته ی هه لوهسته (الجملة الإعتراضية) نه وه ده رپر له کاتی قسه و ده رپرینه کانی له و قسه و ده رپرینه وازیینی قسه یه کی تریکات ئینجا بگه رپته وه سه ر قسه کانی و ته وای بکات.^(۱)

رسته ی هه لوهسته بو زور مه بهست به کاردی له وانه :

۱- له کاتی پارانه وه :

صافی ده لئ:

به سیه بی پهمی - به قوربان - پایه مالی غم بووم
رپی نه جاتم بو نییه گه رتو نه بی غم خواره که م^(۲)

صافی که ده لئ : (به سیه پهمی) وازی هیناوه وه وتوو یه تی (به قوربان)
ئینجا گه پاره ته وه سه ر قسه که ی خو ی بو نه وه ی ته وای بکات نه وه یه
ده لئ: پایه مالی غم بووم).

پایه مالی غم بووم : (دوو چاری غم و په ژاره ی زوری کردووم.

۲- بو دووعا :

مه حوی ده لئ :

شهوی ریحله ت پدر - پوحی مورپه ووه ح - وه صیه تی فه رموو:
مه حه بیه ت مه نه ه بت بی، نوری چاوم، مه یکه شی مه شرب

^۱ علم المعانی (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۵۲۴

^۲ دیوانی صافی لیکۆلینه وی محمدی مصطفی هیرانی ل ۱۷۸

مانای وشه: ریحلهت: کوچی دوايي. پدهر: باوك. روحي موره ووه ح: گیانی شاد بی. مه ذ هب: ریبازی پی. مه یکه شی: شه پاب ده رخواری خه لک دان. مه شرب: په وشت. ناوه خورگه.

((واته: باوكم به په حمهت بی، له شه وی کوچی دوواییدا وه سیه تی بوکردم که وا هه میسه ریگای خوشه ویستی بگرمه به رو شه پابی دلداری ده رخوادی خه لک بدهم، یا له سه رچاوه ی شه پابی خوشه ویستی خوم تیراو بکم))^(۱)

مه حوی له پاش نه وه ی که: ده لیّ (شه وی ریحلهت پدهر) وازدینی بو شتیکی ترده چی که دوعا بوکردنه، نینجاده گه ریته وه سه ر مه به سته که ی و ته وای ده کات به شیوه ی دریزه پیدانی هه لویسته دوعا .

۳ - بو دریزه پیدان له دوعای هه لوه سته ی جیا که ره وه :

نالی ده لیّ:

هه رده مه فره شی که سیکی که به بی مه هرو نیکاح
- دور له چاکانی - عه جبه فاحیشه دنیا یی که

((واته: نه م دنیا یه بی وه فایه هه ر پوژی ژیرخه ری یه کیکی تازه یه به ناحق نه که ویته ژیرده سته، وه ک ئافره تی داوین پیس که بی ماره یی و ماره بپین له ژیر هه رکه سیکا بیه وی پائه کشی.. ئای له م دنیا یه، دور له پیاو چاکه کانی، دنیا یه کی بی ناموس و داوین پیسه))^(۲)

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۵

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۴۶۳

(نالی له م دیږدا، دهسته واژه‌ی (دوورله چاکانی) به کار هیناوه بو
نه‌وه‌ی چاکه‌کان دوور بکاته‌وه له ووه سفه‌ی که بو دنیا نه‌یکا، لیږه
دریژه‌پیدانی بو هه‌لوه‌سته کردن به کار هیناوه)^(۱)

^۱ هونری ره‌وانبیژی ل شیعری نالی دا عبد السلام سالار ل ۱۳۶

راهینان

نالی بوچ مه به ستیک له م دیره شیعرانه یدا دریژیبری به کارهیناوه :-

۱- نیشانه ی فه خره بو من گهر به سهر بییم نهک به پی ئه ماما
به مهرگی تو قه سه م، شاهم ! عودر مه سمووعه، سه رمایه

۲- مودده عی زه جرم ده کات و پییم ده لئی : صه برت بیی
که ره به له عنه ت بی که که ی عاشق قه راری گرتووه

۳- له گه ل ئال و له گه ل صه حبی، خوبه صه ن چاریاری دین
ئه بو به کرو عومهر و عوشمان و حه یده ره شیبری یه زدانه

۴- چا ویشی له نالی کرد، دین و دل و جانی بر
گهر زولفه نه گهر نازه ، گهر خه نده یه گهر چاوه

۵- وهک قیاسیکی که موثبه ت بی نه تیجه ی بیته جی
حه مدو لیللا شه که عالی جابوو خالی جانه بوو

پیکه وهنان: (أوصل)

گپرانه وهی وشه یه بو سهر وشه یان رسته بو سهر رسته، گونجاوی به کیش هه بی به یه که وه یان کو بکاته وه.^(۱)

زمانی کوردی وهك هه زمانیک چه ند نامرازیکی هه یه بو به یه که وه به ستنه وه (عطف) ی وشه بو سهر وشه یان رسته بو سهر رسته له نیو نه و نامرازه یه کیان (واو) ه، به لام نه وهی له ره وانبیزی عه ره بی هاتووهرینگی پییکه وه نان ته نیا له (واو) دهر ده که وی، نه وهی من بو ی ده چم له پییکه وه نان و لکان به یه که وه له شیوازو دهر برینی کوردیش به هه مان شیوه هه ره له (واو) دایه، بو نه م هوی هه ده لئین: (واو) تاکه نه وزاره حوکمی هاوبه شی گونجاوی له نیوان لکاوو پی لکاو (المعطوف والمعطوف علیه) دیاری ده کات . ناسینی شوینی به یه که وه نان و لی کدا برینی وشه یان رسته هه موو که سیک سهری لی دهر ناچی ته نیا نه و که سانه نه بن که سووار چاکی نه م بو اره ن و شاره زایی ته واو یان لیوه هه یه، زانایان له وه لأمی ره وانبیزی چییه؟ وتوو یانه ((زانینی پییکه وه نان و لکانه)) که وایی شوینی به کار هینانی (واو) بو هه موو که س ناشکرا نییه پیویستی به ورده کاری و بیر کردنه وه ده بی له گوزارشت و دهر برین. نامرازه کانی تری لکان و پییکه وه نان (عطف) شوینی لکان و پییکه وه نانیان دیاره، (واو) که دوی به به رای به ده به سستیته وه ده بی گونجانیک هه بی لکاوو پیلکاو (ألمعطوف والمعطوف علیه) به یه که وه کو بکاته وه.^(۲) وهك نامرزه کانی تری پییکه وه نان و لکان نییه شوینی به کار هینانی دیار بی بو نمونه

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۱۹۶-۱۹۷

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۱۹۸

ئامرازی په یوه ندى (ش) ته نیا بو مه به سستی جه ختکردن (تأکید) به کاردیت، ئامرازی (یان) بو هه لېژاردن و سهر پشکردن له نیوان دوو شت به کاردی ئامرازی (نه) ی نه ری بو ده رخستنی نه ری نی دووشت به کاردی وهك نه ده خوینی نه دهنووسی. ئه مانه به کار هیتانیا ن شتی تری به دوواوه نیه، ئیمه که ده لئین: به اختیار دهنووسی و ده خوینیتته وه، له نیوان نووسین و خویندوه دا گونجاوی هیه بو به یه که وه کوکردنه وه به لام گه ر بلئین مروڤ و ماسی هر دووکیان له ناو ئاودا ده ژین ئه م جوړه به یه ك لکانه به پاست نازانری و له جیی خوئی نییه چونکه هیچ گونجاویه ك له نیوان ماسی و مروڤدا نییه، مروڤ له ناو ئاوازی ماسیش له دهره وهی ئاوازیانی نابی .

شوینه کانی پیکه وه نان :-

۱- پیکه وه نان له بهر ئه وهی هر دوو پرسته که هه وال بن :

مه حوی ده لی :

من پادشاهی عیشقم و هر داغی جنوونم

تاجی سهره، باقی که له دیوانه حه رامه

((واته: من له مهیدانی عیشقدا ئه وه نده شیت بووم، بووم به پادشا، به لام

له جیاتی تاجی پادشاهی ته نه داخی شیتیم ناوه ته سهر سهر، چونکه

شیت له و داخه به و لاوه هیچی ناگریته خوئی و هیچ له بهر ناکا))^(۱)

له نیوان (من پادشاهی عیشقم و) پرستهی (هر داغی جنوونم تاجی

سهره) گونجاویه کی ته واو یان له نیواندا هیه، چونکه مه حوی که پادشای

عیشق بی ده بی داغی جنوونی تاجی سهری بی. هر دو پرسته که ش هه والن.

^۱ دیوانی مه حوی لی کولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۷۶

۲- پیکوهنان له بهرته وهی پرسته ی لکاوو پی لکاو هر دوکیان
دارشتن بن:

نالی دهلی:

وهره نیو به زمی گولزاران و گول زاران ته ماشاکه:
سه راسه پیکه نینی گول، له باله ب غونچه پشکووتن

((واته: وهره نیو به زم و ناهنگی باخچه کان و سهیری جوانان و
نازداران بکه، ببینه چوّن له هموو لایه ک گه شه ی گول و پشکووتنی
غونچه یه، یان چوّن له هموو لایه ک کچان وه ک گول پی ته که نن و ده می
وه ک غونچه یان ته که نه وه قسه ی خو ش ده که ن))^(۱)

له نیوه ی یه که می ته م دیره دا هر دوو وشه ی (وهره) و (ته ماشاکه)
داپشتن هر وا له نیوان ته م دوو پرسته شدا گونجاوی ته واو هه یه.

۳- پیکه وه نان له بهر ته وه ی یه ک کار (فعل) هه بی بو لکاوو پی لکاو:

مه حوی دهلی:

له هه موو جی له چ که س بی نی مروه ت نایی
که پرهم و صدق و وه فا بووه قات^(۲)

که ره م پی لکاو (معطوف علیه) (صدق و وه فا) لکاو (معطوف) ن بو
هه موویان یه ک کار (فعل) هه یه (بوه قات) هه مووشیان له گه ل یه کتری
گونجاون

^۱ دیوان نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۲۸

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۶۲

۴- پیکوه نانی دوو پرسته له بهر دژایه تی نیوان واتاکانیاں :

نالی ده لّی :

له سایه ی نه مرو نه هی، حه قق و باطل بوو به دوو فیرقه
به میثلی فه رقی پوژو شه و که فاریق نوری ئیمان

((واته: به هوئی نه مر به چاکه و نه هی له خراپه کردنی پیغه مبه ره وه، (د.خ)
حەق و ناحەق پون بووه و خاوه ن باوه پ و بی باوه پ له یه ک جوئی بوونه ته وه
بوون به دوو تاقم ، وه ک پوژو شه وو روناکی و تاریکی له یه ک جیان و
جیاکه ره وه ی دوو تاقمه که ش له یه ک بریتی بوو له نوری ئیمان که له ناو چاوی
تاقمیکیان دیاره و نه و تاقمه که یان لئی بی به شه))^(۱)

پیکه وه نانی (نه مرو نه هی) (حەق و باطیل) (پوژو شه و) له بهر بوونی
دژایه تیه که له نیواندایه .

۵- پیکه وه نانی دوو پرسته له بهر پیچه وانه ی واتای کاره کانیاں له
یه کتر:

نالی ده لّی:

بنواپه بوونی نه ولت و چوونی ناخرت:

هاتی چ رووت وقوت و، هه لاتی چ لوس وپوس؟!

((واته: نه ی ئاده میزادی له خوبایی بوو! بیرئ له خوټ بکه ره وه، چوئن
هاتیه دنیاوه چوئن پویشتی.. به پوت و قووتی له دایک بوویت و به تالان

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۰۶

کراوی و پروت کرا وهی پویشتی که واته دنیا بو ئه وه ناشی پستی پی
بیهستی ..))^(۱)

له نیوهی دووهمی ئەم دێره دا ههردوو کاری (هاتی) و (ههلاتی)
پینچهوانه‌ی یه‌کترن و به‌ته‌با ناو ده‌برین، چونکه که‌یه‌که‌ممان بیست
پینچهوانه‌که‌ی بیر ده‌که‌ینه‌وه. هه‌ردوو پرسته‌که‌ش هه‌واڵن و به‌یه‌که‌وه‌ش
گونجاون.

چوارهم: دابرین: (الفصل)

دابرین جیاکردنه‌وه‌ی وشه‌ یا پرسته‌یه‌ له‌وه‌ی پیش خوی. ^(۲) وه‌ک:

۱- هاتنی چه‌ند پرسته‌ به‌ دووای یه‌که‌وه‌ بو‌ روونکردنه‌وه‌ :

مه‌حوی ده‌لی :

له‌ ئیعجازی مه‌حبیبه‌ت دا، چوار فه‌صلم جومله‌ بو‌ جه‌مه‌

سورشکم سوهره‌، ره‌نگم زهرده‌، لیوم وشکه‌، چاوم ته‌ر

((واته‌: موعجیزه‌ی دل‌داری هه‌رچوار وه‌رزی سالی به‌ جارێ تیدا کو‌

کردومه‌ته‌وه‌، فرمیسی سوورم گولاله‌ی به‌هاره‌و، په‌نگی زهرده‌م که‌لای

داوه‌ریوی پایزانه‌، لیوی وشکم قرچه‌ی هاوینه‌و، چاوی ته‌پم بارانی

به‌خوپی زستانه‌))^(۳)

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبیدالکریمی مدرس ل ۲۳۹

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۱۹۶

^۳ دیوانی مه‌حوی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبیدالکریمی مدرس ل ۱۳۱

له نیوهی دووهی ئەم دێردا دەستە واژەیی (سورشکم سوورە، پەنگم زەرە، لیتوم وشکە، چاوم تەرە) هەموویان بە دووایی یەکدا هاتوون بو زیا تر پوون کردنەو .

۲- لە بەر بوونی پارانەو لە پرستەدا :

مەحوی دەلی :

چکەس نابێ بە کەسدارم نییە لەو بەردەرە یارم

خودایە توۆ بکەیی چارم، کەسێکم بیکەس و بێ دەر(۱)

کەس دارم : بە پرسم . بەردەر : بەردەگا .

مەحوی لە دێردی دووهم کە دەلی : (خودایە توۆ بکەیی چارم) ئەم پرستە

دوعاو پارا نەو یە بوێ لە پرستەکانی تر دابراو .

۳- ئەگەر لە نیوان پرستەکاندا سویند هەبوو :

نالی دەلی :

قەسەم بەو شەربەتی دیداری پاکت

شەرابم عەینی ژەهری مارە بێ توۆ(۲)

لە بەر ئەو یە لە سەرەتای نیوهی یە کەمی ئەم دێردا سویند هاتوو

لە پرستەیی دووهم دابراو .

^۱ هەمان سەرچاوه ل ۱۳۰

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینەو یە مەلا عبدالکریمی مدرس ل ۳۸۲

۴- ئەگەر لە نێوان پرستەکاندا یە کگرتنیکی تەواو لە وینە و واتا هەبوو:

نالی دەلی:

بیناییم کـوـیـرە، هەلنایـی بە پوی کەس

موژەم یەک یەک دەلیی بزمارە بی تو(١)

نالی کە دەلی: بیناییم کویره) لە دوایی دەلی: (هەلنای) یە کگرتنیکی

تەواو لە نێوان ئەم دوو پرستەدا هەیه، لە بارە و وینە و واتاوە، چونکە چاوە

کویر بوو واتە توانای هەلاتنی نابێ کە هەلیش نەهات نابینی .

۵- ئەگەر پرستەک داڕشتن بوو ئەوەی تر هەوال بوو:

نالی دەلی:

بەزمی هوزارە، قەل فری ئەغیارە، دەوری گۆل

صوفی! بپو، مەبە بەدرك، تو له ئیمەنی ..

مانای وشە: هوزار: بولبول. قەل فری: درکە یە لە دەرکردن و

دورخستنهوه. ئەغیار: بیگانه و ناحەز .

((واتە: سەردەمی رابواردنی عاشقانه کە وەک بولبول وان و، کاتی

دەرکردن و دوور خستنهوهی ناحەزو بیگانه یەو، روژ روژی گولانه .. کە واتە

ئەو وشکە صوفی جیی تو لای ئیمە نییە .. تو نە بولبولی و نە گۆلی تو

بیگانهی و لە ئیمە نیت دەسا لیتمان مەبە بەدرك و بپو دوور کەرەوه، درك و

گولیان پیکهوه نەوتوو ..))^(٢)

^١ دیوانی نالی لیکۆلینەوهی مەلا عبد الکریمی مدرس ل ٣٨١

^٢ مەمان سەرچاوە ل ٦٦٤

نالی که ده لئی: (صوفی بیرو مه به به درک) رسته یه کی دارپشته که ده لئی تو
له نئمه نی رسته یه کی هه واله .

۶- له کاتی دووباره کردنه وهی رسته :

نالی ده لئی :

له نه هرینی دوو چاوم نه شکی خوینین
په یاپه ی دیّ په یاپه ی دیّ په یاپه ی

((واته: بیّ وچان دلۆپی فرمیسکی خوینین یه ک له دوا ی یه ک به ریژ له
هه ردوو چاوی وه ک جوگامه وه دا نه وه ری))^(۱)

^۱ دیوانی نالی لیکوالینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۷۱۲

راهینان

- شوینی پیکه وه نان و دابرین له م دیره شیعرانه نالی دیاری بکه
- ۱- بولبولی طبعم نه وادیسان نه نا خوانی ده کا
نوکتی سنجی و به ذله گوئی و عه نبر نه فشانی ده کا
- ۲- په یامت هات و په یکت پوئی ،خه یالم ناردو نه یگه بیی
ره سوولم که و ته پری، هینای وه ک ئاگره سووره
- ۳- که لله وه ک جه رپه ی شه رابی پر نیشاط و ته پ ده ماغ
شیری نه پ، ئاهوویی به پ، گورگی سه فهر ،قه مچی نه چیژ
- ۴- خه راباتی دلی نالی مه فهر موو خالییه ، نایه م
به مهرگی تو قه سه م ،چاوم ! به ذیکرت به یتی مه عموره

پوونبیژی

پوونبیژی: البیان

ناوه روکی ئەم بەشە :

۱- پیناسە ی پوونبیژی :

۲- گرنگی پوونبیژی .

۳- چواندن (التشبيه)

۴- دروست (ألحقیقة) و جوړه کانی :

أ/ دروستی زمانی / ألحقیقة اللغوية

ب/ دروستی نه ریڼی تایبهت/ألحقیقة العرفية الخاصة

ج/ دروستی نه ریڼی گشتی/ألحقیقة العرفية العامة

د/ دروستی شه رعی و ده ستوری/ألحقیقة الشرعية والدستورية

۵- خوازه (ألمجاز) و جوړه کانی :

أ/ خوازه ی ژیری (ألمجاز العقلي).

ب/ خوازه ی زمانی (ألمجاز اللغوي) ئەو هس دوو جوړه :

- خوازه ی به ریلاو (ألمجاز المرسل).

- خواستن (الإستعارة).

۶- درکه (کنایة).

۷- ته وس (التعريض).

پوونبیژی: (البیان)

پوونبیژی: زانیستیکه دامه زراوه له سره چند بنه رته تیک بو دهربرپینی تاکه مانا له ریگای جوړاو جوړ که هندیکیان له هندیکیان پوون تره ناشکرا ترن.^(۱)

له م پیناسه یه دا که ده لئین: (رونبیژی زانیستیکه دامه زراوه له سره چند بنه رته تیک) مه به ست نه و بنچینه و بنه مایانه ن که بو زانیی تاکه مانا به چند شیوهی جیاواز به کار دین ، وهک بنچینه کانی چواندن و خوازه و نه وانهی تر، مه به ست (له تاکه مانا) نه و مانایانه ن که دهربر دهری دهر پیت به شیوازیکی ریگ و په وان و گونجاو له گه ل باری پیویستی بو و تراو، وهک واتای نازایه تی و به خشندهی و زیره کی و جوانی و پاکی و زودی تر. پوونبیژی نییه دهربرپینی مانا به وشه ی هاو واتا (مرادف) وهک - که له شیرو که له باب - چونکه نه مه بو زانیستی زمانه وانی ده گه ریته وه نه وهک پوونبیژی، مه به ست له ریگای جوړاو جوړ له پوونی و ناشکرای، نه وه یه نه و مانایانه هندیکیان پوون و هندیکیان پوونتر بن، مه به ست نه وه نییه هندیکیان پوون و هندیکیان شاراوه بن، چونکه شاراوه ی ته م و مژاوی مانای مه به ستی لی دهرناکه وی، جیاوازی ریگاکانی تاکه مانا وهک نه وه وایه که سیگ باس له به خشندهی که سیگ بکات به چند ریگایه کی جیاواز وهک باسکردنی به چند شیوازیکی له یه کتر جیای چواندن^(۲) بللی (نازاد وهک دهریایه له به خشین) (نازاد وهک دهریایه) (نازاد دهریایه) نه وه ی لیتره تیپینی ده کری نه و دهربرپینانه هه موویان راستن، به لام جیاوازی له زیاده په ویان دایه، دهربرپینی یه که م زیاده په وی له وهی دووم

^۱ علم الیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۵

^۲ هه مان سه چاوه ل ۱۶

که متره، چونکه (نه وزارو پووی ویکچوونی) لی باسکراوه نه وهی دوهه میش زه یاده پوهی له وهی دووای خوئی که متره، چونکه (نه وزاری) ویکچوونی لی باسکراوه نه وهی سییه م زیاده پوهی له هه ردوکیان زیاتره، چونکه نه وزارو پووی ویکچوونی لی باس نه کراوه، به م شیوهیه جیاوازی پلهی زیاده پوهی به پیتی جیاوازی جوئی چواندن ده بی. یاوه ک ده برینی مانا به شیوهیه ک له شیوه کانی خواستن (الاستعارة) وه ک له ریگای خواستنی ناشکرا (الاستعارة المصراحة) بلئی: ده ریاهه کم بینی ده یبه خشی.

نه وهی لی ره بو مان ده رده که وی، ده بینین زانستی روونبیزی کراوه به چه ند بنه مایه ک، که پی خوشکرن بو پهرده لادان له رووی مانا و مه به ست. که واته گرنگی نه م زانسته بو ناشکردنی ورده کاریه له پیتی بنه ماکانی، وه ک چواندن و خوازه و خواستن و درکه و تهوس، به م واتایه روونبیزی به مانا هونه ریبه که ی ده برینی کی پوهانه له گوزارشت کردن و دیاری کردنی مه به ست و مانای نیودل، هه رله م پیناسه یه دا نه وه شمان بو ده رده که وی، روونبیزی وه ک زانست چه مکیکی گشتی یه و کورته و هه مه لایانه، هه موو نه م بابه تانه ده گریتته وه که گوزارشتیان به شیوهی جوړاو جوړ لی ده کری، که واته نه م زانسته پیمان ده لی: هه ر شتی ک هاوبه شبوو له پووی ویکچوون له گه ل شتیکی ترده ده شی له ده برین به نه وی بچوینین به هه ر شیوهیه ک له شیوه کانی چواندن، یان هه ر شتی ک په یوه ندی به هیزی هه بی له گه ل هاوشیوهی خوئی له واتاو سیفه تدا ده شی له ریگای خواستن به کاری بینین به هه ر شیوهیه ک له شیوه کانی خواستن، که سی ک که شاره زابی له م زانسته ده توانی له ریگای بنه ماکانی بی به ده ریوانی ده ریای هه موو گوزارشتی کی هونه ری، یه که یه که مرواریه کانی به ده سته وه بدات، به لام بنه ماکانی زانیستی روونبیزی هه ر یه که پله و نه ندازه ی خوئی هه یه، له روونکردنه وه و

ئاشکراکردن، هه ریه که جوړه کارتیکردنیکي هه یه له به دهسته وه دانی مانا، په سندکردنی هه ریه که له م بڼه مایانه له ده رخصتنی مانا، تام و چیری خوی هه یه بو بیسه رو خوینهر، به لام ده بی ئه وهش بزاین پشت به ستن به پوښی له دوی پشت به ستن به بڼه ماکانی و اتاناسی دی، ده بی مه رجه کانی و اتاناسی تیدابی و، بارو دوخی گوینگو خوینهری لی په چاو بکری، وه ک نووسین و ده برپین بو که سانی زیره که ده بی کورتبربی، بو که سانی بیرو هوش نزم ده بی دریزبربی، هه روا ده بی ئه وهش بزاین گه یشتن به مانای مه به سستی روونبیزی هه مووی له پښگای مانای راسته و خوی وشه کانه وه نییه، به لکو هه ندیکي په یوه ندی به و مانایانه وه هه یه که گوینگو خوینهر به ژیری خویان له به لگو و ئاماره کان وه ری ده گرن وه ک ئاماره ی له خوینگو په یوه ستایه تی (التضمن والالتزام).

ئیمه که له ده قیکي پر له هونه ری روونبیزی ده پوانین، ده بینین له چه ند وشه یه که پیکه اتوه، ئه م وشانه ته نیا هه ر مانا و اتای راسته و خو ساده نین، به لکوئه و وشانه گیانی نوی و خه سستی روونبیزیان به بهر داهاتوه و دیوی ئه و دیویان هه یه، ده برپینی مانا و مه به ست به شیوه ی جوړاو جوړو جیاواز له پښگای روونبیزی به مه رجه کانی په وانبیزی، ده بیته خاوه ن وینه و پوخساریکی جوان و سه رنج پراکیش له لایه ن سوژو بیرو هه ست و شیواز ناسکی .

چواندن: التشبيه

ئوه یه: شتیك به شتیكي دی بچوینی که هاویه شبن له سیفه تیك یان زیاتر، به هوئی یه که له ئه وزاره کانی، باس کرابی، یان باس نه کرابی په وتی رسته ئاماره ی پی بکات.^(۱)

^۱ بلاغة العرب علی سلوم (د) ۱۷۱

گرنگی چواندن

ئیمه له و کاته شتیک به شتیک ده چوینین و دهیکهین به هاوبهش له گه ل شتیک له خوئی ناشکرا تره بالا تر بو گه یشتن به ماناو مه بهست، ده بینین هونه ری پوونبیزی به و په پی جوانی دهرده که وی و په رده له پووی شتی بزرو شاراو له لاده داو گوئیگرو خوینهر به بنج و بنه وانی ماناو مه بهست ده گات و پوویپوویکی سیفته تی چوینراوت بو ده کات له و کاته که به له خوئی بالا تری ده چوینی، چونکه مه بهست له چواندن بو زیاده ره ویه، زیاده ره ویش یان ستایش (مدح) یان داشکان (ذم) یان بو پوونتری و ناشکرا تری ده بی به هر حال له م سی حالتی دهرناچی بو نه وهی چواندنه که پیک و په وانی خوئی وهریگری له ه موو چواندنیک ته قدیری نامرانی په سندیده (اسم التفضیل) له پی چوینراو ده کری.^(۱)

ئیمه که ده لئین فهره اد شیره) له چه مکی ئم چواندنه ده زانین پی چوینراو که شیره نازاتره به لام چواندنه که مان بو زانینی ئه اندازه ی نازیه تی چوینراوه که فهره اده .

چواندن وهك هه ر هونه ریکی په وانبیزی شتیک نییه تایبته بی به زمان و نویسی نه ته وه یهك، به لكو جیگایه کی به رفراوانی له نویسین و ناخاوتنه کانی ئیمه ی کوردیشی گرتووه ته وه، وهك به هره یه کی زگماک و گشتی له دهر برین و گوزارشت کردن، زور جار که سانی نه خوینده واریش گوزارشت به م به هره یه به پیک و په وانی ده که ن. بو نه وهی ئه اندازه ی شیرینی خواردنیک بزنان ده لئین: ده لئینی ههنگوینه. بو زانینی ئه اندازه ی نازیه تی ده لئین: ده لئینی شیره . به لام له بهر نه وهی چواندن جوړیکه له

^۱ علم البیان عبد العزیز عتیق (د) ل ۸۲

وینه، جوانی و داهینانی بوکه سیکه هه موو پیداو یستیه کانی وینه کیشانی هه بی، له وشه و ماناو دارشتن و له خه یالی چزو پز، نه مهش بو هه موو که سیك دهسته بهر نابی، ته نها بو که سانی شاره زای ئه م بواره نه بی، بو یه گو تراوه چواندن له نیو هونره کانی رهوانبیژی هونه ریکی جوان و سه رنج پاکیش و هه ستیاره هه رکه م و کووپیه کی لی ببینری لکه داری ده کات و بو ناشیرینی ده بات ئه م که م و کووپیه نهش هه ندیکی بو وشه و هه ندیکیشی بو خه یال و بو بنه ماکانی رهوانبیژی ده گه ریته وه که چواندنی له سه ر دامه زراوه، ئه و بنه ما رهوانبیژیانهش که چواندنی له سه ر داده مه زری پیویسته شت به له خوئی بالآ ترو به هیتر بچوینری گه ر چواندن به م شیویه نه بوو ده بی به چواندنیکي ناته واوو پر له که م و کووپیه.^(۱)

ده بی ئه وهش بزانی هه موو به هاو به شکردنیک نابی به هونه ری رهوانبیژی، چونکه هه رده م رهوی چواندن (وجه الشبه) له پی چوینراو (المشبه به) په سند ترو له بارتره له چوینراو (المشبه) ته نیا له چواندنی پیچه وانه (التشبيه المقلوب) نه بی که له مه و دوا باسی لیوه ده که یه که واته وه که یه که (التشابه) ناخریته پال چواندن، چونکه ئه گه ر مه به ست له چواندن بو به ستنه وهی که م به زوره وه نه بوو به لکو بو یه کسانی هه ردوو سه ری ویکچوون بوو، به جوریک هه ردووکیان ده گونجان ببن به چوینراو و پی چوینراو بی ئه وهی یه کیان په سند تریکری له وهی تر، ئه وکاته باش تر وایه دوور بکه وینه وه له م جوړه چواندنه^(۲)

^۱ علم البیان عبد العزیز عتیق (د) ل ۸۸-۸۹

^۲ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۱۸

بنه رته گانی چواندن

چواندن بابه تیکی گرنگی پوونبیژی یه له سهر چند بنه پرتیک دامه زراوه که نه مانه ن :

۱- چوینراو/ المشبه :

واته: چواندنی شتیک به شتیک دیار تر له خوئی له سیفته تی هاوبه شی نیوانیاندا ، بوئاشکرکردن و زانینی هه مان سیفته له یه که مدا .

۲- پی چوینراو: المشبه به :

واته: نه وشته یه ده بی به ئاوینه ی ناسین و ئاشکرکردنی سیفاتی چوینراو به هاوبه شکردن و پی چواندنی.^(۱)

له م دوو پیناسه یه دا (چوینراو- المشبه، پی چوینراو- المشبه به) که پی یان ده وتری دوولای چواندن (طرفا التشبیه) نه وه مان بو دهرده که وی نه وشته ی که سی دهر بر ده یه وی گوزارشتی لیوه بکات ده بی نه و سیفته تی لیوه هه بی پیویست به ئاشراکردن و پونکردنه وه بی، به به راورد کردن و هاوبه شکردنی به سیفته تی هاوبه ش و هاوشیوه ی له خوئی ئاشکراو دیار تر، که پی چوینراوه (المشبه به) چونکه شیوازی چواندن ده بی دوولاکی له هندی لا جیاوازیان هه بی له هندیك لاش وه کوو یه ک بن، به شیوه ک پیچوینراو بی به ته رازوو و ئاوینه بو زانینی چوینه تی سیفاتی چوینراو. (المشبه) .

(قدامه بن جعفر ۳۲۷ هـ) زانای ره وانبیژی عه ربی ده لی: (چواندن نه وه یه له نیوان دووشت بی هاوبه شبن له چند مانایه ک و وه سفیان به و

^۱ جواهر البلاغة (أحمد الهاشمی) ل ۲۴۷

مانایانه بکری، له چهند شتیکیش جیاوازو سهر به خو بن، له دریزه ی قسه کانیدا دهلی: شت به خو ی ناچوینری به شتی بهر له خوشی نا چوینری له هه موو پوویکه وه، چونکه گهر دووشت له هه موو لایه که وه به یه کتر چوون هیچ جیاوازیه کیان له نیواندا نه بوو ده بن به یه ک شت، بو یه به لای نه و زانایه جوانترین چواندن نه وه یه له نیوان دووشت بی له زوری سیفه ته کان هاوبه شبن به شیوه یه ک له یه کتر نزیک ببه وه وه ک یه ک سه یربکری، هه روا دهلی: دروسته شت به شت بچوینری له هه موو پوویکه وه هه رچه ند جیاوازیش له نیواناندا هه بی وه ک که سی بلی پووی وه ک پوژ وایه، هه رچه نده وه ک پوژیش نه بی له ته واوی تیشکدانه وه له قه باره و گهره یی، به لام له واتایه ک به یه ک ده چن که جوانیه، گهر بلین که سیکه وه ک ده ریایه واته: وه ک ده ریایه له به خشش وله زانست، مه به ست سویری و سیفاتی تر نییه که له ده ریادا هه یه^(۱)

۳- پووی لیچوون سیفه تیکی هاوبه شی نیوان (پی چوینراو و چوینراوه) بو به یه کتر به ستانه وه یان، ده بی له یه که م پوون و ئاشکراتریی.^(۲)

له بهر نه وه ی پووی ویکچوون بو مه بستی تایبه تی پیکه وه به سستی هه ردو سهری چواندنه به یه که وه، ده بی گرنگی زوری پی بدری به بایه خ پیدانی له لایانی ورده کاری، هه رچه ند نه م سیفه ته پری له بیرو هه ست و سوژو خه یال ته مه نی دریزتر ده بی و ده بیته جیگای سه رنج پاکیشان، ده بی نه وه ش بزانی مه رج نییه نه م سیفه ته هاوبه شه له هه موو ده ق و

^۱ علم البیان. (عبدالعزیز عتیق د) ۴۳-۴۴

^۲ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۴

گوتراویک راسته و خو باسی لیوه بکری، به لام ده بی بوونی ه بی چونکه
بنه پرتیکی به یه کتر به ستانه وه یه .

۴- نه وزاری چواندن / أداة التشبيه :

نه و شاننه ده بن به نه لقه یه ک بو به ستنه وه ی سیفته و په یوه ندی
نیوان چوینراو پی چوینراو .

نه وه ی شایانی باسه مه رج نییه نه وزار له ه موو پرسته یه کی چواندن
راسته و خو باسی لیوه بکری، به لکو زور جار بو به هیز بوونی لایانی
زیاده په وی نه وزار له پرسته دا باس ناکری ه روه ک له مه ودوا باسی
نه که ین .

له نه وزاره کانی چواندن :

(وه ک ، وه کوو، ژپهنگی ، وینه، چه شن، چوو، نه لئی، ته رز، چوَن ،
ناسا، له ونه کا، له ونه چی، شیوه، په نگ)

سه ره پای نه م نه وزارانه ش شاعیرانی پیشوو بو مه به ستی چواندن
(مانه ندو ، چوَن) ی فارسیش یان به کار هیناوه، ه روا نه وزاری
عه ره بیشیان زور به کار هیناوه وه ک (مثل و شبه و عین و عه دیل) زوری تر .

هه ندیک له نمونه ی نه وزاره کان :-

۱- (وه ک) ۲- (وه کو) ۳- (شیوه) نه دهب ده لی :

به غه مزه بازو په وش ! که و به جیلوه ! وه ک تاوس
به له نجه هه ر وه کو کوتر، به شیوه چه یران بوو ()

^۱ دیوانی نه دهب (دیوان مصباح الد یوان) لیکدانه وی (محمد سعید نه جاری) ل ۲۱

۴- (ژرهنگی) نه حمه دی خانی دهلی :

سه د تازه جهوان، ژرنگی سرون
دیباوو چه ریرو خه ز دبه روان^(۱)

۵- مانه ند : نالی دهلی :

دلبری کم هیه مه شهووره به بی مانه ندی
بی شک وشوبه، خودا شاهیده، مانه ندی نییه^(۲)

۶- (چوو) : نالی دهلی :

نه وفوت ووه فاته سه به بی عهد و وه فاته
چوو ساعیقهی به ردی عه جووزو گول و مول هات^(۳)

۷- (وینه) : مه جزوب دهلی :

تانه ی ناکه سسان، په قیبی به دگول
وینه ی مارانگاز نه دل مه دوسو^(۴)

۸- (دهلی) : نالی دهلی :

سه راپای گواره زه ردی ترس و له رزه
دهلی عاصی بووه له و جیگه به رزه!^(۱)

^۱ مه م وزین نه حمه دی خانی شه رح جان دوست ۱۹۴

^۲ دیوان نالی لیکوتینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۵۹۳

^۳ فرهنگی دیوانی شاعیران. محمد نووری عارف ل ۲۹۰

^۴ به شیک له دیوانه مه جزوب مه جزوب لیکدانه وه ی حه کیم مه لا سالح ل ۲۸

۹- (له ونه چي) : حه مدي ده لي:

نه حوالی ئه م زه مانه له کايه ی منال نه چي
دونيایه کی چ پووچه له زهرفی به تال نه چي (٢)

۱۰- (عهین) : حاجی قادر ده لي :

نه گه رخالت بلیم مشکی خه تایه
عه زیزم من نه مام عهینی خه تایه (٢)

۱۱- (مثل) : نالی ده لي:

نه ظمی نالی میثلی ئاوو ئاوینه پهنگی نییه
دوو پووہ بو سهیری خاتر: یه ک خه فیی و یه ک ئاشکار (٤)

۱۲- (شوبه ی) نه حمه دی خان ی ده لي :

ئهی خامه ته زی گه له ک در ی زکر
ئهی فنامه به سه ته پر قری زکر
هه رچه نده که لام شو به ی دور پست
بی قه در دبست ده ما کو پر پست (٥)

^١ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ٤٤٨

^٢ دیوان حه مدي لیکۆلینه وه ی جه مال محه مد محه مد نه مین ل ١١٦

^٣ دیوانی حاجی قادری کو یی / پیداهاتنه وه ی / هیرش بیتوشی / ٧٦

^٤ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ١٧٤

^٥ مه م وزین نه حمه دی خان ی به رافه و شروقه یه ک نوو په رو یز جیهانی ب ١١٤٧

۱۲- (عه دیل): نالی ده لئی:

عەرعر عه دیلی قه دییه، یه عنی به رامبه رن
سونبول شه بییه زولفیه، فهرقی نییه موی (۱)

به شه کانی چواندن

یه که م: چواندن به گویره ی باسکردن و باس نه کردنی بنه ره ته کانی :

۱- چواندن په وان / ألتشبهه البلیغ : ئه وه یه ته نیا چوینراو و پی
چوینراوی لیوه ها تبی. (۲)

ئه م جوړه چواندنه به به هیزترین پله ی چواندن داده نری له لایه نی
زیاده په ویه وه، چونکه وه كه ئه وه وایه چوینراو به هه مان شیوه ی پی
چوینراو سهیر بکری، هه روا وا له گوئگر ده کات زهینی بو هه موو وینه کانی
چواندن بچیت ئاماره کانیشی روون و ناشکری و به جوانترین شیوه مانا و
مه به ست بیکی (۳)

مه حوی ده لئی:

دنیایا تیاترویی، مه وه سسته تیایا، بیرو
کی مایه وه تیایا که نه بووی تیایا ترو؟! (۴)

(دنیا) (چوینراو- مشبهه) ه

(تیاترو) (پی چوینراو - مشبهه به) یه

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی مه لاه عبد الکریمی مدرس ل ۶۹

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۲۷۰

^۳ علم البیان (عبدالعزیز عتیق. د.) ل ۲۲

^۴ دیوانی مه حوی لیکوئینه وه ی/مه لاه عبد الکریمی مدرس ل ۲۵۳

ئەو زارو پووی لیکچوون نەهاتووە .

مەحوی دەلی :

کووتری دل، چەنگولی بازی قە ضا یەعنی موژە ی
دی، بە زولفی چوو پەنا با، کەوتە داوی بە لا

((واتە کووتری بە سە زمانی دل چەنگی بازی قە زاو قە دەری دی کە
بیرژانگی یارە، لە ترسا چوو پەنای بە زولفی برد خوئی تیا حە شار بەا، کە چی
لە ویش کەوتە داوی بە لای زولفیە وە.))^(۱)

(کووتر) پیچوینراوہ . دراوہ تە پال (دل) (دل) چوینراوہ .

پووی لیکچوونە کە (بیہیزی) یە ئەوزار کە (وہک) ە ەردوکیان
نەهاتوون

۲- جواندنی جەخت لی کراو/التشبيه المؤكد :

ئەو جواندنیە دامەزراپی لە سەر چوینراو و پی چوینراو پووی لیکچوون
و ئەوزاری جواندنی لی باس نە کرابی.^(۲)

نالی دەلی :

بەحری غەزەلم پەر لە دپو گە وەهەرە، ئەمما
غە وواصی دەوی یەعنی تەعمیقی بزانە

واتە: غەزە لە کانم لە قوولی و پرماتایی وردو جوانیدا وە ک دەریای قوولی
پەر لە دپو گە وەهەرە، کە سانی زانای وە ک دەریاوانی چاکی دەوی بتوانی

^۱ دیوانی مەحوی لیکۆلینە وە ی/مە لاعبدالکریمی مدرس ل ۲۸

^۲ بلاغة العرب علی سلوم (د) ل ۱۷۷

بجیته قوولایی بنی ئاوی لیکدانه وه له شیعره کانم بگات و مانای ورد و
گرانبه ها به دهست بیئی.^(۱)

(به حر) پی چویندراوه دراوه ته پال غه زهل .

(غه زهل) چوینراوه .

(ته عمیق) که قوولیی و پووچوونه، پووی لیکچوونه

ئه وزار: نه هاتوو .

۳- جواندنی قول. تیكرایی. /التشبيه المجل :

ئه وه یه: چوینراوو پی چوینراوو ئه وزاری لیوه هاتبی، به لام پووی

لیکچوونی لیوه نه هاتبی^(۲)

مه حوی ده لی :

به گریانم، وه کوگول، پیکه نی یار

له باغی من به بارش غونچه پشکوت

بارش: باران بارین .

واته یاری وه ک گول نازدارو جوانم به گریانمی من پیکه نی. ژیانمی من وه ک

باغ وایه و گوله که ی یاره که مه و بارانی ئاودانی چاوه کانمه. به داوه رینی ئه و

بارانه گوله که ی من که یاره که مه پشکوت و پشکوتنه که ی ئه وه بوو ده می

کرایه وه پیکه نی.^(۳)

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۲۸

^۲ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۴۸۰

^۳ دیوان مه حوی لیکوئینه وه ی/مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۸۰

(یار) چوینراوه .

(گول) پی چوینراوه

(وهكو) نهوزاره هاتووه .

پووی لیکچوون : نه هاتووه که دهم کرانه وهیه .

۴- چواندنی دريژ : ألتشبيه المفصل، أولمرسل .

نه وهیه : هه رچوار بنه په ته کانی لیوه هاتبی چوینراو و پی چوینراو و

نهوزارو پووی چواندن . نه مه یان بی هیژترین پله ی چواندنه .^(۱)

نالی ده لی :

نه ظمی ((نالی)) میثلی ئاو و ئاوینه پهنگی نییه

دوو پووه بو سهیری خاطر: یهك خه فیوی یهك ئاشکار

((واته شیعیری نالی وهك ئاوو ئاوینه وایه پهنگی نییه، دوو پووه، بهرو

پشتی هیه . له رویکیا بنیادهم، وهك چون له ئاوو ئاوینه دا خوئی ده بینی،

مه عنای ئاشکرای بو دهر نه که وی و، له و پووه که ی تریشیان وهك بنی جام

یا وهك جیوهی نه و دیوی ئاوینه وایه هیچ دهرناکه وی))^(۲)

(نه ظمی نالی): چوینراوه

(میثل): نهوزاره

(ئاوو ئاوینه) پی چوینراوه

(خه فیووناشکار): پووی لیکچوونه .

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۸۲

^۲ دیوانی نالی لیکوئینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۷۴

دووم : لیکچواندن به پینی ههستی و ژیری :

له بهرته وهی چواندن په گی پوونبیژی خوئی له ناخی زهوی به پیت و بهرته که تی هونه ره کانی ئه دهب دا کوتاوه و، بووه به دره ختیکی زلی هه ردهم وشه گهش بو گوزارشت کردن و ده ربیرین. که سه رنجیش ده دیز ده بینین چهند جوئی هه یه وهک:

۱- چواندنی شتی ههستی به ههستی :

شته ههست یاره کانیش ئه مانهن : (دیتن، بیستن ، بوئن کردن، تام و چیژ ، لیک خشان)

نالی ده لئی :

تیژاوی سورشکم وه کو ئیکسیری سووه یله
پوخساری زهر دم وه کو ئه وراقی خه زانه

مانای وشه :

تیژاوی: تیزاب. شله یه کی کیمیا یه زییری بی گهردی له ناپاک پی جیا ئه کریتته وه. ئیکسیر: ماده یه کی کیمیا یه گوايه ناسن و مسی پی ئه کری به زییر. سووه یل: ئه ستیره ی گه شی سووه یل که نیشانه ی پایزه و که هه لات ئیتر گه لای دار دهست ده کا به زهر دبوون. ئه وراقی خه زان: گه لای پایز. ^(۱)

((واته: فرمیسی سویره تیژم ئه لئی ئیکسیری ئه ستیره ی سووه یله. پوخساری زهر ده لگه پراویشم ئه لئی گه لای داری پایزانه چون ئه ستیره ی سووه یل بو گه لای دار ئه بی به ئیکسیر زهردی ئه کا وه ک ئیکسیر زییری

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وهی مه لاء عبد الکریمی مدرس ل ۴۷۹

بی گهر دهر بخا، فرمیسکی وهك تیزابیشم پووی وهك ژهنگاوی سوورم
 زهر دهلگه پیتی^(۱)

سروشك و ٹیکسیر، ههروهه پوخسارو نه وراقی خهزان هه موویان شتی
 ههستین .

تیژاوی سروشك : چوینراوه .

ٹیکسیری سوههیل : پی چوینراوه .

روخساری زهر دهلگه : چوینراوه .

نه وراقی خهزان : پی چوینراوه .

نه م چوینراوو پی چوینراوانه که له م دیره شیعره هاتوون هه موویان
 ههستین .

۲- چواندنی شتی ژیری به ههستی :

شتی ژیری نه وهیه : به بیرو هوش و لیكدانه وه بزانی، وهك
 بپواو، ئابپو، دروو، راستی وزیره کی و، هیمنی و هیوری و نازایه تی و
 تووریهی . یا نه و شته نه فسانه بیانه که ته نها به خه یال بوونیان ههیه .
 مه حوی دهلی :

له دنیا تا ده گاته ئاخیرهت کارگه ره، تیری
 وه کوتیری ته هه متنه زامی پاک نه م دیوو نه و دیوه

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۴۷۹

مانای وشه : تههمتهن : نازاو به هیژ . له قه بی پوسته می زاله ، که ده لیز
تیری بو هه رکهس وه شانندی ئه م دیوو ئه و دیوی کردوه .

((واته : تیری نه فس له هه رکهس بدا ، له م دنیا یه وه ده پواو له و دنیا
دهرده چی وتوشی سزا و دهردی دنیا و قیامه تی ده کا ، وه ک تیری
تههمتهن که له هه رکهسی دابی ئه م دیوو ئه و دیوی کردوه))^(۱)

تیری نه فس : چوینراوه : ژیرییه .

تیری تههمتهن : پی چوینراوه . ههستی یه .

وه کو : نه وزاره .

پووی لی کچوون : کاریگری و کارلی کردنه

۳- چواندنی شتی ههستی به شتی ژیری :

نالی ده لی :

زارم وه کو هیلال و نه حیفم وه کو خه یال :

نایا ده که ومه زارو به دلدا ده که م خطور

مانای وشه : زار : لاواز . ده م . هیلال : مانگی یه ک شه وه . نحیف :

له پ . خطور : تیپه رین .^(۲)

من : چوینراوه : ههستی یه

خه یال : پی چوینراوه . ژیرییه

وه کو : نه وزاره

پووی لی کچوون : بی هیژییه

^۱ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وهی / مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۲۸۸

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وهی / مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۱۹۶

فه نایی ده لئی :

که کوچی کردو پوی له یله که م شیوا هموو هیزم
وه کو (بازاری له نگه) ناگری تیچوو دل و فکرم

مه به ست له بازاری له نگه : بازاری کوته فروشانی شاری هه ولیره که سی
جار ناگری تیبه ربووه زیانکی زوری ماددی که یاندووه.^(۱)

فکر: چوینراوه ژیریه .

بازاری له نگه : پی چوینراوه ههستی یه .

هه رله م دیره شیعره دا ههستی به ههستی تیدایه

دل: چوینراوه ههستی یه ،

بازاری له نگه : پی چوینراوه ههستی یه .

۴- لیکچواندنی شتی ژیری به شتی ژیری .

حه مدی ده لئی :

خه والو بوو برابه ختم، وه یا خو هه ر له خه و دابوو
سو پای شادی له دلدا تیپی تیک دابوو له په و دابوو
که فرست که وته ده ست غه م، هیرشی هیناوه کوشه یطان
وه ها ریکه وت که پوژ گیرانی ئه مجاره له شه و دابوو

مانای وشه : په و: بریتی یه له کوچیکی کو مه لئی له بهر به لایه ک به سه ر

یانا بیته وه کو هیرشی دوژمن ، یان لافاو. تا..

^۱ فه نایی مه لالعبد الله ی کاتب ل ۱۰۷

ئه م چوارینه ئیشارته به روداوئیکه وه، ئه ویش ئه وه یه که شه وه
 ناکاو حه مدی هه وائی ئه وه وه ر ده گریت که شیخان هه وائیان وه رگرتووه
 که ئینگلیز به پیچه وانه ی مه رامیان وه ئه جوولیتته وه وه ر ئه وشه وه به
 ناچاری ره ویان کردووه بو بناری گوێژه.⁽¹⁾

(غه م) چوینراوه . ژیریه .

(شه یان) پی چوینراوه . ژیریه .

سینهم : چواندن به گوێره ی چویندراو و پی چوینراو دوو جوژه :

1- چواندنی ریکخه ر (تشبیه التسویه) واته : دووشت یان زیاتر به یه ک
 شت بچوینی:⁽²⁾

مه حوی ده لی :

مه شه لی عه هدو وه فا وه ک مه شه لی عه نقایه

پیاوه تی باسی له کن که س مه که ئاده م بووه قات

عه نقا : بالداریکی وه همیه .

((واته : وه فاو په یمان پراگرتن وه ک عه نقای لی هاتووه ، دهنگی هه یه

پهنگی نییه . پیاویش نه ماوه پیاوه تی لی بوه شیتته وه، بویه باسی پیاوه تی
 لای که س مه که))⁽³⁾

له نیوه ی دیری به که م مه حوی (عه هدو وه فا) ی که دووانن به شتیک

چواندووه که (مه شه لی عه نقایه)

¹ دیوانی حه مدی لی کولینه وه ی جمال محمد محمد امین ل 177

² به لاغه العرب (علی سلوم د) ل 175

³ مه حوی دیوان لی کولینه وه ی /مه لاعبدالکریمی مدرس ل 62

عه هدر وه فا : چوینراوه .

عه نقا : پی چوینراوه .

۲- چواندنی کو - تشبیه الجمع :

واته : چواندنی یه ک شت به دوو شت یازیاتر^(۱)

نالی دهلی :

((نالی)) مه ته لی حالی له شه شکه نجه بی غه مدا

وه ک ناله له نهیدا ، وه کوناله له قه له مدا

مانای وشه : مه ته ل : نمونه . شه شکه نجه : نازار . ناله هاوار .

نه ی : شمشال . ناله : تاله باریکه کانی ناو قه له می قامیش .

((واته : نمونه ی حالی نالی به دهست دهر دو نازارو گیرو گرفتی خه م و

په ژاره وه وه ک نمونه ی ناله ی شمشالی لی هاتووه که هه میشه سکالای

دووری شه کاو هه رگیز شکاتی نابریته وه ، یاوه ک شه و تاله باریکه ی ناو

قه له مدایه وه هر تاویک قه له مه که دابری شه ویش لی شه بری))^(۲)

نالی مه ته لی حالی خوئی به دووشت چواند وه : (به ناله له نهیدا) وبه ناله

له قه له مدا)

(مه شه لی حالی) : چوینراوه .

(ناله له نهیدا ، ناله له قه له مدا) : پی چوینراون .

^۱ بلاغة العرب (علی یلوم . د) ل ۱۷۶

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۸

چوارهم :چواندنی چهند شتیک به چهند شتیک به گویره ی بلاوی وینچراوی :

۱- چواندنی بلاو (التشبيه المفروق): واته هینانی چهند چوینراو پی
چوینراو له یه کتر به ستراوو سر به خو و به دووای یه که وه^(۱) که نه
دووچورهن :

ا/ هینانی چهند چوینراو پی چوینراو به ستراو و سر به خو به دووای
یه که وه چوینراو له پیش پی چوینراو بی .
نالی ده لی :

دندان گوهر، لب شه که رو، په نجه بلورن
نازک به دن و، مووکه مهر، سیم سرینن

مانای وشه : دندان: ددان . گوهر: که وه ر. بلور: شووشه . موکه مهر :
قه دباریک وه ک موو. سیم : زیو. سورین: سمت.^(۲)

نالی له م دیره شیعره یدا چهند چوینراو پی چوینراوی به دووای
یه که وه هیناوه، ددانی یاری به گوه هر داناوه، له بی وه شه که رو
په نجه ی کردووه به بلور. هر لیکچواندنیکیشی له مانه به سر به خو پی
هیناوه ته وه .

(ددان): چوینراوه .

(که وه ر): پی چوینراوه .

(له ب): چوینراوه .

(شه که ر): پی چوینراوه .

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۴۵

^۲ دیوان نالی لیکوآینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۳۹

(په نجه): چوینراوه .

(بلور): پیّ چوینراوه .

ب/ هینانی چند چوینراو پیّ چوینراو له دووای به که وه، پیّ چوینراو له پیش چوینراو بیّ.

وهک نیوهی دووه می نهم شیعره ی نالی (موو) پیّ چوینراوه له پیش چوینراو هاتووه که (که مه ر)ه (سیم) پیّ چوینراوه له پیش چوینراو هاتووه که سیرینه.^(۱)

یاوهک ده لیّ:

سیمین به دهن و، سه رو قه دو، له نجه ته ذهرون

کافر نیگه و، ره شک، له بتخانه یی چینن

مانای وشه: سیمین به دهن له ش وهک زیو سپی. ته ذرو: جوړه چوله که به که گوشتی نه خوری، کلکی دریزو په پیکی جوانی هه یه، له دارستان و کیلگه کانا نه ژی. هیلانه له زه ویدا نه کاو بیست و چوار پوژ به سه رده هیلکه وه نه نیشی تا ه لیان دینی. کافر نیگه ه: نه وهی بیّ ره حمانه پروانیته به کیک. ره شک: به خیلی، ئیره یی .

واته: ((نهم کچه شوخانه نه گه ر له چاوه وه بویان پروانی، وهک ناسکی حه رهم وان که س ناتوانی ده ستیان بوّ به ری و، حه رهمه که شیان قبیله گای برویانه و، نهم یاره قسه خوشه لیو وهک هه نگوینانه که هه ر به که یان بگری نازدار پیکی چینه له شیان وهک زیوو، بالایان وهک سه رو و له نجه یان وهک

^۱ دیوان نالی لیکوئینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۳۹

قونهی ته ذهرو لاکردنه وه و ته ماشایان کافرانه و حه سوودانه یه ، وهک له بتخانهی چینه وه هاتبن وان))^(۱).

۲- چواندنی پیچراوو کردنه وهی ریک (الف والنشر المرتب): نه مه شیان دووبه شه :

أ/ هیئانی چند چوینراویک به دووای یه که وه ئینجا به هه مان شیوه پی چوینراو بهیتری. واته: چوینراوی یه که م بو پی چوینراوی یه که م دووهم بو دووهم تادوایی.

مه ولهوی ده لی :

وه بوئی ئه و بالآو خهت و کوئم و فهم

سه روو سه وزه و گول غونچه بدوده م^(۲)

مانای وشه: خهت: زولف. فهم: ده م. بدو ده م: ده م بداته وه.^(۳)

مه ولهوی له م دیره شیعه ریدا هونه ری چواندنی پیچراوو کردنه وهی ریکی (الف والنشر المرتب) ی به کار هیئاوه به رامبه ر به بالآ سه روو، به رامبه ر به خهت سه وزه، به رامبه ر به کوئم، گول، به رامبه ر به فهم، غونچه، له پیشان چوینراوی هیئاوه ته وه ئینجا دوا به دوا ی چوینراوه کان پی چوینراوی هیئاوه ته وه به ریز به ندی :

(بالآ، خهت، کوئم، فهم: چوینراون)

(سه روو، سه وزه، گول، غونچه: پی چوینراون)

^۱ دیوان نالی لیکوئینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۳۸

^۲ دیوانی مه ولهوی لیکوئینه وهی /مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۹۹

^۳ دیوان مه ولهوی لیکوئینه وهی /مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۹۹

نالی دهلی:

کاسه وو که وچک، حه سیرو بهر له تاودا هه روه کو
کیسه ل و ماسی و جله دین و ده چن پرژو بلاو^(۱)

نالی له م دیره شیعه ریدا چهند چوینراوه کی به دووای یه که وه هیئاوه
که نه مانه ن(کاسه و که وچک و حسیرو بهر) به چهند شتیکی چواندوون که
(کیسه ل و، ماسی و، جله) چواندنه که شی به شیوه ی چواندنی پی چراوی
ریک هیئاوه ته وه کاسه ی به کیسه ل چواندووه، که وچکیش به ماسی،
حه سیرو بهریشی به جله چواندووه .

(کاسه، که وچ، حه سیر: چوینراون)

(کیسه ل، ماسی، جله: پی چوینراون)

ب/ هیئانی چهند چوینراوو پی چوینراو به دووای یه که وه.

نالی دهلی:

نه رگس نیگه ه و ساق و سه من، کورته به نه فشنه
موو سونبل و، پوومه ت گول و، هم لا له گولاهن^(۲)

مانای وشه: نیرگس: نه وه ی به چاو یکی وه ک نه رگس مه سته وه
بروانی. ساق: بالا. سه من گولی شینایییه که پتی ده لین سی په ره، زهر دو
سپی و شینی هه یه .

واته: بالا سپی وه ک زیو. کورته به نه فشه: کورته کی به ریان وه نه وشه یی
رهنگ، مه به سستی له که وای تاقه ی شینه، که نه و خولامانه له به ریان کردووه .

^۱ دیوان نالی لیکوئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۶۲

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۲۴۱

موسونبول: نه وهی تازه مووی لی هاتبی و مووه کانی پووی وهك سونبول ناسك بی. پوومهت گول نه وهی پوومهتی وهك گول گهش بی. لاله کولاه: کلاو سوور وهك گولی لاله.^(۱)

نالی له م دیره شیعرهید ا (نیگهه) ی به نه رگس و (بالا) ی به سه مه ن و (سیّ په ره) و کورته کی به ریان به وه نه وشه چواندووه، هر وه ها له نیوهی دیری دووه مدا (پرچ) ی به سونبول و (پوومهت) ی به گول و (کلاوه) ی به لاله چواندووه .

له نیوهی دیری یه که م :

نیگه ه : چوینراوه .

نه رگس: پیّ چوینراوه .

ساق : چوینراوه .

سه مه ن: پیّ چوینراوه .

کورته ک: چوینراوه .

وه نه وشه: پیّ چوینراوه .

له نیوهی دیری دووه م :

موو: چوینراوه .

سونبول: پیّ چوینراوه .

پوومهت : چوینراوه .

گول: پیّ چوینراوه .

کلا ه : چوینراوه .

لاله: پیّ چوینراوه .

^۱ دیوانی نالی لیکوالینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۴۴

۳- چواندنی پیچان و کردنه‌وهی نارپک : واته : هینانی چهند چوینراویک به دواى یه‌که‌وه بو هەر چوینراویکیش پی چوینراویک بیینی و ریز به‌ندی لیوه‌نه‌بی .

حه‌مدی ده‌لی :

مه‌شقی نه‌بروو روومه‌ت و پرشه‌نگی چاوی نه‌و نه‌کا
به‌م گه‌لاویژ و هیلاله به‌دری نه‌نوه‌ر ئاسمان^(۱)

شاعیر له‌نیوه‌ی دیری یه‌که‌م سی شتی چواندوو به‌سی شت (برو روومه‌ت، پرشه‌نگی چاو) ی چواندوو به‌(گه‌لاویژو هیلال و به‌دری نه‌نوه‌ر) به‌لام به‌رامبه‌ری له‌ نیوان چوینراو و پی چوینراو نییه ، نه‌بروی به‌هیلال و پرشه‌نگی چاوی به‌گه‌لاویژو روومه‌تی به‌ به‌دری نه‌نوه‌ر چواندوو .

نه‌برو: چوینراوه .

هیلال: پی چوینراوه .

پرشه‌نگی چاو: چوینراوه .

گه‌لاویژ: پی چوینراوه .

روومه‌ت: چوینراوه .

به‌دری نه‌نوه‌ر: پی چوینراوه .

پینجه‌م : چواندن به‌پینی پیچه‌وانه‌ کردن و په‌سندیه‌یی و له‌ خوگری و له‌ناویه‌کی :

۱- چواندنی پیچه‌وانه/التشبيه المقلوب :

واته: چواندنی پی چویندراو به‌ چوینراو، به‌جی گورکی و

پیچه‌وانه‌کردنیان بو زیاده‌ره‌وی له‌ مه‌به‌ست و مانا^(۱)

^۱ هه‌مدی لیکۆلینه‌وه‌ی جمال محمد محمد‌امین ل ۸۰

مه جزوب دهلی :

یۆ چۆن پووت سپی، شه و چۆن زولفت تار
ئاد دین ئید دنیام، بهردن وه ئیلغار
ئینه که ی رهوان شای والا ته بار
خه مت هه رپه ی من، وه شیت په ی ئه غیار

مانای وشه : یۆ : پوژ. ئاد : ئه و . ئید : ئه م . ئیلغار : هه لمه ت . والاته بار :
پایه بهرز. ئه غیار : بیگانه .

(واته : پوژ وه کو پووت سپیه و شه ویش وه کو زولفت ره شه ئه و دین و
ئه م دنیامی به هه لمه ت برد ئه مه که ی ره وایه ئه ی پاشای پایه بهرز. غه مت
هه ر بو من بیت و خوشیشت بو بیگانه))^(۲)

شاعیر پوژی به پووی سپی شه ویشی به زولف چواندوه بو زیاده پوهی
و به هیزی له ریگای چواندنی پیچه وانه (ئاوه ژوو).

پوژ : چوینراوه .

پوو : پی چوینراوه .

شه و : چوینراوه .

زولف : پی چوینراوه .

نالی دهلی :

شه ره پو تابه ش و با ره ش له ده می ره عدی به هار
ئه شه ری سوژی گریانه له ئه فغانمدا

^۱ بلاغة العرب علی سلوم (د) ل ۱۸۳

^۲ مه جزوب به شیک له دیوانی مه جزوب لیکدانه وهی حکیم مه لا سالح ل ۴۰

مانای وشه : شه پهر: بریسکه.تابه ش: گرسه نندن. باره ش: بارین.دهم:
کات. ره عد: هه ور.گرمه. سوژش: سووتان. ئه فغان: هاوار.

((واته :پزیشکه و گرسه نندن و بارانی سه رده می هه وره بروسکه، له دل
هه لقرچان و گریان و هاواری منه وه یه))^(۱)

نالی له م دیره شیعره یداچی گوڤکی له نیوان چوینراو پی چوینراو
کردوو چوینراوی کردوو به پی چوینراو، پی چوینراویشی کردوو
به چوینراو(سوژش و ئه فغان) که چوینراون کردوو به پی چوینراو
(چه خماخه ی هه ورو بارانه شی) کردوو به چوینراو نالی به م شیوه یه
چواندنی پیچه وانه ی دروست کردوو بو زیاده پره وی له چواندن.

ئه م جوړه چواندنه بو به هیزی له چواندنی په وان(التشبيه البلیغ) که متر
نیبه بو به هیزی گه زیاتر نه بی هه ر چه ند ببینین ئه وزاریشی لیوه هاتی،
به لام ده بی ئه وه ش بزاین هه ر وهك(إبن الأثیر) ده لی: ئه م جوړه چواندنه
روبه پیکي به رفراوانی پی دراوه و به بالترین چواندنی لی ده رواندری و
بووه به دیارده یه کی هونه ری داهینان و گوزارشت کردن، به لام ئه م جوړه
چواندنه ش مه رجی خو ی هه یه، ده بی به شیوه یه ک بی داب و نه ریت پیگای
پی بدا، هه ر دووسه ری چواندن له یه ک ئاست نه بن ده بی بزانی کامه یان
چوینراوه کامه یان پی چوینراوه ، چواندنی پیچه وانه گه ر به م شیوه یه نه بوو
ده بی به چواندنیکی نارپک.^(۲)

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۹۰

^۲ (عبدالعزیز عتیق.د) علم البیان. ل ۶۹

مه وله وی ده لئی :

گول چوون پرووی نازیز نه زاکه ت پوشان
وه فراوان چوون سهیل دیده ی من جوشان

پرومه ت پرووی یار به گول نه چوینری، فرمیسیکی شادیش که سارده
به به فراو نه چوینری، به لام مه وله وی نه م لیکچواندنه ی ه لگتپراوه ته وه
به پیچه وانه دهری برپوه. ده لئی : نه زاکه ت و نازکی گول وه کو پرووی یاری
خوشه ویست و نازیزه، هاژه ی به فراوان ه رده لئی به فراوی چاوی منه. ^(۱)

نه زاکه ت و نازکی گول: چوینراوه.

پرووی یار: پی چوینراوه.

هاژه ی به فراوان: چوینراوه.

به فراوی چاو: پی چوینراوه.

یاوه ک

تنوکی خوناو پوژانسی به هـ ا ر
له سه رگولئی سوور که ده بی دیار
له جوانی ده لئی دانسی فرمیسیکه
تریسک ده دا له کولمی نازدار^(۲)

له م دیره شیعه رده دا تنوکی خوناو له سه رگولئی سوور، چوینراوه به دانه
فرمیسیک له سه رگولئی نازدار، نه م جوړه چواندنه، چواندنئیکی پیچه وانه یه
ده بوايه دانه ی فرمیسیک له سه رگولئی نازدار به تنوکی خوناو له سه ر

^۱ دیوانی مه وله وی لیکولینه وی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۳۲۳

^۲ موحسین نه حمده مسته فا گولزاری هوتراوه ده ستنوس

گولی سوور بچوینرایه، بهلام تنوکی خوناو که له سه رگولی سووره به دانه فرمیسکی سه رگولمی نازدار چوینراوه بوّ زیاده رهوی له چوینراو، له م چوارینه وا دهرده که ویّ چواندنی پیچه وانه به شیوازی ناویته بیش دیّ پووی چواندن له چوند شتیك پیکهاتی .

تنوکی خوناو پوژانی به هار له سه رگولی سوور: چوینراوه، دانه ی فرمیسکه تریسک دها له کولمی نازدار: پیّ چوینراوه .

له جوانی : پووی لیكچوونه .

دهلیتی : نهوزاره

۲- چواندنی په سننیده / تشبیه التفضیل) نه وهیه: له جیاتی نه وهی شتیك به شتیکی تری هاویه ش له سیفه تدا به یه کتر بچوینی، ههستی چوینراو له پیّ چوینراو به په سند ترو بالاتر بزانی.^(۱)

نه م چواندنه له لایان زیاده رهوی و به رزکردنه وهی بوّ سه رووی پیّ چوینراو زوّد له چواندنی پیچه وانه نزیکه، بهلام هه ریهك به شیوازی خوئی .

نالی دهلیتی :

بیّ قسه ی غونچه ی دهمت کاتی ته به سسوم پووبه پوو

هه تکی شوعله ی بهرق و نه ظمی دائیره ی په روین دهکا

((واته: غونچه ی دهمت بیّ نه وهی هیچ بلئی، هه رته نها به به ره و پوو

وهستان، له کاتی زهرده خه نه دا، به خری خوئی و به دهرخستنی ریژی دانه

^۱ علم البیان (عبدالعزیز عتیق. د). ل ۶۹

سپیه کانت، ئابرووی پۆشنایی کاتی هه وره برووسکه و پیک و پیکى بازنهى ده وری ئه ستیره ی په روین ئه با))^(۱)

نالی بو وه سفی جوانی ده می یاری، رازی نه بووه لیوی به بزهی بچوینی، به پووناکی هه وره برووسکه له پۆشناییدا، هه روا رازی نه بووه ده رکه وتنی پیزی دانه کانی له کاتی زه رده خه نه وه ک بازنه ی ده وری ئه ستیره ی په روین دابنی له پیکیدا. بو ئه وه ی پله ی ئه م دوو چواندنه له سه رووی پی چوینراو دابنی ده لی: لیوی به زه رده خه نه ت بی ئه وه ی هیچ بلیت ئابرووی پۆشانایی هه وره برووسکه ده بات، پیزی دانه سپیه کانت ، له کاتی زه رده خه نه ئابرووی بازنه ی ده وری ئه ستیره ی په روین ده بات.

۳- چواندنی له خوگر/التشبيه الضمني:

ئه و چواندنه یه چوینراو وپی چوینراوی راسته و خو لی ده رناکه وی، به لکو به ئاماژه و چه مکی مانا ده ناسری و پی چوینراویش ده بی به به لکه له سه ر راستی ئه وه ی دراوه ته پال چوینراو.^(۲) بو لابردنی په رده ی گومان له سه رشتی یه که م .

نالی ده لی :

بوچی نه گرییم، سه د که پتم دل ده شکینی!

مه ی بوچی نه پژی، شوشه له سه د لاهه شکاوه!

^۱ دیوان نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل

^۲ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ۱۲۴

((واته: پوڙئی سهد جار دهست به پومه وه ئه نیئی و دلّم ئه شکینئی، ئیتر چوّن نه گریم؟ شه پابی خوینئی دلّم چوّن له چاوه کانمه وه نه رڙئی و سه رنه کا؟ ماده م شووشه ی دلّم له سهد لاهه شکاندوهه!))^(۱)

نیوه ی دپری دووه م به لگه یه له سه ر نیوه ی دپری یه که م، مادام بگونجی شووشه بشکی مه ی ش ده بی پوڙئی، که واته: دلّیش وه ک شووشه وایه که شکا ده بی فرمیسکی چاو برڙئی، چوینراو و پی چوینراو له م دپره هوئراوه یه دا راسته وخو به ر چاو ناکه ون، به لام که سه رنج بده ین ده بینین نالی له کاتی دلّ شکانیدا ناچاره بگری و فرمیسک له هه ردوو چاوی برڙئی . نالی ئه م حاله ی خوئی چواندوهه به شووشه ی شکاو که مه ی تیدابی و لیوه ی برڙئی بو به لگه له سه ر راستی قسه که ی.

حه مدی ده لئی :

ئاره زوی ته لطیفه جانان بوّیه ته کدیرم ئه کا
کی به ته عمیر ئیحتیاجه تانه بی خانه خراب

مانای وشه: ته کدیر: لومه و شکاندن. ته عمیر تازه ئاوه دان کردنه وه.^(۲)

واته: ((یار ئاره زوی ئه وه ی هیه ناشتم کاته وه بوّیه لومه م ئه کا چونکه عاجزم نه کات ناشت بوونه وه پیک نایه ت، چونکه مانای ناشت

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لاهه عبد الکریمی مدرس ل ۳۳۵

^۲ دیوانی حه مدی لیکۆلینه وه ی (جمال محمد محمد امین) ل ۲۱۱

بوونه وه ئه بیته عاجزیه کی له پیشه وه بو بیته هه ره کو خانوو تا نه پووخی
تازه نا کریتته وه دیاره تا عاجزیشم نه کات ناشت بوونه وه پیکنایه ت))^(۱)

حه مدی که ده لئی یار بو یه عاجزم ده کا تا له گه لم ناشت بیته وه بناغهی
ناشت بوونه وه ی له سه ره عاجز بوون دامه زران دووه گه ره عاجز بوون نه بی
ناشت بوونه وه ش نابیی، چون تا خانوو خراب نه بی و دانه پمی چاک
نا کریتته وه. له م گوزارشته شی چواندنیککی له خوگر - ضمنی - دروست ده بی
واته: یه که م که عاجز بوونیته تی له لایان یاره که ی چوینراوه خانوو خراب
بوون و چاک کردنه وه ی پی چوینراوه .

یاوه ک محسن ده لئی :

گه ره یه ک پوو چوو بی له گه نده لکاری
کاری لی نا کا هیچ ناموژگاری
سه ره کو نه و جوین به لای هیچ نییه
برین له مردوو نییه نازاری^(۲)

له م چوارینه چواندنیککی نادیاره هیه، به ناماژهی ژیری مانا هه ره
دوو سه ری چواندنه که ده رده که وی، واته: که سیک کاری به رده وام
گه نده لکاری بی، هیچ سه رکوتنه و ناموژگاریه ک کاری لی ناکات، به لگه ش بو
ئه مه وه ک مردوو وایه هه ره چه ند جه سته ی مردوو بریندار بکه یته هیچ
نازاریکی نابیی .

^۱ دیوانی حه مدی لی کو ئینه وه ی جمال محمد محمد أمين ل ۲۱۱

^۲ مو حسین نه حه مده مسته فا گولزاری هو تراوه ده ستنووس

ٺه دهب ده لئڙ :

خال وخه تي رهنگيني بهر ٺه و گهردهن و سينه ت
شايسته يه، سه د ته عنهي له خال و خه تي كه ودا! (١)

ٺه دهب له جياتي ٺه وه ي خال و خه تي ياري، به خال و ختي كه و
بچوڻي، هه ستاوه خوي له م چواندنه به دوور گرتووه، چونكه خال و خه تي
ياره كه ي خوي به لاوه جوانتر بووه، هر به وهش نه وه ستاوه به شايسته و
له جبي خوشي زانيوه، خال و خه تي ياري ته عنه له خال و خه تي كه ودا .

٤- چواندني له ناويهك : ٺه وه يه وشه يهك ببئ به چوڻراو بو دوو پئ
چوڻراو . (٦٥)

نالي ده لئڙ :

مروراي ٺه شكم وه كو ياقوتي، ره وان ه
ساقئ! بده له وه له عله شه رابئيكي عه قيقئ

ماناي وشه : مروراي ٺه شك: فرمئسكي وهك مروراي سبي . ره وان:
پويشتوو. له عمل: به رديكي گران به هاي سووره. عه قيق: ٺاقيق، به رديكي
گران به هاي سووري تره .

واته: ((فرمئسكم وهك مروراي به سپيه تي و، وهك ياقوتيش به سووري
ٺه پوا به چاوم.. مه بستئ له وه يه بلئ چاوم مروريش و يا قوتيشي لي
دائه وهرئ.. ده سا توئيش كاكه ي مه ي گئر، له له علي ليوي سووري يار،

^١ ديواني ٺه دهب (ديوان مصباح الديوان) ليكدانه وي (محمد سعيد نه جاري ل ٢٦)

شه پاپیکې وهك عه قیق سوورم بو تیکه، بو نه وهی بیم به خاوه نی ئه م
هه مو گران به هایانه. ^(۱)

((نالی)) له م دپرشیعره یدا نه شکې به مرواری چواندووه، نه شک
چوینراوه یاقوت پی چوینراوه واتا نه شکم که وهك مرواری
وايه، له یاقوتیش ده چیت ^(۲)

نه شک: چوینراوه

مرواری: پی چوینراوه .

نه شکې وهك مرواری: چوینراوه

یاقوت: پی چوینراوه .

یا وهك ده لئی :

تیژاوی سورشکم وهكو نیکسیری سوهه یله

روخساره یی زهر دم وهكو نه وراقی خزانه

مانای وشه: تیژاو: تیزاب. شله یه کی کیمیا ییبه زیری بیگه ردی له ناپاک
پی جیا نه کریتته وه . نیکسیر: ماده یه که کیمیا ییبه گوايه ناسن ومسی پی
نه کری به زپړ. سوهه یل: نه ستیره ی گه شی سوهه یل که نیشانه ی پایزه و که
هه لات نیتر گه لای دار ده ست نه کات به زهر د بوون. روخساره: روخسار.
روو. نه وراقی خه زان: گه لای پایز.

((واته: فرمیسیکی سوپرو تیژم نه لئی نیکسیری سوهه یله. روخساری زهر د
هه لگه راویشم که لاداری پایزانه، چون نه ستیره ی سوهه یل بو گه لای دار نه بی

^۱ دیوان نالی لیکوئینه وهی مه لاء عبد الکریمی مدرس ل ۴۷۹

^۲ عبدالسلام سالار هونری په وانبیزی له شیعری نالی دا ل ۷۲

به ئیکسیرو زهردی ئەکا وهك ئیکسیری زیری بیگهرد دهریخا، فرمیسیکی وهك تیزابیشم رووی وهك ژهنگاوی سوورم زهرد هه لئه گرتی))^(۱)

نالی له م دیره شیعه ریدا فرمیسیکی به تیزاب و ئیکسیر چواندوه واته: فرمیسم که وهك تیزاب وایه له ئیکسیری سووه یلیش ده چیت (فرمیسمک) بووه به چوینراو بو دووی چوینراو که تیزاب و ئیکسیره .

فرمیسمک: چوینراوه .

تیزاب: پی چوینراوه .

فرمیسیکی وهك تیزاب: چوینراوه .

ئیکسیری سووه یل: پی چوینراوه .

چواندنی وینه / تشبیه التمثیل

چواندنی وینه: ئەوهیه چه ند شتیکی ئاویته کراو بچوینی به چه ند ئاویته کراوی تر له بهر هاوبه شی له سیفه تدا.^(۲)

ئەدیبه له وکاته دهیه وی گوزارشت له مه به ست و مانای نیودلی بکات به شیوازیکی زۆر جوان ووهک تابلویه کی ناسک و نایاب نیشانی بدات، هه ریه ک له چوینراو پیچوینراو، له چه ند پارچه یه ک دا ده پیرزی و، وینه ی چوینراوه کان به وینه ی پیچوینراوه کان ده چوینی، به شیوه یه ک وهک بازنه یه کی بۆش نه زانری جه مسه ره که ی که وتوه ته کوئی، جا ئەوه ی هه زی گوتنه: ئەم جوژه چواندنه ده ریایه کی قوول و به رفراوانی هونه ری پوونبیژی یه، رووی لیکچوونی ئەبیته وینه یه کی ناسک و پیکهاتوو له مرواری

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۶۵ ۶۰

^۲ ألبلاغة الواضحة على الجازم ومصطفى أمين ل ۳۵

وشه ی نایاب، بو سه رنج پراکیشانی گوئیگرو خوینهر، به لام خو نقووم کردن له نیو ئه م ده ریایه، ده ریایوانی شاره زاو به تواناو لیها تووی ده وی، چونکه ئه م جوړه چواندنه چواندنیکه تایبه تمه ندی و کاریگه ری خو ی هه یه له لایان به خشینی ماناو مه به ست، ئه گه ر گوزارشت به م شیوه یه مه دح و پیا هه لدان بی، زوړ لیها تووانه و به پیکوو پیککی جیگای خو ی ده گری، ئه گه ر زه م و داشکان بی، ئیش و ژان و نازاری سه خت و دژوار تر ده بی، ئه گه ر بو به لگه و سه لماندن بی ده بی به ته رازووی سه به سه ری چوینراو و پیچوینراو، جا بوگه یشتن به چواندنیککی بیگه ردو پاراوه و قه شه نگ و پیکهاتوو له چه ند شتیکی جوړا جوړو زوړ جوان و سه رنج پراکیش و وینه ی چوینراوی به پروژ ناشکرایی لی ده ریکه وی، که سانی ئه دیپ پیویستیان به بیرو ئه ندیشه و ورده کاری زوړ هه یه بو گوزارشت کردنی به م شیوازه وک :

۱- روونکردنه وهی ماناو مه به ست به چواندنی وینه یه ک به وینه یه کی تر بگونجی تاکه کانی به یه کتر بچویندری .

نالی ده لی :

گریانی من و خه نده یی تو ئیستا ده شو به یی
به و مهوسیمی بارانه که وا غونچه ده پشکووت

((واته گریان و فرمیسک پشتنی من له ده ردی دووری تو و گوئی نه دان و پیکه نینی بی باکانه ی تویش به من له و کاته ئه چی که به هاران باران نه باری و غونچه ئه پشکوئی.. دیاره غونچه ی ده می تو به بارانی گریانی من نه پشکوئی.. دیاره ئه بی دووری نیوان نالی و یاره که ی نه وه نده ی دووری

نیوان هه ورو زهوی بی که ئه ویان بارانه که ی لیوه دی و ئه م یان خونچه که ی تیانه پشکوئی . له لایه ک شیوه ن و گریان بی و له لایه ک به زم و پیکه نین!!^(۱)

نالی له نیوه دیری یه که می ئه م شیعره یدا دووشتی له یه ک جییای به یه که وه ناوه و ئینجا به وینه یه کی تری ئاویتته کراوی چواندوه به م شیوه یه ده بینین چواندنی وینه ی دروست کردوه . هه رله م نمونه یه دا ده توانین تاکه کانیشی به یه که وه بجوینین، به لام نالی مه به سستی چواندنی تاک به تاکی نییه، به لکو مه به سستی وینه یه کی تیکراییه که له چه ند پارچه یه ک پیک هاتبی وه ک له شی کره وه که دا ده رده که وی .

نالی له م چواندنه یدا دوو وینه ی زۆر جوان و ناسکی هیناوه ته پوو:-

۱- چاوی که فرمیسکی لیوه ده رژی وای نیشان ده دا خونچه ی ده می یاری به م فرمیسکه ده پشکوئی، ده بی نالی له یاری خوئی زۆر دوریی، چونکه که باران ده بارئی به سه ر زهوی و خونچه . ده پشکوئی ئه م هه وره ی بارانی لیوه ده بارئی دور له زهوی و خونچه یه که واته نالیش ده بی وه هه ور دور بی له خونچه ی ده می یاری .

ب/ ئه م فرمیسک پشتته ی له بهر دوری له یاره که یه تی، که چی یاری له بهر بی وه فایی به م فرمیسک پشتته ی پیده که نی .

۲- بو پوونکردنه وه و پیشاندانی مه به ست و مانا، به چواندنی تیکرایی وینه یه ک به وینه یه کی تر، له هه مان کاتیشدا وینه کان له وانه نه بی تاک تاک به یه کتر بجوینرین:

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۵۳

جزیری ده لئی :

ذه په یهك بووم ده هه وایاته ده ویرانه یه کی
میثلی پوژی به شوعا عا خووه ته مه مه شهوړکرین

واته ((له پیش نه وهی تووش بم به نه فینی تو)) تو زقالیکی نه بینراوی
عه شقت بووم، ده هاتوو ده چووم له بو شایي شوینیکی ویرانه، تیشکی
پوژی پووت له که لینیکی نه م ویرانه یه به رم که وت و پئی ناسرام ، وهك
تیشکی پوژ که له کولانکه یه که وه بیته ژووره وه له تو زقاله کانی بد او
بکه ونه به رچاو به هه مان شیوه منیش به تیشکی پوژی پووی تو
دهر که وتم و ناسرام))^(۱)

جزیری له م دیره شیعه ریدا مه به سستی پوونکردنه وهی نه فین و عیشقی
خو په تی که چواندوو په تی به و تو زقالانه ی که له ناو ویرانه یه ك پوژ لئی بد او
دهر که وی، به م شیوه یه ده بینین شاعیر وینه یه کی جوان و سه رنج پاکیشی
چواندنی پیکه یتاوه، له هه مان کاتیشدا تا که کانی نه م دیره شیعه له وانه
نیبه به یه کتر بچوینرین .

یاوه کو صافی ده لئی :

عه شقت له دلّم ثابتته نه ك عاریضه قوربان
وهك طوره یی شاهان که له سه ر پووی نه مه کینه

^۱ العقد الجوهري فی شرح دیوان الجزری أحمد الزفنگی ب ۲/ل ۴۶۰

مانای وشه: ثابت: نه گۆږ. عاریض (عارض): دژی (ثابت) ه شتیك كه قابیلی گۆږان و تیكچوون نه بی. طوره: خهت و مؤر. نیشانه. نگین: نه نگوستیله.

((واته عه شقی له نیو دلمدا وه ها جیگیرو نه گۆږه وهك نه و مؤره ی که جاران شایه کان له سهر نه نگوستیله هه لیان ده که ند و هر به هه مان ناوی سهر نه نگوستیله که ش نامه و نووسراویان مؤر ده کرد))^(۱)

(صافی) له م دیره شیعره یدا خوشه ویست و نه فینی خوئی له وینه و تابلویه کی جوان و قه شهنگ دهر بریوه، عیشقی خوئی به جیگیرو نه گۆږ نیشاندوه، له هه مان کاتیشدا به وینه یه کی تری چواندوه، که مؤری شایانه له سهر پووی نه نگوستیله کانیا واته: چۆن

نه م مؤره جیگیره و گۆږانی به سهر نایی دلی شاعیریش به هه مان شیوه وایه. صافی له م چواندنه یدا دووشتی له یه کتر جیاو دووری به یه ک چواندوه که ته نیا له سیفته تی جیگیری و نه گۆږی به یه ک ده گن نه مه ش وینه یه کی پر له ورده کاری و رازاوه ی بیروهستی صافی یه، له هه مان کاتیشدا چواندن له نیوان تاك به تاکی وشه کاندایه.

هه ندیک له مه به سته کانی چواندن

پوونبیزی که به شیکی گرنگی ره وانبیزی به ک له به نه ره ته کانی چواندنه، کاریگه ری نه م بنه ره ته ش خوئی له چه ند مه به ستیك دبینیته وه، نه م مه به ستانه ش هه ره موویان بو (پی چوینراو) ده گه پینه وه ته نیا له چواندنی پیچوانه (تشبیه المقلوب) نه بی، بو (چوینراو) ده گه پینه وه:

^۱ ألعقد الجوهري فی شرح دیوان الجزری (أحمد الزفنگی) ب ۲/۴۶۰

۱- بو زانينی باری چوینراو(المشبه) به بروردکردنی به پی چوینراو:
هیمن دهلی:

خوم ده سووتینم، هه تا به زمی خه لکی پویشن بکه م(۱)
کی له پتی خه لکا وه کو شاعیر ده سووتی شه م نه بی؟!

شاعیر له دپری به که م که ده لی (خوم ده سووتینم هه تا به زمی خه لکی
پویشن بکه م) له وانه به به سه یریان زانی بیت، بیانگوتبا شتی وا چون ده بی؟
هیمن بو شه م به سه هه ستاوه خوئی به شه م به راورد کردووه و شه می
کردووه به نمونه ی خوئی له خو سووتاندن .

۲- بو ده رخستنی بار(حال)ی چوینراو:

هیمن دهلی:

له ناو بازاپی شه و پوکه ی شه ده بدا شیعری (هیمن)
وه کوو پوولی چرووکه، هیچ په واجیکی نییه ناچی! (۲)

هیمن که ده بیینی گرنگی به که سانی زاناو پویشنیر نادری و، هه ر که سه
بو خوئی دهو لیک لیده داو له زورنایی ده ژهنی، شیعری ویش بو ریگای
سه ربه سستی و ئازادی به که س لیی ناپوانی و نای خویننه وه، شه م بی
په واجیه ی شیعری خوئی به راود کردووه به بی پواجی پوولی چرووک .

^۱ دیوانی صافی لیکوالینه وه ی محمدی مه لا مسته فا هیرانی ل ۲۰۶

^۲ تاریخ وروون هیمن ل ۱۳۲

۳- بۆ دهرخستنی ئەندازهی بههیزی یان بی هیزی چوینراو:

خادیم دهلی:

وه کوسبجی سه عادهت فهیز به خشه، شامی خوچاکان
سبهینهی خراپه کانیش، تاریکستانه وهك شامه (۱)

سوبح: بهیانی. سه عادهت: خوشی. فهیز: بهرکهت. شام: ئیواره.

خوچاکان: پیاو چاکان، کرده وه چاکان (۲)

واته: ئیوارهی کهسانی چاک وه کو کاتی بهر به یان وایه، بۆ پری
بهر که تی و دلخوشی. شاعیر لییره ئاماژهی بۆ فرموده
پیغه مبه (د.خ) کردوه (تسحروا فین فی السحوریرکه) واته: کاته کانی بهیانی
مه لابانگدان بهر که ته. بهیانی کهسانی خراپیش تاریکستان و بی پووناکیه.

ئهم چوواندنهی شاعیر بۆ دیاری کردنی ئەندازهی بههیزی و بی هیزی
چویندراوه که دهلی: (فهیز به خشه شامی خوچاکان) راسته به لام بۆ
ئوهی ئەندازه کهی دهر کهوی و ئاسته کهی بزانی به (سوبجی سه عادهتی)
چوواندوه، سبهینهی کهسانی خراپیشی به تاریکستان داناوه، به لام
تاریکیه کهی له چ ئاستیک دایه به پی چوینراو روونی کردووته وه که وهك
ئیواره وایه.

^۱ دیوانی خادیم / لیکۆلینه وهی جه مال موحه مه د ل ۹۸

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۱۳۵

۴- بوّ پازاندنه وه و جوان نیشانسانی چویندراو:

ئه ده ب: ده لئی:

ئه برۆیی که شیده ت له په نا طوریی سه ودا
ماهیکی نه وه، گوڤهیی کیښاوه له شه ودا

مانای وشه: که شیده: کشاو. طوره: کاکوّل. سه ودا: په ش . ماه:
مانگ. نه و: نوئی.

واته ((بروکشاوه کانت له په نا کاکو له په شه کاند، هر ده لئی مانگی
نه وه، یان سه ری مانگی تازهن و له تاریکی شه ودا وینه ی که وانه بیان
کیښاوه))^(۱)

شاعیر برۆی که شیده یی یاری له په نا کاکو لئی به شتیکی چواندوه که
به لایه وه جوانه و جیگای سه رسورمانه. ئه م چواندنه شی بوّ پازانه وه و پیدا
هه لّدانی چوینراوه که یاریه تی، جوړی ئه م لیکچواندنه شی چواندنی وینه یه .

۵- بوّ داشکاندن له پله و پایه ی چوینراو:

نالی ده لئی :

خه لقی که هه موو کو ده کن و به سته زمانن،
بابین و له ((نالی)) ببیه ن شیعر ی سه لیقی

مانای وشه: کو ده ک : منال. به سته زویان . زمان به ستر او. بیّ ده سه لات.
سه لیقی: له سه لیکه وه هاتوه ئه وه ی له خو یه وه بیت و خو پتیه ماندر و
کردنی نه وی .

^۱ دیوانی ئه ده ب ساغ کردنه وه ی محمد حه مه باقی ل ۲۰۴

واته ((نه م خه لقه هه موومنال و نه فامن و زمانیان به یه کادی، هیچ له شیعری راسته قینه تی ناگه ن .. بلین با بینه لای ((نالی)) شیعری خوئی بویان بخوینته وه که وه ک ناوی ره وانه له خویره وه دی، به لکو زمان و بیریان بکریته وه و فیری چه ش کردنی شیعو نه دهب بین))^(۱)

شاعیر ئاستی بیرو هزری که سانی که مه به سستی به لاوازو بی هیزی نیشان داوه، چوینراو که (خه لقه) به نه فام و به سستی زمانی داناوه به هاوبه شی کردنی به پی

چوینراو که کوّده که بیگومان ئاستی هزری کوّده کیش که مناله ته واو پی نه گه بیوه و به زوری بی هیزی پیوه دیاره .

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وهی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۶۵۷

راهینان

جوړو بڼه په کانی چواندن له م دیره شیعراڼه دیاری بکه

۱- سروو شکي من که لیلوه غوباری کوه و هامونه

وهره سهر چاوه که م بنواپه، وهک ئاوینه چند روونه

نالی

۲- نالی وه کو لاله که شهیدی غم و داغه

له م باغه بفرموو که ئه ویش لیږه دهنیژم

نالی

۳- په چاهي پرچمی پرچی سیا

هر ده لیتی مانگه شه وه کو لمی تیا

نالی

۴- تاکه ی چوون مه جنوون ویلی ههر دانیم

تاکه ی غه مزه ده ی باری هیجرانیم

مه وله وی

۵- قه سری عومرم داته پی، داری له سه ربه ردی نه ما

نانی تولى ئه مه ل ئیستا که، دهستی پی دهکا

حاجی قادر

۶- بروو پوخسارو زولفی ئالست

شه وو پښوو هیلال و عه قدو مه رجان

طاهر به گی جاف

۷- ده لیتی چاوی منه هه وری به هاری دم به دم ده گری

ده لیتی ئاهمی منه به رقی ده رخشان ئاوری هینا

وه فایي

دروست : الحقیقة

دروست/الحقیقة : به کارهیتانی وشهیه له مانای بنه پره تی خوئی.^(۱)

فه نایی ده لئی:

جه نابی (پیش هه وا قازی) خه بساتی
ره وابوو، بو گهل و خاکی و ولاتی
له پیناوی ولات و ناره زوی گهل
سه ری دانا، هه تا گهل بی نه جاتی^(۲)

نیمه گه ره به وردی له وشه کانی ئەم چوارینه بروانین، ده بینین هه ره
وشه یه که بو مانای تاییه تی خوئی به کار هاتوو به بی که م و زیادی، هه مان ئەو
مانایه به ده سته وه ده دن که له فه ره نکه کانی کوردی هاتوون،
به کیکشیان نه خوازاون بو مه به ست و مانایه کی تر، ئەمه ش واته
به کارهیتانی وشه بو ئەو مانایه ی که بوئی دانراوه، به کارهیتانیشیان به م
شیویه له لایه نی پوونبیزی یه وه پیتی ده وتری دروست (الحقیقة).

هه رلیزه وه ده بی ئەوه ش بزانی وشه ی هاوبه ش له مانادا گه رلادان و
گواستنه وه ی تیدا نه بوو بو هه موو واتا کانی هه ره به دروست ده زانری. وه ک
وشه ی (خال) که سی مانای هه یه خالی پوو، برای دایک، خالی نووسین، ئەم
وشه یه له به ره ئەوه ی لادانی تیدانیه بو هه رسی مانا به دروست داده نری،
ئو وشانه ی بو مانا دانراون له دوا کراون به ناو، وه ک کردنیان به ناوی مروف
بو نمونه وشه ی به هار واتا وه رزیک له وه رزه کانی سال که کژوگیای لی

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۳۷

^۲ دیوانی فه نایی عابید عبدالله ی کاتب ل ۲۷۹

شین دهبی، گهر کچیک ناو نرا به (به هار)، ئەم وشه یه نابیی به خوازه، چونکه گونجاوی و په یوه نندی له نیوان ههردوو واتادا نییه، تیبینی مانای بیه پرتیشی لی ناکری .

جوړه کانی دروست/الحقیقة

۱- دروستی زمانی/الحقیقة اللغویة: ئەو وشانه ن دانهرانی زمان کردویانه به زاراهه بو دهربرینی مانای راسته و خوئی شتی مه به ست.^(۱)

گول پیش دهم بکاته وه غونچه یان بو داناوه، کردنی غونچه به ناو بو ئەم شته دروست و حه قیقه ته، لادانی له م مانایه بو مه به سستیکی تر دهبی به خوازه له و کاته شاعیر بو دهربرینی جوانی و بچوکی دهمی یاری که غونچه به کار دینی له بهر هاوبه ش بوونیانه له م سیفته ته مه به سستی مانای بیه پرت نییه، به لکو مه به سستی مانای خوازراهه .

۲- دروستی نه رینی تایبته/الحقیقة العرفیة الخاصة: واته لادانی وشه له مانای خوئی و به زاراهه کردنی بو شتیکی تر.^(۲)

وهک به کارهینانی واژهی (کار، بکه، بهرکار،...) کردنیان به زاراهه له لایان زانایانی پیزمانی کوردی بو ریزمان، یاوهک (چواندن، خوازه، درکه، تهوس) به زاراهه کردنیان له لایان زانایانی په وانبیژي. یاوهک (شه پۆل، کهش، یه که، پهستان ...) کردنیان به زاراهه له لایان تایبته مه نده کانی که شناسی .

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۲۷

^۲ هه مان سه چاره ل ۱۲۹

ئەم وشانە ھەریەکە مانای تایبەتی خۆیان ھەیە، بەلام وەك زاراوہ لەلایان تایبەت مەندەكان بەكار ھاتوون بۆ ئەوہی تیبینی مانای بنەپەرتی لێ بکری .

۳- دروستی نەرینی گشتی/الحقیقە العرفیة العامة: ئەوہیە واژە چەمکی گشتی ھەبۆ نەریتی زۆرینە ی تایبەتی بکات بەتەنیا شتێک. ^(۱)

نالی : دەلی:

گوئی دریزی بارو کورتان بەرزو، پالانی بەزین
چوست و وریاتر لە گوئی کورتانی پالانی و گێژ^(۲)

(گویدریژ) لەم دێرە دا ھەرچەند چەمکی گشتی ھەیە، بەلام ھەموو ولاخیکی گوئی دریز ناگریتەو، چونکە ئەم وشە یە تایبەت کراوہ بەکەر.

۴- دروستی شەری و دستوری الحقیقە الشرعیة والدستوریة: ئەو زاراوانەن کە زانایانی شەرع و دستور بۆ مانای بەدەر لەمانای بنەرتی خۆیان دایان بەکارھێن بۆ ئاماژە پێ کردنیان بۆ مانای مەبەست. ^(۳)

(خوین بابی) ئەم وشە یە لەگەڵ ئەوہی کە لەمانای زمانەوانی خوئی دروست و حەقیقەتە بە ھەمان شیوہ کە کراوہتە زاراوہ یەکی شەری بۆ ئەو سامانە ی لەبری خوین دەدری ھەر بەدروست و حەقیقەت دادەنری چونکە

^۱ ھەمان سەرچاوہ ل ۱۲۹

^۲ نالی دیوانی لیکۆلینەوہی مەلا عبد الکریمی مدرس ل ۲۲۷

^۳ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۲۷

مانای زمانه وانیه که ی به لاره نراوه و تبیینی نه کراوه له کاتی به زار اوه کردنی.

خوازه: المجاز

خوازه به پیتی به کارهیتانی له لایه نی ژیری و زماندا دابهش ده بی بو دوو جوړ :

یه که م: خوازه ی ژیری/المجاز العقی: نه وه یه که وشه یه ک بدریته پان وشه یه ک که مافی درانه پالی نه بی گهر له به ربوونی په یوه ندی نیوانیان نه بی.^(۱)

نه وه ی له م پی ناسه یه دا بو مان پوون ده بیته وه، تو که کاریک ده ده یته پان ناویک، ده بی نه و ناوه شی او بی بو نه و دانه پاله و ژیری مرو فیش دانی پیدا بنی، نه گهر درانه پاله که ش به م شیوه یه نه بو وه ک نه وه ی کاریک بده یته پان ناویک و بیکه ی به بکه ر به لگه یه کی ژیریش هه بی ناماژه بکات که نه م بکه ره بکه ریکی راسته قینه نییه، به لکو درانه پان و بوونی به بکه ر هه ر له به ر بوونی یه ک له م په یوه ندیانه یه که له مه و دووا باسی ده که یز. ده بی به خوازه ی ژیری. هه ر له م پیناسه یه دا نه وه شمان بو پوون ده بیته وه خوازه ی ژیری له ته نیا واژه و تاکه وشه نییه، به لکو له ته واوی پیکهاته ی پرسته که دا ده بی، له گه ل تبیینی کردنی نه و نیسه به ته ی که له نیوانیاد په ی داده بی، نه وه ش ته نیا ژیری مرو ف ههستی پی ده کات. نیمه که ده لئین: (به هار نیرگزی رواند) له م پرسته یه دا تو به هارت کردووه به بکه ر. به لام گهر به وردی لی بروانین ده زانین به هار که وه ریژیکی ساله بکه ری راسته قینه نییه: به لکو بکه ریکی ریزمانییه ته نیا له پووی ریزمانه وه

^۱ شرح المختصر سعد الدین (التفتازانی) ۵۸ ل

بکهره، چونکه ئەم وەرزه توانای ئەنجامدانی ئەم کارە ی نییه، بەلام لەبەرئەوێ هاتنی ئەم وەرزه هۆیه که بوۆ دەرکهوتنی کژوگیا کاری پابردووی (پواندی) دراوه تەپال و بەبکەر تەماشای دەکریت، بکهری راسته قینه (خوای تاک و تەنیايه) که وای هەر درانه پالیک بەم شیوازه بوو دەبی بەخوازه ی ژیری .

هەر لەم شوینەدا پتویسته ئەوێش بزانی هەندی جار خوازه ی ژیری لە پالتانی ناو بوۆ ناو (إضافة الإسم للإسم) دەبی وهك بلین (پۆینی پووباره که چند جوانه) لەم پرسته یه داخوازه ی ژیری لەوشه ی پۆین دا نییه، چونکه رۆین بوۆ مانای راسته قینه ی خوێ به کارهاتوو، که وای خوازه لە پالتان (إضافة) که دی، چونکه پووبار شوینە ناو، ئەوێ ده پوا ئاوی پووباره که یه، ئەم خوازه یه ش لە درانه پالتانی ئاو بوۆ پووبار دروست بووه، په یوهندی نێوان ئەم هەردووکه ش شوینایه تیه .

ئیمه که ده لێن (به هار نیرگسی پواند) لەم پرسته یه به هار هه یه، نیرگسیش هه یه، پواندن هه یه (پواند) پالتراو (مسند) ه به هار پالتوینراوه (مسند إلیه) یه ئەمانه هەر دووکیان حه قیقه تی زمانن، چونکه چ پواندنه که یه، چ به هاره که یه لە شوینی خوین به پیتی دانانی زمانی به کار هینراون. بەلام که بو وه به خوازه لەبەر ئەوێه نیسه به تی رواندنه که دراوه تە لای به هار، که چی ده بوایه بدریته پال خوا، چونکه خوا ده یروینی. لەم پرستیه به هار که بووه به بکەر بوۆ کاری پابردووی (پواندن) هیچ کاریگه ریه کی نییه لە پواندنی نهرگس، به لام هاتنی ئەم وەرزه بوۆته هۆی پواندنی.

جوړمکانی په‌یومندی درانه پال (الاسناد) له خوازه‌ی ژیریدا :

۱-دانه پال کات (الاسنادإلی الزمان)

مه‌حوی ده‌لی :

که‌چرخ نه‌سکه‌نده‌ری دی دهرده‌داره

وتی: نه‌م هم بووه هم‌ده‌ردی دارا

((نه‌سکه‌نده‌ر: نه‌سکه‌نده‌ری فیلیبی مه‌قدونیایی، نه‌وه‌بوو

به‌له‌شکرکی چل هزار که‌سیه‌وه، پووی کرده‌ پوژهلان و له‌۳۲۱ پ زبا

له‌لای ه‌ولیری نیستادا داریوشی شای ئیرانی به‌زاندو ده‌وله‌تی

ه‌خامه‌نیشنی پوخاندو ناگری به‌ردایه‌ کوشک و ته‌لاره‌ پر شکوکانی

شاهه‌نشاکانی ئیران. دارا: داریوشی سته‌م، دوی پادشای بنه‌مالی

ه‌خامه‌نشیی))^(۱)

((واته: که‌چرخ‌ی زه‌مانه‌ نه‌سکه‌نده‌ری دی گرفتاری دهرده‌بووه، وتی:

وانه‌میش چوه‌ پال دارا که‌نه‌م خوئی - دارای به‌زاندو - ته‌خت و تاجی لی

سه‌ند. مه‌به‌ست له‌وه‌یه‌ دنیا بوکه‌س نامینی و که‌س خوئی لی نه‌گوپی))^(۲)

مه‌حوی که‌ده‌لی (که‌چرخ نه‌سکه‌نده‌ری دی) له‌دپری دووه‌میش

که‌ده‌لی (وتی) نیمه‌ ده‌زانی که‌چرخ به‌هیچ شیوه‌یه‌ک توانای بینینی

نییه، به‌لکو مه‌به‌ستی له‌که‌سانی نه‌و چرخ و سه‌رده‌مانه‌یه، (چرخ که‌بووه

به‌بکه‌ر بو‌کاری پابردووی (دی) له‌نیوه‌دپری یه‌که‌م، ه‌روا له‌بوونی به‌بکه‌ر

بو‌کاری پابردووی (وتی) له‌نیوه‌ی دپری دووه‌م بکه‌ریکی راسته‌قینه

^۱ دیوانی مه‌حوی لیکولینه‌وه‌ی مه‌لا عبد‌الکریمی مدرس ل ۷

^۲ دیوانی مه‌حوی لیکولینه‌وه‌ی مه‌لا عبد‌الکریمی مدرس ل ۷

نیبه، بکهری راسته قینه که سانی نهوچهرخن، دهبویه بدرابیه ته پال
 که سهکان، به لام له بهر نهوهی که سهکان له و چرخ و سردهمه ژیاون
 دراوه ته پال چرخ
 هیمن دهلی :

زهمانه هیمنی توئی ویلی دهشت وچول و سهحراکرد
 فه رامووشی مه فرموو، جارویاره هه ر بکه یادی (۱)

له م دیرهدا هیمن که دهلی (زهمانه هیمنی ویلی دهشت و چول و
 سهحراکرد) ده زانین زهمان که بریتی به له م پوژگار و به دووا داچوونی
 شه و پوژده هیمنی ویلی دهشت و چول و سهحراکه کردوه، به لکو
 پوداوه کانی زهمان بوون هیمنیان به م شیوهیه ویل کردوه، که وایی کاری
 پابردووی (ویل - کرد) که دراوه ته پال زهمان دهبویه بدرابیه ته پال بکهری
 راسته قینه، که پوداوه به لام له بهر نهوهی پوداوه له زهمان دهبی زهمانی
 کردوه به بکهر، به م شیوهیه خوازه که مان دهبی به خوازهی ژیری .

۲- دانه پال شوین :

محسن دهلی :

کیمیای لیدا (عهلی) کیمیا، تاتوانی له گوندو شار
 شاری شه هید شاهده، شه هیدی کرد به چند هه زار (۲)

له نیوهی دیری دووه م مه بهست له (شاری شه هید) واته که سانی بریندارو
 شه هید بووی نه م شاره (هه له بجه) وه سفکردنی شار به شاهد و کردنی

^۱ تاریخ وپوون (هیمن) ل ۱۰۳

^۲ محسن أحمد مصطفی گولزاری هوتراوه دهستنووس

به بکەر، راسته قینه و حقیقه ت نییه، چونکه شارنابی به شاهد ئه وهی ده بی به شاهد که سانی ناو براون که وابی پالئانی کاری ناته واو (شاهیده - ه) بو شارخوازهی ژیرییه، شار بکهری دروست و حقیقه ت نییه، به لکو توشبووان و که سانی ئه م شاره بکهری راسته قینه ن، به لام له بهر ئه وهی ئه م که سانه دانیشتووی ئه م شارهن کاره که پالئراوه بوشار.

۳- دانه پال هو/ الاسناد إلى السبب :

هیمن ده لی:

به هار هات و ته بیعه ت حوکمی مه لانی دا
له کونجی قه فه ز دیاره، ئیسته حالی من! (۱)

هیمن که ده لی: (ته بیعه ت حوکمی مه لانی دا) ته بیعه ت - سروشت شتیک نییه بتوانی ئازادی مه لان بدا، به لکو ئه وهی ئه م ئازادیه ده به خشی خواجه. به لام له بهر ئه وهی ته بیعه ت له به هار گونجاوه بوئازادی مه لان کاری رابردووی (دا)ی دراوه ته پال ته بیعه ت و کراوه به بکەر .

پای هندی له زانایانی رهوانبیژی عه ره بی له باره ی خوازه ی ژیری :

۱- (عبدالقاهر الجرجانی ۴۷۱هـ) ده لی: (مه رج نییه له خوازه ی ژیری بو هه موو کاریک بکهری راسته قینه هه بی چونکه هیئانی ئه م جوژه بکهره بوکار له هه موو ده ربیرینیک ده رناکه وی).^(۲)

۲- (ته فتازانی ۷۲۲هـ) بو پشتگیری کردن له پای جورجانی ده لی: ئه وهی جورجانی وتویه تی شتیک ی راسته) دوور نییه مه به سستی له و

^۱ تاریخ و بیون (هیمن) ل ۱۳۶

^۲ دلائل الإعجاز عبد القاهر الجرجانی ل ۲۰۲

کارانه بی که ئیعتیار پیکراون، داب و نهریتی خه لک وای کردووه به کاریین بو ئه و شتانه ی بویان دانراوه، واته ئه و کارانه ن بو بکهری راسته قینه ی خوین به کار نه هاتوون.^(۱)

۳- (رازی ۶۰۶هـ) له باره ی خوازه ی ژیری و پالنانی (کار) بو شتیک شیایو ئه وه ی نه بی بی به (بکهری) راسته قینه ده لی: (ده بی هه موو کاریک بکهری دروستی خو ی هه بی، چونکه ئه گه ر بوو به بکهر بو کاریک توانای نه جامدانی کاره که ی نه بوو ده بی بکهریکی راسته قینه ی بو دابنیین.^(۲)

۴- (سکاکی ۶۲۶هـ) له باره ی بکهری دروست و راسته قینه پشتگیری له پازی کردووه و ده لی: ئه وه ی پازی وتویه تی راسته ده بی هه موو کاریک بکهری هه بی و بکهری ئه م کارانه ش خواجه.^(۳)

هه روا ده لی: خوازه ی ژیری بوونی نییه، به لکو خواستنیکی شاراو هیه، بکهری خوازراو ده چوینری به بکهری دروست، له بهر بوونی په یوه ندی له نیاواناندا. ئینجا بکهری خوازراو باس ده کری، بکهری دروست و راسته قینه ناوی ناهینری، به لام په یوه ستیکی لی و هه رده گیری ده دری به بکهری خوازراو.^(۴)

(به هار نیرگسی پوواند) له سه ر پای سه کاکی به م شیوه یه شی ده کریته وه، بکهری خوازراوی (به هار) چواندووه به بکهری دروست و راسته قینه، بکهری خوازراو باسکراوه، بکهری راسته قینه باس

^۱ حاشیه (عبدالمتعال) علی شرح المختصر (سعد الدین التفتازانی) ل ۵۸

^۲ شرح المختصر سعد الدین التفتازانی ل ۵۸

^۳ هه مان سه رچاوه / ۵۸

^۴ شرح المختصر سعد الدین التفتازانی ل ۵۹

نه کراوه، په یوه سټیکي هاتووه دراوه به بکه ری خوازاو بو زیاده ره وپی له وی کچواند ندا. پالتان و نیسبته تی کاری (رواندی) کردووه به به لگی خواستن به م شیوه یه ش خواستنه که مان ده بی به خواستنیکی شارواه.

دووهم :خوازه ی زمانی المجاز اللفوي

واته: لادانی وشه له مانای بنه رته تی خوئی بو مانایه کی تر له گه ل بوونی په یوه ندی یه که له نیوان هر دوو مانادا، نیشانه یه کیش ه بی قه ده غی مانای یه که م بکات.^(۱)

له م پیناسه یه دا که ده لئین (لادانی وشه له مانای بنه رته) مه به ست ته نیا وشه ی تاک نییه چونکه زور جار واده بی وشه ی لی کدراوو ناو یته ده بی. که ده لئین (له گه ل بوونی په یوه ندی یه که له نیوان هر دوو مانادا) واته: په یوه ندی یه کی گونجاو بی، بتوانین له مانای یه که م بیر له مانای دووهم بکه یه وه. که ده لئین (نیشانه یه کیش ه بی قه ده غی مانای یه که م بکات) نه م نیشانه که پتی ده وتری نیشانه ی خوازه (قرینه المجاز) یان بارودوخ (أحوال والمقام) ده بی بو دیار یکردنی مه به ست و مانای وه که سی که له ناو کتیبخانه یه که بوو وتی: (شیریک ده بینم) نه م شوینه نیشانه یه که مه به ست له شیر مروفتیکی نازایه، چونکه کتیبخانه جیگای شیر ی راسته قینه نییه، یان نیشانه که و تراوه وه (شیریکم بینی له کتیبخانه) وتنی کتیبخانه نیشانه یه کی و تراوه که مه به ست شیر ی راسته قینه نییه، به لکو مانا دووهمه که یه تی که که سی نازایه، چونکه نه م جیگای جیگای شیر ی راسته قینه نییه. نه م په یوه ندی یه ش که له پیناسه که د

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۲۹۲

هاتووهیان ژیری (عقلی) ده بی، وهك مانای دووه می شیر واته: که سی ئازا،
 ههروهك له نمونه ی پیشوودا باسماں کرد. یان ههستی ده بی وهك
 وهفایی ده لی:

گوله که م ده لئین: نه وادی هه موو وهختی چاوه چاوم
 نه ی خودا تو بلئی وه هابی بیته وه پونایی چاوم؟! (١)

وهفایی که ده لی: (گول) مه بهستی مانا راسته قینه که نییه، مه بهستی
 مانای خوازازه که یاره که یه تی که وهك گوله بو جوانی، که واته نه م
 په یوهندی یه ی نیوان مانای یه که م که گول خویه تی له گه ل مانای دووه م
 که یاره، جوانیه، به لگهش بو نه مه نیشانه ی (ده لئین نه وادی) یه، چونکه گولی
 راسته قینه توانای هاتنی نییه، نه وه ی توانای هاتنی هه یه یاره که یه تی.

به پئی نه م په یوهندی یه ی نیوان هه ر دوو مانادا خواززه ی زمانی ده بی
 به دوو بهش:

بهشی یه که م : **خواززه ی به ربلاو (المجاز المرسل)** واته: به کارهیتانی وشه
 بو مانایه کی تری جیا له مانای بنه په تی خوی، به هو ی بوونی په یوهندی
 یهك له نیوان هه ر دوو مانا دا، نه م په یوهندی یهش ویکچوون نه بی،
 نیشانه یه کیش هه بی قه ده غه ی مانای یه که م بکات. (٢)

^١ دیوانی وهفایی دیوان لیکۆلینه وهی (محمد علی) قه ره داغی ل ٧٠

^٢ ألمجاز المرسل والکنایة یوسف أبو العدوس (د) ل ١٥

هه ندىك له په یوه ندىیه كانی خوازى به رېلاو

۱- په یوه ندى گشتى العلاقة العامة: واته ناوهینانى شت به گشتى و
مه به ست لىی هه ندىكى تریى :

نالى ده لى :

موسلمانان ده پرسن حالى ((نالى))

له كونجى بى كه سیدا مه هجوړه ئه م شه و^(۱)

به كار هینانى (موسولمانان) له سه ره تاي ئه م دىره شيعره دا له لايه ن
نالى، مه به ستى گشتى موسلمانان نييه، به لكو مه به ستى هه ندىكيانه چونكه
ژيرى مروءه پى نادا مه به ست هه موو موسلمانىك بى، به لكوناوه هینانى
هه موویانه مه به ست لىی هه ندىكه .

۲- په یوه ندى هه نده كى العلاقة الجزئية: واته ناوهینانى هه ندىك
مه به ست لىی گشتیى:

مه حوى ده لى :

مه شه لى عه ه دو وه فاوه ك مه شه لى عه نقايه

پياوه تى باسى له كن كه س مه كه ئا ده م بووه قات^(۲)

به كار هینانى وشه ی ئا ده م له نیوه ی دىرى دووه م له لايه ن مه حوى
یه وه، مه به ستى گشتى یه واته: هه موو بنیاده م، په یوه ندى یه كه تايبه ته
مه به ست لىی گشتى یه، واته: هه ندىك بو هه موو به كارها تووه .

^۱ دیوان نالی لىكولینه وهى مه لاعبد الكرىمى مدرس ل ۳۹۰

^۲ دیوانى مه حوى لىكولینه وهى/مه لاعبد الكرىمى مدرس ل ۶۲

۳- په یوه ندى شوینى. العلاقة المحلية: ناوى شوین بىنى مه به سست لى
كه سيك يان شتيك جيى نه و شوينه بيت^(۱)

نالى ده لى :

نهى خه لوه تى مورائى، بى رهنگى خود نومائى
پهنگ زهردى عاشقى به، نهك زهرد پوو شقى به
نهى خه لوه تى مورائى، بى رهنگى خود نومائى
پهنگ زهردى عاشقى به، نهك زهرد پوو شقى به

ماناى وشه: خه لوه تى: نه وهى بچيته خه لوه ته وه بو خوا په رستى.
مورائى: پيا باز. خود نمائى: خو ده رخستن. زهرد پوو: شه رمه زاروو ترسنوك.
شقى چاره پره ش .

((واته: نهى سوځى خه لوه ت نيشينى پيا باز. نهى به زور و ساخته خو ت
به بى پهنگ و پوو پيشانده ر، تاخلك و ابرازن له خوا په رستيدا واله پو لاوازيبى
..باله پيگاي پر مهينه تى عه شقدا پهنگت زهر دبى نهك له شه رمه زارى حوزرى
خواو چاره په شى پوژى قيامه تدا له بهر كرده وهى به دت!^(۲)

نالى كه ده لى: (نهى خه لوه تى مورائى) مه به سستى نه وه يه بلى نهى
سوځى خه لوه تنيشينى مورائى، به لام هه ستاوه له جياتى سوځى ناوى
شوينه كه ي بردووه كه خه لوه ته .

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمى) ل ۲۹۵

^۲ ديوانى نالى ليكولينه وهى مه لا عبد الكرىمى مدرس ل ۳۹۷

۴- په یوه ندى په یوه ست بوون : العلاقة اللازمة

نالی ده لى :

شهوې په لدايه ياده يجوره، ئەم شهو ؟!
كه ديدهم دور له تو، بى نووره ئەم شهو! ()

نالی له جىي شهوى بللى (چاو دور له تو بى نووره ..) وتوويه تى (ديده دور له تو بى ..) چاو ديده په يوه ست و په يوه ستراون، نالی په يوه ستى به كارهيټاوه كه (ديده يه) له جىي په يوه ستراو كه (چاوه) بو يه شيوازى به م شيويه ده بى به په يوه ندى په يوه ستى.

۵- په يوه ندى هو يه تى : العلاقة السببية:

مه حوى ده لى :

ئەريابى غينا نه وه نده غه رره به زه پڼ
بى بو تى به هارو، ديتنى جو ده زه پڼ
ئەميانه مه قام و به سته يان ناشو كړيه
يه عنى ده وه پڼ نه گه ر ده مى بى نه زه پڼ

ماناى وشه : ئەريابى غينا : ده وله مه ندان . غه رره : مه غرور و بايى بوو .

((واته : ده وله مه نده كان نه وه نده بايى بوون به و زيږو زيوه ي هه يانه . سروشت و په وشتى نيزه كرى دابه سراويان وه رگرتووه، بى شهوى بونى به هاريش بكن يادنكه جو يه كيان چاو پى بكه وى، هه ميشه له خو يانه وه ده زه پڼن، زه پى نه كه شيان له باتى مه قام وتنيانه و به سته ي پاش

مه قامه كه شيان نه وه ته ده ست ده كهن به ناشوكري كردني نه و نازو
نيعمه ته ي خواپتي داوون و به كه مي ده زانن و زياتريان ده وي ((^١)

مه حوي له جتي نه وه ي بلي (بي بوټي كڙوكياي به هار) وتوويه تي (بي
بوټي به هار) هوټه كه ي وتووه كه به هاره چونكه كڙوكيا به هوټي هاتني به هار
ده رده كه وي، به م شيوه يه خوازه ي به ريلوي به كار هيناوه په يوه ندي
يه كه ش په يوه ندي (هوټي) يه .

٦- په يوه ندي ناميري

نالي ده لي :

له دوگمه ي سوخمه دويني نوټي شـيوان
به يـانـي دا سـپـيـده ي باغي سيوان^٢

نالي له جياتي نه وه ي بلي (له و ديوي دوگمه ي سوخمه ي)
وتوويه تي (له دوگمه ي سوخمه ي) ناوي ناميري هيناوه كه (دوگمه يه) له جياتي
نه و ديوي كه به هوټي به كار هيناني دوگمه بووه به نه و ديوي، به م شيوه يه
په يوه ندي يه كه بووه به په يوه ندي ناميري .

٧- په يوه ندي ژماره يي :

نه وه يه : بوډه ربرپيني زوري و كه مي شتي مه به ست كه سي ده ربر
گوزارشت به ژماره بكات .

نه م جوړه ده ربرپينانه له شيعرو په ندي پيشينان و ده كه كورديه كان زور
به كار هاتوه .

^١ ديواني مه حوي ليكولينه وه ي مه لا عبدالكريمي مدرس ل ٢٤٩-٢٥٠

^٢ ديواني نالي ليكولينه وه ي مه لا عبد الكريمي مدرس ل ٣٢٠

نالی دهلی:

((نالی)) به داوه شه عری ده قیقی خه یالی شیعر

بو ئه و که سهی که شاعیره صد داوی نایه وه

واته: نالی به خه یالی شیعری پر له ورده کاری خوئی که نه لئی تاله مووی
باریکه، صد داوی ناوه ته وه بو هه رشاعیریک،⁽¹⁾ نالی له جیاتی نه وه ی بللی
زۆر داوی نایه وه ده لئی (صد داوی نایه وه) صد ئاماژه یه بو زۆر،
په یوه ندی نیوان (صد) و زۆر، چه ندایه تیه ریژه ی نه و فره بیه که له
نیوان یاندایه .

یاوه که له په ندی پیشینان هاتوه ((قسه هه زاره دووانی

به کاره)) مه به ست له هه زار ریژه ی زۆریه . له دوانیس که مه .

¹ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس له ۵۵۵

راهینان

جوړی په یوه ندى خوازى بهر بلاو له م دپره شيعراندا ديارى بکه

۱- نه ظهرم پره له نوورو شه وو پوژى طه لعته تى تو
که به پوو شوعاعى شه مسى ، به برو خه مى هلالى

نالى

۲- نووکى خامه مى من که بيته مه عنا نارايى که مان
خه ط به خه ط نيظهارى نه قشى صورته تى مانى ده کا

نالى

۳- بوچى نه گريم صد که پره تم دل ده شکينى!
مهى بو نه رزى ، شيشه له صد دلاوه شکاوه!

نالى

۴- چوومه جهرگه مى نه هلى دل جهرگيکى بى داغم نه دى
نالهى بولبول له باغا بى قپه مى زاغم نه دى

حاجى قادر

۵- واخستمى چاوى که به داو زولفسى وه لادا
شه و پوى ، به يان به ربوو، نه من هر له خه وا بووم

وه فايى

به شی دووهم: خوازهی ویکچوون / خواستن (الاستعارة):

خواستن به پیی دابه شبوونی له نیوان تاکه وشه و رسته دا دوو جووری

هه یه :

۱- خواستنی تاک .

۲- خواستنی وینه . الاستعارة التمثيلية .

خواستنی تاک / الاستعارة المفردة: واته: گواستنه وهی وشه له مانای

بنه رتهی خوئی بو مانایه کی تر په یوه ندی ویکچوون به یه کیان ببه ستیته وه،

نیشانه یه کیش هه بی قه ده غه ی مانای یه که م بکات. ^(۱)

ئه وهی لیسه پیویسته به ناماژه بوکردن خواستن دامه زانی

له سه رچواندنیک کورت کراوه یه له هه ردوو سه ره که ی ته نیا هه ریه کیان

له (چوینراو پی چوینراو) باسی ده کری، نه وزاری چواندن و پووی

لیکچوونی لی باس ناکری به کارهینانی بو زیاده پرهویه له چواندن ^(۲)

بنچینه گانی خواستن

۱- لی خواستراو. المستعار منه - پی چوینراو. المشبه به .

۲- بو خواستراو. المستعار له - چوینراو. المشبه

۳- خواستراو / المستعار: واژه ی خواستراو (اللفظ المنقول) له خواستن

(کوکه ره وه - الجامع) ی پی ده لئین: له به ره وه ی هه ردوو سه ری خواستن

^۱ علم البيان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۰۵

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۰۳

له شتیكا یان له زیاتر به یه که وه یان کوډه کاته وه، له مهش واده رده که وی
کوکه ره وه له خواستن له جیگای پووی لیکچوونه له لیکچواندندا.^(۱)

مه حوی ده لی :

وه نه وزیکم شه وی داو گه ییه سه رم و

وتی: هه سته هه تاوت وا له سه رکه وت^(۲)

مه حوی که ده لی (هه تاوت وا له سه رکه وت) مه به سستی له هه تاو
خوشه ویسته که یه تی نه وه که هه تاوی راسته قینه، ناوی پی چوینراوی
هیناوه که هه تاوه ناوی چوینراوی نه هیناوه که خوشه ویسته که یه تی، به لگه
شیاوی پی چوینراوی نییه که هه تاوی راسته قینه یه، چونکه وه نه وزه و
خه والوبون و چاوچوونه سه ریه که له شه وا بووه، هه تاویش له شه وا نییه،
که وایی شیاوی خوشه ویسته که یه تی که وه که هه تاوه. کوکه ره وه ی نیوان
چوینراوی پی چوینراویش دره وشانه وه و جوانییه .

ئه وه ی پیویسته به ئاماژه بو کردن ئایا خواستن به خوازه ی زمانی داده
نری یان به خوازه ی ژیری؟ نوډ له شاره زایانی بواری په وانبیری عه ره بی
به خوازه ی زمانی داده نین ده لین: چونکه هه لسوکه ته کانی لیوه ی پووده دا
هه لسوکه وتیکی زمانه وانیییه، گوران له ئاماژه ی واژه کانداییه
به گواستنه وه یان له مانای بنه ره تی بو مانای تر. به لگه شیان بو ئه مه واژه ی
(پی چوینراو) له خواستن بو مانای خوئی دانه نراوه، له بو (چوینراو) و
مانایه کی گشتیش دانه نراوه، ئاماژه پی کردنی له بو چوینراو له ریگای

^۱ حاشیه الانبایی علی رساله محمدالصبان فی علم البیان (محمد الانبایی) ۲۵۱/

^۲ دیوانی مه حوی لیکوئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۸۷

چواندنه، تو که ده لئی چاک وچونیم له گه ل مانگ کرد (مانگ) له لایانی زمانه وانیدا واته: نه ستیره یه کی پرشنگذار، به رامبر به که سیکی دم و چاو جوان دانه نراوه، هه روا بو مانایه کی گشتیش دانه نراوه مانگ و که سه که بگریته وه، بو په وتنی بو (چوینراو) که (که سه دم وچاو جوانه که) یه له ریگی چواندنه، واته: گواستنه وه ی مانای مانگه که نه ستیره ی پرشه نگداره، بو که سیکی دم وچاو جوان و نورانی، نه مه ش واته گواستنه وه ی مانای بنه پرتی وشه یه بومانایه کی هاوشیوه ی خوئی، واژه ی (مانگ) له بنه پرتا به رامبر به مروئی جوان دانه نراوه، نه گه به رامبر به بومانایه بایه، نه وکاته مانایه که له ریگی زمانه وانی ده بو، نه وه ک چواندن.^(۱)

نیمه گه ربلین ریویکم بینی گه نده لی ده کرد واته: که سیکی وه ک پړوی فیلبازم بینی گه نده لی ده کرد، له م رسته یه دا ده بینین، که سه که که چوینراوه لبراو، پروی لی کچوونیش که فیلبازی نه ویش لبراو، له گه ل نه وزاری چواندن که (وه ک) ه، نیشانه ش که پړوی بو مانای راست قینه نییه، رینمایی و ده لاله تی پسته یه، چونکه پیوی ناتوانی به م کاره ههستی، به لکو بو مانای تر به کار هاتووه که مروئی فیلبازه، په یوه ندی نیوان پړوی و که سی گه نده لکار ویکچوونه که له فیلبازی به یه که وه ده گن. خواستن که به م شیوه یه بی دامه زانی له سهر چواندن ده بی، بو نه وه ی چوینراو و پی چوینراو ببن به یه ک له سیفاتی واتایی (معنوی).

به لام هه ندیکی تر له زانایانی په وانبیرژی عه ره بی ده لین: خواستن خوازه ی ژیری یه، واته: هه لسوکه وتیکه نه نجامه که ی له ژیری مروشه وه سه ره لته دا، خواستن بو چوینراو به کارنایی، ته نها له وکاته نه بی که بجیته په گه زی پی

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۶

چوینراو ببن به یه ك شت له مانای بنه په تدا، چونكه گهر چوینراو نه چیتته په گهزی پی چوینراو وهك نه وه وایه كه ناویك بو شتیک بگویتته وه، بی نه وهی واتاو مه به سته كه ی له گهل دابی، بیگومان نه مه ش نابی به خواستن (هه لگورد) كه ناوی چیا په کی به رزی كوردستانه گهر بكری به ناو بو كه سیك هیچ خواستنیکي تیدا نییه، چونكه خواستن به م شیوه یه له راستی (حقیقه) ره وانتر نابی. تو كه ده لئی: شیریکم بینی قسه ی ده كرد، شیر لیړه دوو مانای هه یه ناسراو نه ناسراو مانای ناسراوی، نه و درنده یه كه نازاو به هیزه و به جه سته ی تایبه تی خوئی دهرده كه وی. مانانه ناسراوه كه شی به هه مان شیوه نازاو به هیزه، به لام وینه كه ی جیاوازی هه یه له گهل ناسراوه كه ی، له م پسته یه دا، شیر به مانا كه سی نازاو به هیزه و نه ناسراوه چوته په گهزی ناسراو له نازایه تی و به هیزه دا، وینه یه کی خه یالی شیر ی وهر گرتووه. له م شیوه هه لسو كه وته ژیریانه دهرده كه وی كه خواستن شیوازه کی ژیریو به خوازه ی ژیری داده نری.

بووه لامی نه م پایه ی دواپی، و تراوه گواستنه وهی مانای پی چوینراو بو چوینراو پروپاگنده كرده، بوونیان به یه ك په گهز ته نیا هه ر به خه یال و بو مه به سته ی زیاده په ویه، گواستنه وهی چوینراو نییه بو پی چوینراو، له سه ربنه مای راستی و حه قیقه ت. بوونی به لگه قه ده غه ی مانای بنه په تی چوینراو ده كات ببی به خودی پی چوینراو له ده ربړینی به م شیوه یه تاكه كانی پی چوینراو بووه به دوو جوړ، جوړیكیان راستی و جوړه كه ی تریان خه یال و پروپاگنده یه، نه مه ش شتیکه له زمانی ئیمه وهك زمانه كانی تر بوونی هه یه، هه روهك له گفتم وگوو شیعو نووسینه كانمان دهرده كه وی.^(۱)

^۱ علم البيان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۶۲-۱۶۵

نیمه که سه رنج ده دهین له گوزار شتکردنی به م شیوه یه ده زانین دوشتی به ره گه ز له یه کتر جیاواز نابن به یه ک ره گه ز، چوینراو که نه ناسراوه که یه بچیته ناو ره گه زی پی چوینراو که ناسراوه که یه به هه مان ره گه ز له وانه نییه بی و بیته جی، ته نیا له سیفه تیک یان چهند سیفه تیکی واتایی مه عنوی نه بی .

جیاوه زیه گانی نیوان خواستن و چواندن :

۱- چواندن له سه ر دووبنه پت داده مه زری که چوینراو (المشبه) وپی چوینراو (المشبه به) یه، به لام خواستن ته نها هه ریه ک له م دووبنه په ته ی لی باس ده کری چوینراو یان پی چوینراو، له وکاته ش که چوینراو و ترا ده بی په یوه سستیکی پی چوینراوی بو دیاری بکری .

۲- له چواندن هه ست ده کری که پی چوینراو له چوینراو دیار ترو که شاوه تره . به لام له خواستن به یه ک چاو سه یر ده کرین .

۳- له چواندن ده شی رووی لیکچوون و نه وزار بوتری یا نه وتری، به لام له خواستن نابی رووی لیکچوون و نه وزار باسبکری .

جیاوازی نیوان خواستن و درو

۱- له خواستن چوینراو پی چوینراو به یه ک چاو سه یر ده کرین ، چوینراو ده چیته ره گه زی پی چوینراو له سیفه تی واتایی (معنوی) واته تاکه گانی پی چوینراو ده بن به دووچین: ناسراو نه ناسراو، شیریکم بینی قسه ی ده کرد (شیر) دوو واتای هه یه ناسراو نه ناسراو، ناسراوه که واته: شیرری راسته قینه که گیانله به ریکی دوپنده و نازایه . واتایه کی نه ناسراوشی هه یه مه به ست که سیکه که له نازایه تی و به هیزی دا چوو بیته ره گه زی ناسراو که پی چوینراوه به لگه ش بو نه وه ی که نه ناسراو که سیک بی نه وه یه

ده لئی قسه ی ده کرد شیر قسه ناکات مروژ قسه ده کات. به لام له دروؤ ئه م وینه خه یال یه بیری لی ناکریتته وه.

۲- له خواستن ده بی به لگه یه ک هه بی که مه به ست مانای بنه پرت نییه، به لگه که ش هه روه ک له پرسته که هاتوو قسه کردنه. به لام له دروؤ به لگه پیویست نییه، چونکه که سی دروژن به لگه ی ناوی بو ئه وه ی بلی مه به ستم له قسه که م مانای بنه پرت نه بوو، به پیچه وانوه ده یه وی به لگه یه کی هه بی دروکه ی پی بسه لمینی. ^(۱) له شیعره که ی مه حوی که له مه وپیش باسماں کرد (هه تاوت وا له سه رکه وت) (هه تاو) دوو واتا به ده سته وه ده دات واتایه کی زانراوی راسته قینه که رووناکی و تیشکی روژه له گه ل واتایه کی نه زانراو، که خوشه ویسته جوان و پرشه نگ داره که ی مه حوی یه، واتا نه زانراوه که چووته ره گزی پی چوینراوه که، چونکه له سیفته تی واتایی (معنوی) به یه که وه ده گن که تیشکدانه وه و جوانییه. به لگه ش بو ئه مه که مه به ست (خوشه ویستی) مه حوی یه هه تاوی راسته قینه ی ناسراو نییه چونکه کاته که شه و بوووه، هه تاویش له شه و نابی هه روه ک له نمونه ی خواستنی تاک باسماں کرد.

جوړه کانی خواستن

خواستن به پی هاتنی یه کی له هه ردوو لاکه ی که بو خواستراو (المستعار له) ولی خواستراو (المستعار منه) ه دو به شی هه یه:

^۱ علم البيان (د. بیسونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۶۳-۱۶۵

یه کهم: خواستی ناشکرا/الإستعارة التصريحية:

خواستنی ناشکرا: نه وه یه: ته نیالی خواستراوی به ناشکراالی باس بکری. (۱)

جزیری ده لی:

نه و دلی من: وه که بوتەر نابتن کهس لومه کهت

له و دلی توپی وه داکه فتی مه دین سه د شه هباز!

مانای وشه: که بوتەر: کوتر. نابتن: نابلی. لومه: سه رکونه. توپ: داو.

داکه فتی: که وته بهر.

شاهباز: بازی سپی.

واته: باکس سه رکونه ی دلی من نه کات که بهر توپی نه فینی

که وتوووه، دلم وه ک کوتریکی بی هیزه، چون کوتر ناتوانی به رگری له خوئی

بکات له گیروده بوونی به داوه وه، دلی بی هیزی منیش به هه مان

شیوه گیروده ی داوی نه فینی بووه، بهرکه وتنی من به و داوه جیگای

سه رکونه نییه، سه د نه بهردو ئازا، یان سه د شاباز ده بینین گیروده ی نه م

توپی و که تونه ته په له قازه، دلی بی هیزی منی وه ک کوتر چون ده توانی

خوئی پزگابکات! ؟ (۲)

جزیری به شیوازیکی زورجوان و ناسک و پر له هه ست و سوژ له م دیره

شيعره یدا چهند مه به ست و مانای ده رپریوه له ریگای جوراوجوری

پوونبیژی، بو ناشکراکردن و پوونکردنه وه ی نه ندازه ی بی هیزی ده ردی

نه فینی خوئی، بو نه وه به سه شلی لیکچواندن (التشبيه) ی به کارهیناوه، بی

^۱ علم البيان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۶۷

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۰۵

هیژی دلی خوئی به راورد کردووه به بی هیژی کوتر، که بی هیژی سیفه تیکی هاویه شی نیوان ههردوکیانه، هه ره له ریگیای ئه م هونه ره پاساوی نهو هشی هیئاوه ته وه که جیگیای سه ر زه نشت و سه رکونه نییه چونکه که سانی له و بالآترو به تووانا تر نه یان تووانیوه خوئیان له توپو داوی عه شق ده ربازیکه ن. بو ئه م مه به سته شی شیوازی روونبیژی خواستنی ئاشکرای له دوو جیگا به کار هیئاوه:

۱- (تور) که پی چوینراوه (لی خواستراوه) ناوی هاتووه، چوینراوه (بو خواستراوه) که عه شقه، ناوی نه هاتووه به لگه که ده لی: (نه و دلی من له و دلی توپو) شیواوی پی چوینراوه نییه که توپه، چونکه دل گپوده ی توپنا بی، شیواوی چوینراوه که عه شقه دل به عه شق گپوده ده بی.

۲- (شه هبان) پی چوینراوه (لی خواستراوه) ناوی هاتووه (مروقی ئازا) چوینراوه (بو خواستراوه) ناوی نه هاتووه، به لگه له پهوت و ناوه روکی شیعه ره که ده رده که وی، شیواوی پی چوینراوه نییه که بازی راسته قینه یه، شیواوی چوینراوه که مروقی ئازایه، چونکه جزیری ده لی: باکس لو م نه کات که دل م بهر توپو عه شق که وتوو هه رمن به ته نیا نیم سه دانی ئازای وه ک شاباز بهر هه مان ئه م توره که وتوونه .

دابە شکر دنی خواستن بوگونجاوی و نه گونجاوی له گه ل یه کدا

خواستنی ئاشکرا به گویره ی گونجان ونه گونجانی ههردوو سه ری

خواستن له گه ل یه کتری دوو جووری هه یه:

۱- خواستنی گونجاو: (الإستعارة الوفاقية) نه وهیه ههردوسه ری خواستن لی خواستراو بو خواستراو بشی بهیه که وه کوپینه وه له بهر گونجاوی نیتوانیادا. ^(۱)

خوا له قورئانی پیروژده فه رموی: ﴿فی قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا ولهم عذاب أليم بما كانوا يكذبون﴾ سوورتی به قه ره / نایه تی / ۱۰ واته: (نه وانه له نیتو دلایان نه خوئشی دوو پووینی و ناپاکی ههیه خواش نه خوئشی به که ی زورتر کردن به نارذنی قورئان - هه روا بو نه وانه سزای سهخت دانراوه به هوئی نه و دروئیانه ی که ده یانکرد) ^(۲)

(مرض) واته: نه خوئشی. بو دوو پووینی خواستراوه. (مرض) که نه خوئشی یه لی خواستراوه، دوو پووینی که ناوی نه هاتووه، بو خواستراوه، ئیمه که ده پروانین ده بینین له نیتوان لی خواستراو که نه خوئشی یه، بو خواستراو که دوو پووینه گونجاوی ههیه، چونکه نه خوئشی و دوو پووینی ده بی ههردووکیان له دلی مروژ کوپینه وه .

قانع ده لی:

ئه ی کوردی خه فه ت بارو، بریندارو په ریشان
ئه ی میلله تی بی پشت و، به بی یاوه روعوریان
جی ماوی له گه ل نه وعی به شه ر، تا قمی یاران
مالداری به بی مال و، سه ری بی سه رو سامان
پاستو به له خه و، سه یری بکه عالمی ئیمکان ^(۳)

^۱ العقد الجوهري في شرح ديوان الجزري أحمد الزفنگي ل ۲۶۶

^۲ علم البيان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۸۵

^۳ صفوة التفاسير (محمد علی الصابونی) ب ۱۷۳

(خه و) (لی خواستراو، پی چوینراو) ه باسکراوه (بی ناگایی) (بو خواستراو، چوینراو) ه

باس نه کراوه، نیشانه ی خواستن په وتی دپره کانی نه م هونراوه یه، شیایوی مانای بنه په تی لی خواستراو نییه که خه وی به مانا نووستنه شیایوی چوینراوه که (بی ناگایی)

یه، به م شیوه یه خواستنه که مان ده بی به خواستنیکی ناشکرا. له به رته وه ی خواستراو بو خواستراو گونجاون له گه ل یه کترو ده شی به یه که وه کو ببنه وه خواستنه که ده بی به گونجاو. کو که ره وه ی گونجاوی نیوان (خه و) و (بی ناگایی) نه و غه فله ته یه که به سر خاوه نه که ی دادی هه ست به شت نه کات .

۲- خواستنی هاودزی/الاستعارة العنادیة: نه و خواستنه یه که لی خواستراو بو خواستراو به یه که وه نه گونجین.^(۱)

نالی ده لی :

که ژاوه و دارو بارو ته خته یی لوختی له سر پوختی
ده نالیینن له شه وقی طیبه وه که نه ستوونی هه نانه

ما نای وشه : ((لوخت: پووت . بوختی: وشتری دوو کوپاره . نه ستوونی هه نان: کوله که یه ک بووه له مزگه وتی پیغه مبه رداله مه دینه، پیغه مبه ر (دخ) به رله وه ی مینبه رو میحراب بو مزگه وته که ی دروست بکا، نه چوو پالی به کوله که یه وه نه دا خوتبه ی نه خوینده وه، پاشان که مینبه ری بو مزگه وته که ی دروست کرد، کوله که که ی به جی هیشت کوله که که دهستی

^۱ دیوانی قانبع کوکردنه وه ی بورهان قانع ل ۱۸۵

به زیره زیرو گریان کرد... پیغه مبه ریش باوه شی پیا کردو دلی دایه وه، ئه ویش بی دنگ بوو له زیر زیر که وت ((^(۱))

واته ((هه موو پارچه کانی که ژاوه و ته خته پووته که ی له سه ری دانراوه و، به کولی حوشره که دا به ستراره هه موو له بهر سوژی گه یشتن به مه دینه، وه ک کوله که که ی مزگه وتی پیغه مبه ر ئه زیرینن - جیره جیریان دی - نالی ئه یه وی مه عنای جیره جیرو ته قه ته قی ته خته وقه وارهی که ژاوه که به کولی حوشره وه به سوژی گه یشتن مه دینه مه عنای لی بداته وه))^(۲)

((له م دیرو دا نالی جگه له وه ی دارو ته خته ی سه رپشتی حوشره که ی چواندوه به ئه ستونی هه نان ئه و کوله که یه که پیغه مبه ر (د.خ) له مزگه و ته که یدا پالی پیوه ده داو خوتبه ی ده خوینده وه) له جیره جیر کردنیاندا، ئه و دارو ته ختانه ی چواندوه به مروقیک، چونکه ده لی: ده نالینن نالاندنیش هه ر بو مروقه، به لام لیرو بو خوشی به کار هاتوه، چونکه مروقه له ناخوشیدا ده نالینی))^(۳)

بو زیاتر رو نکرده وه ی ئه م خواستنه ده توانم بلیم: نالی جیره جیری ئه و شتانه ی که له سه ر حوشره که بوون، به نالینی مروقی چواندوه، به لام چوینراو که جیره جیره باسی نه کردوه (نالین) که پی چوینراوه باسی کردوه، خواستنی پی چوینراو که نالینه بو چوینراو که (جیره جیری) شته کانی سه رپشتی حوشره که یه، بو ئه وه یه ئه م جیره جیره وه ک سوژو نالینی ئه و مروقه نیشان بدات که خوشی ده رده بری به گه یشتنی به م

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۸۶

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۵۰۰

^۳ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۵۰۰

جیگایه، که مه دینه ی پیغه مبه ره (د.خ) واته: ئەم جیره جیره جیاوازی نییه له گه ل نالینی پر سوژی مروڤ بو ئەم شوینه، نالینیش که بو ناخوشیه، بو دهربرینی خوشی وشادی به کاری هیناوه ئەم ورده کاریه ی نالی له م خواستنه دا بو ئەوه یه ئاستی پله ی خوشی گه یشتنی نابراو به م شوینه پیروژه وه ک ئاستی پله ی به رزی زیره و ناله ی ئەم ستوونه وایه، که پیغه مبه ره (د.خ) لئی به دوور که وته وه له و کاته که میجرابی بو مزگه و ته که ی دروستکرد، به لام نالینی پارچه شتوومه که کان بو خوشی بوو، ئەوه ی ستوونه که بو دهربرینی غه م و په ژاره و سوو بوونه وه بوو، ئەم خواستنه که خواستنیکی ناشکراو هاودژه له هه مان کاتیشدا خواستنیکی پاشکویشه چونکه (ده نالینن) که خواستراوه که یه فرمانه بو کاری داهاتوو له نالین داتا شراوه .

دابە شکردنی خواستن به پینی کوکهره وه (الجامع) بو گشتی وتاییه تی :

۱- خواستنی گشتی / الإستعارة العامة: ئەو خواستنه یه له بهر زۆر به کار هینانی کوکهره وه (الجامع) ی به ناشکرا لیوه دیاری. ^(۱)

ئەوه ی له م پیناسه یه دهرده که وی ئەم خواستنه له بهر زۆر به کارهینانی وینه ی خواستن و کوکهره وه ی خواستراوو بو خواستراوی به ناشکرا لیوه ی دیاره . پیویست به لیکدانه وه و ورده کاری زۆر ناکات .

مه حوی ده لی :

له روژ ئاواوه ئیمشه و بی نیقابه
مه هی من، ماهی عالم بی مه فه پر کهوت

^۱ هونهری په وانبیزی له شیعرى نالی دا عبدالسلام سالارل ۸۶

((واته: مانگی من که یاره که مه ئه م شه و له پوژاواوه به بی په چه ده رکهوت و هات، هه رکه ئه و درکهوت و هات مانگی ئاسمان که له روژه لاتوه هه له اتبوو، له شهرمان رای کرد، جی نه بوو خوئی تیا بشاریته وه. نهی ده زانی بوکوئی هه لئی.^(۱))

(مه هی) یه که م له نیوه دپیری دووهم لی خواستراو (پی چویراوه) (یار) بو خواستراوه (چوینراوه) نیشانه ی خواستن ئه وه یه ده لئی: مه هی من شیاوی بو خواستراوه که یاره شیاوی لی خواستراو نییه که مانگی راسته قینه یه، چونکه به مانگی راسته قینه ناوتری مه هی من .

۲- خواستنی تاییه تی/الإستعارة الخاصة:

خواستنی که له بهر که م به کارهاتن کوکه ره وه ی (الجامع) بو هه موو که س پوون و ئاشکرا نییه ته نها بو که سانی شاره زاو لی هاتووی ئه م بواره نه بی.^(۲)

حاجی قادر ده لئی:

تاله مه کته ب ئه و مه هه م دی مه شقی ئه لف و بی ده کا
چاوه که م بوو یته دویت و گریه سورخی تی ده کا^(۳)

مانای وشه: دویت: مه ره که ب دان. سورخ: جو ره مه ره که بیکی په نگ سووره و تریسکه داره به شیوه یه کی تاییه ت له چه ند ره نگیک دروست

^۱ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وه ی مه لالعبد الکریمی مدرس ل ۸۸

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۲۹

^۳ دیوانی حاجی قادری کوئی (هیرش بیتوشی) ل ۳۴

ده کریت، بو دیاری کردنی شوینه گرینگه کانی کیتاب و خوشکردنی له قوتابخانه ناینیه کان به کار ده هیترئی .

واته : تا یاری پوو جوانی وه ک مانگم له هاتوو چوئی قوتابخانه بی بو مه شق و په روه رده وفیر بوون، هه ر دوو چاوم له بهر گریان ناوه وه یان له سووریدا وه ک مه ره که ب دانیان لی هاتوو که سورخی تیدیابی .

له م دیره شیعره دا دوو خواستنی ئاشکرا هه یه یه که میان خواستنیکی گشتی و پوونه دووه میان خواستنیکی تایبه ته :

۱- (مهه) لی خواستراو، (پی چوینراو) ه باس کراوه یار بو خواستراو (چوینراو) ه باس نه کراوه (مه شقی ئه لف و بی ده کا) نیشانه ی خواستنه (قرینه الاستعارة) شیایوی پی چوینراو نییه که (مهه) له بهر ئه وه ی مه هی راستی مه شقی ئه لف و بی ناکات. شیایوی چوینراوه که یاره چونکه یار ئه توانی ئه م مه شقه بکات. خواستنی (مهه) بو پووی یار خواستنیکی گشتی و پوونه چونکه به کارهینانی مهه بو پووی جوان، باوه و زور به کار هاتوو .

۲- (سورخ) لی خواستراو، (پی چوینراو) ه باس کراوه (فرمیسیکی سوور) بو خواستراو، (چوینراو) ه باس نه کراوه (گریه) نیشانه ی خواستنه، شیایوی فرمیسیکه که چوینراوه، چونکه چاو به فرمیسیک سوور ده بی شیایوی پی چوینراو نییه که سورخه، چونکه گریه به داپرانی فرمیسیک چاوسوور ده کات نه وه ک به سورخ، ئه م خواستنه خواستنیکی تایبه ته، چونکه خواستنی (سورخ) بو سووری فرمیسیک که م به کارهاتوو، پی ویستی به لیكدانه وه و بیرکردنه وه هه یه بو گه یشتن به خواستراو.

دووهم : خواستنی شاراوه/الإستعارة المكنية :

خواستنی شاراوه: ئەو خواستنه یه تهنه (چوینراوی لئ هاتبی له گه ز په یوه ستیک ئاماژه بکات که پی چوینراو مه به سته. ^(۱)

مه به سته له په یوه سته ئه و شته یه که سه ر به پی چوینراو بی و تایبه تی بکه ی به (چوینراو)، ئەم په یوه سته ش به خواستنی پامانی (التخیلیه) ناو ده بری له لایان زانایانی پوانبیزی عه ره بی .

ئوه ی لیره بو مان روون ده بیته وه: خواستنی پامانی به دوا ی خواستنی شاراوه دیت چونکه ئەم خواستنه ده بی به نیشانه و په یوه سته بو خواستنی شاراوه ئەم نیشانه یان ئەم په یوه سته پی ده وتری خواستن، چونکه ئەم شته ی که تایبه ته به خواستراو (پی چوینراو) دراوه به بو خواستراو (چوینراو)، هه ره به ره ئه مه شه پی ده وتری پامانی - ئەندیشه - چونکه گوینگر به هوش و ئەندیشه ی خو ی (چوینراو) له (پچوینرو) ده چه سپینی. ^(۲)

مه حوی ده لی :

دلی سووتا به زه رده شت و به که سری کیسه روی، گریا
ئوه نده به حری (ساوا) نم له چا ویدا بوه تانه

مانای وشه: که سر: شکان. کیسه روی: کیسرای. به حری ساوا :
ده ریا چه یه ک بووه له فه له ستین .

له کتیبه کانی سیره تدا نوسراوه که وا له شه وی له دایک بوونی پیغه مبه ردا
(د.خ) وشک بووه .

^۱ علم البيان (عبدالعزیز عتیق. د) ل ۱۲۱

^۲ حاشیه ضمن شروح التلخیص (الدسوقی) ب ۲ل ۴۷۰

واته: ((تاوی ساوا ئه وهنده دلی به کوژانه وهی ئاگره کهی زه رده شت و ده رز بوونی تاوی کیسرا سووتاو به سهر یانا گریا، ته پایی له چاویا برآ، بوو به قوره په شه وهك تانه ی سه رچاو.^(۱)

له نیوهی دووه می ئه م دیره شیعره دا دوو خواستن هه یه :

۱- خواستنی شاراوه: ئه وه ته (به حری ساوا) چوینراوه به مروّف واته (به حری ساوا) چوینراوه باسکراوه مروّف پیّ چوینراوه باس نه کراوه (دلی سووتا گریا) نیشانه ی خواستنه، چونکی ئه مانه هه چیان شیاوی به حری ساوانین، به لکو شیاوی مروّفن، مروّف، ئه م سیفه تانه ی لیّ دیته جیّ.

۲- خواستنی پامانی: (دلی سووتا، گریا، نم...) هه ریهك له مانه ده بن به خواستنی پامانی، چونکه خواستی پامانی ئه وه یه: بوّ خواستراو بهر ههستی ژیری نه که ویّ، به لکو وینه ی خه یالکی رووت بیت. لیره دا ده بینین خه یالّ وینه یه کی بوّ به حری ساوا دروست کردووه که له مروّف بجیت، چونکه هه ریهك له دلّ سووتاو گریاو، نم له چاویدا بوه تانه تایبته به مروّفن، دراون به به حری ساوا، لیره خه یالّ وای کردووه به حری ساوا وهك مروّفیک بیته بهر چاو که دلّ سووتاوو چاو به گریان و نم له چاوی. به م شیوه یه بوّ خواستراو که به حری ساوا یه وینه یه کی خه یالّی بوّ دروست کراوه که وهك مروّفیکی به م شیوه یه بیته بهر چاو.

^۱ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وهی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۲۵هـ

دابه ش شکردنی خواستن بو نه ژادی (الأصلية) وپاشکویی (التبعية)

۱- خواستنی نه ژادی / الإستعارة الأصلية :

نه و خواستنه یه لی خواستراو (المستعار منه) وشه که ی یاناویکی نه ژادی یا چاوگ بی، بو مانایه ک هاتبی.^(۱)

نه وهی لیزه دهرده که وی نه م خواستنه تاییه ت نییه هر به خواستنی ناشکرا، به لکو له خواستنی شراوه ش بوونی بهر چاوی هه یه هر وه ک باسی ده که ین .

صافی ده لی:

طه یری دل له م ناوه دهرناچیت نه و حه ددی چیه
چونکه یارم بازه که نه خچیری سه د شاهین ده کا^(۲)

واته: دلی بی هیزی وه ک بالنده م چوئن نه توانی له و داوه خوئی پزگار بکات له بهر دهستی دهرچی!؟ نه خیر ناتوانی چونکه یارم وه ک نه و بازه به هیزه وایه راوی سه د دلی به هیزی وه ک شاهین ده کات.

شاعیر که ده لی (یارم بازه که) له وانه یه مه بهستی شابازی، واته: بازی سپی، به هیزترین جوری بازه له راوکردندا.

شاعیر شاهینی خواستوه بو دلی به هیز که واته شاهین لی خواستراو (پی چویندراو) ه وشه یه کی نه ژادی یه، له وشه ی تر دا نه تاشراوه بو یه ده بی به خواستنی نه ژادی له هه مان کاتیشدا خواستنیکی ناشکراو راسته قینه شه.

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۷۷

^۲ دیوانی صافی لیکولینه وهی محمه د مستفا هیرانی ل ۱۴۴

نالی دهلی:

غهم دهلی: که نالی غهم خواریم نه کا
ناعیلاجم من بهنی ئادهم دهخوم

واته: ((خهم دهلی: نه گهر نالی خهم نه خواو به ته نگمه وه نه یه ت و
هموم نه گریته

نه ستوی خوئی، ناچار نهیم دنیا همومو بگرمه وه وه همومو نه م خه لکه
بخوم و گشتیان له ناو بهرم. بوئه من خوم نه کم به قوریانی نه م خه لکه و
سه رپه رشتی خهم نه کم تا نه م خه لکه له خهم پزگار بکم))^(۱)

له بهر کاریگه ری زوری غهم له دلی نالی دا، ناچار بووه غهم به مروفتیک
بچوینی داوای هاویه شی لی بکات له غهم خوار دندا، به لام، ناوی مروفتی
نه بردووه ته نها چوینراو (بوخواستراو) که خمه هاتووه، له گه ل په یوه سستی
پی چوینراو (لی خواستراو) که (دهلی) به، چونکه مروفت توانای وتوویزی هیه
غهم نییه تی، نه م شیوه خواستنه پیی ده وتریت خواستنی شاراهه
له هه مان کاتیشدا خواستنیکی نه ژادیشه، چونکه خواستراو که مروفته
وشه یه کی داتاشرا و نییه. له وشه ی (دهلی) ش خواستنیکی پامانی خه یالی
هیه، چونکه خه یال وینه یه کی وه ک مروفتی راستی که قسه بکات بو غمی
درووست کردووه، چون مروفت توانای وتنی هیه ئاوا به خه یال وتنی داوه
به غهم، ئینجا وتنی غمی به وتنی مروفت چواندووه، وتنی راسته قینه ی
مروفتی بو وتنی وینه خه یالیه که خواستووه له جیگای وی داناوه.

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی مه لاء عبد الکریمی مدرس ل ۲۹۸

۲- خواستنی پاشکووی (التبعیة): خواستنیکه وشه ی خواستراوی وشه یه کی داتاشراوی. وه ک کاری دیارو نادیارو هه موو جوړه کانی تر. ^(۱)

نه وه ی لیره بومان دهرده که وی نه م خواستنه بو یه پی ده لاین پاشکووی، چونکه ده بی به پاشکووی خواستنیکی تر نه ویش خواستنی نه ژادی یه، نیشانه ی نه م خواستنه ش یان (بکه ر) ده بی یان (جیگری بکه ر) ده بی، یان شوین و په وتی رسته ناماژه ی پی ده کات .

نالی ده لی:

گول به دم بادی صه باوه پیکه نی بولبول فری
یه عنی عاشق لازمه دووری له یاری بی وه فا

واته ((دو پووی و ناراستی نه وه ک هر لای ئاده می زاد، به لکو لای گیان له به رانیش شتیکی ناپه سند و بیزاوه، نابینی کاتی گول به دم بای صه باوه پی ده که نی و نه له ریته وه بولبول دلگران ده بی و هه لته فری، چونکه لای وایه یار پیویسته هر یاری یه کی بی و عاشقیش نه بی خو ی له یاری بی وه فا دوور بگری)) ^(۲)

له م دیره شیعه رده دا که شان ه وه ی (گول) چوینراوه به پیکه نین، سیفاتی هاوبه ش و کوکه ره وه ی که شان ه وه و پیکه نین (ده م) کرانه وه یه، ئینجا له م کاته که دیمان هر دووکیان هاوبه شن له م سیفه ته دا، که شان ه وه مان دانا به پیکه نین واته: پیکه نینمان بو که شان ه وه خواست (که شان ه وه) که ناوی

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۱۲

^۲ علم البيان (د. بیسونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۷۹-۱۸۰

نه هاتوه، بوو به چوینراو پیکه نین بوو به پیّ چوینراو، ده توانین تاوتووی
 نه م خواستنه به م شیوه یه بکه یین:

(پیکه نین) چاوگه پیّ چوینراوه ناماژه ی به کاری پابردوی (پیکه نی)
 بوکراوه، چوینراو باس نه کراوه که (که شان هوه ی)
 به مانا (که شایه وه) یه، نه مش واته که شان هوه ی به مانا (که شایه وه) مان چواند
 به پیکه نینی به مانا (پیکه نی)، یه که م که پیکه نینه بووبه لی خواستراو،
 دووه م که باس نه کراوه که یه، بوو به خواستراو نیشان هوه ی خواستن (گول ه)
 که بکه ره بوّ کاری پابردوی (پیکه نی) شیاوی چوینراوه که (که شان هوه) یه،
 شیاوی پیّ چوینراو نیبه که (پیکه نینه) به م شیوه یه خواستنه که مان
 بووبه خواستنی پاشکویی (الاستعارة التبعية) نه وه ی لی ره
 ده رده که وی (نیشان هوه ی خواستن گه ر گونجاونه بوو بیی به بکه ره بوّ
 فه رمان (کاری خواستراو، ده بی گونجاوی بیی به بکه ره بوّ فه رمانی
 بوّ خواستراو، (گول) له م دیره شیعه رده دا بکه ره بوّ کاری پابردوی (پیکه نی)
 به مانا که شایه وه بکه ره نیبه بوّ (پیکه نی) به مانا راسته قینه ی خوئی.

حاجی قادر ده لی :

غم مه خوّ قوربان له بوّ قوربانی عیدی وه سلی توّ

مودده یه که به و ئومیده (حاجی) خوئی دا به ستوه !! (١)

شاعیر له م دیره شیعه رده دا ناماده بوونی خوئی چواندوه به (داب هستن) که
 بوّ مه رو مالات ده وتری، کوکه ره وه ی نه م هه ر دوکه ش ده ست دانیه تی بوّ
 بوونی به قوربانی، ئینجا له م کاته که دیمان هه ر دوکیان هاوبه شن له م
 سیفه ته دا، ده بینین حاجی له جیاتی بلئی (حاجی خوئی ناماده کردوه)

^١ دیوانی حاجی قادری کوئی پیدا هاتنه وه ی (هیرش بیتوشی) ل ٨٨

وتوویتی (حاجی خوئی دابه ستووه) تاوتوئی خواستنه که ش به م شیوه یه ده بی: -

(دابه ستن) که چاوگه لی خواستراو (پی چوینراو) ه ناماژه ی به کاری رابردووی (دابه ستووه) بو کراوه، بو خواستراو (چوینراو) باس نه کراوه که چاوگی (ناماده بوون) ی به مانا کاری رابردووی (ناماده کردووه) کو که ره وه ی نیوان لی خواستراو بو خواستراویش، به که لک هاتن و ده ستدانه بو قوریانی .

(حاجی) له م دیره شیعه ره دا بکهره بو کاری رابردووی (دابه ستووه) ی به مانا ناماده کردووه، بکه رنیه بو (دابه ستووه) ی به مانا راسته قینه ی خوئی .
بو خواستن له فه رمان و داتاشراوه کان به پاشکوئی داده نری؟

بوئتم وه لآمه زانایانی په واییژی عه ره بی ده لئین: خواستن دامه زرانی له سه رچواندنه، له چواندنیش چوینراو پی چوینراو ده بی له وه سفکردن و له رووی لی کچوون (وجه الشبه) دا هاو به شبن، چونکه پووی ویکچوون وه سفیکه ئم هه ردوو سه ره به یه که وه کو ده کاته وه، بو یه ده بی وه سفیکی چه سپاوو جیگیربی، به لآم کاره داتاشرا وه کان جگیریان نییه نه له ده ره وه و نه له ژیری مروژ، به هوئی ئه و گو پانکاریه کاتیانه ی پوو له فه رمانه کان ده که ن و په یوه ست ده بن به داتاشراوه کان،^(۱) هه روا ده لئین تاوتوئی کردن (إجراء الاستعارة) له فه رمان و داتاشراوه کان بو هه مان ئه و تاوتوئی ده که ری نه وه که له چاوگه کانیان دا ده کری، چونکه فه رمان و دا تراشاوه کان له مانای بنه زه تی خویمان جیا نابنه وه که چاوگه کانن، که مانای بنه ره ته کانیشیان به هوئی خواستن گو زانی به سه ر داهات، مانای لقه کانیشیان که کاروو

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۷۹-۱۸۰

داتراشاوه کانن گورانیان به سهر دادی، بوّیه تاوتوی خواستن له چاوه گه کان ده کهن پیش نه وهی له کاره کان و داتراشاوه کان بکه ن، هه روا ده لّین: چونکه چاوه مانایه کی سهر به خوئی هه یه شیایوی نه وه یه پیشتر چواندن و خواستن له وه وه ده ست پی بکات و تاوتوی بکری.^(۱)

به لام نه وهی شایانی باسه (سه ککاکی) نه م خواستنه ی به نیشانه ی خواستنی شاراهه داناهه بوّ نه وهی دریزه به دابه شکردنی خواستن نه دات^(۲) بوّ نمونه نه م دیره شیعره ی نالی که بوّ خواستنی پاشکوئی هینامانه وه به پیی پای سه ککاکی به م شیوه یه ده بی. (گول) بوّ خواستراوه باس کراوه (مروّ) لی خواستراوه باس نه کراوه (پیکه نی) نیشانه ی خواستنه شیایوی لی خواستراوه، چونکه گول پیناکه نی نه وهی پیده کهنی مروّشه، به م شیوه یه ش نه وهی پیمان وت خواستی پاشکوئی بوو به نیشانه ی خواستنی شاراهه.

نه وهی لیره ماوه پیویست به ئامازه بوّ کردن بی (هه موو خواستنیکی پاشکوئی ده بی به خواستنی شاراهه، تاوتوی خواستن (إجراء الإستعارة) له هه ر کامه یان کرا له وهی ترناکری).

به هه ر حال نه وهی باسمان کرد، پای زوئی زانایانی ره وانبیزی عه ره بی بوو، هه رچه نده نه مه ش جیگای قسه و په خنه ی هه ندیکی تره، به لام له بهر نه وهی هیچ سوودیکی له دریزه پیدانی نه م باسه نابینم نامه وی زیاتری له سهری برۆم. نه وهی لیره پیویسته به ئامازه بوّ کردن نه م شیوازه بوونی به رچاوی له نه ده بی کوریدیدا هه یه. به لام بوّ نه وهی

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۸۰

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۲۴

دوور که وینه وه له دريژه پيدانی تاوتوی کردنی ثم جوړه خواستنه رای
سه ککاکي به لامه وه په سنده .

دابه شکردنی خواستن بو :

۱- خواستنی هاتنه دی/الإستعارة التحقیقة:

نه وه یه: بو خواستراو له شته کی زانراو وه رگیرایی له وانه بی له ریگای
هه ست و هوښه وه ئاماژه ی پی بکری. (۱)

مه حوی ده لی :

غونچه ده می له باسی تو دا، صه با
مشتی کی داله ده می، دم قسه ی زلی شکا (۲)

واته: غونچه ویستی باسی ده می تو بکاو ده می خوی به ده می تو
بجوینی له جوانی و بچوکیدا، بای به یانی ثم ویستی غونچه ی به لاه ناو،
به راستی نه زانی به لای شتی کی سه یر بو، چون ده می یار به و هه موو جوانی
و بچوکیه وه، خونچه خوی له ئاست بدات ؟ بویه خوی پی نه وه ستا
مشتی کی دا به ده می پشکوواندی و ده می پی کرده وه، ثم لی دانه شی هه ر
بو نه مه بوو بیکا به گول و چیترا لاسای ده می تو نه کاته وه، پاش چند روژ
یکیش بوهری و له ناو بچی .

خواستن له م شیعه رده ا: =

۱- (غونچه) چوینراو (بوخواستراو ه)، (مروفت) پی چوینراو (لی)
خواستراو ه باس نه کراوه په یوه ستی کی هاتوه نه وه یه ده لی: (ده می

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۲۴

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لالعبد الکریمی مدرس ل ۲۱

له باسی تو دا) چونکه دم له باس دان په یوسته به مروځ ، له هه مان کاتیشدا
 نه م په یوه سته ده بی به نیشانه ی خواستن، خواستنیس که به م شیوه یه بی
 ده بی به خواستنی شاره، له هه مان کاتیشدا خواستنیکی (هاتنه دی)
 راسته قینه یه چونکه بو خواستراو (غونچه) شتیکی به رجه سته و هه ست پی
 کراوه .

۲- (صه با) چوینراو (بو خواستراو) ه، (مروځ) پی چوینراو (لی
 خواستراو) ه باس نه کراوه ، په یوه سستیکی هاتوه نه وه یه ده لی :
 (مستیکی دا له ده می) هر نه م په یوه سته ش نیشانه ی خواستنه ،
 خواستنه که شمان خواستنیکی شاره یه ، له هه مان کاتیشدا خواستنیکی
 هاتنه دی یه . چونکه (صه با) که بایه شتیکی هه ست پی کراوه .

یاوه ک حاجی قادر ده لی :

با له هه ردوو لا زولفت باوه شینی لی نه کا
 میشی خالت نافری، پابه ندی شه دی پائیکه ()

شه دی پائق: هه نگوینی ساف .

واته: پیویست ناکات هه ردوو لای زولفه کانت باوه شینه بکات بو نه وه ی
 نه م خاله ی که وه ک میس وایه له په شیدا له سه ر پوی ناسک و سپیت به
 دوای تام و چیژی شیرینی لیوه کانت، خو ت ماندوو بکه ی بو فرینی، کاریکی
 بی سووده نافری، چونکه پابه ندو چاوه پروانی تام و چیژی شیرینی هه ردوو
 لیوی وه ک هه نگوینی سافته ،

^۱ دیوانی حاجی قادری کوئی / پیداهاتنه وه ی هیرش بیتوشی / ۸۰

خواستن له م شیعره دا

أ- (زولف) چوینراو (بوخواستراو) ه، به مروّف چوینراوه (مروّف) پیّ
چوینراو (لی خواستراو) ه باس نه کراوه په یوه ستنیکی هاتووه نه وه یه
ده لئ: (باوه شیننی لی نه کا) نیشانه ی خواستنیش هر ئم
په یوه سته یه، خواستنه که مان شاراووه یه له ه مان کاتیش خواستنیکي
هاتنه دی یه. چونکه زولف شتیکي هه ست پیّ کراوه .

ب- (شاهد) پیّ چوینراوه، (لی خواستراو) ه باس کراوه (شیرینی)
چوینراوه، (بوخواستراوه) باس نه کراوه، نیشانه ی خواستن نه وه یه
ده لئ (میثی خالت نافرې) چونکه خالی دهم و چاو له وانه نییه بفرې و
له دهم و چاو جیاواز بیته وه، به م شیوه یه ئم خواستنه ده بیّ
به خواستنیکي ناشکرا، له ه مان کاتیشدا خواستنیکي هاتنه دی یه، چونکه
بوخواستراو (شیرینی) شتیکي هه ست پیّ کراوه .

نمونه یه کی تربوئنه وه ی بوخواستراوله ریگای هوشه وه بزانی و ه ک
حه مدی ده لئ :

(إهدنا) بو ریّ (الصراط المستقیم) توّ بیّ خودا
بو ئیرائه ی ریّ (صراط الذین) په حمه تیّ^۱

(الصراط المستقیم) ریگای راست پیّ چوینراوه، (بوخواستراو) ه هاتووه
مه به ست نایینی ئیسلامه، نایینی ئیسلام چوینراوه (بوخواستراوه)، نیشانه ی
خواستن (إهدنا) یه، چونکه مه به ست له داوای هیدایه ت و ریّ نیشاندان نایینی
ئیسلامه، به م شیوه یه ئم خواستنه ده بیّ به خواستنیکي ناشکرا، له ه مان

^۱ دیوانی حه مدی لیگولینه وه ی جمال محمد محمد امین ل ۶۰

کاتیشدا خواستنیکی هاتنه دیّ یه چونکه بوخواستراو ئایینی ئیسلامه به هوش و ژیری مروّف ده زانریّ .

۲- خواستنی پامانی/ئه ندیشه/الاستعارة التخیلیة:

جینگیرکردنی په یوه سستی پیّ چوینراوه له چوینراوکه له ههست و ژیری مروّف بوونی نه بیّ.^(۱)

نالی ده لیّ :

دهس به ندیانه دین و دهچن سهرو و ناروهن،
یاحه لقه یانه صوّفی مل خوارو مه نده بوږد^(۲)

(نالی) له م دیره شیعرهیدا (سهروو ناروهن) ی به کورپه لاوان چواندوه له کاتی هه لپه رکیّ و دهست به ندیان، چونکه کوکه ره وه (الجامع) ئه و جووله و به لادا چوونه یه که له نیتوان هه ردوکیان داهیه، واته: چوّن (کورپه لاوان) له کاتی هه لپه رکیّ دا به ولا به ولا دادهچن، به هه مان شیوه (سهرو و ناروهن) که با لیتیان ده دات هه مان جوله یان هه یه (کورپه لاوان) به خه یالّ بوّ (سهرو و ناروهن) خواستراون، باس نه کراون به په یوه سستیک ئاماژه یان بوّ کراوه که هاتن و چوونه که وابیّ (سهروو ناروهن) چوینراو (بوخواستراون) (کورپه لاوان) پیّ چوینراو (لیّ خواستراون) باس نه کراون، نیشانه ی خواستن ئه وه یه ده لیّ (دهس به ندیانه دین و دهچن، به م شیوه یه ئه م خواستنه) ده بیّ به خواستنیکی شاراره، له هه مان کاتیشدا خواستنیکی پامانی (ئه ندیشه) یه واته: به خه یالّ (سهرو و ناروهن) به کورپه لاوان دانراون، دهس

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۷۲

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۱۹۱

بهندی و هاتن و چوونیان بو له بهر چاوگیراوه، په یوه سستی پی چوینراو به خه یال له چوینراو که (سه رو و ناروه و نه) ن جیگیرکراوه، به م شیوه یه نه م خواستنه بوو به خواستنیکی پامانی، چونکه (دهس بهندی و هاتن و چوون بو) (سه رو و ناروه و نه) نه به هست و نه به ژیری درکی پی ناکری .

یاوهك نه بوو ذونه یب ده لی :

وإذا المنية أنشبت أظفارها ألفيت كل تميمة لاتنفع^(١)

منیش به وه رگیپانه وه به کیش و برگی هی کوردی ده لیم :

گه مردن چنگی له هه رکه س گیری - بی سووده هه ر جوړ نووشته ی پشت گیری (مردن) له م دیردا به درنده چوینراوه، چونکه کوکه ره وه (الجامع) که له ناو بردنه، له هه دووکیان داهه یه، واته: چون درنده توانای له ناو بردنی هه یه، به هه مان شیوه مردنیش توانای له ناو بردنی هه یه، (درنده به خه یال بو مروژ خواستراوه، باس نه کراوه، به په یوه سستیک ناماژه ی بوکراوه که (چنگ) ه که وایی مردن بو خواستراوه چوینراوه (درنده) لی خواستراوه پی چوینراوه، باسی نه کراوه، نیشانه ی خواستراوه (چنگ) ه به مهش خواستنه که مان ده بی به خواستنیکی شاراوه، له هه مان کاتیشدا خواستنیکی پامانییه واته: به خه یال مردن به درنده دانراوه چنگی وهك چنگی پاستی بو له بهر چاوگیراوه، په یوه سستی پی چوینراو (لی خواستراو) به خه یال له (چوینراو، بو خواستراو) جیگیرکراوه، به م شیوه یه خواستنه که بوو به خواستنیکی پامانی، چونکه (چنگ) بو مردن نه به هست و نه به ژیری درکی پی ناکری.

^١ جواهر البلاغة (أحمد الهاشمی) ل ٣٠٩

دابه شکردنی خواستن به پینی چند جوړیکی جیای لی خواستراو و بو خواستراو:

۱- خواستنی رازاوه/الموشح : خواستنیکه لی خواستراو به گونجاویک یابه زیاتر له گونجاویک رازابیتته وه.^(۱)

مه به ست له گونجاو ئه وه یه : لی خواستراو له پرسته دا به شیوه یه ک وه سفی بکری و برازیته وه گوینگر و خوینهر بتوانن ده ست نیشانی بکن. ئه م خواستنه به (پالیراو، المرشحة) ش ناویراوه، ئه وه ی شایانی باسه خواستن چ ناشکراپی یان شاراوه بی به خواستنی رازاوه ناو نابری تانیشانه ی خواستنی خوئی وهرنه گری، ئه م نیشانه یه ش چ و تراوی لی له پرسته دا، یان نه و ترابی له پره وتی پرسته دهرکه وی.^(۲)

مه لا طاهر به حرکه یی ده لی :

ده لی زانست گولستانه و نه زانین تاریکستانه
سه یرکه باغ و بستانه، نه زهرگه ی لاوو مه ردانه^(۳)

له م دیره شیعه دا خواستنیکی ناشکرا (الإستعارة المصرفة) مه یه (باغ و بستان) پی چوینراو (لی خواستراو) ه باس کراوه، زانست (بو خواستراو) ه چوینراوه باس نه کراوه، نیشانه ی خواستن نیوه دیری یه که مه شیایوی چوینراوه که زانسته، شیایوی پی چوینراو نیبه که باغ و بستانه له ه مان کاتیشدا ئه م خواستنه خواستنیکی رازاوه شه، چونکه رازاوه ته وه به شیایو گونجاوی (لی خواستراو) پی چوینراو.

^۱ علم البيان (عبدالعزیز عتیق. د). ل ۱۲۸

^۲ هه مان سه رچاوه / ۱۳۲

^۳ دیوانی مه لا طاهر (به حرکه یی) ل ۷۸

هیمن دهلی:

شاعیریکی راست و یه کزوم فیداکارو نه به ز
 کورده موحتاجی مه حهک نیم زیری بی غه لال و غه شم^(۱)

مه حهک: به ردیکه بو زانینی عه یاری زیرو زیو به کار ده هیتری

واته: من شاعیریکی پاک و بیگه ردو گیان به خش و چاو نه ترسم
 له هه مان کاتیشدا وشه ی شیعرم ته نها بو ده برپینی راستی و گه یشتن
 به ئامانجی راسته قینه ی کوردو کوردستان بووه، شاعیریکی دوو پوو نه بوومه
 هر پوژیک بو به رژه وهندی خوّم وشه کانم له شتی نارپه واو به رزکردنه وهی
 که سانی خاوهن ده سه لات بی، که وایی برای کوردم من جیگای گومان نیم
 وهک نه و زیپه وام که فیّل و غه شی له گه لا نه کرابی، زیری ش که به م شیوه یه
 بی پیویست به مه حهک نابی، منیش به هه مان شیوه پیویست به تاقی
 کردنه وه نیم .

(مه حهک) لی خواستراوه، پی چوینراوه (تاقیکردنه وه)
 بو خواستراوه، چوینراوه، خواستنه که ناشکرایه له هه مان کاتیشدا
 رازاوه یه (پالیراوه) چونکه ده لی (زیری بی غه لال و غه شم نه م هر دوو
 سیفه ته ش شیایوی لی خواستراوه .

۲- خواستنی پووت: په تی (المجرده) نه و خواستنه یه جگه له نیشانه و
 په یوه سستی خواستن گونجاویک یان پتر هاتی سهر به (چونیراوه)
 بو خواستراوی. ^(۲)

^۱ تاریخ و پوون (هیمن) ل ۱۱۵

^۲ علم البیان (د. بیسونی عبدالفتاح فیود) ل ۱۸۹

ئەم خواستنه بۆیە پیتی دەوتری پووت چونکە لە و کاتە بە دووای ئی خواستراو دی سەر بە بو خواستراو، ئی خواستراو پووت دە کاتە وە لە هەندیک زیاده پره و، (چوینراو) لە (پئی چوینراو) دوور یەکی بە خویە وە دەبینی، دەبی ئە وەش بزاین پاش ئە وە ی خواستن نیشانه ی خوی وەرگرت و گونجای ترمابوو، سەر بە بو خواستراو بوو ئینجا پیتی دەوتری (خواستنی پووت)^(۱)

نالی دە ئی:

گەنجینه یی نیوسینه، پرهنگینه بە صد کینه
ئە ی لە ککە یی ئایینه، یارە بی بە غارت چی
لە ککە: پە لە. ئایینه: ئاوینه.

((واتە گەنجینه ی ناوسنگت کە دلتە صد پە ئە ی چلکنی پقینه ی لە دلداران ئی نیشتوو و، وە ک پرهنگی بە سە را کرابی پیتی پرهنگای بوو .. دە سائە ی کینه ی ناو دلی یار کە بووی بە پە ئە بە سەر ئاوینه ی دل بە ره وە، لە خوام دەوی بە تالان برۆیت و، دلی یار پاک بیتە وە لیت !!))^(۲)

نالی لە م دپره دا (گەنجینه ی) بو دلت خواستوو دلت: بو خواستراو و گەنجینه ئی خواستراو (نیوسینه) پە یو سستی بو خواستراو، هە روه هادەر برینی (بە صد کینه) لە گە ل بو خواستراو گونجاو، ئە م جوړه خواستنه پیتی دەوتریت خواستنی پووت.

^۱ جواهر البلاغة (أحمد الهاشمی) ل ۲۲۰-۲۳۱

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وە ی مە لا عبد الکریمی مدرس ل ۶۴۴

۳- خواستنی نازاد:

ئهو: خواستنه یه بو خواستراو و لی خواستراو هیچ گونجاویکیان
به دوادا نه هاتبی یان گونجاوی هه ردووکیان به یه که وه هاتبی وینه ی یه که م
که گونجاویان نه هاتبی.^(۱)

حه مدی ده لی :

بو دلم له ت له ت نه بیئت؟! بو نه چی عومرم به باد؟!
من په ریشانی زولف بم شانیهی شمشاد شاد!^(۲)

مانای وشه: شمشاد: داریکه له ناوچه ی هه ورامان به زوری شانیه له و داره
دروست ده کریت، چونکه داریکی بی گری یه.^(۳)

واته: دلم چون پارچه پارچه نه بیئت و ته مه نم بانه بیا، من په ریشانی
زولفی یار بم و داری شمشادیش به شانیه کردنی ئه م زولفه شادبی به پاستی
سهیره !؟

له م دیره شیعره دا دوو خواستن هه یه:

۱- (عومر) چوینراوه به پیل و پووش، واته (عومر) بو خواستراوه
چوینراوه، پیل و پووش لی خواستراوه پی چوینراوه (به باد) په یوه سستی لی
خواستراوه دراوه به بو خواستراو له هه مان کاتیشدا نیشانه ی خواستنه،
شیاووی لی خواستراوه، چونکه با شتی وه ک پرش و په لاش ده با، شیاووی
بو خواستراو نییه چونکه (عومر) شتیکی نییه با بیبا، به م شیوه یه

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ۱۸۸

^۲ دیوانی حه مدی لیکوئینه وه ی جمال محمد امین ل ۲۴۱

^۳ هه مان سه رچاوه ل ۲۴۱

خواستنه که ده بی به خواستنیکی شراوه، خواستنیکی نازادیشه چونکه گونجاوی هیچیان نه هاتوو له چوینراووی چوینراو.

۲- (شانهی شمشاد) به مروژ چوینراوه واته (شانهی شمشاد) بوخواستراوه چوینراوه، مروژ (لی خواستراو) پی چوینراوه نه هاتوو، (شاد) په یوه سستی لی خواستراوه دراوه به بوخواستراوله هه مان کاتیشدا نیشانهی خواستنه و شیایوی لی خواستراوه، چونکه مروژ شاد ده بی شیایوی بوخواستراو نییه چونکه داری شمشاد شادنا بی به م شیوه یه خواستنه که ده بی به خواستنیکی شراوه، هه رواخواستنی نازادیشه چونکه گونجاوی هیچیان له چوینراووی چوینراو نه هاتوو.

نمونهی خواستنی نازاد که گونجاوی هه ردوکیان بوخواستراووی لی خواستراو هاتی وهک :

مه حوی ده لی:

ماهی من پوژی له پوو لادا نیقاب
شه و مه گه ره له بی له شه رمان ئافتاب

مانای وشه: نیقاب: سه ریوش. ئافتاب: خور.

واته ((یاره که ی من مانگه، به لام مانگیکی وایه نه گه ره پوژی له پوژان په رده له پووی هه لمالی تیشکی خور بی بایه خ ده کاو نیتر خور له شه رمان مه گه ره به شه و هه لی که که س نه بیینی))^(۱)

^۱ دیوانی مه حوی لی کولینه وهی مه لاعد الکریمی مدرس ل ۴۵

مه حوی یاری خوئی له جوانی و تیشك دانه وه به مانگ (ماه) چواندووه
 (ماه) لی خواستراوه (یار) بو خواستراوه، نیشانه ی خواستن (من) ه چونکه
 شاعیر ده لی (ماهی من) خواستنه که مان خواستنیکی ناشکرایه له ه مان
 کاتیشدا خواستنیکی نازادیشه، چونکه که ده لی له پووی لادا نیقاب له گه ل
 یاردا ده گونجی و شیاوی نه وه، شیاوی لی خواستراو نییه که ماهی
 راسته قینه یه ماهی راسته قینه سه پرپوش لانا دا. وشه ی (ثافتاب) که له دپیری
 دووه م هاتووه شیاوی لی خواستراوه که ماهه، چونکه له نیوان مانگ و
 پوژدا گونجای هیه .

صافی ده لی :

جوئیباری چاوه کانم پووی زه مینی گرتووه

بویه صحرای سینه که م سه بزه غه می شین کردووه

مانای وشه : جوئیبار: جوئیبار. جوگای ئاوی زوری لیبت .

واته ((چاوه کانم هینده به گور ئاو ده پیون و ده بارینن، تاوایان
 له سینه ی من کردووه گیاو گز ده ربکات هینده ی ئاو بدری، به لام له بهر
 نه وه ی ئاوه که فرمیسکه و، فرمیسکیش له نه نجامی گریان و غه م پهیدا
 بووه، بویه نه و گیاو کزه ی سینه ی من گیا ی غه مه، نه ک گیا ی شادی و
 به خته وه ری))^(۱)

شاعیر له م دپره شیعره پیدا فرمیسکی چاوه کانم به پروبار چواندووه
 که واته فرمیسک بو خواستراوه (چوینراوه) (جوئیبار) لی خواستراوه (پی
 چوینراوه) نیشانه ی خواستن نه وه یه ده لی: (چاوه کانم)، چونکه چاو

^۱ دیوانی صافی لی کوئینه وه ی محمد مصگفی هیرانی ل ۲۱۵

فرمیسیکی لی هه لده قولی نه وهك ئاو، به ماش خواستنه كه ده بی به خواستنیکی ئاشكرا، له هه مان كاتیشدا خواستنیکی ئازاده دووگونجاوی لیوه هاتووه یه کیان سهر به لی خواستراوه ئه وه یه ده لی پووی زه مینی گرتووه، چونكه ئاوی پوبار پووی زه وی ده گری نه وهك فرمیسیك، نه وه ی تریان سهر به بو خواستراوه ئه وه یه ده لی: (سه حرای سینه كه م سه بزه غه می شین کردووه) گونجاوی بو خواستراوه چونكه فرمیسیك په یوه ندی به غه مه وه هه یه .

خواستن به پیی ههستی و ژیری

خواستن به پیی ههستی و ژیری لی خواستراوو، بو خواستراو: وهك ئه م شیوانه یه ی خواره وه ده بی :

۱- خواستنی ههستی پیکراو بو ههستی پیکراو :

مه حوی ده لی :

مه گه ر توو عه رضی حاله كهی له كن یار

قه له م ساغی قسه من نیمه یارا

یارا: توانا.

واته: (ئه ی قه له م من خو م ناتوانم، مه گه ر توو حاله لای یار باس بکهیت و

حالی ده رد می بو بنووسی و داوی لی بکه ی جاری ناوم بهینی.)^(۱)

مه حوی له م دیره شیعه ریدا قه له می به مروقی خاوه ن توانا

چواندووه، (قه له م) بو خواستراوه چوینراوه (مروقی) لی خواستراوه پی

^۱ دیوانی مه حوی دیوان لیکۆتینه وه ی مه لالعبد الکریمی مدرس ل ۹

چوینراوه، باسی نه کراوه په یوه ستنیکی هاتووه که عرضی حال و قسه کردنه، نه مهش بو مروځه ده بی نه ک بو قه له م ، نه م خواستنه که خواستنیکی شاراو په خواستنیکی هه ستنیسه بو هه ستنی، بو خواستراو که (قه له مه) و لی خواستراو که مروځه هه ردوکیان هه ست پیکراون .

۲- خواستنی هه ست پیکراو بو ژیری:

مه حوی ده لی :

برافکری چرا کیریتی فرصه تا له ده ستایه
شهوی یه لدا له پیشه، روژی عومرت وه خته ناوایی

کبریت: شقارته . یه لدا: تاریکی .

واته ((برا تا شقارته ی هه لت به ده سته وه ماوه ودنیات جی نه هیشتووه، بیر له داگیرساندنې چرای چاکه کاری بکه ره وه، به تیشکی کرده وه ی جوان پیش رویشتنن گوږه که ت پووناک بکه، بزانه زوږت نه ماوه شهوی تاریکت له پیشه روژی ته مه نت له سه ر ناو ابونه))^(۱)

مه حوی له م تابلویه جوانه ی پر له ناماژه ی ناموژگاری و ناگادار کردنه وه، کرده وه ی جوانی به چرا چواندووه، (چرا) لی خواستراوه پی چوینراوه (کرده وه ی چاک) بو خواستراوه چوینراوه به لگه ی خواستن ناوه روکی شیعره که یه له پال نه وه ی که خواستنه که ناشکرایه خواستنیکی هه ستنیسه، چرا که هه ستنی یه بو کرده وه ی چاکې خواستووه که ژیری یه .

^۱ دیوانی مه حوی دیوان لیکوالینه وه ی مه لالعبد الکریمی مدرس ۲۹۶

یاوهك دهلی:

وتم: عیشق ئاگری بهردایه و جودم
وتی: هر بابته تی سووتانه خاشاک^(۱)

خاشاک: پل و پووش .

مه حوی له تابلوی ئه م دیره شیعره یدا دهلی: به یارم وت سوژی
عشقت ئاگری تی بهرداوم یاریش وتی: بونی تو وهك پل و پووش و
خاشاک وایه خاشاکیش هر بو سووتان باشه، که وایی مه حوی تو ش هر
بو سووتان باشی .

(عیشق) بو خواستراوه چوینراوه (مروڤه) لی خواستراوه ، پی
چوینراوه ناوی نه هاتوه، په یوه ستنیکی هاتوه که ئاگره، چونکه مروڤه
توانای ئاگر تی بهردانی هیه نه وهك عیشق، له پال ئه وهی که ئه م خواستنه
خواستنیکی شاراوه یه له هه مان کاتیشدا خواستنیکی هه ست پی کراوه
که مروڤه بو ژیری که عه شقه .

۳- خواستنی ژیری بو هه ستی

مه حوی دهلی :

زاهید ئه و زولفه ی له سه ر پوو دی وتی:
کوفری وا پوو پووشی ئه م ئیماننه بوچ؟! ^(۲)

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۱۸۷

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۹۷

له نیوه دپیری ئەم شیعره دا دوو خواستنی ئاشکرای ژیری بو ههست
پیکراو ههیه :

أ- (کوفر) لی خواستراوه، پی چوینراوه باسکراوه (زولف) بو
خواستراوه، چوینراوه

باس نه کراوه، نیشانه ی خواستن نیوه دپیری پیشووه، شیاوی لی
خواستراو نییه که کوفره، شیاوی بو خواستراوه که (زولفه) له گه ل نه وه ی
که ئەم خواستنه خواستنیکی ئاشکرایه له هه مان کاتیشدا خواستنیکی
ژیری، کوفر که ژیری بو ههست پی کراو خواستراوه که زولفه .

ب- (ئیمان) لی خواستراوه، پی چوینراوه (پوو) بو خواستراوه،
چوینراوه باس نه کراوه، نیشانه ی خواستن نیوه دپیری پیشووه، شیاوی
لی خواستراو نییه که (ئیمان) شیاوی بو خواستراوه که (پوو)، له گه ل
نه وه ی که ئەم خواستنه ئاشکرایه له هه مان کاتیشدا خواستنیکی
ژیری، (ئیمان) بو ههست پی کراو خواستراوه که (پوو یاره) .

٤- خواستنی ژیری بو ژیری :

مه حوی ده لی :

به ئوغرکردنی من بوومه قه قنه س
که نه وچوو بو سه فه ر، من بو سه قه ر چووم

مانای وشه: قه قنهس: ده لئن: په له وه پیکه نه وه نده ده فری و
به رزده بیته وه تاتینی خور ده یسووتینی و داده کوی. سه قه ر: دوزه خ
مه به ست ناگری دوریه))^(۱)

واته: له وکاته یارم لاپویی و گه شتی کرد، من وه ک بالنده ی قه قنهس
به رز بوومه وه تاتینی خور سوتاندمی و چووم بو ناگری دوزه خی دوری.

له م دیره شیعره دا (سه قه ر) که دوزه خه لی خواستراوه، پی
چوینراوه (ناگری دوری) بو خواستراوه، چوینراوه نیشانه ی خواستن
ناوه روکی شیعره که یه، نه م خواستنه مان خواستنیکی ناشکرایه. لی
خواستراوه که (سه قه ره) بو خواستراوه که (ناگری دوریه) هه ردوکیان ژیرین.
دابه شکردنی خواستن به پینی گیاندار ی و بیگیانی بو خواستراوو لی خواستراو:

به کارهینانی هونه ری پوونبیژی سنووری تاییه تی بو نییه، هه روه ک
ده بینین نه دیب و شاعیری مه زن و راسته قینه، ده توانی له هه مو مه یدانیک
سوارچاکی خوئی نه نجام بدات، تابلوی شیعی سهرنج پاکیش دروست
بکات، به وشه ی پر له هه ست و سوژو خه یال، وینه ی وا به ره م بینی
جیگای سهرسوورمان و بیر لی کردنه وه بی، بیگیان وه ک گیاندار نیشان
بدات، مانگ و روژو دارو درخت و گول... وه ک مروژ ته ماشابکات و بیان
دوینی، تاییه تیه کانی مروقیان پی بدات، پوشاکیان له به ربکات، په ژوبال
بو بی بال درووست بکات، که نه مانه هیچیان بوونیان بو نییه ته نها به خه یال
نه بی وه ک:

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لاعد الکریمی مدرس ل ۲۲۶

۱ - خواستنی گیانداربو بیگیان :

نالی دهلی :

مووی سپی کردم به شوشتن ئاوی عینی شوپره شه ط
شوپره شه ط یه عنی که تیدا خودبه خود قه ل بوو به ط

مانای وشه : شوشتن: شوژدن. عین: چاو. کانی. وهک. شوژه شه ط :
سویره چه م ، فرمیسک . خود به خود: له خویره وه. قه ل: قه له پره ش. مه به ست
پشیننه ی چاوه. به ط : مراوی، مه به ست سپیه. ^(۱)

((واته ئاوی فرمیسکی چاوم نه وه نده ی پووباریکی سویری زوره، به هووی
گریانی زور مه وه، نه وه نده به سر پيشما هاتووه ته خوار، په نگه که ی
شتووته وه و سپی کردووه ته وه. پووباری سویری فرمیسکم، نه و پووباره یه
نه وه نده سویره که نه گه ر قه له پره شی تی بچی، له بهر زوری خوئی، هر
له خویره وه تیاسپی نه بیته وه و نه بی به مراوی، وهک چون په شینه ی
چاوی منی تیاسپی بو وه وه و کویر بوو تروسکه ی لی برا.)) ^(۲)

نالی له م دیزه شیعه ریدا دوو خواستنی ئاشاکرا (الاستعارة المصروفة) ی
به کاره یناوه له هر دوو کیشیان خواستنی گیانداره بو بیگیان :

۱- (قه ل) پی چوینراو (لی خواستراو) ه باسکراوه، (په شینه ی
چاو) چوینراوه (بو خواستروه) باس نه کراوه نیشانه ی خواستن (عین) ه. به م
شیوه یه خواستنه که مان ده بی به خواستنیکی ئاشکرا، له ه مان
کاتیشدا خواستنی گیانداره که (قه له) په شه بو بیگیان که (په شینه یه)

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۴۲

^۲ ه مان سه رچاوه ل ۲۴۲

۲- (بهط) مرای پی چوینراوه (لی خواستراوه) باسکراوه (سپی چاو) چوینراوه (بو خواستراوه) باس نه کراوه نیشانهی خواستن (مووی سپی به) له هه مان کاتیشدا خواستنی گیانداره بو بیگیان .

۲- خواستنی بیگیان بو گیاندار :

نالی ده لی :

ماهی من ته نها مه هیکه صد نجوومی مه حو کرد!
یاری من ته نها گوئیکه صد هه زاری گرتووه!

واته ((یاری دل به ری من مانگیکی تاقانه یه، به لام پوناکییه که ی سهد نه ستیره ی له ناو بردووه و فه وتاندووه. تاقه گوئیکه به لام سهد گوئی گرتووه و بو هر کوئییه کی نه پروانی گوئیکه بو ی. یا خود سهد دل داری گیروده کردووه))^(۱)

(ماه) لی خواستراوه پی چوینراوه (یار) بو خواستراوه چوینراوه باس نه کراوه نیشانهی خواستن نه وه یه ده لی: (یاری من) که شیایوی بو خواستراوه به م شیوه یه ش خواستنه که مان ده بی به خواستنیکی ئاشکرا، له هه مان کاتیشدا خواستنی بیگیانه که ماهه بو گیاندار که یاره .

۳- خواستنی بیگیان بو مانای واتایی :

نالی ده لی:

گهر نییه ئاور له سینه مدا به تاو
بوچ له بهر قول قول غه ریقی ئاوم نه ز؟!
مانای وشه : ئاور: ئاگر. قول قول: قول قول دان. غه ریق: خنکان .

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لای عبد الکریمی مدرس ل ۵۲۹

واته : گهرئاگری عیشق له درووندا به تاو نییه بوچی له بهر قولدانی
مه نجه لی سینم له ئاودا نوقم بووم؟! مه بهستی له فرمیسکی چاوه
کانیه تی))^(۱)

نالی له م دیره دا (ئاوری) بو سۆزی عیشق خواستوو (ئاور) لی
خواستراوه پی چوینراوه (سۆز) بو خواستراوه چوینراوه باس
نه کراوه، نیشانه ی خواستن نه وه یه ده لی: (له سینم) شیاوی
بو خواستراوه، چونکه ئاگری راسته قینه له سینه نابی سۆز له سینه ده بی، نه م
خواستنه که راسته قینه یه له هه مانکاتیشدا خواستنی بیگیانه که ئاگره
بومانای واتایی که (سۆزه)

۴- خواستنی بیگیان بو بیگیان

حاجی قادر ده لی:

تاله مه کتبه نه و مه هم مه شقی نه لف و بی ده کا
چاوه که م بویته دویت و گریه سورخی تی ده کا^(۲)

(سورخ) لی خواستراوه، پی چوینراوه باسکراوه (فرمیسکی سور)
بو خواستراوه چوینراوه، نیشانه ی خواستن (گریه) یه شیاوی چوینراوه
که فرمیسکه. له و کاته که خواستنه که ئاشکرایه خواستنی بیگیانیشه
بو بیگیان.

^۱ دیوان نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۲۱

^۲ دیوان حاجی قادری کوئی پیداهاتنه وه ی هیرش بیتووشی ل ۲۴

۵- خواستنی گیاندار بو گیاندار:

جزیری ده لی :

نه ودلی من نابتن، کهس لومه کهت
له ودفی توری وه، داکه فتی مه دین سه دشه هباز (۱)

(شه هباز) لی خواستراه پی چوینراوه، هاتوه (پیاوی نازا)
بو خواستراه پی چوینراوه نه هاتوه نیشانه ی خواستن ره وتی
رسته که یه، له وکاته که خواستنه که مان خواستنیکی ناشکرایه، له هه مان
کاتیشدا خواستنی گیانداره (که شه هبازه بو گیاندار که پیاوی نازایه

خواستنی وینه / الإستعارة التمثيلية :

خواستنی وینه: به کارهینانی پیکهاته ی ویزه یه که بو مه به ست و مانای
پیکهاته یه کی تر په یوه ندی ویکچوون به یه کیان به سستیته وه، نیشانه یه کیش
هه بی قه ده غه ی مانای بنه پرت بکات. (۲)

نه وه ی له م پیناسه یه دهرده که وی ئه م جوړه خواستنه پیکهاته یه کی
ویزه یه (ترکیب کلام) ی به بو و اتاو مه به سستی پیکهاته یه کی تر ده خواز
ری، به مه رجیک هاویه شی ویکچوون له نیوان ئه م دوو پیکهاته یه هه بی،
هه روه ها به لگه و نیشانه ش هه بی قه ده غه ی مانای بنه پرتی پیکهاته ی
یه که م بکات. پیکهاته ی یه که م که باسکراوه که یه ده بی به پی چوینراو (لی
خواستراو) پیکهاته ی دوو م که باس نه کراوه ده بی به چوینراو (خواستراو)
ئه م جوړه خواستنه له بهر نه وه ی له هه ردوو سه ره کانی ته نیا پی چوینراو

^۱ ألعقد الجمهوری فی شرح دیوان الجزیری (احمد الزفنگی) ل ۲۶۶

^۲ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۰۵

(بوخواستراو) دئ هه رده م ده بی به خواستنی ئاشکرا . به زوری له پهندي پیشینان به رچاو ده که وی، ده برپینی به م شیوه یه ش له لایان کورد زور به کارهاتوو. وهك (چه پله به ده ستیک لی نادرئ) شیوه ی ئه وکه سه ی بیه وی به ته نیا کاریک ئه نجام بداو له توانای دانه بی چوینراوه به شیوه ی که سیک بیه وی به یه که ده ست چه پله لی بدات، کوکه ره وه (الجامع) بو ئه م دووانه، بی تواناییه، ئه و پیکهاته یه که بوپی چوینراو دانراوه، بوچوینراو به کارهاتوو. (چه پله به یه که ده ست لی نادرئ) لی خواستراوه، پی چوینراوه باسکراوه، (که سه که) که توانای ئه نجامدانی کاری نییه، بوخواستراوه چوینراوه باس نه کراوه، کوکه ره وه ی نیوان هه ردوو سه ر- خواستراو و بوخواستراو- بی تواناییه، به م شیوه یه خواستنه که ده بی به خواستنیکی ئاشکرا نیشانه ی خواستنیش بارو دوخه .

ئه ده ب ده لی:

دوهه ناری نه وره سن هه ر یه که به یه که گولناره وه
یادوو نارنجی په سیده ن له به هاری پاره وه (١)

هه ناری نه وره س: هه ناری تازه پی گه یشتوو، مه به ست مه مکه کانی
دل به ره . گولنار: گوله هه نار. (مه به ست له گوئی مه مکه) په سیده:
پیگه یشتوو.

واته: ((ئاخو ئه وانه دوو هه ناری تازه پیگه یشتوون؟! که هه ریه که یان
هیشتا گوله کانیان به ده مه وه یه، یان ئاخو دوو نارنجن که له سالی پاره وه
که بی ون؟!))^(١)

^١ دیوانی ئه ده ب مصباح الد یوان محمد سه عید (ناسو/ ٩٢).

له م دیره شیعره دا دووخواستنی وینه هه یه:

۱- پیکهاته ی نیوه دیری به که م خواستراوه بو دوو مه مکی تازه پی گه یشتوی یار، واته: نه م پیکهاته یه لی خواستراوه، پی چوینراوه (دوو مه مکی تازه پیگه یشتوو) بو خواستراوه، چوینراوه) رهوت و باری شوین به لگه یه که مه به ست مانای بنه رهت نییه، به لکو مانای دووه مه که یه تی.

۲- پیکهاته ی نیوه دیری دووه م خواستراوه بو دوو مه مکی پیگه یشتوی یار له سالی پاروه، که وابی پیکهاته ی دووه م لی خواستراوه پی چوینراوه، دوو مه مکی پی گه یشتوی یار له پاروه، (بو خواستراوه)، چوینراوه، رهوت و باری شوین به لگه یه که مه به ست مانای بنه رهت نییه، به لکو مانای دووه مه که یه تی.

یاوهك مه حوی ده لی:

وتی: میوه ی به هه شته شیعی میوه ی
خودا نه بپی له باغم داری به ردار

(واته: یه کیک وتی: شیعی میوه ی نه وه نده جوان و خوشه وه ک میوه ی به هه شت وایه. سا خویه داری به بهری توانای شیعی وتن له باغی ژینی من نه بپی بو نه وه ی هه میسه شیعی جوانی وه ک میوه ی به هه شت خوش بلیم)^(۲)

مه حوی که ده لی: (خودا نه بپی له باغم داری به ردار) مانا پاسته قینه که ی پارانه ویه بو نه وه ی خودا داری به ردار له باغه که ی

^۱ دیوانی نه ده ب/لیکولینه وه ی عبد الباقی/ ۷۷۹

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبدالکرمی مدرس ل ۱۲۰

نه بپری) به لام نه م مانایه راسته قینه وینه په ته مه به ست نییه، به لکو مانا بو خواستراوه که ی مه به ست واته: خویه شیعی جوانی پر له ره وانبیزی لئ نه بپری. ده رپینی خواستن به م جوړه ده بی به خواستنی وینه تاوتوی خواستن به م شیوه یه مانای یه که می بنه په ت پی چوینراو (لی خواستراو) ه مه به ست نییه، به لکو مانای دووه می چوینراو (خواستراو) مه به ست که شیعی جوانی پر له ره وانبیزی په یوه ندی نیوان چوینراو پی چوینراو، جوانی و سوود به خشینه نیشانه ی خواستنی په وتی پرسته که یه. به م شیوه یه خواستنه که مان ده بی به خواستنی وینه .

پاهینان

جۆرو بنچینهی خواستن له م دپیره شیعرانه دیاری بکه
 ۱- چاره کم نه مپو له گولشه ن گول به عیشوه خوئی نواند
 نه ك نهك گیریم به مهرگی تو قه سه م هیچ نه مدواند

حەریق

۲- من غه م خوار دوغه میش خوینی جیگه ری خواردمه وه
 بوئی گریام چهند به چهند فرمیسکی خوینینم نه هات

سالم

۳- تانیرگسی تو نازی هه بی، غه مزه نوومابی
 شه رهنده نه بی، چی نییه ئاهوئی خه تابئی

وه فایی

۴- ئه ی نه فسی مورائی گرانباری ته کالیف
 بو خه لقی ده کیشی ده هه پو ریش و جه ده ویه

نالی

۵- له سه ر نه وظولمه ئابادی شه وی کوفره که طالیع بوو
 سه لا هه ستا له ئینس و جان که پژی نووری ئیمانیه

نالی

۶- له م فه یضی نووره هه رچی ناره مردووه
 به م نه فخی سووره هه رچی که خه لکه ژیا یه وه

نالی

۷- چوه چوو، خو نه هاتوو نادیاره، حاله مالت بی
 به س نه م نه قده بکه سه رفی غه می موسته قبل و ماضی

مه حوی

درکه : کنایه

درکه: (کنایه) ده رپرینی وشه یان رسته یه له پال مانای بنه رپهت مه به ست لئی مانای په یوه ست بی. ^(۱)

ئه وه ی له م پیناسه یه بو مان پوون ده بیته وه ده بی وشه یان رسته مانای بنه رپهتی خوئی هه بی له هه مان کاتیشدا مانایه کی په یوه ستیش بگه یینی. مه به ستیش په یوه سته که بی، مانا بنه رپه ته که ش قه ده غه نه بی، ئه مه ش واته: مانای په یوه ست ده بی به مه به ستی سه ره کی له ده رپرینی به ش یوازه، مانای بنه رپهت ده بی به (پپوه ستران) دووه میش ده بی به (په یوه ست) یه که م مانایای فهره نگی خوئی له ده ست نادات، په یوه ندیش له نیوان هه ردوو مانا ته کنیشی (المجاورة) ده بی.

ئه وه ی لیتره هه ژی گوته وه پپویسته به ئامازه بوکردن، هه ندیک جار مانای بنه رپهت له درکه قه ده غه ده کریت له بهر تاییه تمه ندی بابه تیک نه توانی مانای بنه رپهتی بو دابنری خوی تاک و ته نیا له قورئانی پیروژ ده فهرموی (الرحمن علی العرش استوی) سوور تی طه ئایه تی/ه

مانای بنه رپهتی ئه م ئایه ته قه ده غه یه، چونکه خوی تاک و ته نیای خاوه ن توانا به م شیوه یه بیر لئ ناکریتته وه که له سه ر کورسی دابنیشی که وایی ده بی مه به ست له چه مکی ئه م ئایه ته په یوه سته که ی بی که نیشاندانی توانای له راده به ده ری خویه. ^(۲)

که ده لئین له درکه مانای بنه رپهت قه ده غه ناکریت ئه مه ده بی به جیاوازی نیوان درکه و خوازه، چونکه له خوازه (المجان) مانای بنه رپهت قه ده غه

^۱ الکنایه أسالیبها محمد الحسن ل ۴۲

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۴۷

ده کریت، نیمه گه ر له باسی شاعیرچاکی نالی بلّین: دیوانی نالی چهند جار چاپ کراوه، ئەم پرسته یه درکه یه له وهی که نالی شاعیریکی به توانایه، بوگه یشتن به م مانایه ده توانین به په یوه سته کانی دابچین. دیوانی نالی زورچاپ ده کری، زور ده کری، خوینهری زوره، شیعره کانی له ناستیکی به رزی په وانبیژی دان، که وایی نالی شاعیریکی به توانایه. به لام له هه مان کاتدا که مانای په یوه ست مه به سته، مانای بنه پرتی فهرهنگی یه که شی قه ده غه ناکری، چونکه مانای په یوه ست قه ده غه ی مانای بنه پرت ناکات. به لام گه رکه سیك بلّیت گفتوگوّم له گه ل شیراکرد ده بی به خوازه، مانای بنه پرت قه ده غه ده بیت، چونکه وتووێژ له گه ل شیرای پاسته قینه ناکری که وایی په یوه سته مانا مه به سته که که سیکی نازایه.

پوخته ی جیاوازی نیوان درکه و خوازه

۱- به لگه ی درکه قه ده غه ی مانای بنه پرت ناکات، به لگه ی خوازه قه ده غه ی مانای بنه پرت ده کات .

۲- به لگه و نیشانه له درکه زور به پیویست نازانریت، چونکه مانای بنه پرت له درکه قه ده غه نییه، به لام به لگه و نیشانه له خوازه ده بی بوونی هه بی. بو قه ده غه کردنی مانای بنه پرت.

دابەشکرنی درکه

درکه له په وانبیژی کوردیدا به هه مان شیوه ی زمانی عه ره بی سی به شی هه یه :

یه که م : درکه له سیفه ت (الکنایة عن الصفة)

له م درکه یه دا ته نها وه سفکراو باسی لیوه ده کری سیفه ت باس ناکری:

درکه له م به شه دوو جوژی هه یه :

أ- دركی نزيك: نه وه په گوښگر يان خوښه به ئاسانی له په يوه سته وه
 بو پټوه ستراو بچیت و راسته وخو به مه به ست بگات و وه ری بگری. ^(۱)

نالی ده لئى :

مل عه له م شیرین قه له م ئاهوو شکه م، مه يمون قه ده م
 سم خړو کلک ئیسترو، مه نزل برؤ عاره ق نه پټیژ ^(۲)

(نالی) له وه سفی که ره که یدا له بری نه وه ی بلئى ماندوو نابى وتوویتی
 : (عاره ق نه پټیژ) راسته وخو نه ی وتوو ماندوو بوونی بو نیه، به لکوله ریگای
 په يوه سستیکی (ماندوو نه بوونه وه) که عاره ق نه ریژه مه به سستی خو ی
 راگه یاندوو، چونکه که ریك خاوه نی ئه م هه مووه سیفه ته بی که له م
 دیره شیعه ردا هاتوو ده بی ماندووش نه بی. به م شیوه په عاره ق نه پټیژ
 درکه په له ماندوو نه بوون. پټیوست به لیكدانه وه ی زوړیش ناکات به ئاسانی له
 مانای بڼه په ته وه (په يوه ست) بو پټوه ستراو ده چین که ماندوو نه بوونه .

نالی ده لئى :

قانیعی بابی ریضا و راضی به پوش و درك و دال
 سالیکی سه برو ته حه ممول، بورده بارو هیچ نه ویژ ^(۳)

(نالی) له وه سفی که ره که ی له بری نه وه ی بلئى (پازی به) وتوویتی (هیچ
 نه ویژ) راسته وخو نه ی وتوو (پازی به)، به لکو له ریگای په يوه سستیکی پازی
 بوون که هیچ نه ویژه مه به سته که ی راگه یاندوو، چونکه که ریك ئه م

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۲۳

^۲ دیوانی نالی لیكوالینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۲۲۵-۲۲۶

^۳ هه مان سه رچاوه ل ۲۲۷

همووشتهی لی هات بیتتهجی که لام دیره شیعره دا هاتووه دیاره
 پازیشه، به م شیوهیه هیچ نهویژ درکه یه له پازی بوون. پیویستیش
 به لیکدانه وهی زور ناکات به ئاسانی له مانای بنه پره ته وه (په یوه ست) بو
 پیوه ستراو ده چین که پازی بوونه.

ب- درکهی دور: نه وهیه گوئیگر یان خوینره، راسته وخو به ماناو
 مه به ست نه گات، به لکو له ریگای چند هوئیکه وه له په یوه ست (مانای
 بنه پره ت) بو پیوه ستراو بچیت. ^(۱)

نه حمه دی خانی ده لی:

نه و نه گهر چی به یه ک هه بوون به هیقی
 نه مان نه ده چون قهوی نشیقی ^(۲)

واته: مه م و زین هه چهند خوشه ویستی یه کتر بوون و به هیوا بوون روژیک
 له پوژان به یه کتر شادین و به یه ک بگن، به لام له هه مان کاتیشدا له به رزی
 سنووری نه ده بی نیوانیاندا دانه به زین، هه لسووکه وتی په وشته به رزی
 خوئیانیان به ره و نه زمی و نشیوی نه برد. توانیان پاکی خوئیان پابگرن.

(نشیقی) درکه یه له په وشته پاکی و دهر نه چون له سنووری
 نه ده ب، چونکه باوه که سانیک وه سفیان به م شیوهیه بکری ده لئین سه ر
 به رزه که وایی که سیک هه لسووکه وتی به پیچه وانه بی ده بی له لوتکه ی به رزی
 په وشته دابه رزی بی بو نشیوی بی ره وشتی. بو لیکدانه وهی نه م درکه یه ش
 پیویستیمان به چهند هه نگاویک ده بی له په یوه ست وه بو پیوه ستراو

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۲۴

^۲ مه م و زین نه حمه دی خانی (جان دوست) ل ۲۸۴

بچین له (قهوی نشیقی) ده لئین: ئەم هەردووکه روژیک له روژان قسه و هەلسوو که وتی ناره وایان له نێواندا نه بووه، عیشقی نێوانیان عیشقیکی راسته قینه بووه، عیشقی راسته قینه ش، له سه ره وشت پاکی داده مەززی، که سانیکیش ره وشتیان پاک بی، له سنووری ئەدەب دەرناچن، که وابی دەبی مەم وزینیش به م شیوه یه پاک بن و له پله ی به رزی ئەدەب دابن و نشیقی یان به خووه نه بینن بی.

دووهم : درکه له خودی وه سفکراو: الکنایة عن الموصوف

ئەو هیه: خودی وه سفکراو مە به ست بی و باسی لیوه نه کریت، یه ک سیفەت یان چەند سیفەتیکی په یوه ست (لازم) ی بو بهینیوه وه له ریگای ئەم سیفەتانه بو وه سف کراو بچی. ئەم درکه یه ش وه ک ئەمە ی پیشوو دوو جووری هیه :

۱- درکه ی نزیک ئەو هیه گوینگر یان خوینەر به ئاسانی و بی لیکدانە وه ی زۆر واتای درکه که ی بو پوونبیتته وه: ^(۱) وه ک چۆن له په نجه شکاندنه وه بو په شیمانی و له گەردن کیلی بو بالا به رزی بچیت.

نالی ده لئ:

چەند پیم خو ش بوو زویانی حالی ده یوت ((نالیا))

هەردوو حە یوانین، ئەتو گوی کورت و ئەمنیش گوی درێژ^(۲)

واته: نالی ده لئ: که ره که م به زویانی حالی خو ی به منی پاگه یان دو

وتی: نالی من و تو هەردو کمان گیاندارین جیا وازیمان ئەو هیه تو م زوقی

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۳۴

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۲۸

منیش پیم ده لئین که ر. له جیاتی نه وهی بلی: تو مروئی، دهسته واژهی گوی کورتی بو به کارهینا، له جیاتی نه وهی به خوئی بلی منیش که رم وتی: گوی دریزم، که وایی (گوی کورت و گوی دریز) ههردووکیان درکه ن، یه که میان له مروئی و نه وهی تریان له خوئی. نه م درکه یه ش به نزیک داده نزی چونکه بی لیکدانه وهی زور به ئاسانی له پریگای سیفه ته وه ده گهین به مه به ست که خودی وه سفکراوه که یه .

یاوه ک محسن له هو تراوه یه ک له وسفی کو مپیوته ر ده لئی :

وردبین و نیگار کیشه، بی ده ست و بی زوبانه
نه ندازیارو نووسه ره، هم ژیره بیگیانه

به ئاسانی له پریگای نه م سیفاتانه ده زانین مه به ست کو مپیوته ره .

۲- درکه ی دور: نه وه یه له سیفه تی ک یان له چه ند سیفه تی ک نه توانین به ئاسانی و راسته وخو بگهین به خودی وه سفکراو، به لکو له پریگای نه م سیفه ته یان نه م سیفه تانه بگهین به خودی شته که که وه سفکراوه که یه. ^(۱)

مه وله وی ده لئی :

ئیمه گشت فانی، هه رنه وه ن باقی
نازون وه بازوی پر نه یرووی ساقی
خلاصیش دا پیست وه یه ک په یمانه
نازاد بیست جه به ند به سته ی په یمانه

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۳۲

مانای وشه : نازوون: بنازم. پرنه یروو: به هیژ. په یمانه: پیالهی
شه رابی مه رگ. به سته ی په یمانه: په یمانی له گه لّ خدا به ستر او .

واته: ((ئیمه هه موومان ئه مرین و مانه وه هه ر بوخوا خویتی، سا بنازم
به شان و قولی به هیژی ساقی (مه به ست قودرته تی خواجه) که به پیالهی
شه رابی مه رگ بزگاری کردیت و له به ندی په یمانی له گه لّ خوادا به ستر او ی
نازادی کردیت که ده بوو به پیی ئه مرو نه هی ئه و بجو لیته وه)^(۱)

((پرنه یرووی ساقی) به هیژی ساقی، مه به ست قودرته تی خواجه، در که یه
له خودی وه سفکراو که خواجه له جیاتی ئه وه ی بلّی: بنازم به هیژی خوا،
له ریگای سفه تیکه وه باسی کردوه، ئیمه گه ر له و سیفته ته ورد بینه وه و
سه رنج به دین، ده زانین مه وسوفی ئه م سیفته ته خواجه، به لگه ش بو ئه مه
که مه به سته ی له به هیژی ساقی خواجه دیری دووه مه، بولیکدانه وی ئه م دیره
هونراوه و گه یشتن به خودی مه وسوف ده لّین: خاوه ن وه سف توانای هه یه
به یه ک پیاله شه رابی مه رگ مروژ رزگار بکات له به ندی ئه و په یمانه ی که
پیوه ی په یوه سته، هیچ ساقیه کیش نییه خاوه نی ئه م سیفته و توانایه بی،
که وابی ده بی مه به ست له به هیژی ساقی قودرته تی خواجه، به م شیوه یه
ئیمه له ریگای ئه م سیفته ته که به هیژی ساقی یه ده گه ین به خاوه ن وه سف
که توانای خوی مه زنه .

^۱ دیوانی مه ولوی لیکو لینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس / ۷۵

سینیم درکه له درانه پال: الكناية عن الصفة

دهرختن و جیگیرکردنی سیفته له که سیک یان له شتیک له دوايي نهم
سیفته بدهی به شتیکی تری سهریه و که سه یان نه وشته ی به که م
،جیگیربونیسی له وهی دوايي بیی به جیگیرکردن له وهی پيشوو.^(۱)
مه حوی ده لی:

نه سیرو صهیدی قهیدی که یدو شهیدی نه فسی نه ممارم
له دهست نهم ماره به دچاره، چیه چارم، خودا چارم

صهید: نیچیر. قهید: کوت و زنجیر. که یدو شهید: فروفیل. نه فسی
نه مماره: نه فسی داواکه ری خراپه. ئیشاره ته بو ئایه تی (إن النفس لأمارة
بالسوء)^(۲)

مه حوی دهیه وی بلیت من نه سیری (دیل) و صهید (زنجیر) ی نه فسی
نه ممارم، به لام راسته و خو ئه مانه ی نه وتوو، به لکو نهم سیفته تانه ی داوه ته
پال شتیکی تری سهر به نه فسه وه، نه ویش قهیدی که یدو شهید (فروفیل) ه
که په یوه نندی به نه فسه وه هیه، که سیک فیلبازیوو نهم فیلبازییه ی له ریگای
نه فسی نه مماره وه ده بی، گوزارشت کردنیش به م شیوه یه ده بی به درکه
له سیفته له ریگای درانه پال (الاسناد).

نه وهی لیړه شایانی باسه و به پیویستی ده زانم ناماژهی پیی بکه م، نهم
سیی به شه ی درکه که باسماں لیوه کردن (عبد القاهر) ی جورجانی ته نها باسی
له دوان کردوو درکه له سیفته و درکه له درانه پال (الكناية عن

^۱ علم البیان (د. بیسیونی عبدالفتاح فیود) ل ۲۳۰

^۲ دیوان مه حوی لیکوئینه وهی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۲۲۸

النسبة) درکە ی له خاوهن وهسفف، باس نه کردووه، به لام (سه ککاکي).
 ههستاوه به دابهش کردنیان بو ئه م سێ جۆره ی ناومان بردن، (خه طیب) ی
 قه زه وینیش به هه مان شیوه ی سه ککاکي دابهشی کردوون و له گه ل دیاری
 کردنی چهند ورده کاری و ره خنه یه ک، له هه مان کاتیشدا درکە ی به گویره ی
 په یوه ست (وسائط) دابهش کردووه بو ئه م جوړانه :

۱- نیشانندان/ته لویح : ئه وه یه به بی ته وس له پرگای په یوهستی زۆره وه
 بگه ی به مه به ست: ^(۱)

مه حوی ده لئێ :

خیطابت هه رعیتابه، ئه و له به بیته قسه، هه رکه س
 موخاطه بته، ده کا ده رده م زویانی گفتوگو غایب

مانای وشه : خیطاب: گفتوگو. عیتاب: لومه و سه ر زه نشتکردن. ده رده م:

ده س به جی. یاخود له ناو ده مدا

واته: ((قسه ت هه ر سه ر زه نشت کردن و به سه ر داها تنه. له گه ل هه ر
 که سیش بیته قسه ده ست به جی زمانی ده شکێ و زمانی گفتوگو له ناو
 ده میدا ون ده بی.)) ^(۲)

مه حوی له جیاتی بلێت ناتوانم وه لامت بده مه وه ده لێت (زیانی گفتوگو
 غایب) ئیمه له پرگای چهند په یوه سستیکه وه ده توانین بلێین واته: بی ده نگ
 ده بی، که بی ده نگیش بوو، بی وه لام ده بی، به ده نگ بوونیش واته نه مان
 زمانی گفتوگو .

^۱ الکنایه و اسالیبها محمد الحسن ل ۹۶

^۲ دیوان مه حوی لیکۆلینه وه ی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۵۲

مه حوی ده لئی :

نه قشی خودا ببینه ، له خه لقی خودا گه ری
 گه ر ئه هلی ئیحتیرازی ، له کس مه گره ئیعتراض

((واته : که چاوت به جوانان ده که وی که دلی دلداری پاده کیشن، بیر
 له خوئیان مه که ره وه ئه وه ببینه به رچاوی خوٚ که خوا چی دروست
 کردوه ، نه گه ره خوا ترسی راسته قینه شی واز له و خه لکانه ببینه که دلیان
 له و جوانانه جده پخنه ی ئه وه یان لی مه گره بوچی وا گرفتاری ئه و نازدارانه
 بوون))^(۱)

مه حوی له م دیره شیعه ریدا ده یه وی چه ند شتی کمان نیشابدات بو ئه و
 مه به سته ش ده یه وی بلیت که چاوت به جوانان ده که وی بیر له خودی خوئیان
 مه که وه بو ئاره زوی نه فست ، بیر له و نه قش و نیگاران به که ره وه که خوا
 خاوه ن چ توانایه که ! چی دروست کردوه ، په خنه ش له کس
 مه گره ، که به دهر دی جوانان گرفتارن ، عاشقی خودی جوانی جوانان
 نین ، عاشقی ئه و نه قش و نیگارانن که گه وره یی و توانای خوی لیوه دیاره ،
 به لام ئه م شتانه ی راسته و خوٚ دهر نه بریوه ، به لکو له ریگای دوو درکه
 نیشانی داون و گوزارشتی لیوه کردون :

أ / که ده لئی : (نه قشی خودا ببینه) واته : له ریگای ئه م نه قش و نیگاران
 بیر له خوا بکه وه ، به بیر کردنه وه ت له م نه قشه ده زانی ، که خوا خاوه ن چ
 توانایه کی له پاده به دهره و که س توانای وه ک ئه وی نییه ، ئه م نیگاره به م

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۱۵۷

شپوهیه بکیشی، نه مهش واته سه لماندنی گوره یی و بی هاوتایی خوا
له ریگای چند په یوه ستيکه وه .

ب/نه وهیه دهلی: (له خه لقی خواگه پي) واته: له دووای خودی جوانان
مه گه پي بو ناره زوی نه فس، په یوه ست بوونت به خودی جوانان، په یوه ست
بوونه به ناره زووی نه فس، نه مهش واته گرتنه به ری ریگای ناپاکی و دور
که وتنه وه له بیرکردنه وه له توانای نیگارکیش . که خوای خاوه ن توانایه .

یاوهك دهلی :

بیکه یته بهر دهیکه یته بهر نیسته برهقی به هه شت
مه حظوظ نه بی به حیفظی له هه ولی عه ذابی هوون

نیسته برهق: جوړه کوتالیکه تان و پوی له تالی ناو ریشمی زیړه
له قورنانشدا هیه که وا نه هلی به هه شت نیسته برهق له بهر ده که ن .
مه حقوډ: به خته وهر. هول: ترس . هوون: سووکی وسهر شوپی .

((واته: نه گهر نه م شیعرا نه له بهر بکه ی ، دیاره بویه له بهریان ده که ی

که به گویره یان

بجوولیته وه . که به گویره شیان جولایته وه، به هه شت جیت ده بی و
پوشاکی نیسته برهق له بهر ده که ی و به خته وهر ده بی))^(۱)

مه حوی له دپری په کام که دهلی: (بیکه یته بهر، دهیکه یته بهر

نیسته برهقی به هه شت)

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وهی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۴۰۰

گه یشتن به له بهر کردنی ئیسته بره ق له به هه شت له ریگی
 نه و په یوه ستانه ده بی هه روهك له م شهرحه كه هاتوه .

۲- هیمانه وهیه: له ریگی په یوه سستی كه م و شاراوه بگه
 به مه به ست: (۱)

جزیری ده لی:

عارف حه تا نه نووشی، ژده سستی مه ی فرووشی
 غائب نه بی ژ هووشی، په یدا نه كر ویلایه ت (۲)

جزیری له م وینه یدا ده یه وی بلیت (عارف) خواناس. تاله پی پیری
 ته ریقه ت نه بی و هه رله م پییه خو ی له بیر نه چیتته وه ناگات به پله ی به رزی
 دوستانی خوا. (مه ی فروش) له م دیره دا دركه یه له پیری ته ریقه ت، شه پابی
 پیری ته ریقه تیش واته: فیكر کردنی نه وینی خوایی، كه وایی كه سیک له ده سستی
 پیری ته ریقه ت بخواته وه و خو ی له بیر بچیتته وه، نه وسا ئومیدی ده بی
 بگات به پله ی به رزی دوستانی خواوه، جزیری له بری نه وه ی بلی تا عارف
 پی پیری ته ریقه ت نه گریته بهر ناگات به ویلایه ت ده لی: (عارف حه تا
 نه نووشی ژده سستی مه ی فرووشی) مه ی فروش ده بی، به دركه له پیری
 ته ریقه ت، چونكه پیری ته ریقه ته شه پابی عیشقی حه قیقی به خواناسان
 ده دات و ده یان هینیتته سه ر پیگی راست. له بهر نه وه ی په یوه ست له م
 دركه یه شاراوه یه پیویست به لیكدانه وه و بیركردنه وه یه پی ده وتری (هیمه)

^۱ الكناية أساليبها محمد الحسن ل ۹۶

^۲ العقد الجوهري بشرح ديوان الجزري أحمد الزفنگي ل ۱۲۸

نالی ده لئی :

ده خیلست بم نه خیلی یا یروطابی؟!
وهها شیرین و سینه نه رم و دل پهق! (١)

نالی له م دیره شیعره پیدا راسته وخو نهی وتووه یارم بی بهزهیه،
وتوویه تی (دل پهق) که وایی مه بهستی له دل پهقی مانای فرهنگی نییه
که مانا بنه په ته که یه تی، به لکو مه بهستی مانای په یوهستی نه م مانایه یه،
نه مهش واته به کار هیئانی مانای بنه په ته بو مانایه کی تر که بی بهزه یی
یاره که یه تی، نه وهی لیږه به بیر دادی نالی له ریگای خو بی ناگا نیشانندان و
چواندهن له باره ی دهرخستنی وه سفی جوانی یاری که ده لئی: (نه خیلی
یاروطابی) له ریگای درکه ش ویستوویه تی رابگه یینی که یاره که ی نوډ بی
بهزه یه به م شیوه یه ده بینین نالی مانای بو مانا به کار هیئاوه. له بهر نه وهی
شاراوه یی له مانای په یوهستی دا هیه نه م شیوازه پتی ده لئین (هیما - پرمز)

نالی ده لئی:

شوکر نالی سه ری خه صمت وه کو گو
به خواری، نه ک به یاری، که وته به رشه ق

مانای وشه: ((خه صم: دوشمن. گو: جوړه توپیکي دارینه به داریک
لئیاند اووه یاریان پی کردووه، به داره که یان وتوه چه وگان واته گوچان.
خواری: ذلیلی. یاری: دوستایه تی. یاری کردن.

^١ دیوانی نالی لیکوئینه وهی مهلا عبد الکریمی مدرس ل ٢٥٢

نالی له م شيعرهيدا زولفی یاری به دوزمنی خوئی داناوه، چونکه ماده م نه و زولفه دهست وپیی یاری به ستوو وه ته وه و له ملی ئالاوه و، به شوژپوونوه شی به سهر سنگ و پووی یارا پښگای له نالی ته نیوه، کاری دوزمنانه ی کردووه، چ له گه ل نالی خوئی و چ له گه ل دوسته که ی، که نه مه ش هر وه که نه وه یه کاری دوزمنانه له گه ل نالی خوئی کردبی... نالی به خوی نه لی شوکری خوا بکه که وا سهری دوزمنه که ت که سهری زولفی یاره، وه که گوئی مه میدان که تووه ته به رپیی یار. که وتنه به ر پیی که شی به زه لیلیه، نه که به دوستایه تی و له حالی یاری کردنا وه که گوئی راسته قینه))^(۱)

نالی له وکاته ویستوویه تی گوزارشت له وه سفی زولفی یاری بکات ، هه ستاوه سهری زولفی به سهری دوشمن داناوه (سهری خه صم) لی خواستراوه (پی چوینراوه) باس کراوه (سهری زولف) بو خواستراوه (چوینراوه) باس نه کراوه، به لگه که چه مک و په وتی پرسته یه شیاوی لی خواستراو نییه که سهری (خه صمه)، شیاوی بو خواستراوه که سهری زولفه، به م شیوه یه خواستنه که مان ده بی به خواستنیکی ناشکرا و خواستنی گیانداره که سهری خه صمه بو بی گیان که سهری زولفه له هه مان کاتیش خواستنیکی رازاوه یه، چونکه نیوه دیری دواپی گونجاوو شیاوی لی خواستراوه. نالی له و کاته که سهری زولفی یاری به سهری دوزمن و خه صمی خوئی داناوه ئینجا به گوئی چواندووه له و کاته سهری دوزمنه که ی به زه لیل و پسوایی له به رپیی یار به شق و به تی هه لدان دیوه. (سهری زولف) چوینراوه (سهری خه صم) پی چوینراوه (وه کو) نه وزاره رووی به یه کتر چوونیش که وتنه به ر پییه.

^۱ دیوانی نالی لی کوئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۵۴

له پال نه م خواستن و چواندنهش (نالی مه به سته کی تریشی هه بووه ویستوو یه تی ناراسته وخو له پښگای درکه- هیما- نیشانی بدات نه ویش دریزی زولفی یاره که یه تی، زولفی یاری که وه کو گو له بهر پی و پی تی هل بدری ده بی دریزیش بی. له بهر نه وه ی په یوه ست له م درکه یه شاروه یه و پیویست به لیکدانه وه و بیرکردنه وه یه پی ده وتری (هیما)

۳- ناماژه/الایماء : نه وه یه بی ته وس به واتاو مه به ست بگه ی به چهند په یوه سته کی که م و پوون و ناشکرا.^(۱)

مه حوی ده لی:

له پی که وتووم و نه فسم بو هه وا ده شنی وه کو مندال
له بهر پیری، سه رم خو ی ناگریت و تازه پی ده گرم

واته: (له بهر پیری و نه خوشی په کم که وتووه و له پی که وتووم، که چی نه فسم وه کو مندال به دهم ئاره زووه وه ده شنی.. له بهر پیری سه رم بو پاناگیری، که چی له پووی نه فس و ئاره زووه وه ده لی: تازه پی ده گرم و سه ره تای ژیانمه)^(۲)

مه حوی ده یه ویت بلی من که پیر بوومه سه رم له بهر له رزین خو ی پی ناوه سته، به لام له لایان ئاره زووه وه تازه سه ره تای ژیانمه. ده لی: تازه پی ده گرم تازه پی گرتنیش په یوه سته سه ره تای ژیانه. له بهر نه وه ی په یوه ست له م گوزارشته روون و ناشکرایه له لایانی روونبیزی وه پی ده لئین ناماژه .

^۱ الکنایه أسالیبها محمد الحسن ل ۹۶

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۲۲۱

تهوس: التعریض

تهوس: ئەو دەرپرینهیە مەبەستت لێی شتیکی تری پەوت و باری
رسته ناماژە ی پی بکات. (۱)

ئەوێ پێویستە بە ناماژە بوکردن ئایا هونەری تهوس هونەریکە
سەر بەخوێە یان هونەریکە سەر بە درکە وەییە، زانیانی پەوانبیژی
عەرەب لە لیکدانەوێکانیاندا بو دیاری کردنی ئەو مەبەستە دابەش بوونە بو
ئەم سی چینه :-

۱- دەلین: تهوس جوړیکه له جوړه کانی درکه، به لام هندی جار
پیرهوی خوێ بەر دەدا و دەبی بەخوێ، ئەوانە ی پشتگیری لەو
پایە دەکەن (سەککاکێ و خەتیبی قەزوینی و ئەبوو یەعقوبی مەغریبێ) (۲)

۲- دەلین: تهوس و شهیه که به کار هاتوو له مانای دروستی خوێ بو
ئەوێ شتیکی تری پی نیشان بەدی. ئەوێ پشتگیری لەم پایە
کردوو (التاج السبکی) یە. (۳)

۳- دەلین: تهوس هونەریکی سەر بەخوێ، بەشیک نییە لە هونەری درکە
بەلگە یان بو ئەم ئەوێ دەلین:

أ/ ناماژە ی تهوس له مانای دروستی وشه یان خوازه نییه، به لکو
له پێگای مەفهوم و چەمکەوێیە کە لە پەوتی وێنە کە دەر دەکەوێ، بو
ئەمەش دەلین: تو گەر بەکەسیکت وت من پێویستم، پوتم، سەرما نازارم

^۱ الكناية وأساليبها محمد الحسن ل ۹۶

^۲ هەمان سەرچاوه ل ۱۰۴

^۳ هەمان سەرچاوه ل ۱۰۴

دهدات ، ئه م پرسته یه ده بی به تهوس و داواکاری ناراسته وخو
 ،چونکه چه مکی داواکاریه که له دهره وهی وشه کانه وهیه ، ئه و پرسته یه ی
 که سه پیویسته که وتوویه تی، بو داواکاریه که ی، مانای راسته و خو ی پرسته که
 نییه ، و اتا داوا کاریه که له رسته که وهر نه گراوه نه له لایانی دروستی
 (الحقیقة) و نه له لایانی خوازه یی (المجاز)، به لکو چه مک و مه فهمی که له
 دهره وهی پرسته که ههستی پی ده کری. ^(۱)

ب/تهوس شاراوه تره له درکه ، چونکه ئاماژه و ده لاله تی درکه له و
 شه وه بو ی دانراوه ، به لام ده لاله تی تهوس له دهره وهی پرسته یه و له په وتی
 وینه که وه ده زانری .

ج/درکه ده شی له وشه ی تاک و له وشه ی ئاویته بی ت ، به لام تهوس ته نیا
 له ریگای پرسته وه ده بی. ئه وانه ی ئه م بو چوونه یان هیه ((ابن الأثیر
 وعلوی) ن ^(۲)

ئه وه ی من بوی ده چم چه مکی تهوس له په وتی وینه دهره که وی و
 هه روا و اتا که ی نه به ستراوه ته وه به په یوه ست و له درکه ش شاراوه تره و
 له یه ک وشه نابی بو یه به به شیک له درکه دانانری .

نالی ده لی :

ئیمه مه ردین هه موو شی ری خه شین پوشی مه صاف
 کرمی قه ز هه رچی ته نی، بو نیسوانی ته نی

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۷۷-۷۸

^۲ المجاز والکنایة یوسف أبو العدوس (د) ل ۱۸۱

((واته: ئیمه پیاوین شییری په لاس له بهر کهری جه نگیڼ .. له وخواو خلیسکانه نین که بهرگی ئاوریشم له بهر نه که ن کرمی ئاوریشم، هرچی ئاوریشمی ته نیوه بو لاشه ی ئافره تی ته نیوه)).^(۱)

دهسته واژه ی ئه م دیره شیعه ته وس و په لاره ناراسته خو نه فی پیاوه تی له میرزا شیرازی دهکات (نالی): پی دی ده لی ئه گه ر پیاو بی له بهر کهری بهرگی ئاوریشم نابی که تایبه ت به ئافره ته . مه حوی ده لی :

شیخی هه مه وه ندیکی ده دا په ندو نه صیحه ت
 نه و قور به سه ره ی دابوه به رفه حش و فه ضیحه ت
 خوش هاته جه واب و وتی: تو حه قته فه قه ط من
 قوططاعی طه ریقم ، نه کو قوطاعی طه ریقته

((واته شیخیک کابرایه کی هه مه وه ندی پاگرتبوو ئاموژگاری ده کرد که بیته سه رریگه ی راست و قسه ی خراپی پی دهوت له سه ر نه و کرده وه خراپانه ی ده یکرد .

کابرای هه مه وه ندیش وه لامیکی جوانی دایه وه ، وتی: یاشیخ تو حه قته ئاموژگاری من ده که ی و نه و ریگایه به خراپ داده نیی که من گرتوومه ته بهر ، به لام بیشیزانه هر چون بی هر من له تو باشترم ، به س نییه که من به ئاشکرای دزوو جه رده یی ده که م و پی ده گرم ، خو تو به ناوی ئایینه وه جه رده یی ده که ی و ریگای طه ریقته ت ده بپی و له سه ره رپی طه ریقته دا دانیشتووی هه رده ر ویشکت بیته به رده ست رووتی ده که یته وه)).^(۲)

^۱ دیوان نالی لیکوئینه وه ی مه لاه عبد الکریمی مدرس ل ۶۷۱- ۶۷۱

^۲ دیوان مه حوی لیکوئینه وه ی مه لاه عبد الکریمی مدرس ل ۳۳۵

له دپړی چواره می ئه م چوارینه که ده لئ: (قوطلاعی طه ريقم ، نه
 کو قوطلاعی طه ريقه ت) ته وس و په لاره ناراسته خو به شیخ ده لئ، من
 به ناشکرایي پیگری ده که م به لام توله من خراپ تری تو به شاراوه یی و
 به خوچه شاردانت له بهرگی ئایینه وه جرده یی ده که ی و ریگای طه ريقه ت
 ده بړی ده رویشه کانت پروت ده که یته وه .

راهینان

درکه وجوره گانی و تهوس لهم دیره شیعرانه ی نالی ده ریینه

۱- له نووری موعجیزه ی تیغی نه ما قهت ظولمه تی شوبههت

که پووناکی شهوی میعراجی پوژی به دری بوپهانه

۲- دوور له تو دل هینده بی ئارام و بی حال که وتوو وه

نه ی مه سیحای عه صر! له و لیوانه ده رمانی ده وی

۳- شه رابی له علی پوممانی له نالی

حه رامه بی مزه ی ماچیکی لیوان

۴- نه گه ر خه لوهت نیشین بی جانی جانان بی نه نیسی نه و

وه گه ر هیجرهت گوزین، پوچی عه زیزان باری غاربی

۵- نه م عومره عه زیزه که له بو ت نه قدو دراوه

صه د حه یف و درینغا که موسلمانن نه ماوه

جوانکاری

له جوړه کانی جوانکاری واژه یی :

- ۱- هاوبیژی/الجناس.
- ۲- دووابه سه ر:ردالعجز علی الصدر
- ۳- سه روادار:السجع .
- ۴- په یویست بوون به پیویست:لزوم مایلزم .
- ۵- په یوه ست بوون به ناپیویست: لزوم مالایلزم .
- ۶- گپړانه وه/التردید:التفریع .
- ۷- پاتکردنه وه:التکرا ر .
- ۸- که رتکردن :التشطیر.
- ۹- پاشکوډار:المستزاد .
- ۱۰- لی وه رگرتن:الإقتباس.
- ۱۱- تیڼه لکیش: التضمن.

جوانکاری (البدیع) :

جوانکاری : (البدیع) زانستیکه به کاردی بو ناسینی جوانی واژه و
واتا، له دوای گونجانی له گه ل باری پیویستی گوئگرو خوینه ر.^(۱)

ئه وهی لیره به شیاوی ده زانم ئاماژه ی پی بکه م، جوانکاری وه ک
هر دوو به شه که ی تر - واتاناسی و روونبیزی - به شیکی زانستی رهوانبیزیه،
کوردیش به پیی تایبته مهندی زمانی خوئی له م هونه ره بی به ش نه بووه،
ده ربیرین و گوزاریشته کانی خوئی پی پازاندووته وه، به تایبته شیاعیره
دهست ره نگینه کانی سه رده مانی پیشوومان، توانیویانه زۆر شاره زایانه
له ده رگای باغی ئه م هونه ره بچنه ژووره وه، له چه پکی گوئی ناسکی وشه
شیعری جوان و پر واتا کانیان به وئنه وه، بی ماندوبوون و بی ئه وهی هیچ
که م و کورپه ک له واتا و مه به سته کانی دا هه بی، جوانکاری له شیعو په خشان
که به م شیوه یه بی، پیویسته زانینی بیته به شیک له بابته کانی په خنه
بوحوکم پی کردن و حوکم له سه رکردن .

زانای به ناویانگی رهوانبیزی عه ربی (أبو هلال العسکری ۳۹۵ ه)
ده لئ: (ئه م جوژه - جوانکاری - له قسه و گوزارشتدا ئه گه ر خو ماندوو کردن و
که م و کورپی پیوه دیار نه بوو له و په ری جوانی دایه)^(۲)

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۶۰

^۲ أبو هلال العسکری کتاب الصنعتین ل ۲۶

هاویژی (أجناس) :

هاویژی: واته وهك یه کی له شیوهی وشه، جیاواز له مانادا. ^(۱)

ئوهی له م پیناسه یه دا پتویسته به ئاماژه بوکردن، هاویژی له دوو وشه یان له چهند وشه یه ك دابی، ده بی وشه کان به یه ك بچن، به لام ده بی هه ریه که یان مانای تایبه تی خوئی هه بی، له پیناسه کردنی هاویژی گه ر له بهر زیاده پوونکردنه وه نه بی پتویست ناکات بلئین جیاواز بن له مانا چونکه، نه گه ر له مانا وهك یه ك بن ده بن به یه ك وشه .

هاویژی نه گه ر به شیوه یه کی سروشتیانو ماندووبوونی پیوه دیارنه بی و کار له مانای بنه رپه تی ده قه هونه ریه کان نه کات به شتیکی جوان داده نری، مروّف له و کاته دوو وشه ی وهك یه ك له شیوه جیاواز له مانا ده بیینی یا گوئی لی ده بی تام و چیژکی خوشی لی وه رده گری و پیوه ی سه رسام ده بی نه گه ر به شیوه یه کی سروشتی و بی ماندووبوون بوو ، ئه مه ش وهك (إبن سنان الخفاجی ۴۶۶ هـ) ده لی: (هاویژی) له و کاته جوانه که بی ماندووبوون ده سه به ربی، شتی نه بی بگری به مه به ست و جوانیه که ی خزمه ت به مانا نه کا) ^(۲)

ئوهی لی ره به پتویستی ده زانم ئاماژه ی پی بکه م من که ناوی (هاویژی) م هه لبژاردوه بو ئه م هونه ره له جیاتی (په گه زدوژی) چونکه: ((ئوهی که مه به سه ته له (أجناس) دا، له زمانی عه ره بی وتراوه ((جنس الأشياء: شاکل

^۱ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۲۹۶

^۲ بلاغة العرب علی سلوم (د) ل ۲۴

بین افرادی و جانسه، ای شاکله)) لیره دا واتای لیکچوون له نیوان نه و شانهدا دهگه یه نی و مه به ست له لیکچوونی شیوه یه، (جنس) ((^(۱)

نه مه له لایه ک له لایه کی تریش گه ر مه به ست له (په گه زدوزی) دیاری کردنی په گه زی وشه کان بی له گه ل چه مکی پیناسه که ی ناگونجی چونکه ده لاین: وشه کان وه کو یه ک بن نالین: له یه ک ره گه زبن.

حاجی قادر ده لئی:

زور سه گم دیوه فه قهت نه مدی په قیبی هه نده سه
وه زعی نامه وزوون ده بی وه ک خانوویی بی هه نده سه^(۲)

(هه نده سه) له نیوه دیری یه که م به مانا هه نده سه گ (هه نده سه)
له نیوه دیری دووه م اته: بی نه دازیاری، هه نده سه ی یه که م له گه ل دووه م
هر چه ند له جوړی پیت وه کو یه کن به لام به هیچ شیوه یه ک له په گه ز یه کنین
له لایه کی تریشه وه نه گه ر جوان بی وشه ی هاوواتا به کاری بی بو نه و وشانه ی
مانایان یه که هاو بیژی ش جوانه بو نه و وشانه ی وه ک یه کن له هه موو یان
له هه ندیک له پیته کانی .

به شه کانی هاو بیژی

یه که م: هاو بیژی ته واو: نه وه یه وشه کان وه ک یه ک بن له ژماره و جوړی
پیت و ری زبه ندی و شیوه .^(۳) وه ک نه م جوړانه ی خواره وه:

۱- هاو بیژی ته واوی په سه ن له نیوان دوو ناودا:

^۱ هونه ری رهوانبیزی له شیعی نالی دا (عبدالسلام سالار) ل ۱۳۷

^۲ دیوانی حاجی قادر کوئی پیدا هاتنه وه ی هیرش بیتوشی ل ۱۸۸

^۳ البلاغة الواضحة (علی جازم ومصطفی أمين) ل ۲۶۵

حه مدی ده لئی:

که پویشتی به جاری من دل و جهرگ و هه ناوم که وت
که چوینه (تانه) تانه سهر گلینه ی هه ردوو چاوم که وت

حه مدی ئەم هونراوه ی له کاتیک گوتوه که شیخ مه حمود به بهندی
رهوانی شاری تانه کراوه له هیندستان.^(۱)

((هاوبیژی ته واو له نیتوان (تانه) ی به که م که شاریکی هیندستانه و (تانه ی
دووهم که په رده سپیه وه کو نه خوشی تووشی گلینه ی چاوده بی))^(۲)

هه ردوو وشه ش له جوژی پیت و ژماره و پیزبهندی وشیه وه کو به کن .

۲- هاوبیژی ته واو له نیتوان دوو کاردا: (ألجناس التام بین الفعلین)

نالی ده لئی :

بیری پارچه ی غه زهل یارم که وای کرد

بیری به ندی دلّم یارم که وای کرد^(۳)

(که وای کرد) له دیری به که م واته جلی که وای دروست کرد (که وای

کرد) له دیری دووهم واته: به م جوژه مامه له ی له گه ل کردم .

هه ردوو دهسته واژه ی (که وای کرد) کاری پابردوون له جوژی پیت و

ژماره و پیزبهندی وشیه وه کو به کن .

^۱ دیوانی حه مدی لیکۆلینه وی (جمال محمد محمد آمین) ل ۱۸۲۲

^۲ گوشاری پامان عبالله خدر / ژماره ۵۳ / سالی ۲۰۰۰ / ل ۸

^۳ نالی دیوان لیکۆلینه وه ی / مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۷۱۵

۳- هاویژی ته واو له نیوان کارو ناودا :

نالی دهلی :

ئیمه مهردین هه موو شییری خهشین پووشی مه صاف
کرمی قهز هه رچی ته نی بو ته نی نیسوانی ته نی
مه صاف: مهیدانی جهنگ . کرمی قهز: کرمی ئاوریشم

(نالی) ئەم دێره شیعره‌ی په‌لاره بو‌میرزا شیرازی. ((واته: ئیمه پیاوین .
شییری په‌لاس له‌به‌ر که‌ری مه‌یدانی جه‌نگین. له‌و خا‌وو خلیچ‌کانه‌ن
که‌به‌رگی ئاوریشم له‌به‌ر ده‌که‌ن، چون‌که کرمی ئاوریشم هه‌رچی ئاوریشمی
ته‌نیوه، بولاشه‌ی ئافره‌تی ته‌نیوه...))^(۱)

هه‌ردوو وشه‌ی (ته‌نی) یه‌که‌م به‌مانا چنی کاری پابردوو هه‌ر دوو به‌مانا
له‌شه‌ ناوه، له‌ نیوان ئەم هه‌ردوو وشه‌ لیک‌چوونیک‌ی ته‌واو هه‌یه‌ له‌ جو‌ری
پیت و ژماره‌و پێزو شیوه‌ دا.

۴- هاویژی ته‌واو له‌ نیوان ئاوه‌لناو و کاردا:

نالی دهلی :

هه‌تا شق‌قه‌ی فه‌له‌ک نه‌بوه به‌کافوری کفن هه‌سته
که‌ئەم شه‌و فرسه‌ته، هه‌یشتا فه‌له‌ک ماوی ئەتووش ماوی

مانای وشه‌: کافوری کفن: کفنی سپی وه‌ک کافور. ماوی: شینی کالی
ئاسمانی. شه‌ققه‌ پارچه‌ قوماش. فه‌له‌ک: ئاسمان. ماوی دووه‌م واته‌:
هه‌یشتا ماوی نه‌مردووی.

^۱ دیوانی نالی لیک‌کۆڵینه‌وه‌ی مه‌لاعه‌بدالکریمی مدرس ل ۶۷

((واته: ئاخو ئاسمانه کانی وهك پارچه خامی سپی کفن نه پيچراو نه ته وه، ئيسرافيل فووی نه کردوه به صوراو خه لك هه مووی نه مردوه، پاست به ره وه بیری له دووا پوژی خؤ بکه وه.. هیشتا هه ل له ده ست دهر نه چووه دهر گای تؤبه دا نه خراوه.. هیشتا ئاسمان شینی کاله و تویش ماوی، نه گینا قیامهت داهات یا که تؤ مردی مهیدانی تؤبه

کردن نامینی و دهر گات له روودا داده خری. ئه م بهیته ئیشارته بؤ ئایه تی (یوم نظوی السماء کالطی السجل للکتب) ^(۱)

هاوبیژی ته واو له نیوان هه ردوو وشه ی (ماوی) دایه که به که میان ئاوه ئناوه به مانا شین هاتوه ئه وه ی تریان کاره. هاوبیژی که ش له جوړی بیت و پیزو ژماره وشیه دایه.

ه- هاوبیژی ته واو له نیوان ناوو ئاوه ئناو له نو سین به کبن :

محسن ده لئ :

جوان وهك گولئی جوان، به هاری ده وی
 که ی دلئی توئی پر، ئازاری ده وی
 له خنده ی ده می، دیاره پیٔت ده لئ:
 له پایزی پیری، گولئاری ده وی! ^(۲)

واته: یاری ناو (جوان) که وهك گولئی جوانه له تؤ خوشی وهك به هاری ده وی، چی له دلئی پر له غه م و نه شکه نجه و ئازاره! بؤیه هه ر کاتیک ده بیینی به ده می خنده وه وا مه زانه بؤ خوشی و جوانی تؤیه ئه م خنده و

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی/مه لالعبد الکریمی مدرس ل ۶۷۱

^۲ (محسن أحمد مصطفی) گولئاری هونراوه ده ست نووس

پیکه نینهی، به لکو ئاماژه دهکات و دهلی: ئەم پیره له پایزی ته مهنی گولی
هه ناری دهوی، پایزو گولی هه ناریش نه وتراوه .

له دیری یه که می ئەم چوارینه دوجار وشه ی (جوان) هاتوو ه یه که م ناوه
ئوه ی تریان ناوه ئناو (صفة) ه بو وشه ی (گول) هه ردوکیان هاو بیژن له جوژی
پیت و پیزو ژماره و شیوه .

٦- هاو بیژی له نیوان دوو وشه دا یه کیان ساده ئه وه ی تریان ناساده
له نووسیندا وه کویه ک نه بن :

نالی دهلی:

موطمه ئین خاطر ئه یمن مه به هه رگیز له شه پری
نه فسی ئه مماره، که ئەم ماره له گه ل توّ شه پریه

مانای وشه: موطمه ئین خاطر: دلنیا. ئه یمن: ئه مین. نه فسی ئه مماره:
دهروونی فه رمان ده ر به خراپه کردن. شه پریه: شه پریه تی. یا شه پرا نییه.

((واته: هه رگیز دلنیا و بی ترس مه به له نه فسی خو ت که پریگای خراپه ت
پیشان ئه دا فه رمانت ئه داتی که خراپه بکه ی و، هه لت ئه خه له تینی .. ماری
نه فس له میژه له گه ل بنیاده مدا له شه پرایه و ئه یه وی به لارییدا
به ری و، مروی زیره ک نابی پشته سووری و پالی لی بداته وه))^(١)

هاو بیژی ته واو له نیوان (ئه مماره) و (ئه م ماره) دا هیه ئه مماره
وشه یه که ساده یه ئەم ماره ناساده یه هه ردوکیشیان هاو بیژن له جوژی

^١ دیوانی نالی لیکو ئینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ٥٨٦ ه

پیت و پیزو ژماره‌ی پیت و شیوه‌دا له‌خویندنه‌وه‌ش وه‌کو‌یه‌کن له نووسینیشدا جیاوازن.

۷- ها و بیژی ئاویتته ه‌ردوو وشه‌ی هاوبیژ له خویندنه‌وه‌و نووسین وه‌کو‌یه‌کن :

حه‌مدی ده‌لی :

پوژی ئیمه ه‌رله ریگه‌ی ئیوه‌دا ئاواده بی
ه‌رله ریگه‌ی ئیوه‌دا ئاوا ئه‌بی پوژی ه‌لات

هاوبیژی ته‌واو له نیوان ه‌ردوو وشه‌ی ئاویتته (ئاوانه‌بی) دایه که‌یه‌که‌میان به‌مانای ئاوابوون و ئه‌وه‌ی تریان به‌مانا ئه‌وه‌اده بیته هاتوره.^(۱)

هاوبیژی‌که‌ش له جوژی پیت و پیزو ژماره و شیوه وه‌کو‌یه‌کن .

۸- هاوبیژی ئاویتته: ه‌ردوو وشه‌ی هاوبیژ له خویندنه‌وه وه‌کو‌یه‌کن له نووسین جیاوازین.

نالی ده‌لی :

وه‌ره نیو به‌زمی گولزاران و گول زاران، ته‌ماشاکه :

سه‌راسه‌ر پیکه‌نینی گول، له‌باله‌ب غونچه‌ پشکووتن

((له‌م دپره‌شيعره‌دا له نیوان ه‌ردوو وشه‌ی (گولزارن) و (گول زاران) دا

هاوبیژی ته‌واو که‌وتوه‌ته‌وه له جوژی پیزو ژماره‌ی پیتته‌کاندا وه‌کو‌یه‌کن

^۱ گوتاری رمان (عبدالله خدر . د) سالی ۲۰۰۰/ژماره/۸

یه که میان به مانا باخچه یه و دوو میان به واتای کچیک دهمی وه کو گول
بیٚت))^(۱)

دووم: هاوبیژی ناته واو (الجناس الناقص): نه وه یه وشه کانی له یه کی
له و چوار مه رجانه ی هاوبیژی ته واو جیاواز بن له سیّ یه که ی تریش وه کو
یه کبن.^(۲)

جوړه کانی هاوبیژی ناته واو:

یه که م: هاوبیژی که م وه ک :

۱- پیٚتیکی که م بیّ له سه ره تایی وشه دا:

مه حوی ده لیّ :

له بهر زارو نه زاری بووم ه وه ک پووش

ده نه مجا رابویّ ره من به زارا

مانای وشه: زارو نه زار: له پو لاواز . فارسیه . زار: دهم .

((واته: له بهر دوو پووی توّ له پو لاواز بووم، له له پو لاوازشدا وه ک

پوش زهردو باریک بووم . سا جاریک به ده متدا بیّم ناوم بهینی))^(۳)

له نیوان زارو نه زار هاو بیژی ناته واو ه یه وشه ی یه که م پیٚتیکی

که متره له وشه ی دووم (نه زار) به پینوسی کوّن .

^۱ دیوانی نالی لیٚکولینه وه ی /مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۲۸

^۲ البلاغة الواضحة (علی الحازم ومصطفی أمين) ل ۲۶۵

^۳ دیوان مه حوی لیٚکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۹

یا وهك نالی دهلی:

ئەمجا مەوہستە تادەگییە عەینی سەرچنار
ئاویکە پەرلەنارو چنارو گول و چنووڤ)

وشە ی (نار) پیتیکی کە مترە لە (چنار)

۲- پیتیکی کە م بی لە ناوہ راستی وشە دا :-

نالی دهلی :

یە عنی گولوی قودسە گلای پە فە ئەکا
ئەو خاکە چاکە پاکەو ئەو ناوہ مە ظهە رہ

((واتە مادەم گلی مە دینە گول و ئاوی لە ئاوی کەوسەر بی دیارە گل
و ئاوی ئە بی گولوی خوا بی گلای گیانی گوناھبارانی پی ئە کری و ئەو
خاکە چاک و پاکە ی مە دینە و ئەو ناوہ کەوسەر یی ئە بن بە شوین و هو ی
پاک کردنە وە ی گیانی گوناھباران))^(۲)

لە نێوان وشە ی (گولوی) و (گلاو) داھاو بیژی ناتە واو ھە یە دووہم پیتیکی
ناوہندی لە یە کە م کە م ترە .

ھە روہا لە نێوان وشە ی (ئەو) و (ئاو) داھاو بیژی ناتە واو ھە یە یە کە م
بە پینووسی کوژ پیتیکی کە مترە .

^۱ نالی دیوان لیکۆئینە وە ی/مە لا عبدالکریمی مدرس ل ۱۷۸

^۲ دیوانی نالی لیکۆئینە وە ی/مە لا عبدالکریمی مدرس ل ۴۱۸

۳- پیتیکی که متربی له کوتایی وشه دا .

نالی ده لئی :

ساقی وهره په رنگین که به په نجه له بی نه قداح
به م پاحه له سه راحه ده لئین پاحه تی نه پواح

مانای وشه : ساقی : مه یگپړ، جاران له کوپری خواردنه وه دا کچانی شوخ
مه بیان گپړاوه، له وه وه (ساقی) بووه به کینایه له کچی جوان. نه قداح :
جه معی قه ده حه به معنا پیالهی مهی خواردنه وه . (راح) ی به که م :
پیک . (راح) ی دووه له پی ده ست . پاحه تی نه پواح : نارامی گیان .

((واته : نازیزه مه یگپړه که م، وهره قه راخی پیالهی مهی به په نجه کانت
په نگاوی که (مه به ستی له وه یه که په نجه کانی به خوینی دلداران سوورن .
یاره رنگین کینایه یه له پیروزی، چونکه په نجه ی یار پیروزه . به م پیالهی
مه یه که تو له سه رله پی ده ستی دا نه نییت نه لئین : پاحه تی گیانه .))^(۱)

له م دپړه دا هاو بیژی که م له نیوان هه ردوو وشه ی (پاح) و (پاحه ت) د
که وتوو ته وه
وشه ی (پاح) پیتیکی له وشه ی (پاحه ت) که متره که مه که ش له کوتایی
وشه دایه .

۴- دوو پیتی که م بی له سه ره تای وشه دا :

نالی ده لئی :

نه هلی ته عداد و مه حاسین نووسیان
خال یه ک و، زولفی دووان، هه ردوو سیان

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۱۶۴

مانای وشه: ته عداد: ژماره کردن. مه حاسین: چاکه و جوانی.
سیان: سین. سیاهن: پهن .

((واته: ئه وانه ی به دوا ی جوانیدا ئه گه پین و ئه یژمیرن نووسیویانه
یارخالیکی پیوه یه و دوو زولفی هه یه که به هه ردووکیان (واته: به خال و زولف)
ئه بن به سی، یان خال و زولفی، یان هه ر دوو زولفه که ی پهن))^(۱)

له نیوان هه ر دوو وشه ی (نووسیان) و (سیان) داهاوبیژی که م
که وتووته وه وشه ی دووه م: دوو پیتی له وشه ی به که م که متره
که میه که شی له سه ره تای وشه هاتووه .

دووهم: هاوبیژی جودا: ئه و هاوبیژی له نیوان دوو وشه دابی به جیاوازی
پیتیک له پیته کانیاندا^(۲) وه ک ئه مانه ی خواره وه

۱- به جیاوازی به که م پیتی ئه و دوو وشه یه یان ئه و وشانه ی که هاوبیژی
ده بن .

هیمن ده لی:

ئیمه ئاوالهین له گوشه ی بی که سیدا غه م نه بی

چاکه ئه و لی ره ش وه فای هه ر ماوه چاکه ی که م نه بی^(۳)

له نیوان هه ر دوو وشه ی غه م و که م دا هاوبیژی ناته واو جودا
که وتووته وه ناته واو به که شی له وه دایه که جیاوازن له جوژی پیتی
به که میاندا له (غه م) دا پیتی (غ) ه له (که م) پیتی (ک) ه

^۱ دیوانی نالی لیکۆتینه وهی/مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۳۲۳

^۲ جواهر البلاغة (احمد الهاشمی) ل ۳۹۸

^۳ تاریک وروون (هیمن) ل ۱۳۲

۲- به جیاوازی پیتی ناوه پاستی ئه و وشه یه یان ئه و وشانه ی
که هاویژ دهن .

مه حوی ده لئ :

موحه قه ق هه رکه سی مه سه له کیه حق و حه قیه مه نظور

سلوکی چوونه سه رداره طه ریه ی پیره مه نصور

مه سه له ک: ریگای گیراوه به ر. مه نظور: مه به ست .

((واته: بیگومان ئه وه ی به دوای حه قدا بگه پئ حه قی مه به سستی.

ده بی بوئ بچیته سه ردارو له پیناویدا خوئ بدا به کوشت. ئه و

پنگایه که مه نصوری حه للاج - ۲۴۴ هـ - که سه ر ده سته ی حه ق خوا هان بووه

گرتویه تیه به رو پیادا پویشتووه))^(۱)

لیره دا هاویژئی ناته واو جودا له نیوان هه ردوو وشه ی (مه نظور)

و(مه نصور) که وتوو ته وه، ناته واویه که ش له وه دایه که هه ردوو وشه جیاوازن

له جوژی پیتیکیاندا که له ناوه پاستدا هاتوو و له وشه ی به که مدا(ظ)ه

له وشه ی دووه مدا(ص)ه .

۳- به جیاوازی له پیتی کوئایی ئه و وشه یه یان ئه و وشانه ی که

هاویژ دهن .

نالی ده لئ :

له گه ل مورغی چه مه ن ((نالی)) ده نالی

که یه عنی عاشق وه هم فه ردو فه ردین

^۱ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۱۲۷

مورغی چه من: په له وهری ناو میړغوزار. هم فهدرد: هاوسه روهاو
دهرد. فهدرد: تاخانه .

(واته: نالی له گه ل بولبولی ناو باخدا همیشه خه ریکی نالانه، جووته
دلداریکي پاسته قینه ن، به سوژ پیکه وه دهنالینن و به جیهانی پیشان
دهدن که وا هر دوکیان گرفتاری دهردی دلن: په له وهری چه من دلداري
گوله و نالیش گرفتاری یار)^(۱)

له م دیره دا هاوبیژی (ناته واو- جودا) له نیوان هردوو وشه ی (فهدرو)
و(فهردين) دا که وتوو ته وه ناته واو یه که ش له وه دایه که جیاوازن له جوړی
پیتی کوتاییدا. نه وه ی شایانی باسه له باره ی هاوبیژی جودا ئاماژه ی
بو بکه یین دوو شته :-

۱- هاوبیژی جودا نه گه ر پیته کانی جیاوازیان له یه کتر نزیك بوون
دهبی به هاوبیژی (موضاربع) به یه ک چوو.^(۲)

نالی ده لی:

كوړ تازه وو ته پ مادام ساده وهك خوشکی بی
نه ماما که پروا سه بزه، دیبا کورو، ذیبا که^(۳)

هاوبیژی جودای موضاربع به یه ک چوو. له نیوان (دیبا) و (ذیبا) دایه چونکه
پیتی (د) له دیبا پیتی (ذ) له ذیبا له یه کتر نزیکن له ده نگدا.

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وهی مهلا عبد الکریمی مدرس ل ۳۵۴

^۲ علم البیان (عبدالعزیز عتیق. د). ل ۱۶۰

^۳ دیوانی نالی لیکولینه وهی مهلا عبد الکریمی مدرس/ ۱۶۰

۲- هاویبیزی جودا نه گهر پیته کانی جیاوازیان له یه کتر دوو ریوو ده بی به هاویبیزی لایق: ^(۱)

نالی ده لئی :

ئه لا ئه ی ئاسکی ناسک به باسک
شکاندت گهرده نی سه د شییری شه رزه! ^(۲)

و شه ی (ناسک) و (ناسک) و (باسک) له م دپیدا پیتی به که میان له یه کتر جیاوازیان له هه مان کاتیشدا له یه کیش دوورن له ده نگدا.

سینیه م : هاویبیزی ئالوز: ئه وه یه له نیتوان دوو وشه یان زیاتر ریوی پیته کانیان وه کویه ک نه بی: ^(۳)

نالی ده لئی :

خاطریکی (شوخی) و (خوش) و بی غه م و جه معم هه بوو
ئیسته بو زولفی که سی مه شقی په ریشانی ده کا ^(۴)

له نیتوان وشه ی (شوخی) و (خوش) دا هاویبیزی ناته واو- ئالوز دروست بووه، ئه م دوو وشه یه ش له ریوی پیته کانیان جیاوازیان و پیچه وانه ی یه کترن بووه له و کاته که هاویبیزی جیاوازیان پیچه وانه شن

^۱ علم البدیع/د. عبدالعزیز العتیق/۱۶۰

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس/۴۴۹

^۳ جواهر البلاغة/أحمد الهاشمی/۴۰۲

^۴ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس/۱۰۴

چوارهم : هاویبژئی ناته واوی رهها : نه وهیه هردوو وشه یان نهو
وشانهی هاویبژ دهبن پیتی سه ره تاو پیتی کوتاییان وه کویه کبن. جیاوازیش
بن له جوژیان پژیان ژماره ی پیته کانی ناوه وه یان.^(۱)

نالی ده لئی :

ده میکه وا له سه ره پییه ک ده سووتیم
له شهوقی تو به میثلی موّم و، هه رام^(۲)

له نیوان هردوو وشه ی موّم و مام دا هاویبژئی ناته واو که وتوو ته وه،
ناته واو یه که ش له وه دایه که پیتی ناوه وه یان له یه کتر جیاوازن.

بینجه م : هاویبژئی لارا (المحرف) : نه وهیه وشه کانی له سه رو (فتحة)
ژیرو (کسرة) بوّرو (ضمة) جیاوازین.^(۳) نه مه ش تایبه ته به وشه کانی زمانی
عه ره بی، چونکه سه رو بوّرو ژیر (الحركات والشکل) له جیاوازیاندا جوّری لار
دروست ده که ن، به لام له رینووسی کوردیدا نه م جوّره به دی ناکریت،
چونکه نهو سه رو بوّرانه له رینووسی کوردیدا به پیت ده ژمیژین، که به پیتیش
دانران نهوا وه کو پیته کانی تری زمانی کوردین له جیاوازیاندا
هاویبژئی (جودا) دروست ده بیت .

نهو وشه عه ربیانه ی خزاونه ته ناو زمانی کوردی وه ک وه شه ی کوردی
ته ماشایان ده کریّ، رینوس و پیزمانی نهو زمانه ی به سه ردا ده چه سپی.^(۴)

^۱ جواهر البلاغة/ أحمد الهاشمی/ ۴۰۱

^۲ دیوانی نالی لیکۆئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۲۶۳

^۳ علم البديع عبد العزيز عتيق/ ۱۶۱

^۴ گوڤاری کوّری زانیاری کو رد به رگی / ۵۰۵/۹

شه شه م : هاویژی له نیوان به خالی و بی خالی دا (التصحیف) .

به لای من هه مان هاویژی جودایه که باسمان کرد، چونکه بوونی خال و نه بوونی واته جیاوازی پیت، جیاوازی پیتیش ده بی به جیاوازی دهنگ. به م شیوه یه ش هاویژه که ده بی به هاویژی (جودا) نه گه ر دهنگی پیته کان له یه کتر نزیک بوون ده بی به هاویژی جودای به یه ک چوو (موضاربع)، نه گه ر دهنگی پیته کانیش له یه کتر دوور بوون ده بی به هاویژی (لاحق) به خالی و بی خالی هیچ گرنگی یه کی به دهسته وه نادات، زۆرجار واده بی خال هه ر بوونیشی له سه ر پیته کان نییه به لام له بهر نه وه ی دهنگه کانیا ن له یه کتر جیاوازه ده بی به هاویژی ناته واوی جودا.

حه مدی ده لی:

بووتی چاکه ده لیلیم بی ده لیلیم ده سستی پی ده گرم
له شاگردانی کوپی عشقم و جی هه ر له وی ده گرم

((وشه ی (ده لیلیم) له گه ل (ده لیلیم) هاویژ- (تصحیف) یان پیکه پناوه

له وشه ی دووه م ته نیا (خالی) سه رده نگی (د) له یه که م زیاتره))⁽¹⁾

به لام نه وه ی من بو ی ده چم هه ر وه کو وتم هاویژی ناته واو له بهر بوونی به خالی و بی خالی نییه، به لکو له بهر جیاوازی هه ردوو ده نگی (د) و (ذ) ه نه وه ی له نیوان نه م دوو وه شه داهه یه ته نها له شیوه ی نووسین به یه کتر ده چن.

¹ کوفاری پامان/ژماره /۵۳۵/لاپه ره /۹

نالی دهلی:

له دوگمهی سوخمه دوینی نوپژی شیوان
به یانی دا سفیدهی باغی سیوان^(۱)

له نیوان وشه (شیوان) و (سیوان) هاویژی جودای لایق هیه
که به لای زوران پیی دهوتری هاویژی ته صحیف له بهر بوونی خال له سهر
پیتی یه که می شیوان و نه بوونی له سهر پیتی یه که می سیوان، به لام نه وهی
هاویژی ناته وای دروست کردوه به خالی و بی خالی نییه، به لکو له بهر
جیاوازی ههردوو پیتی (ش) و (س) ه جیاوازی پیتیش ده بی به جیاوازی
دهنگ بویه هه هاویژی یه که بهم شیوه یه بی ده بی به هاویژی
جودای (لایق) نه کهر پیته کانی له یه کهر دوور بوون، نه کهر پیته کانی
له یه کهر نزیک بوون ده بی به هاویژی (جودای) (موضاربع) ههروه ک
باسمان کرد.

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وهی/مهلا عبد الکریمی مدرس/۲۲۰

راهینان

جوړی هاوبیژی له م دیره شیعرانه نه دیاری بکه

۱- پوچم به فیدات ئه ی گـوـلـی گـوـزاری مه دینه
لوفت هـه بـی پوو وابکه مه قصه وودی مه دینه

وه فایی

۲- ئه و زولفه دووتایه، چ ته له سمیکه چ دامه
سووتاه ئه وی پوخته یه به و عنبه ره خامه

وه فایی

۳- به س عومری من به باده، روت بینه زولفت لاده
دل بویه نامراده، به وشه وه پوژ گـیراوه

وه فایی

۴- یار هاته وه دهست ودلی خوم گرت وبه سهر چوم
جان قابیلی جانا نه بوو، نه مزانی به سهر چوم

۵- به که سک وسوور، باغ ده روو ژوور، پریوو له نوور، وه ک کیوی توور
له بهر زهوور که و ته حوزوور، نه زدیک و دوور، دهشت وده من

وه فایی

۶- تال وشیرین پیکه وه چایی نه مدیوه چایی چانه بی
هر که سیکی هه منیشینی چانه بی پیت چانه بی

هاریق

۷- ئه ی شوخ وشه نگ دل به رو نو نه مام
به نووکی تیری نه شته ری برژانگه من نه مام

کوژشکی

دووا بۆ سه ر : رد العجز علی الصدر

دوابۆسه ر: له و هونه ره جوانکاریانه یه که زانایانی ره وانبیزی لیتی دواون و پیناسهی وردیان بۆ کردوه، یه که م که سیش که له باره ی ئەم هونه ره دووابی (عبدالله ابن المعتز ۲۹۶هـ) بووه به یه کی له هونه ره گرنکه کانی دهست نیشان کردوه که ئەمانه ن :-

- ۱- دوا وشه ی کوتایی دیری شیعر وهك وشه ی نیوه ی دیری یه که م بی.
- ۲- وشه ی کوتایی دیری شیعر وهك وشه ی یه که م بی.
- ۳- وشه ی کوتایی دیری شیعر وهك وشه ی هندی شوینی تری دیره که بی.^(۱)

منیش به پیی به دووا داچوونم بۆ پیناسه ی ئەم هونه ره و پوانینم له شیعره ی هه ندیک له شاعیرانی وهك نالی و مه حوی ده لیم : دوابه سه ر ئەوه یه نیوه ی دیری دووه م له گه ل نیوه ی دیری یه که م و دووه م له چه ند شتیک وه کو یه ک بن یان له یه کتر بچن .

نموونه :

- ۱- وشه ی کوتایی دیری دووه م یه کبی له گه ل وشه ی سه ره تایی دیری یه که م :
- نالی ده لئ :

شه و بوئی سه ری سونبولی زولفت له سه ری دام
ئیسته ش سه ره که م مه سته له به ر نه شئه یی شه و بو! (١)

^۱ علم البدیع / د عبد العزیز عتیق / ۱۷۵

له م دپړه دا وشه ی (شه و بو) که له کوتای دپړه که دا هاتووه وشه یه کی
تریش که زور له و ده چی له سهره تای دپړه که دا هاتووه که (شه و بو) یه .

۲- وشه ی کوتای دپړی دووه م وه ک وشه ی ناوه پاستی دپړی یه که م بی .
مه حوی ده لی :

نه بوه نابینی له شه و مه حره م تر تا پوژی حه شر
په رده پو شه ، هه مده مه ، هه مده ردی عوشا قانه شه و (آ)

مه حوی وشه ی (شه و ی) له م دپړه دا دوو جاری هیناوه ته وه ،
له ناوه پاستی نیوه ی دپړی یه که م و له کوتای نیوه ی دپړی دووه م .

۳- وشه کوتای نیوه ی دپړی دووه م وه ک وشه ی کوتای نیوه ی دپړی
یه که م بی .

مه حوی ده لی :

که م بوو وه ک نه و دمه مه ، صیدق نه م دمه مه م که م بووه قات
فه ره حی نه ک به دووایی ، غه م و هه م بووه قات (آ)

وشه ی قات دوو جار هاتووه جار یکیان له کوتای نیوه ی دپړی یه که م ،
جار یکی تریان له کوتای نیوه ی دپړی دووه م .

۴- وشه ی کوتای نیوه ی دپړی دووه م یه ک بی له گال ناوه پاست و
کوتای نیوه ی دپړی یه که م :

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی / مه لا عبدالکریمی مدرس / ۳۸۶

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی / مه لا عبدالکریمی مدرس / ۲۵۸

^۳ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس / ۶۱

مه حوی ده لئی :

پووتی دی له و پوژده وه، گهر پوژده سهر گهر دانه پوژ
گه ییه نیواره وه کو من ئیشی قور پیوانه پوژ(۱)

وشه ی پوژ که به یه ک مانا بی سئ جار هاتوو جار یکیان له کوتایی
نیوه ی دپری دووه جار یکیش له ناوه راست و له کوتایی دپری یه که م .
۵- وشه ی کوتایی نیوه ی دپری دووه له گه ل وشه ی کوتایی و
سهره تای نیوه ی دپری یه که م .

نالی ده لئی:

شهوی یه لدا یه، یا ده یچوو ره ئه مشه و
که دیده م دوور له تو بی نووره ئه م شه و؟! (۲)

وشه ی (شه و) له م دپره دا سئ جار هاتوو جار یکیان له سهره تا و له
کوتایی دپری یه که م جار یکی تریش له کوتایی دپری دووه م .
۶- وشه ی کوتایی نیوه ی دپری دووه وه ک وشه ی سهره تای نیوه ی
دپری دووه م:

مه حوی ده لئی :

که نادا ((مه حویا)) دادی به حالت
به سی بی دادو ئاه و ناله، بابسه س(۳)

^۱ مه مان سهرچاوه / ۱۳۷

^۲ دیوانی نالی لیکوئینه وهی / مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۲۸۷

وشه‌ی (به‌سی بی) و (بابه‌س) دوجار هاتووہ جاریکیان له‌سهره‌تای نیوه‌ی دپیری دووہم جاریکی تریش له‌کوٹایی هه‌مان دپیر .

۷- وشه‌ی کوٹایی نیوه‌ی دپیری دووہم وهک وشه‌ی ناوه‌پاستی نیوه‌ی دپیری به‌که‌م و سهره‌تای نیوه‌ی دپیری دووہم :
مه‌حوی ده‌لی :

غه‌نیمه‌ته، به‌ده‌م ده‌ستی بگره‌ دامه‌نی دو‌ست
له‌ده‌ستی خو‌تی مه‌ده، داویه‌ خودا تا ده‌ست ()

وشه‌ی (ده‌ستی) (له‌ده‌ستی) (تاده‌ست) سی جار هاتووہ جاریکیان له‌کوٹایی نیوه‌ی دپیری دووہم و جاریکیش له‌سهره‌تای هه‌مان دپیر له‌ناوه‌پاستی دپیری به‌که‌م .

ئه‌وه‌ی پیویسته‌ ناماژه‌ی بو‌ کرئ جاری وا ده‌بی وشه‌ له‌ ره‌گه‌ز دا له‌گه‌ل وشه‌ی کوٹایی به‌که‌ ده‌بی جا ئه‌ وشه‌یه له‌هر شوینیک بی له‌ شوینانه‌ی که‌ باسما‌ن لیوه‌ کرد.

نالی ده‌لی :

ته‌شبهی حوسنی فائیقی ئاخ‌ر، به‌چی بکه‌م!
نووری سونووحی طه‌ له‌ تی سه‌د له‌وحی ئه‌نوه‌ره

وشه‌ی (ئه‌نوه‌ر) که‌ له‌کوٹایی دپیره‌ که‌ دا هاتووہ وشه‌یه‌کی تریش که‌ له‌سهره‌تای نیوه‌ی ئه‌م دپیره‌ هاتووہ که‌ (نوور)ه‌ راسته‌ وخو‌ وه‌کو ئه‌ نیبه‌

^۱ دیوانی مه‌حوی لیکو‌لینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس/ ۱۴۶

^۲ دیوانی مه‌حوی لیکو‌لینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس / ۷۰

به لام له په گه ز له گه ل (نه نوه) به کن، (نور) ناوه (نه نوه) ناوی به سندیده به (إسم التفضیل) ه^(۱)

نهم هونه ره تاییه ت نییه هر به شیعر، به لکو له په خشانیش جیگای خوئی کردو ته وه، (خطیب القزوينی ۵۷۳۹هـ) له پیناسه ی نهم هونه ره له (په خشان) داده لئی: نه وه به یه که له دوو وشه ی دوو باره کراوه یان هاو بیژ له په خشان له پیشه وه بی وشه که ی تریش له دووای نه وه وه بی.^(۲)

حه سه ن قزلجی ده لئی :

((کورد هر چه ند که جیگا که ی کوردستانه، کیوو که ژو سهخت و ساردو سپره، دیسان له زگ زان نه وه ستاوه ته وه، و جاغ کویر نه بووه، بارامی چوبین که له پیش نیسلامدا خوسره وی پاشای ئیرانی راوناوه کردی به مالی قه شه دا، سه لاهه ددینی نه یوبی که پوژ ه لاتی له ده ست دریژی نه وروپا بزگار کردو کونه مشکی له (پیچا لدشیردل - ی پاشای به ریتانی) کرده قه یسه ری، ئیبن و حه نیفه ی دینه وه ری ئیبن و خه له کان له میژو زانیداو، نامیدی و شاره زووری له ری و شوینی نیسلامدا، نه حمه دی خانی و مه وله وی و بیسارانی له جیهانی نه ده بدا نمونه ی به رزو به نرخه هه لکه وتووه کانی کوردن))

له م ده ققه په خشانیه وشه ی کورد دوو جار هاتووه به که م له سه ره تای په خشانه که دووهم جاریش له کوتایی که ده لئی (کوردن) هه ردووکیان هاوشیوه و هاو واتان.^(۳)

^۱ هونه ری په وان بیژی/عبدالسلام سالار/۱۵۷

^۲ تلخیص المفتاح فی علوم البلاغه/خطیب القزوی /ضمن شرح برقوقی ۳۹۲-۳۹۳

^۳ جوانکاری له نه ده بی کوردیدا/ئیدریس عه بوللا/۳۸

راهینان

شیوازی دووا بو سهرله م دیره شیعرانه دیاری بکه

نه و گه وه ره نیکنه که له ((نالی)) ده دزن خهلق
ئاوی نییه، وه ک ئاگری بی شهوقی دزانه

نالی

له سایه ی پووینی تووه شامی خهلقی طه لعه تی صوبحه
له شامی زولفی تووه صوبجی ئیمه ظولمه تی شامه

نالی

بی بینه گولی ژاله هم بیبهره هم تاله
قه د سه رو سنه و بهر کچ، چا و نیژگسی شه هلا کچ

نالی

پیری نفووزی کرده به دن، به سیه ته نبه لی
دهرچو له خانوی که خه ل له گه ییه ته نبه لی

مه حوی

سہروادار: السجع

سہروادار: گونجان و یه کبوونی دوو برگه یه له پیتی کوتایی وشه^(۱)
چاکتریسی ئه وه یه برگه کانیاں یه کسان بن.

گرنگی سہروادار

ئه وه ی لیره پیویسته ئاماژه بوکەین، شارەزایانی بواری ئه م هونەرە
له لایانی بایه خ و به های جوانی سہروادار، وه ک هونەرکی جوانکاری،
هەندیکیان دەلێن: له بهرئه وه ی ئه م هونەرە خوپیوه خه ریک کردن و
ماندوبوونی ده وی بوھیتانە دی و دروستکرنی، بویه باش وایه به دووا
داچوونی بوئەکهین، چونکه ده رکه وتنی به شیوه یه کی ناسورشتییانه ده بیته
هوی له ده ستدانی پله ی به رزی پوونبیژی و نیشاندانی مانا و مه به ست
به شیوه یه کی نارێک، هەندیکی تریش بوونی سہرواداری بو جوانی ده رپرین
به شیوازیکی پرپایه خی په وانبیژی دزانن ده لێن: ئه گەر په سندو جوان
نه بوایه له قورئانی پیروژ به م چرو پرپه نه ده هات، هه روه ک ده بینین
سورپه تیک نییه سہرواداری تیدا نه بی له ناوسورپه ته کانیش سورپه تی واهه یه
هه ر هه مووی سہرواداره وه کو سورپه تی (الرحمن، القمر...) هه روا ده لێن: خو
پیوه خه ریک کردن هه ر له م هونەرە دانیه، له هونەرە کانی تریش
له په وانبیژی بوونی هه یه، که م و کوپیش که له مه به ست و مانا پووبدا له به ر
خودی سہرواداری نییه، به لکو له به ر که م شارەزایی نووسه ره که یه تی.^(۲)

^۱ بلاغة العرب / د. علی سلوم / ۲۰۰

^۲ هه مان سه رچاوه / ۲۰۱

مه رجه گانی سه روادار

- ۱- هه لېژاردنی وشه ده بی به شیوه یه کی دروست بی.
- ۲- وشه شوینکه وته ی واتا بی
- ۳- هه ریه که له رسته سه رواداره کان واتا یه کی جیا له نه وه ی تر بگه یینیت.^(۱)

جوړه گانی سه روادار

یه که م : کیش دارو بی سه روا :

- وه کو ((گیانی به دهنگ و باسی که لی علمی به نرخ که شان دوته وه، پاشان پی ناو ته مهیدانی هونه ران و که وتو ته په وته وه))
- وه کو یه ک نین هه رچند له پرووی کیش هاو شانن.^(۲)
- دووم : له سه روادری وه کو یه کن به لام له کیش جیاوازن نه مه شیان سی جوری هه یه :

- ۱- هاوسه ر: نه وه یه به چند رسته به دووای یه کدابیڼ له پیتی دوواییدا وه کو یه کبن، له لایان ژماره ی پیت و کیشه وه جیاوازین :
- وه کو ((پیشه نگی کاروانی دوپناسان ، خه رقه پوشی ئاهه نگی مه ی نویشان، شهیدا به ریی پاکی یه زدان ، مه فتون به ناله ی ده رویشان))
- لیره دا له دوو پیتی دووای دا وه کو یه کن که هه موویان ((ا، ن)) ه به لام له کیش و ژماره ی پیته کان جیان.^(۱)

^۱ علم البدیع/د. عبدالعزیز عتیق/۱۶۸

^۲ خوشخوانی علاء الدین سجادی ل ۱۴۲

۲- هاوکیش: ئه و سه‌روایانه‌ن له‌چهند پرسته‌یه‌ک به دوای یه‌کدا دین له‌کیشدا هه‌رچهند وه‌کو یه‌کن، به‌لام له‌بنچینه‌دا له‌یه‌کتر جیان. وه‌کو :

((ئو نازداره‌ی ئاهونیکاره، له‌ناو شه‌پۆلی شه‌وی به‌هه‌را، که‌گرینگی دا به‌ترس و له‌رز، دای له‌دیمه‌نی گولا‌له‌ی گه‌شاو، په‌نگ و بو‌دایگرت ئاسوی زمناکو، له‌هه‌رلایه‌هات ده‌نگی قریوه))^(۱)

ئیمه له‌وکاته‌له‌کیشی ئه‌م په‌خشانه‌ده‌ر وانین ده‌بینین هه‌موویان وه‌کویه‌کن به‌لام له‌پیتی بنچینه له‌یه‌کتر جیاوازن.^(۲)

۳- هاو پوو: ئه‌م به‌شه‌ئه‌وه‌یه که سه‌رواکان له‌دوایی ئه‌و پرستانه‌وه دین که به شوین یه‌ک دان، ئه‌مانه له هه‌موو پوو‌یه‌که‌وه ریکن، له‌کیش و ژماره‌و پیت ته‌نانه‌ت له‌پیتی پیش پیتی بنچینه‌بیشدا هه‌ریه‌کن.

((وه‌کو: کانیای به‌فراوی سه‌رچیاکان به‌خو‌ر له‌کاتی به‌هه‌را، ئه‌پژینه خواره‌وه، گول‌ئای شه‌کراوی سه‌ر کو‌نیان وه‌کو مرواری له‌ساتی نیگادا ئه‌که‌ویته زاره‌وه))^(۳)

ئه‌وه‌ی ماوه لی‌ره ئاماژه‌ی پی‌بکه‌م سه‌روادار وه‌ک هونه‌ریکی سه‌رنج پاکیش له‌په‌ندی پیشینان و له‌چپوکی ئه‌فسانه‌یی و زۆری تر جیگای خو‌ی کردووته‌وه وه‌کو له‌په‌ندی پیشینان هاتوو (هه‌ر ده‌وه‌نه ده‌بی به‌دار، له‌بنیا داده‌نیشی فه‌قیر هه‌ژان) له‌چپوکیشا وه‌کو (ئه‌و پو‌سته‌می داستانه، ئه‌و پال‌هوانی زه‌مانه، گورزی هه‌لسوو‌راندو دایه‌ینا، له‌گه‌ل

^۱ هه‌مان سه‌رچاوه ۱۴۲ل

^۲ هه‌مان سه‌رچاوه ۱۴۲ل

^۳ هه‌مان سه‌رچاوه ۱۴۲ل

^۴ خوشخوانی علاء الدین سجادی ۱۴۲-۱۴۴

ئه سستیرانی جوت ئه کرد، ئاگری ئی ده باری، که لئی دا خستی، چوکیکی
 ئه وتوی له ده فهی سنگیدا، یه کی ئه وتوی ئی بهردا، گاسنی ته وریزی پی
 سوور بکریتته وه^(۱)

ئه م هونه ره تایبته نییه ته نیا به په خشان، به لکو له هونراوه ش
 جیگای خوی کردووته وه :

مه حوی ده لی:

سه ر که جو شیکی نه بی، من زرکه تالم بوچییه!
 دل که هو شیکی نه بی، شیشه ی به تالم بوچییه! (٢)

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۱۴۴

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۱۴۴

راهینان

سه رواو جوڑی سه روادار له مانه ی خواروه دیاری بکه

۱- ((کوتره باریکه دهنگ پر له یاهوو، گوپره ی نه ودهنگه گوپتر له ناهوو.. گولاله ی باخچه ی عیتلی جافه کان، گه لاله ی بوخچه ی فیکری کورده کان .. هه لکه وتوویتیکی سه ربه خو له مه ی دانی شیعرا ، سه رکه وتوویتیکی خو به خو له بازاری خیرا .. که وتوو به دوا ی چاوی مه سته وه تاهوشی کرده وه، تینوو به پوژی پووتی کورده وه .. شوخ و شهنگ و لاوچاک بووه، دست به تفهنگ و سوار چاک بووه....)) سه ججادی

۲- ((نه و نیشتمانه ی سه رچاوه ییتی هه ره ده وله مندی که له پووی میلی و فولکلوره ولاتی چیاو شیعو هه وینی داهینانه، دایکی به وه فای بابا تاهیرو جزیری و بیسارانی و نه حمه دی خانی و حاجی قادری کوئی و نالی و مه وله وی و گوژانه، مه لبه مندی جوانی بیگه ردی سروشتی هه رده م زیندووه، گوپه پانی جوړه ها زولم و زورداری و مملانی چینایه تی ونه ته وه یی و توانده وه و داپه لو سینه))

۳- (نیمه ی له گوئی گادا خه وتوو، به سه ده و سال، مانگ و حه وتوو، هه رکوست که وتوو .. سه رمان کاسه، هه رنه مانزانی : چ باسه؟ له شوینه کیلان ویتلین، زورگ و په قه نان ده کیلین .. کیشی کوتمان ژیاندووته وه، توئی شه رمان چاندووته وه))

به یوهست بوون به پیویست: (لزوم مایلزم)

به یوهست به پیویست: واته: به یهست بوون به پیتیک، یان به زیاترله پیتیک، له پیش نه وپیت و بزوینه ی که سه روای پیکهیناوه، بو کاریگری زیاتری موسیقا.^(۱)

شاره زایانی بواری رهوانبیژی ده لاین: نه دیب وشاعیران گه رده سستیکی بالایان له م هونه ره نه بی باخویان توشی په خنه ی په خنه گران نه که ن و لیتی به دور بکه ونه وه. نه وه ی لیره بو مان روون ده بیته وه خو خه ریک کردن به م هونه بو به مووشاعیرو نه دیبیک به باش نازانری، چونکه گه ر له باره ی نه م هونه ره توانای ته وایان نه بی مه بهست و مانا به پی پیویست به دهسته وه نادات، واده کات مانا دواکه و ته ی واژه بی، نه مه ش شتیکی نه ویستراوه، به لام هاتنی نه م شیوازه له قورئانی پیروژ له سه رووی نه وشیتوازه یه که له ده رپرینی مروقه، قورئان که له لایان خواوه دابه زیوه به جوانترین شیوه داپژراوه و به هیترین و وردترین ده رپراوه وه، به رزترین پله ی بالای رهوانبیژی به خو یه وه گرتوه^(۲)

نه وه ی لیره ده رده که وی گرینگی نه م هونه ره بو جوانی و پیکترکردنی سه روای شیعو سه رواداری په خشانه، چونکه نه م هونه ره چند جوان بی تام و چیژی خوشتر ده بی، زیاتر گوئی بو ده گیری، کاریگری ناوازی موسیقا که ی له دلا جیگیر تر ده بی، سه ره رای نه وه ش توانای شاعیر به رجهسته ده کات له لایان زمانه وانی وهونه ری .

^۱ علم البدیع /د/ عبدالعزیز عتیق/ ۱۸۱.

^۲ همان سه رچاوه/ ۱۸۱-۱۸۵

محسن دهلی:

ئەمەت لەکۆی بوو بۆچی ناپرسی؟
 دوینیکە پووت بووی هەر وەها برسی
 لەناکاو چۆن بووی بەخاوەن سامان؟
 ئەم پلەت چۆن بوو، بەبێ ناپرسی؟ (١)

لەم چوارینە وشە (ناپرسی، برسی، پاپرسی) پیتی (ی) لەم وشانە
 سەرۆای هۆنراوەکە ی دروستکردووە پیتی (س) و (ر) لە هەرسێ وشەکاندا
 پەيوهسته سەروان بوو جوانی و پێکی سەرواکە هاتوون .

جۆرهکانی پەيوهسته بوون

١- بوونی پەيوهسته ی یە ک پیتی

محسن دهلی:

کوشنده تـرـین دەرد، ببینی زۆردار
 خراپە ئەنجامدا، پێی بلتین شاکار
 چی لە دەم دەرچی، بیکەن بە یاسا
 بوو هەموو کاری، هەر ئه‌وبی سالار (٢)

پیتی (ر) لە هەرسێ وشە (زۆردار) (شاکار) (سالار) سەرۆای
 چوارینەکە ی پێکهێناوە پیتی (ا) پێش (ر) هەکش لە هەرسێ وشە پەيوهستن
 بوو پێکی سەرواکە هاتوون .

^١ گۆلزاری هۆنراوە / محسن أحمد مصطفی / دەستنوس

^٢ گۆلزاری هۆنراوە / محسن أحمد مصطفی / دەستنوس .

۲- بوونی په یوه سته ی دوو پیتی :

نالی ده لئی :

عومری که به میزانی ئه ده ب توحفه فروشم
زورم وت و کهس تی نه گه یی، ئیسته خه موشم^(۱)

پیتی (م) له هه ردوو وشه ی (فروشم) (خه موشم) سه روای پیکهیتناوه
(ش) (و) ته واوکه ری جوانی سه رواکه یه .

۳- بوونی په یوه سته ی سی پیتی :

مه وله وی ده لئی :

نازک ته داپه ک فه صل وه هاران
شیرین ئارایش هه ر ده و کو ساران
گول چو ن پووی ئازیز نه زاکه ت پو شان
وه فراوان چو ن سه یل دیده ی من جو شان

(واته : وه رزی به هار چه ند ناسک و جوان خو ی ریخستوو ه وه ردوو
کو یستانه کان چه ند جوان خو یان پازاندوو ته وه ، گول وه ک پووی یار به رگی
ناسکی پووشیوه وه به فراو وه ک لافاوی چاوی من هاتوو ته جو ش^(۲))

پیتی (ن) له وشه ی (وه هاران) و (کو ساران) سه روای پیکهیتناوه پیته کانی (ا)،
ر، (ا) په یوه ستن بو جوانی سه روا هاتوون ،

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وی مه لا عبد الکریمی مدرس/ ۲۸۰

^۲ دیوانی مه وله وی لیکوئینه وه ی/ مه لا عبد الکریمی مدرس/ ۴۱۴

پیتی(ن) له وشه ی (پوژشان) و(جوژشان) به هه مان شیوه ی پیشووسه روای
پیکهیناوه (ا،ش، و) بو جوانی سه رواهاتوون .

۴- بوونی په یوه سته ی چوارپیتی :

نالی ده لئ :

سه ری هه موو به دهنم طه رزه ته مه ننا ییکه
گه رده شی نووکی سه رم دووکه لئ سه ودا ییکه (')

پیتی(ه) له هه ردوو وشه ی (ته مه ننا ییکه) و(سه ودا ییکه) سه روای
پیکهیناوه پیته کانی (ک،ی،ئ،ا) په یوه ستن بو جوانی و ده رکه وتنی
سه رواکه هاتوون .

۵- بوونی په یوه سته ی پیچ پیتی :

مه حوی ده لئ :

دلئ سووتا به حالی زاری طیفلی دلّم و چاری کرد
سه ری زولفی له دهم نا، زه هری ماری پری زاری کرد

((واته : یارلای خوئی به زه یی به دلّی کوږپه ی گرینو کمد ا هاته وه و ژیری
کرده وه، سه ری زولفی له جیاتی گوئی مه مک نایه ده می و له جیاتی شیر
ژاری خو شه ویستی تی دادوشی له و کاته وه تائیس تا دلّم به دهم ده رده وه
ده تلپته وه)^(۲)

^۱ دیوانی نالی لیکوآینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس/ ۴۶۱

^۲ دیوانی مه حوی لیکوآینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس دیوانی / ۱۰۸

پیتی (د) له ههردوو وشه‌ی (چاری کرد) و (ماری کرد) سه‌روای
پیکهیناوه پیته‌کانی (ا، ر، ی، ک، ر) بو جوانی سه‌روا هاتوون.

٦- په یوه‌سته‌ی شه‌ش پیتی :

مه‌حوی ده‌لی :

له‌مه‌یخانه‌خودا! گه‌رئیمه‌ده‌رچین،
به‌کی به‌ین ئیلتجا، بوکته‌ده‌رچین؟ (١)

پیتی (ن) سه‌روایه (ی، چ، ر، ه، د، ه) په یوه‌سته‌ن بو پیکهینانی جوانی
سه‌روان .

^١ دیوانی مه‌حوی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس دیوانی ل ٢٤٨

راهینان

جوړه کانی بوونی پټویسته سه روا له م شیعرا نه ی عه ونی دیاری بکه

۱- وهك هه لَو لانه م له كټويكي بلند هه لَبه ستووه
چه ندی به رد م تټیگرن، تازه به كه س هه لَنافرم
تیگه یشتم چه ند هه لم كړدو، فرییم خوارد بوو
توبه بی توبه، ئیتر دهستی برای خو م نابرم

۲- خوداییه تو دروستت كړد سروشتم
له خوانی نیعمه ته تی تو پیگه یشتم
نییه چا كه م له بو پوژی حیسه ابم
كه لوتفی توتی بی من به د ره وشتم
به بی هووده ژبانی خو م به سه ر برد
له بی به ختی دره ننگ من تیگه یشتم

۳- برایان، ناشنایان، دوست و یاران
ده نالینم، وه كو و هه وری به هاران
له سوزی سینه و، جه رگی به پراوم
كه خوین سه ركاهه چاوم عه ینی باران
مه كه ن لومم، كه بی نارام وصه برم

۴- وه كوشیت گهر بکه ومه كو هساران
به سووکی تیمه كه نه م خاكه لاتان زود به قیمه ت بی
همووی هه ر خاکی ده ست و پی و، زاریكه

نه گهر تو هه لکه نی، سا ناودلی خاک بو ت به ده ریخی
 چ جیگای ناوه دانیبی، چ جیگای شوینه واریکه
 نه گهر بیت و به چاوی دل سه رنج بگری، ده زانی تو
 که شار ویران بووه، ویرانه یه ئیستا که شاریکه

ه- ئیستانم پیرم و، شوین دلداری لاوی ناکه وم
 پی سه ره و هه ورازه بو خوم تی ده گم سه رناکه وم
 دواي هه مووزانست و تاقی کردنه وم، ماوه ی ژیان
 من به هاندانی ئه م وئو تازه هیچ تینا که وم
 من به لئیم داوه هه تا ماوم به سه ر به رزی بژیم
 گه سه رم بپوا له پی دا، قهت له ژیر پی ناکه وم

په یوه ست بوون به نا پیویست/ لزوم مالایلم

په یوه ست به نا پیویست: په یوه ست بوونه به پیتیک یان چهند پیتیک له و پیتانه ی ده که ونه پیش پیتی سه رواو به په یوه ست نه بوونیشی که م و کوری پوونه دا.^(۱)

ئوه ی له م پیناسه یه دا درده که وی له په یوه ست به ناپیویست خو به ستانه وه به پیتی پیش سه روا مه رج نییه و به پیویست نازانری . واته په یوه ست بوون به نا پیویست (لزوم مالایلم) له بهر ئوه ی ئه و پیت و بزویانه گه ر زیادیش نه کرین، هو تراوه یان په خشانه که سه روا ی خو ی هر هیه، یاسای زانستی سه روا پیویستی پی نییه .

مه حوی ده لی :

جیهانی کاردووه سه رخوش ومه دهوش
له بی، وه ک باده، خه گی سه بزى وه ک بهنگ
مه گه ر خوینم سیجافی بی به ریدهم
کوا ئه و دامه نه م که وتووته بهر چهنگ

سجافی: وه ک سیجاف. سیجاف: په راویز. دامه ن: داوین. چهنگ: چنگ، ده ست .

((واته ماده م که دهستم له داوینی یار گیر بووه، نابی بهری ده م، مه گه ر گیانی تیدا نه مینی و خوینم وه ک پهنگی په راویزی کال بی. عاده ت وایه نه و پارچه یه ی ده کری به په راویزی که وا سووریکی کاله.^(۱)

^۱ علم البدیع / د عبدالعزیز عتیق / ۱۸۱

پیتی (گ) سه روایه له (له‌نگ) و له (چه‌نگ) مه‌حوی که ده‌لیّ چه‌نگ
خوی په‌یوه‌ست کردووه به‌پیتی دووه‌می پیش سه‌رواکه بوّی هه‌بوو
بلی (چنگ)

مه‌حوی ده‌لیّ :

ئه‌وپاره په‌رستانه له‌خویان که ده‌چن زوو
ده‌خلی نه‌په‌لی دیوه، نه‌بای بآلی په‌ری بوو
عاقلن و، فقط فیّ له‌گه‌لی دیتنی پاره‌ن
ماهی نه‌وی ئه‌م قه‌ومه هلالی قه‌مه‌ری بوو

مانای وشه: نه‌و: نوّی، تازه قه‌مه‌ری : دراویکی عوسمانییه وینه‌ی
مانگی به‌ک شه‌وه‌ی پتوه‌یه.^(۲)

مه‌حوی له‌م چوارینه‌خوی په‌یوه‌ست نه‌کردووه به‌پیتی پیش سه‌رواکان
له‌سه‌روای دیری به‌که‌م ده‌لیّ (ده‌چن زوو) له‌دووه‌م ده‌لیّ (په‌ری بوو)
له‌چواره‌م (قه‌مه‌ری بوو)

گیرانه‌وه: التردید

گیرانه‌وه: هینانه‌وه‌ی وشه‌یان رسته‌یه، له‌دووی وشه‌یان رسته‌ی پیش
خوی، به‌لام ئه‌مجاره‌یان بوّ ئه‌مه‌یه له‌گه‌ل شتیکی تر بیگونجینی.^(۳)

ئه‌م هونه‌ره وه‌ک هونه‌ره‌کانی تری جوانکاری واژه‌یی ده‌بینین
شاعیرانمان زۆر به‌جوانی و بیّ ماندوبوون، به‌شپۆه‌یه‌کی سروشتیانه ئه‌م

^۱ دیوانی مه‌حوی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس / ۱۹۹

^۲ دیوانی مه‌حوی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبدالکریمی مدرس / ۳۵۲

^۳ جواهرالبلاغه / أحمد الهاشمی / ۳۶۶

هونه رهیان به کارهیتناوه و، جیگیان بوکردووته و له نیوگولزارو دیوانی
شيعره کانیان، مه به ست و هه ست و سوژی خوئیانیان پی پازاندووته وه .

جزیری دبیزئی :

شه ککه ر دنیف لیفانه وی - ریحان لدور سیفانه وی

مه شعهل دنیف شیفانه وی - ته یسیی ژپهنگی فه نه ری

واته: شه کری شیرین له نیو لیوانیه تی - مه به ستی قسه ی خوشی یاره
که له ده می دهرده چی - زولفی وه ک ریحان له پره شی و بوڤن خوشیدا، پیچی
خواردووته وه له سه ر کولمی وه ک سیوی سووری و له سه ر پووی
تیشکداری، له ناو داوه مووی پره شی وه ک شه و نه دپره وشیتته وه، وه ک
چرایه کی پووناک تیشکی بو هه موو لایه ک بپوا.^(۱)

(وی) له م دپره داسی جارها تووه هه رجاره له گه ل واتایه ک
گونجاندوویه تی، جاره ک له گه ل شه کهر، جاریک له گه ل ریحان، جاریک له گه ل
مه شعهل له شه وان .

وه فایی ده لی :

به شیرینی که جان به خشی، به مه حبوویی که دلکیشی

ئه تو هه رثابی حه یوانی، ئه تو هه ر ماهی که نغانی^(۲)

پاناوی (ئه تو) دووجار هاتووه هه رجاره گونجاندوویه تی به شتیک جاری
به (ثابی حه یوان) جاریکی تر به (ماهی که نغان)

^۱ العقد الجواهری شرح دیوان الجزری أحمد الزفطنی ل ۶۰

^۲ دیوانی وه فایی لیکولینه وهی / محمد علی قهره داغی / ۲۰۲

محسن دهلی:

جوان وهك گولئی جوان، به هاری دهوی
 كهی دلی توئی پری، نازاری دهوی؟!
 له خندهی ده می، دیاره، پیست دهلی:
 له پاییزی پییری، گولناری دهوی^۱

له م چوارینه سی جار وشه ی (دهوی) کاری پانه بردوو هاتوو هه ر جار ه
 دراوه ته پال شتیك، جاریك دراوه ته پال (به هار) جاریك (نازار) جاریك
 (گولنار)

^۱ گولناری هونراوه / محسن احمد مصطفی / ده ستنوووس

را هیئان

شیوانی گیرانه وه له م دپره شیعرانه ی وه فایبی دیاری بکه:

۱- به شیرینی که جان به خشی به مه حبوویی که دلکیشی
ئه تو هه ر ئابی حه یوانی ، ئه تو هه ر ماهی که نعانی

وه فایبی

۲- وه نه وشه و گول له باغان بوو ، له باغان شه و چراغان بوو
مه گه ر دارووی نه ساغان بوو، به پروودا زوولفی تاتا کرد

وه فایبی

۳- دلّم پر خوین و خوینباره به غه مزه ی نازی چاو مهستان
هه تا نه مرم ره ها نايم ، له مه کرو سیحری چاو مهستان
ئه تو سه رویکی نازداری، ئه تو شوخیکی گولزاری
به دل و اچاکه بتگتیم له سه رچاوان، له سه رده ستان

وه فایبی

۴- نه شه یقان و نه دهوران و نه خزمانم به من ناکه ن
ئه وی نه فسی خه سیسم ((مه حویا)) کردوویه ده رباره م

مه حوی

له نیوهی دووهمی ئەم دێردا سێ جار (خوداکه ی بی) هاتوو هه گه ر
هه رسی به مانا خواجه که ی بی بمرم، بی ئە بن به یه ک و اتا بو مه به سستی
چاوه پروانی و گه یشتن به مژده که یه تی.

٤- بو به رده وامی غه م و په ژاره:

نالی ده لی:

له نه هرینی دووچاوم نه شکی خوینین
په یاپه ی دی، په یاپه ی دی په یاپه ی (٢)

مانای وشه: نه هرین: جووته جوگا. په یاپه ی: یه ک له دووای یه ک.

له نیوهی دووهمی ئەم دێردا سێ جار ده سته واژه ی (پیاپه ی دی)
هاتوو بو مه به سستی به رده وامی غه م و په ژاره .

ئه وهی شایه نی باسه ئەم هونه ره له شیعی عه ره بیهش بوونی هه یه (ابن
النبيه ١٢٢٢م) له پیا هه لدانی (علم الدین ابن الصاحب ١٢٨٠م) ده لی: (٣)

إبن ظاهرالنسب، إبن ظاهرالنسب إبن
ن ظاهرالنسب، إبن ظاهرالنسب

یاوه کو (متنبی ٢١٥-٢٦٥م) له ستاییشی (سیف الدولة ٩١٥-٩٦٧م)

ده لی:

العارض الهتن إبن العارض الهتن إبن
ن العارض الهتن إبن العارض الهتن

^١ هه مان سه رچاوه /٧١٠

^٢ دیوانی نالی لیکۆتینه وهی /مه لا عبدالکریمی مدرس /٧١٢

^٣ ألبديع في شعرا بن النبوة/د. شعبان أحمد بدیر/ئه نته رنیت

راهینان

شییوهی پاتکردنوه له م دیره شیعرانه دیاری بکه

۱- شهوی له بیره خه ودا جه مالی ویم به دل دی
دووچاوی مهست و کالم وه کو غه زالی سل دی

وه فایی

۲- نیلامی بی به لابی نه خلی بالات
به ری بو من به لا بو وه ره به لابهس

مه حوی

۳- دلم دهره مات و تو هه ر دهر نه هاتی
نه هاتی هه ر نه هاتی مه ر نه هاتی

مه حوی

۴- وه ره موگریب به کویری چاوی نه غیار
سه دای نهی دی، سه دای نهی دی سه دای نهی

نالی

۵- شهوی هیجرو به قای عومری ره قییم
خودا طه ی بی خودا طه ی بی خودا طه ی

نالی

کهرتکردن / التشطیر

کهرتکردن: دابه شکردنی دپیری شیعره هه مووی یان نیوهی بوچه ند
کهرتیکی سه روادار له گه ل بوونی سه روای گشتی. ^(۱) وهك نه مانه ی
خواره وه:

۱- کهرتکردنی نیوه ی دپیری شیعر بو چوار کهرت، یه که م و دووهم
هاوسه روا بن:

ئه دب ده لئى :

له لایى شاهدوساده، له لایى ساقى وباده

له لایى مه ی، له لایى نه ی، وه کومه حشه ر، که به ریابى ^(۲)

نیوهی دووهمی ئەم دپیره کراوه ته چوار کهرت وه کهرتی یه که م و دووهم
هاوسه روان .

۲- نیوهی یه که می دپیری شیعریکریت به چوار کهرتی هاوسه روا :

نالی ده لئى :

مل عه له م، شیرین قه له م، ئاهوو شکه م مه یموون قه ده م

سم خرو کلک ئیستر، مه نزل بپو، عاره ق نه ریژ ^(۳)

نیوهی یه که می ئەم دپیره کراوه به چوار کهرتی هاوسه روا .

^۱ هونه ری په وانبیژی/ عبدالسلام سالار/ ۱۵۸

^۲ دیوانی ئه دب/ مصباح الديوان/ ۱۰۵

^۳ دیوانی نالی لیکولینه وی مه لاعبد الکریمی مدرس/ ۲۲۵

۳- که رتکردنی دپیری شیعر بوچارکه رتی هاوکیش که رتی یه که م و دووهم و سیه م سه روایان وه ک یه کبی، سه روای که رتی چواره م گشتی بی .
نالی ده لی^۲:

سه ربه رده بازی پیتته، تن ته خته بهندی جیتته
دل مهیلی خاکی پیتته، پوح مالی خوته بیبه^(۱)

نهم دپیره شیعره کراوه به چوارکه رتی هاوکیش که رتی یه که م و دووهم و سیه م یه ک په یوه سته سه روای ریکن، که رتی چواره م له سه روای (ه) له گه ل گشتی سه روای که رته کانی تر به یه ک ده گه نه وه .

۴- نیوهی دپیری یه که م هاوکیش و هاوسه رواین، نیوهی دووهمی دپیرکه بکری به دوو که رتی هاوکیش به لام سه روایان جیاوازی^۲ .
نالی ده لی :

ئهی چاوی پرینه دامهت، دل پرغه م و غه پامهت
بگری، که وشکه صوفی له م فه یضه بی نه صیبه^(۲)

نیوهی یه که می نهم دپیره ی کردوو به دوو که رتی هاوکیش و سه روادار، نیوی دپیری دووهمیشی کردوو به دوو که رت، که رتی دواپی سه رواکه ی گشتی یه .

^۱ هه مان سه رچاوه / ۳۹۵

^۲ دیوانی نالی لیکوئینه وی مه لاعبد الکریمی مدرس / ۳۹۷

۵- که تکرندی نیوهی دپری دووه م بۆ دووکه رتی هاوکیش و هاوسه روا :
نالی دهلی :

((نالی)) سه رت له گونبه ته که هی خانسه قاده کا
لایی پیره له مه شعله، لایی پیره له مه شغله (١)

نیوهی ئەم دپرهی کردووه به دووکه رتی سه روا دار، که رتی دوا ییش
سه روا که ی گشتیه .

۶- که رتی یه که می نیوهی دپری یه که م له گه ل که رتی یه که می نیوهی
دپری دووه م هاوکیش و هاوسه روا بن، هر چوار که ته که ش هاوکیش بن :
نالی دهلی :

نه والهی تو به ده ریینه، هه تاته ن نه بو ته سفره
پیا له ی شیشه بشکینه، هه تا وه ک کوپه نه شکاوی (٢)

که رتی یه که م له نیوهی یه که می ئەم دپره دا هه روا که رتی یه که م
له نیوهی دووه می ئەم دپره دا هاوکیش و هاوسه روان .

۷- دابه ش کردنی دپری شیعر بۆ شه ش برکه و که رتی نیوهی دوا یی و
که رتی یه که م له گه ل نیوهی دوا یی که رتی دووه م هاوکیش و هاوسه روا بن.
نالی دهلی :

عه زیم ، روحی شیرینم، دوو چاوم
ده وای زامی، دل و جهرگی بپاوم (٣)

^١ هه مان سه رچاوه / ٤٦٩

^٢ هه مان سه رچاوه / ٦٨٥

له م دپړه دا نیوه ی که رتی دووم له یه که م له گه ل نیوه ی که رتی دووم
له دووم هاوکیش وهاوسه روان.

پاشکوډار / اگستزاد

پاشکوډار: نه وه و تراوه یه هه رنیوه دپړکی پاشکوډه کی هه بی،
هه ردوکیشیان و اتاو سه روای سه ربه خوږیان هه بی که به جیاواز بخوینرینه وه
یان بوترین.^(۱)

نه م هونه ره نه گه ربه که میش له شیعری شاعیره کانمان بکه ویتته به رچاوه،
به لام هه ندیکیش له شاعیره کانمان نه م هونه ره یان زوربه جوانی به ره م
هیناوه بو نمونه

نالی ده لی:

نه ی تازه جه وان! پیرو نوفتاده وو که وتووم

تا ماره حیاتم

ده سستی بده ره ده سستی شکه ستم، که به سه رچووم

قوربانی وه فاتم

تو یووسفی نه و حوسنی له سه ر میصری جینانی

من پیرم و فانی

له م کولبه یی نه حزانه نه زیندوم و نه مردووم

هه روا به ته ماتم

فه رقیکی نه کرد نه فسی نه فیسیم به عینایه ت

وه حشی له ویلایه ت

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وی مه لاعبد الکریمی مدرس / ۲۹۳

^۲ هونه ری ره وانبیزی / عبدالسلام سالار / ۱۶۲

حاشا که له مییدا بيمه سائیلی مه حروم

مه چهند له عوصاتم (١)

له م هونراوه یه دا دواى هه رنیوه دپړیک پاشکویه ک هاتوو دیره کان
نه گه رته وپاشکویه شیان نه بی کیش و سه رواو واتای خوین هه ره یه و دپیری
سه ربه خو پیک دینن به م شیوه ی خواره وه :

ئهی تازه جه وان! پیرو ئوفتاده وو که وتووم
دهستی بده ره دهستی شکه ستم، که به سه رچووم
تو یوسفی نه وحوسنی له سه ر میصری جینانی
له م کولبه یی نه حزانه نه زیندوم و نه مردووم
فه رقیکی نه کرد نه فسی نه فیسیم به عینایه ت
له م گوڤه یی ویرانه یه هه ر مامه وه وه ک بووم
ئهی قوبه یی گه بیه که ده لئی حوققی گیبی!
ئهی قوبه یی گه بیه که ده لئی حوققی گیبی!
هه رچهنده که من عه بدم و پوو زه ردم و عاصیم
هه رچهنده که من عه بدم و پوو زه ردم و عاصیم
قوربانى بیلالم که هیلالانه هه لاتووم
موددتیکه که هه م گه رده شی ده وانى سوپیهرم
ئاوینته یی دلشاید هه رچهنده سییه هه پووم
ئهی مه سجد و میحراب گه هت قیبله یی حاجات
مه حجوبی هه وام و، نه مه ته مه شه دی مه علووم
ئهی مه گله عی هه موو قاصی یو دانى

^١ دیوانی نالی لیکۆتینه وی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ٢٧٠

وهك زه رره یی بیّ جیلوه نه مه وجودم نه مه عدووم
 له م خاکی په حمه تی بیّ زه حمه ته ، ((نالی))
 حاشا که له میّدا بیمه سائیلی مه حروم

پاشکوکانیش نه گه ربحرینه سه ریه که وه دیرپی شیعری واتادار پیک

ده هینن به م شیوه ی خواره وه :

تا ماوه حه یاتم
 قوربانى وه فاتم
 من پیرم و فانی
 هه روا به ته ماتم
 وه حشى له ویلايه ت
 وه یشوومی ولاتم
 به و بوّنه وه هاتم
 مه نمووله خه لاصیم
 هه ر عه فوه خه لاتم
 هه ر عه فوه خه لاتم
 موغبه ر بووه میهرم
 میرناتی جه لاتم
 بوّ نه هلی موناجات !
 بوّ راهی نه جاتم
 شه مسی صه مه دانی
 جوّیایی به راتم
 فیرده سه مه نالی
 هه رچهند له عوصاتم

یاوهك خادیم دهلی :

هه ره حزه به شكلی خوئی ئه نوینی بتی عه بیار په یداو نیهان بوو
 هه ردهم به لیباستیکی ئه دا پرته وی دیدار ئه م شوخه عه بیان بوو
 گاهی له سه ری کوچه و بازاری ئه بینم دیبای دوکان بوو
 خوئی بوو له هه مویجیگه به سه راف له بازار نه قدی دل و جان بوو)

له م هونراوه یه داوهك هونراوه ی پیشوو دوی هه رنیوه دیریک پاشکویهك
 هاتوه دیره کان ئه گه رئه و پاشکویه شیان نه بی کیش و سه رواو واتای خویان
 هه ره یه و دیری سه ریبه خو پیک دینن به م شیوه ی خواره وه :

هه ره حزه به شكلی خوئی ئه نوینی بتی عه بیار
 هه ردهم به لیباستیکی ئه دا پرته وی دیدار
 گاهی له سه ری کوچه و بازاری ئه بینم
 خوئی بوو به سه راف له هه موی بازار

پاشکوکانیش وهك پاشکوکانی هونراوه ی یه که م ئه گه ریخزینه
 سه ریبه که وه دیری شیعی واتادار پیک ده هینن به م شیوه ی خواره وه :

په یداو نیهان بوو
 ئه م شوخه عه بیان بوو
 دیبای دوکان بوو
 نه قدی دل و جان بوو

لی وەرگرتن : الإقتباس

لی وەرگرتن: هینانی هندیکه له ده قیك بو ناو ده قیكى تر بو جوانی و پیروزی، بی ئه وهی ناوی لی وەرگرتراو بیئی.^(۱)

ئه وهی پیویسته ناماژه بوکهین ئه م لی وەرگرتنه به زۆدی له قورئانی پیروزو له فهرمووده وهرده گیری،^(۲) لی وەرگرتن وهك بابته یکی جوانکاری به م شیوانه ده بی:-

۱- لی وەرگرتن له قورئانی پیروز وه کوحه مدی ده لی :
توخوامه کهن مه نعی، هه رچی بکا حاجی فه ره ج

چونکه خوا فه رموویه: (لیس علی الأعمی حرج) الآیة ۶۱ سورة النور^(۳)

۲- لی وەرگرتن له فهرمووده وه کو مه حوی ده لی :
سبیه یئی (یحشر المرء) ه براگه ل فرسه ته ئه مپرو

ته به رابن له من باکه س نه بی حه شری له گه ل حه شرم

(یحشر المرء) به شیکه له فهرمووده ی پیغه مبه ر(د.خ) (یحشر المرء مع من أحب) مه حوی وه ری گرتوو وه له گه ل دیره شیعه ره که ی خو ی تیکه لکیشی کردوو ه.^(۴)

^۱ الايضاح /خطيب القزويني ۵۷۵

^۲ جواهر البلاغة/أحمد/ الهاشمی أحمد الهاشمی ل ۴۱۴

^۳ ديوانی حه مدی / جمال محمد محمد أمين/ ۱۸۶

^۴ ديوانی مه حوی ليكولينه وهی مه لاعبد الكريمي مدرس/ ۲۳۱

لی وەرگرتنی نایه ت یافه رمووده بوپه خشان :

وهرگرتنی نایه ت بوپه خشان وهکو:

ئهوانه ی که ریگای چاکه یان گرتووہ ئه وچاکه کردنه وه نه بی هه ر بوخه لک
بی، به لکو نه فعه که ی بو خوئی زیاتره ((إن أحسنتم أحسنتم لأنفسکم))
خراپه کردنیش ئه گه ربیکا بوخوئی ده گه ریته وه ((إن أسأتم فلها))^(۱)

وهرگرتنی فه رمووده بوپه خشان وهکو:

به نی ئاده م نابی و ابزانی گیان له به ریکه و هیچی تر، به لکو گیان
له به ریکه - جگه له میشکه که ی - هه موو (کان) یکیشی تئدایه (الرجال
معادن)) له ئه رزا ئاسن و گوگرد و خوئی و شتی تر هه یه له میشا هه یه.^(۲)

تیهه لکیش: التضمین

تیهه لکیش: ئه وه یه شاعیر شیعریک یانیوه شیعری شاعیریکی ناودار
تیکه ل به شیعره که ی خوئی بکات، ئاماژه به وه رگه که ی بکات
به خستنه ناو که وانه ئه گه ر شاعیره که ناسراو نه بوو له لایان په خنه گران و
شاره زایان،^(۳) وه ک ناری نیوه هونراوه ی (تاهیر به گ) تیهه لکیش
به شیعره که ی خوئی ده کات و ده لی:

^۱ خوشخوانی/علاؤ الدین سجادی/۱۵۴

^۲ خوشخوانی/۱۵۶

^۳ خوشخوانی/۱۵۶

له پووی ئه و ماهه دا وه ستام به نا ئومیدی وخه م باری
 ((شکاندی په نجه که م تامن نه نووسم وه سفی پوخساری)) (۱)

یاوه ک مه حوی ده لئی :

تۆمه لئی یه ک مه رته به سه د مه رته به
 ((دوشمن دانا به از نادان دوست)) (۲)

تییه لکیش وه ک له شیعر ده بی له پهندی کوردی و په خشانیش هه به :

محسن ده لئی :

(کۆتک باش بگره، با لئی نه پژی)
 له دوا که پژا، بۆچی نه پژی
 زۆرداریت بوئی، بگری و بکوژی (۳)
 ده بی بزانی، توش ده بی پۆژی

جیاوازی نیوان لی وهرگرتن و تیکه لکیش

۱- لی وهرگرتن له هۆنراوه و په خشان بۆ جوانی و پیروزیه لی
 وهرگیراویش به زۆری له قورئان و فهرمووده ده بی.

۲- تیکه لکیش له نیوه دیریکی هۆنراوه که مترنیه، وهرگرتن ته نیا به
 پارچه یه ک ده بی، بی ئه وه ی هیما به وهرگیراوی بکری.

^۱ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی م

^۲ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۳۳۰

^۳ گۆلزاری هۆنراوه محسن أحمد

له جوړه کانی جوانکاری واتایی :

- ۱- پووشین / التوریه
- ۲- جوانی هوکار / حسن التعلیل
- ۳- پیچان و کردنه وه / اللف والنشر
- ۴- دژیه ک / الطباق
- ۵- جی گوړکی / العکس
- ۶- تیل نیشان / التلمیح
- ۷- پیکه وه گونجان / مراعاة النظر
- ۸- کو کردنه وه / الجمع
- ۹- لیک کردنه وه / التفریق
- ۱۰- تیل نیگا / الالتفات
- ۱۱- رافه / التفسیر
- ۱۲- به رامبه ری / التقابل
- ۱۳- زیاده ره وی / المبالغة
- ۱۴- بادانه وه / الرجوع
- ۱۵- دابه ش کردن / التقسیم
- ۱۶- به دی کردن / الارصاد
- ۱۷- خوئی ناگا کردن / تجاهل العارف
- ۱۸- به کارهینان / الاستخدام
- ۱۹- جه ختی ستایشی له زهم چوو / تأکید المدح بما يشة الذم
- ۲۰- جه ختی زهمی له ستایش چوو / تأکید الذم بما يشبة المدح
- ۲۱- جووتبون / المزوجة
- ۲۲- ناراسته / التوجيه

۲۳ - شیوازی دانایی / الأسلوب الحکیم

۲۴ - پووته وه کردن / التجريد

پوشین / التورية

پوشین: یه که له هونه رانه یه که له جوانکاری واتایی به کارهاتووه، شاعیره وردبین و به تواناکان شیعه کانیاں پی پازاندوته وه، زوریشیان به جوانترین شیوه کانی هونه ری جوانکاریان داناوه، شاعیره به ناوبانگه کانی میسر و شام له سه دهی شه شه م و حه وته م و هه شته می کوچی، نه م هونه رهیان زیاتر به ره و پیشه وه بردووه و پویه ره که یان فره وان کردووه، کردویانه به پیشانگایه کی گول و گولزار، یه که له نه دیب و زاناکانی شام (قاضی فاضل) ی وه زیرو نوسه ری (صلاح الدین الأیوبی) بووله ۵۹۶ کوچی ده رگای نه م هونه ره ی بوکه سانی سه رده می خوئی کرده وه.^(۱)

نه ده بی زمانی کوردی نیمه ش له م هونه ره بی به ش نه بووه، زور له په خشان نووس و شاعیره به تواناکانی وه که جزیری ونالی و خانی و مه حوی و زورانی تر، ده ربپین و گوزارشتیان له م ناریشگایه زور به جوانی و پیکو پیکی بووه، بی نه وه ی کار له واتا ره وانبیزی که ی بکات، چونکه زیاده ره ویی له به کارهینانی نه م هونه ره له پیکای خوپیوه ماندو کردن و کردنی به وه رزشیکی زیهنی ده بیته هوئی نه وه ی کار له واتا و مه به ست و هونه کانی تری په وانبیزی بکات، بوپه ده بی به کارهینانی نه م هونه ره و

^۱ علما لبدیع / د. عبد العزیز عتیق ل ۱۰۲

زۆری تر له هونه ره کانی جوانکاری هاوسهنگی بو رابگیری له بازنه ی سروشتی خۆی ده رنه چی .

پیناسه ی پوشین :

ئهم هونه ره له لایان زانایانی ئهم بواره پیناسه ی زۆری بو کراوه ، گهر به پیناسه کانی شیان دابچینه وه ده بینین به زۆری له بازنه ی واتای یه ک پیناسه کو ده بنه وه منیش له ژیر تیشکی ئهم پیناسانه به م شیوه یه پیناسه ی ده که م .

پوشین: ئه و تاکه وشه یه له پرسته دا دوو مانا به خۆیه وه هه لگیری یه کیان نزیك و دیار، مه به ست نه بی، ئه وه ی تریان دوور بی به لام مه به ست بی.⁽¹⁾

ئه وه ی پتویسته به پرسیارکردن ئه و وشه ی دوومانا به خۆیه وه هه لده گیری هه ردوو مانا که ده بی مانای پرسته قینه بن، یان ده بی مانایه کیان پرسته قینه و ئه وه ی تریان خوازه یی بی ؟ زانایانی په وابیژی ده لئین: دوو مانای پرسته قینه، یان یه ک پرسته قینه ئه وه ی تریان خوازه بی، ئه و دوومانایه ش یه کیان نزیك بی واژه یه ک ئاماژه ی پی بکاو مه ست نه بی ئه وه ی تریان دوور بی و ئاماژه ی پوونی به رامبه ر نه بی و مه به ست بی.⁽²⁾

به پیی ئهم پایه ده شی یه ک له ماناکان خوازه بی نمونه ش بو ئهم پایه :

مه حوی ده لی :

وه نه وزیکم شه وی داو گه ییه سه رم و
وتی: هه سته هه تاوت وا له سه رکه وت

¹ هه مان سه رچاوه ل 102

² عبد الرحمن حسن (حبنة) البلاغة العربية أسسها وعلومها /ئه نترنیت

((واته: شه ویکیان وه نه و زیکم داوڅه والوبووم، یار هاته سهرم و هه لئی ساندم وتی: هه سته خوږ هاته سهرت و هه تاو لئی دایت مه به سستی له خوږو هه تاوه که خوږه تی))^(۱)

وشه ی (هه تاو) دوو مانا به خوږه وه هه لده گری:۔

۱- مانایه کی نزیك واته تیشکی خوږ

۲- مانایه کی دووری خوازیهی چواندن خواستنی ناشکرا (الاستعارة المصروفة) واته: یار. (هه تاو) خواستراوه (مستعاره) (یار) بو خواستراوه (مستعاره) واته ناوی پی چوینراو (مشبه به) هاتوو که هه تاوه، ناوی چوینراو (مشبه) نه هاتوو که یاره، نه مه ش واته مه به ست له هه تاو مانا راسته قینه که نییه، که تیشکی خوږه، به لکو مه به ست یاره که وه ک تیشکی خوږ وایه له پووناکی و دره و شانوه دا، به لگه ش بو نه مه ته وه یه ده لئی: (وه نه و زیکم شه وی دا) وه نه وزه که له شه و بی ده بی مه به ست یاری، چونکه خور هه لاتن و هه تاو له کاتی شه وان پوونا دا، به م شیوه یه ده رکوت پوشینه که مان له نیوان مانای دروست و خوازه دابوو دروسته که، که مانا نزیکه که یه (هه تاوی راسته قینه) - واژه ی به سه رکوت - ناماژه ی پی ده کات، مه بست نییه مانا دووره که مه به سته، که (یاره) پوشینه که ش پالاوه، چونکه وشه ی شه و که له پیشه وه هاتوو په یوه ندی به مانای نزیکی هه تاوه وه هه یه.

^۱ دیوانی مه حوی لیکوئینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس / ۸۷

جوړه کانی پوښین : التوریه

نیمه له وکاته به شیعری شاعرانمان داده چینه وه ده بینین پوښین به م
شټوانه ی خواره وه هاتووه :

۱- پوښینی دیار (التوریه المبینة): ټو پوښینه یه شتیکی له پاش یان
له پیش لی باس کرابی په یوه نندی به واتا دووره که وه هه بی: ^(۱)

ټو حمه دی خان ی ده لی :

هرچه نده کوزاهیری ههیم ټوهر

سازهنده تووی وه کی نهیم ټوهر

مانای وشه: سازهنده: سازلیده ر. سازکه ر. نهیم: قاموشم. نیمه .

واته هرچه نده من له بهرچاوان بوونم هه یه، به لام تو ی سازکه رو

ټاماده کهری سازی، من نهیم - قامیشم - یان من وه کونیم و نهیم وام .

له م دیره دا وشه ی (نهیم) دوومانای هه یه :

ا- مانایه کی نزیک واته وه ک نیم وه ک نهیم ټو مانایه مه به ست نییه .

ب- مانایه کی دوور واته: وه ک نهیم. وه ک قاموشم. ټو مانایه دووره

مه به سته پوښینه که ش پوښینیکی دیاره، چونکه له پیش (نه ی) وشه ی ساز

هاتووه، ټو هر دوو که ش په یوه نندیان به یه که وه هه یه، ساز له قامیش

دروست ده کریت. ^(۲)

^۱ علم البدیع / د. عبد العزیز عتیق ل ۶۸

^۲ مه م وزین ټو حمه دی خان ی/ په رویتز جیهانی به رگی ۲ / ۱۱۵۴

۲- پوښینی رازاو: التوریه الموشحة - پوښینی پالو- التوریه المرشحة:
 نه ویه له پیش یان له پاش شتیك هاتی به په یوه ندی به مانا نزیکه که وه
 هه بی. (۱)

نالی ده لی ۶ :

حاضرې نه مرو خیطابه دل نه گهرچی مه نهییه
 راجیعی تو یه ضه میری من، نه گهر چی غایبیه

حاضر: ناماده . له عیلمی نه حویشدا جوړه ضه میریک و له عیلمی
 صه رفیشدا جوړه فیعلیکه . نه مر: فه رمان. له عیلمی صه رفیشدا یه کیکه
 له فیعله کان خیطاب: فه رمووده. له عیلمی نه حویش جوړه ضه میریک
 له عیلمی صه رفیشدا جوړه فیعلیکه . مه نهی: مه نع کراو. له عیلمی
 صه رفیشدا جوړه فیعلیکه . راجع: گه پراوه. له عیلمی نه حویشدا ضه میریکه
 بگه ریته وه سه رئیس میك . ضه میر: جوړه وشه یه که له جیاتی نیسمی
 ظاهر به کاردی. غایب: نادیار. له عیلمی نه حویشدا جوړه ضه میریک و
 له عیلمی صه رفیشدا جوړه فیعلیکه .

((واته: دلی من هه رچنده وه صلی تو ی لی قه ده غه کراوه و نابی نزیك
 بکه ویته وه، ناماده یه بو هه رجوره فه رمانیک چی پی بلتی جیبه چی نه کا. ضه
 میری منیش که نه بی هه ر بوخوم بگه ریته وه، بو تو نه گه ریته وه و بوونی
 به سته یه به تو وه هه ر چنده له وهش که وتو وه که بو خوم بی و سه ر لی

شیواوو سەر گەردان بووه. چەند جوانە ضمیری کەهی (من)ی مۆتە کە لایم بی
بگەرێتەو هە بو (تۆ)ی مۆخاطە ب و خوۆشی غایب بی) ^(۱)

ضمیری (من) لەم دێرە شیعەرەدا دوو مانای هەیه:

أ/مانایەکی نزیک کە جیناوی (من) ه.

ب/مانایەکی دوور واتە (دلی من)

چەند شتیکیش هاتوون وەك (ئەمن) و (خیطاب) و (غائیب) سەر بە مانا
نزیكە کە وەن، بەلام ئەو هی لای نالی مەبەستە لەم دێرەدا مانا دوورە کە یە .

۳- پۆشینێ پووت وە کراو (التورية المجردة): ئەو پۆشینە یە هیچ
شتیکی وای لی نە هاتبی سەر بە مانا نزیكە کە یان دوورە کە وە بی، هیچ
پە یووستیکی سەر بە م دوووشی لیو هەباس نە کرابی. ^(۲)

ئەحمەد مۆختار بەگی جاف دەلی :

(بانگی کوردستانە) وادنیای ئیحیا کردەو ه

زامی قەلبی کوردی بیچارە ی موداوا کردەو ه ^(۳)

لە سەرەتای دێری یە کە م دەستەواژە ی (بانگی کوردستانە) دوو واتا
هەلە گری :

یە کە م: کە نزیكە کە یە واتە بانگی کوردستان بو سەر بە خوۆیی و ئازادی
مەبەست نیە .

^۱ دیوانی نالی لیکوۆلینەو هی مەلا عبد الکریمی مدرس ل ۴۰۰

^۲ علم البدیع (د. عبد العزیز عتیق) ل ۹۶

^۳ ئەحمەد مۆختار بەگی جاف/ ۱۴۴

دوهم : دووره که یه تی واته گوڤاری (بانگی کوردستان) نه وه یان مه به سته .

ئه م پوشینه بو یه به رووت داده نری چونکه هیچ شتیکی لیوه نه هاتووه
 تاماژه به یه ک له و هر دو مانایه بکات .

۴- پوشینی ناماده کراو (التوریة المھیأة): ئه وه یه له نیوان دوو واژه
 دابی یان له نیوان واژه یه ک و په یوه سه ته که ی دابی به لاجوون ونه مانی
 هه ریه ک له م دووانه یان په یوه سه ته که ی، پوشینه که نه مینی.^(۱)

جوړه کانی پوشینی ناماده کراو

أ- پوشینی ناماده کراو: التوریة المھیأة : له نیوان دوو واژه دا وه کو
 مه وله وی ده لی:

ئه یاز هه مپازی ناله و ئاخ و دوود
 عه رزه ش هه ن وه خاک ئاسانه ی مه حمود

ئه مه دیپرکه له م هونراوه یه ی مه وله وی که له وه لامی
 مه حمودپاشای جاف نووسیویه تی .

(ئه یان) وه زیره به ناوبانگه که ی سولتان مه حمودکوپری سوبوکته گینی
 غه زنه وییه، مه به سستی مه وله وی له ئه یاز خو یه تی. (دوود) دووکه ل.
 (ئاسانه) به ر ده رگا.^(۲)

^۱ علم البدیع (د. عبد العزیز عتیق) ل ۹۹

^۲ دیوانی مه وله وی لیکولنه وه ی/مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۴۸

لیره پووشینی ناماده کراو له نیوان دوو وشه دا دروست بووه، یه کیان
(ئه یازه) ئه وه ی تریان (مه حمود) ه

۱- (ئه یان) واتایه کی نزیک ی هه یه واتا وه زیری سولتان مه حمود،
واتایه کی دووریشی هه یه واته مه وله وی خو ی ئه وه یان لیره مه به سته .

۲- مه حمود به هه مان شیوه ی (ئه یان) واتایه کی نزیک ی هه یه واته :
سولتان مه حمود، واتایه کی دووریشی هه یه ئه ویش مه حمود پاشای جافه
ئه وه یان مه به سته .

ئیمه گه ر یه کی له م هه ردوو ناوه (ئه یان) یان (مه حمود) لابه رین هه یچ
پووشینیك نامینی، كه وابی بوونی ئه م پووشینه به ستراره ته وه به بوونی دوو
واژه، وه ك ئه م نمونه یه، به لام پووشینی دیارو پووشینی رازاو- پالوته- ئه و
واژه ی ناماژه به هه ر یه ك له م دووانه ده كات بو به هیز کردنیانه ئه گه ر
باسیش نه کرین پووشینه کان هه ره یه، له م نمونه ی باس مان کرد ئه گه ر
ئه یاز باس نه کرابا بیرمان له مانای دووه می مه حمود نه ده کرده وه، ئه گه ر
مه حمودیش باس نه کرابا بیرمان له مانای دووه می ئه یاز نه ده کرده وه .

ب- پووشینی ناماده کراو (التوریة المهیة): به واژه یه کی به ستراو
به شتیکی پیش یان پاش خو ی ئه گه ر ئه وشته نه بی پووشینه که دروست
نه بی. ^(۱)

شیخ رهزا ده لی :

گه رچی هه ژار و موفلیسه شیخ مامه سالم
نه مدی که سیکی وه کو ئه و خاوه نی که ره م

^۱ علم البدیع (د. عبد العزیز عتیق) ل ۱۰۰-۱۰۱

میوانی بووم ، نان و کهره ی نایه بهرم

ئیستاش به بی موداهه نه مهنوونی ئه و کهره م^(۱)

شیخ رهزا که له کوّتایی ئه م چوارینه ده لئ: (مه منوونی ئه و کهره م)

دوومانای هه یه:

۱- مانایه کی نزیکه هه یه واته: مه منوونی ئه و کهره یه م که خوار دوومه

له لایی ئه و.

۲- مانایه کی دووریشی هه یه واته: (شیخ سالم) ی به کهره داناوه

ئیمه که سه رهنج ده دهین ده بینین پوشین له (ئه و کهره م) دا به هوئی شتیکی

پیش خوئی دروست بووه، که کهره یه) ئه گهر ئه و واژه یه لابه رین پوشینه که

نامینی.

حاجی قادر ده لئ:

نالی أستاده کی گه لئ چا بوو

خضری ئابی حه یاتی مه عنا بوو

وشه ی (خضر) له نیوه ی دیری دوومه (ته ورییه) یه و دوو واتای هه یه:

یه کیکیان دوورو ئه وه ی تریشیان نزیکه، نزیکه که بوّحه زره تی (خدر)

ده گهریته وه که ناوی حه یات و نه مری خوار دۆته وه زینده گانی هه میشه یه

ده ست که وتوو ه .

مانا دووره که شی له گه ل خودو که سییه تی نالی خویه تی، چونکه وه ک

مه علوومه (نالی) یش ناوی (خدر) ه، واته: گهر حه زره تی خدر به گه یشتنی به

^۱ دیوانی شیخ رهزا ل ۱۹۲

ناوی حیات و خواردنه‌وهی نه‌مری به‌دهست هینابی، مه‌لا خدری نالیش به شیعره پته‌وو پر ماناکانی هه‌مان نه‌و نه‌مریهی دهست که و تووه^(۱) جوړی نه‌م پوشینه ناماده‌کراوه (ألتوریة المھیأة) یه چونکه له وشه‌ی (خضر) پوشین درووست نابوو نه‌گه‌ر واژه‌ی (نابی حیاتی) به دوواوه نه‌هاتبایه، نه‌م واژه‌یه ناماده‌کاری کردووه بو‌نه‌وه‌ی پوشین له وشه‌ی (خضر) درووست بیی.

راهینان

جوړی پوشین و مانای مه‌به‌ست له‌م دپره شیعرا نه دیاری بکه
 ۱- ده‌ورانیه وه‌ک هیله‌کی سه‌ودا سه‌ری گیژم
 بو‌یه به‌ده‌قیقی مه‌شه‌له هه‌رچی ده‌بیژم

نالی

۲- بو‌که‌ری ئیعلانی حه‌ری کرد، له‌گه‌لما شیخ حه‌سه‌ن
 سه‌یری که‌ن یاران چ گو‌به‌ندیکی گی‌را، نه‌و که‌ره

شیخ ره‌زا

۳- بو‌چیمه مال و چیمه به‌به‌حشی ژیانه‌وه
 وه‌ک نه‌خلی به‌ختی کورده که دیومه ژیانه‌وه
 جیی حاکمانی به‌بانی به‌ده‌رویشی دا زه‌مان
 ریوی نه‌خاته لانه‌ی شی‌ری ژیانه‌وه

حه‌مدی

^۱ ألا أیها الساقی ۱۱۸ (عبدالله) خدرمه ولود (د) لیکولینه‌وه ی نه‌ده‌بی هه‌ولیر ۲۰۱۲

جوانی هوکار : حسن التعلیل

جوانی هوکار: گوپینی هوکاری تاییه تی دیارده یه به هوکاریکی تری
جوان و گونجاو له گه ل مه به ست: (۱)

گرنگی جوانی هوکار:

جوانی هوکار له و هونه ره جوانکاریانه یه شاعیران بایه خی زوډیان پی
داوه و شیعره کانیاں پی پازاندوه ته وه، نیمه گه به شیعری شاعیرانمان
دابچینه وه ده بینین هوکاری سه یرو سه سوپ هینه ریان بو دیارده کانی
ناوه روکی شیعره کانیاں هیناوه ته وه که چیژ به خشن بو گوئیگرو خوینه ر،
بویه گوپینی هوکاری دیارده به هوکاریکی تری سه رنج پاکیش ده بیته
هوئی نه وه ی که به جوانی له شیعره کانیا سه یر بکری و ههستی خوینه ر
بجولینی و توانای بیر قوولی شاعیریش دیاری بکات .

جوړه کانی جوانی هوکار

نیمه گه ربه شیعری شاعیرانمان دابچینه وه جوانی هوکار به م شیوانه ی
خواره وه ده بینین :

۱- گوپانی هوئی تاییه تی دیارده به هویه کی تر: نه مه شیوان

دوو جوړه :-

أ- هوئی دیارده که یان سیفه ته که له نه ریّت باو نه بی :

نه ده ب ده لی :

گریانی به یانانی منه ، عیلا ه تی خه نه ده ت

مه علومه که پشکو تنی غونچه به شه واوه ! (۱)

۱ جواهر البلاغة أحمد الهاشمی / ۲۷۱

ئەدەب لەم دێرە شیعەرەیدا گریانی لەکاتی بەیانیان کردووتە هۆ بو
ئەو هی یاری پێیکەنی، بەلگەشی بو ئەمە ئەو هیە دەلی: مەشهورە که
غونچە بە شەو ئاودان دەپشکوئ .

ئاشکرایە یاری (ئەدەب) وەك هەر مروفتیک پێیکەنین و خەندە
هەیه، بەلام عیلات و هۆی پێیکەنین و خەندە لەوانەیه لەبەر زۆر شتبی که
لەنەریت داباوه، بەلام (ئەدەب) هۆی پێیکەنینی یاری گێراوه تەو هۆ بو
گریانی خۆی لەکاتی بەیانیان، چونکە غونچە بەشەواو دەپشکوئ. ئەم
هۆیش هۆیکە پاستی و حەقیقی نییە، بەلکو ئەدەب هەر بو جوانی
دروستی کردووه .

ب- هۆی دیار دەکە یان سیفەتە که لەنەریت باوی:

وہ فایە دەلی :

دەم بە دەم سەر و سنەوبەر وا کہ هەردین و دەچن
عاشقن، سەودا سەرن، مەجزوبی گول بی ئیختیار^(۱)

هاتوو چوونی سەر و سنەوبەر دیار دەیه که هۆکە ی دیارە که بایە دەیان
هینی و دەیان با ئەمەش شتیکە لەنەریت باوه، بەلام (وہ فایە) هۆیکە
تری لە جیگای هۆی پاستەقینە داناوه و دەلی : (عاشق و سەودا سەرن
مەجزوبی گول بی ئیختیار) ئەم هۆیش هۆیکە پاستەقینە نییە، وہ فایە
تەنیا بو جوانی دروستی کردووه .

^۱ دیوانی ئەدەب سعید نەجاری ل ۱۰۲

^۲ دیوانی وہ فایە / لیکۆلینە وەہی / محمد علی قەرەداغ ل ۴۱

۲- وه سفیک یان شتیک نه چه سپاوی، بی چه سپینی وهک :

أ- وه سفه که یان شته که له وانه بی بچه سپی :

مه حوی دهلی :

بوئه ظولمهت پوشه، نوری نه هلی جه وه ره ده رکه وی
سهیری حه ققی کهن، له سه ره م ماه و نه ستیرانه شهو

((واته: بوئه شهو بهرگی تاریکی له بهر کردوه، تا پوشنایی قابیلهت داران ده رکه وی. نابینی شهو حه ققی چهند به سه ره مانگ و نه ستیره وه هه یه و نه گه ره نه و نه بوایه، نه مان تیشکیان نه ده دایه وه)).^(۱)

مه حوی که دهلی: بوئه ظولمهت پوشه، نوری نه هلی جه وه ره ده رکه وی) ظولمهت پوشی شهو بو ده رکه وتنی نوری نه هلی جه وه ره. هه چهند له وانه یه حیکمه تیک بی له و حیکمه تانه ی که خوی تاک و ته نها ده یه وی، به لام له بهر نه وه ی بوونی نه م دیارده یه به م شیوه یه له لای هه موو که سیک چه سپا و نییه، به لکو دیارده یه کی فه له کی یه مه حوی ویستوو یه تی بی چه سپینی ده لی: (سهیری حه ققی کهن له سه ره م ماه و نه ستیرانه شهو) واته هاتنی شهو بو ده رکه وتنی مانگ و نه ستیره شتیکه چه سپاوه له لای هه موو که س که وایی به هه مان شیوه شهو بو ده رکه تنی نه هلی جه وه رانی شه.

ب- وه سفه که یان شته که له وانه نه بی بچه سپی:

مه حوی دهلی:

^۱ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لعه عبدالکریمی مدرس ل ۲۵۷

بریقہی بہرقی جیلوہی توّ له چاوی

نہ دابی، بوّ چہ نییہ ئایینہ حہیران؟!

واتہ ((ئاوینہ بوّ چی حہیران و سہرسام بووہ ئه گەر له بہر ئه وہ

نییہ کہ تیشکی دەرکە وتنی توّ داویہ له ناو چاوی))^(۱)

مەحوی کہ دەلی: (ئایینہ حہیران) حہیرانی و سہرسامی سیفہ تیکە

له وانہ نییہ بوّ ئاوینہ ببیّ بہ لام مەحوی هەر بوّ جوانی ئەم هۆیە ی بوّ

هیناوە تەوہ .

راهینان

جوړی جوانی هوکار (جوانی بایس) له م دیره شیعرانه دا دیاری بکه :

۱- نه گهر زولفت وه کومن عاشیقی پووی تو نیه بوچی
سه رپا، که وتووته بهر پیت ، دوست و دامانه

وه فایی

۲- مه به شه و هه لدی په نا ده گریت و دهنوین به پوژ
دابگاته سپری په چیه په رچم و وه سفی بروی

نالی

۳- مینده مونته فیری تو بو هه تا چاوی سپی
نه رگس، که له سه ریه که ده م و دیده چه قیبوو

نالی

۴- له خه وفی طه لعته تی ، روژ هه روه کو شی
به پوو زه ردی هه لات و که وته کیوان

نالی

پیچان و کردنه وه: الف و النشر:

پیچان و کردنه وه: ئه وه یه چەند وشە یەك بیئنی وله دوایش بو هه ریه ك له م
وشانه وشە ی تر بیئنی، په یوه ندی به وشە کانی به راییه وه هه بی به بی ده ست
نیشان کردن، له بهر ئه وه ی گو یگر پیئنی ده زانی سه ربه م وشه وه یه.^(۱)

پیچان و کردنه وه له هونه ره جوانه کانی ره وان بیژی یه، شاعیرانی کوردی
ئی مه ش له م بواره بی به ش نه بوونه توانیویانه وه ک شاعیرانی نه ته وه کانی
ترده ست په نگینی خویان له م بواره نیشان بده ن، وه ک ئه م شیوانه ی
خواره وه به کاری بیئن :

۱- پیچان و کردنه وه ی ریک/الف و النشر المرتب:

ئه وه یه: چەند وشە یەك بیئنی له دوایش چەند وشە یەكی تر بیئنی،
هه ریه ك له م وشانه ی دوایی سه ربه یه كی بی له و وشانه ی پیش خوی به پیئنی
ریزه ندی.^(۲)

نالی ده لئ: :

ئه م ئه رضه مه زرعە ی عه مه له و گولخه نی ئه مه ل
هیندی بووه به مه سجدو هیندی به مه زیله

مانای وشه: مه زرعە: کێلگه. عه مه ل: کار. گولخه ن: توونی هه مام.

ئه مه ل: هیوا. مه سجدو: مزگه وت

^۱ جواهر البلاغة أحمد الهاشمی ل ۱۳۷۶

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۳۶۷

واته: (نهم جیهانه شوینی کرده وه یه و بنیاده م ته نیا به کرده وه تیا سه ر
 نه که وی و بو هیواو ناواتی پووت وه ک توونی حه مام وایه چوون و هه رچی
 تی بخه ی نه سووتی نه میش هه موو ناوات و هیوایه کی تیا نه بی به هیچ، وه ک
 چوون نه م شوینه به نیازی پاکه وه خواپه رستی تیا بکری نه بی به مزگه وت و
 پیروزو به ریز نه بی)^(۱)

له نیوه دپیری یه که م ده لی: (نهم نرضه مه زره عه ی عه مه له و گولخه نی
 نه مه ل) له نیوه ی دپیری دووه میش ده لی: (هیندی بووه به مه سجید و هیدی
 مه زبه له) مه سجید له گه ل مه زره عه ی عه مه ل ده گونجی. مه زبه له ش له گه ل
 گولخه نی نه مه ل.

۲- پیچان و کردنه وه به شیوه یه کی نارپک /الف و النشر الغیر المرتب :
 نه وه یه: چه ند وشه یه ک بی نی و له دواییش بو هه ر یه ک له م وشانه وشه ی
 تر بی نی په یوه ندی به به راییه وه هه بی به بی ده ست نیشان کردن و به رامبه ر
 یه کتریش نه بن له ریز به ندیدا.^(۲)

نالی ده لی :

به ناری عه شق ناوی دل جه سه د وه ک حه زره تی موسا
 طریق ی به حری فیرعه ن و په فیقی ئاته شی طوره

به حری فیرعه ون: نه و به حره ی حه زره تی موسا و په یروه کانی لی
 په رینه وه و فیرعه ون و کو مه له که شی تیا خنکان. ئاته شی طور: ئاگری نوری
 خودا که بو حه زره تی موسا ده رکه وت دای له کیوی طورو سوتاندی .

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس/ ۴۶۷

^۲ جواهرالبلاغه / أحمد الهاشمی ل ۱۳۷۶

واته: (به م ناگری عه شقه و به م ناوی چاوه که له قولایی دلمه وه هه لئه قولی، لاشه م وه ک حه زره تی موسای لی هاتوو، ئه بی به سه ر جوگای فرمیسکی خویا بپه پرتیه وه که وه ک به حره که ی فیرعه ون وایه و، له گه ل ناگری ده روونیا بگه ری که وه ک ناگره که ی کتوی طور وایه) ^(۱)

له نیوه ی یه که می ئه م دیره ی سه ره وه دا هه ر دوو دهسته واژه ی (ناری عیشق) و (ناوی دل) هاتون و له نیوه ی دووه می دیره که دا، یه که م جار دهسته واژه ی (به حری فیرعه ون) هاتوو که سه ر به دووه م دهسته واژه ی نیوه ی دیره ی یه که مه که (ناوی دل) هه ر له نیوه ی دووه می دیره که دا دهسته واژه ی (ئاته شی طور) هاتوو که سه ر به یه که م دهسته واژه ی نیوه دیره ی یه که مه) ^(۲)

۳- پیچان و کردنه وه ی ریک و ناریک/الف والنشرالمرتب و غیرالمرتب :

ئه وه یه: پیچان و کردنه وه که یه که م جار به شیوه یه کی ریک دروست بیی به پیی ریز به ندی، به لام له دووایی وشه ی تری بی ئه م ریز به ندی یه ی نه مینی. ^(۳)

نالی ده لی :

غوباری ئه و شه وو پوژن ردینی ماش و برنج

که تی که لن، شه به ی صوبح و شام و شیرو قیر

مانای وشه: ماش و برنج: پیشی رهش و سپی . شام : ئیواره .

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۴۶۷

^۲ هونه ری ره وانبیژی عبدالسلام سالار ل ۱۷۷

^۳ علم البیدیع / د. عبد العزیز عتیق ل ۱۳۷

((واته تۆزو گهردی ئەو شهوو پۆژهی ژیانمه کاری کردوو ته سهرو پيشم و، بوۆزی کردوو یه به ماش و برنج، مووی رهش و سپی تیا تیکه ل بووه، وهك تیکه لئی (به یانی) و (ئێواره) واته: شهوو پۆژ، له یه كه وه نزیکى (شیر) و (قیی) كه به دیمه ن ته نها پیتیکیان له یهك جیا به و له راستیشدا یه کیکیان سپی و ئهویان ره شه.))^(۱)

له نیوهی دێپى یه كه م وشه ی (شهو) و وشه ی (پۆژ) له سه ره تاوه هاتوون، له دواى ئەم ههردو وشه یه ش(ماش) و(برنج) هاتوون ماش به رامبه ر به شه وو برنج به رامبه ر به پۆژ، په یوه ندى یان به پیکى هاتوو ه ، به لام له نیوهی دێپى دووه م ئەو پیکى یه نه ماوه (صوبج) به رامبه ر به (پۆژه) (شام) به رامبه ر شه وه، به هه مان شتوه له (شیر) و له (قیی) شیر به رامبه ر به (پۆژ) و (قیی) به رامبه ر به (شهو) هه رچه نده هه ست به په یوه ندى نێوانیان ده کری، به لام ریزبه ندى له نێوانیدا نه ماوه.^(۲)

دژیهك (الطباق)

دژیهك: کوکردنه وهی دوو واژهی دژ به یه كه له واتادا.^(۳)

یه کیکی ترمان له وهونه رانهی كه له هونه رى جوانکاری دا به کاردی دژ به یه كه، وهك ده بینین ئەم هونه ره گوڤه پانیکی گه وره ی له شیعری شاعیران گرتوو وه، و توانای زۆری ئەو شاعیرانه ی ده رخستوو وه له بایه خدان به پوخساری شیعەر، نه گه ر دوومانا دژ به یه كه كه له نێوان دوو واژه ی ئەریی دابوون، ده بی به دژبه یه کی ئەری (طباق الایجاب). نه گه ر هات و دوومانا دژ

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وهی مه لاعبدالکریمی مدرسل ۲۰۸

^۲ هونه رى ره وانبیزی / عبد السلام سالارل ۱۷۸

^۳ بلاغة العرب / د. علی سلوم / ۲۳۵

بهیه که کهش له دوو واژهی ئه‌ری و نه‌ری دابوون ئه‌واپیی ده‌لین دژیه‌کی نه‌ری (طباق السلب). ئه‌وه‌یه که وشه‌یه‌ک له هه‌ردو وشه‌کان به‌هوی ئامرازی وه‌ک (نه) و (نا) و (مه) بیی به‌نه‌ری (نقی) .

جوهره‌کانی دژیه‌یه‌ک

یه‌که‌م: دژ به‌یه‌کی نه‌ری (طباق الایجاب) وه‌ک ئه‌م شیوانه‌ی خواره‌وه :

أ/ دژیه‌کی له‌نیوان دوو ناودا :

صافی ده‌لی ˆ :

پوژانه فیکری عاریضی خوڤاکی من خوینی دلّه
شه‌و به‌یادی زولفه‌کانی نووستنم بیداری یه (١)

(پوژ) و (شه‌و) هه‌ردو کیان ناون دژه واتان .

ب/ دژ به‌یه‌کی له‌نیوان دووکار :

نالی ده‌لی ˆ :

صاف و په‌وان و نه‌رمه وه‌کو زه‌مزه‌مزه‌م و فویرات
نه‌ک په‌نگی نیله که‌هات و گه‌پایه‌وه (٢)

(هات) و (گه‌پایه‌وه) هه‌ردوو کیان کارن دژه واتان .

ج/ دژیه‌که‌کان دووئاوه‌لئاوبن :

شیخ نوری ده‌لی ˆ :

^١ دیوانی صافی/لیکۆلینه‌وه‌ی محمدی مه‌لا مصطفی هیرانی/٢٣٩

^٢ دیوانی نالی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبد‌الکریمی مدرس/٥٥٣

به سه روه دآسم فينك كاتاه وه

خه مي كوون و نويم له بيرباته وه (١)

(كوون) و (نوي) ناوه لئاوي چونين دژ به كن .

د / دژيه كه كان دوو چاوگ بن:

شيخ نوري ده لي:

له ززه تي مردن به سه د سالي ژيان نا گوږمه وه

گه ر بزانم تو له گه لما ديتته سه ر قه بره كانم (٢)

(مردن) و (ژيان) هه ردوكيان چاوگن دژ به كن :

ه / دژيه كه كان پيتي مانايي بن:

محسن ده لي :

ده مت نوقته ي نيگاري ماني يه !

وتي: نا ئهم وه سفه بووم چاني يه

وتم: نوقته ي ده مت، ناكري وه سفي،

وتي: ئاتو له توانا تا نييه ! (٣)

(نا) و (ئا) هه ردوكيان پيتي مانايين دژ به يه كن .

ز / دژيه كه له نيوان دوو پرسته ي واتاييي دا:

نالي ده لي :

^١ ديواني شيخ نوري شيخ صالح/١٩٥

^٢ ديواني شيخ نوري شيخ صالح/١٨١

^٣ گولزاري هوئراوه/محسن احمد مصطفى/ ده ستنوس

بیده به دلّم، شیفته بوّ شیفته چاکه...
 بیخه مّم، ئه و قه یده به دیوانه په وایه...
 شیفته: شیواو. ئالۆ ز. قه یده: کوت. رهوا: شایان .

واته ((ئو زولفه شیواوه ت ببه خشه به دلّم، چونکه ئه و شیواوه و دلی منیش شیواوه، شیواو بوّ شیواو چاکه. ئه و زولفه ی وه ک کوت و زنجیرت بخره ملم، چونکه من دیوانه و شیته توّم دیوانه و شیته شایان ئه وهن کوت و زنجیران له ملّ بکری...))

نیوه ی یه که می ئه م دیره نهرمی و خوشه ویستی و به زه یی ده گه یه نی،
 نیوه ی دووه م گرفتاری و ئازار ده گه یه نی بوّیه به دیمه ن هه ردوو ئه م دوو
 نیوه دیره دژ واتان.^(۱)

دووهم: دژیه کی نه ری: طباق السلب :

به کار هینانی دوو واژه یه له پرسته دا یه کیکیان ئه ری یه کیان نه ری (نفی)
 بی^(۲) به هوّی ئامرزی وه ک: (نه) (نا) (مه) وه ک :

۱- وشه دژیه که کان ناوبن :

نالی ده لی^۳:

سه فه رمان چونکه پّی هات و نه هاته
 دو عامان بوّ بکه ن، ئیوه و خوداتان!^(۴)

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی ملا عبد الکریمی مدرس/ ۵۶۴

^۲ البلاغة الواضحة علی الحازم ومصطفى أمين/ ۲۸۰

^۳ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لاء عبد الکریمی مدرس ل ۳۱۹

(هات) و نه هات) له نیوهی دپری به که م دوو ناوی واتایین به که میان
نه ری و دووه میان نه ری به .

۲- وشه دژ یه که کان کار بن :

مه حوی ده لئی:

سهه رو سامانت پرسسی، مه پرسه
سهه ری توخوش، نه سهه ر ماوه نه سامان^(۱)

(مه پرسه) دژ به (پرسی) یه به هوی نامرزی (مه) هر دوکیشیان کارن.

۳- وشه دژ یه که کان هر دووکیان ئاوه ئناوبن :

ئه حمه دی خانئ ده لئی:

جیاواز ده بوو گفستی پاک و ناپاک
پر نرخ به پیز ده بوو شتی چاک^(۲)

(پاک) و (ناپاک) دوو ئاوه ئناون یه که میان ئه ری ئه وه ی تریان نه ری یه.

^۱ دیوانی مه حوی / لیکوئینه وه ی مه لا عبدالکریمی مدرس ل ۲۴۳

^۲ مه م وزین لو. مه ژار موکریانی ل ۲۵۰

راهینان

جوړه کانی دژیه ک له م دپړه شيعرانه خواره وه دهریینه :

۱- نه وی دلدارو دولبه رمه نه وا ده پوا له بهر چاوم

به دوویا بوچی دل نه تویته وه نه پوا له بهر چاوم

مه حوی

۲- له پاداشی قسه ی سردا همه تا ه و ه ناسه ی گرم

که سی شیتانه به رد م تی گری ، من به رقی تی ده گرم

مه حوی

۳- روح له سهر لیوم نه فسه گپړه له نیو خوف و ره جا

چاوه پتی فرمانی تویه : بچی ده یابیته ژوود

وه فایبی

۴- دهردی دووریم چه شتووه ژه هری فیراقم نوشی به

بویه که خوشیم نه خوشی و نه خوشیم خوشی به

صافی

۵ - خه ریکی شهش دهری هات و نه هاتم

خه لاصیم قهت بوئییه له نه رده بی تو

نالی

۶- من ده لیم شه و بوو به پوژ ، نه سم ده لی پوژ بوو به شه و

نه و موصیبه ، چونکه چاوی پی سپی بوو من غه له گ

نالی

۷- تال و شیرین پیکه وه چابی نه مدیوه چابی چانه بی

هر که سیکی هه منیشینی چانه بی پیت چانه بی

حه ریق

جی گورکی: العکس

جی گورکی: گیارانه وهی به شی دوایی گوزارشته یه بو به رایبی و به راییش
بو دوایی.^(۱)

شیوازه کانیشی له هونه ری کوردی وه ک نه م شیوانه ی خواره وه ده بی:

۱- جی گوردراره کان ناوبن :

محسن ده لی:

دمت نوقته ی نیگاری مانی یه!
وتی: نا ئه م وه سفه ت، بو م چانی یه
وتم: نوقته ی ده مت نا کرئ وه سفی
وتی: ئا تو له تواناتا نییه!^(۲)

له دیری یه که م ده م له پیش نوقته هاتوو، له دیری دوو م نوقته له پیش
ده م هاتوو هه ردوو کیشیان ناون.

۲- جی گورین له نیوان دوو پسته ی ته واوبی:

محسن ده لی:

گولی وتم تو، وتی گولی چی؟!
که ی له وسفی من سه رت ده رده چی!
به تو نا کرئ پیناسی جوانیم

^۱ جواهر البلاغة/ احمد الهاشمی/ ۳۹۲

^۲ گولزار هوتراوه/ محسن احمد مصطفی / ده ستنوس

هه چنه ند لهده ریای خه یال پوچسی! (١)
 له دپری یه که می ئەم چوارینه پیچوانه هه یه (گولئ وتم تو، وتی گولئ
 چی؟) (جاریک گول له پیش کاری (وتم) هاتووہ جاریکیش له دوواوه هاتووہ.
 ۳- جی گوږین له نیوان دوو پاناودا :
 نالی ده لئ : ٢

له کن توو خارو خهس گولزاره بی من
 له کن من خه رمنی گول خاره بی تو (٢)
 (له نیوهی یه که می ئەم دیره دا نالی هه ردوو پاناوی (تو) و (من) ی هیناوه
 ته وه وله نیوهی دووه می هه مان دیردا دیسان هه ردوو پاناوه که ی
 هیناوه ته وه به لام پاش و پیشی پی کردوون، له نیوهی یه که می دیره که دا
 پاناوی (تو) پیش (من) که وتووہ و له نیوهی دواپی دیرکه دا پاناوی (من)
 پیش (تو) که وتووہ)

۴- جی گوږین له نیوان ناوو پاناودا :
 نالی ده لئ : ٣

ئو پووی له که عبه، که عبه به پووی ئو موشه پرفه
 یه عنی جه بینی قیبله و میحراب و مینبهره (٣)
 له نیوهی یه که می ئەم دیره ی سهره وه دا، (نالی) پرستی (ئو پووی
 له که عبه) هیناوه ته وه پاناوی (ئو) ی پیش که عبه خستووہ و به دووای ئەم
 پرسته یه دا، رسته ی (که عبه به پووی ئو موشه رره فه) ی هیناوه ته وه و

^١ گولزاری هونراوه / محسن احمد مصطفی / دستنوس

^٢ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لاعد الکریمی مدرس / ۲۸۲

^٣ هه مان سه رچاوه / ۴۲۹

تیدا (که عبسه) ی پش پاناوی (ئو) خس تووه، جی گ وړکی
له نیوان (پاناو) و (ناو) دا کردووه .

راهینان

جیگای جی گورکی له م شاعرانه دیاری بکه

۱- به نه شنه ی سستی یو مهستی وه ها مه ستور و مه خموره
نزانم خه و له چاو دایه، یا چاوت له خه و دایه

نالی

۲- من دلیم شه و بوو به پوژ، نه فسم ده لئ پوژ بوو به شه و
نه و موصیبه، چونکه چاوی پی سپی بوو من غه له ط

نالی

۳- حه ره کاتم سه که نات و سه که ناتم حه ره کات
چوسته، سستی قوییه ضعیف و، سه ریه که سه لم

نالی

۴- بچوک هر کاری گه وره و گه وره کاری بچوکی کرد
خه ریکی مه بجه ئی گه وره و بچوکی وه خت و ئاوانم

حه مدی

تیل نیشان / التلمیح

تیل نیشان : ناماژه کردنه بوئایه تی قورئانی پیروژ یا فهرمووده یا چپوک یا پهندی پیشینان و زۆدی تر به شیوه یه ک گونجاوبی له گه ل چه مکی ده قه که. ^(۱)

مه حوی ده لئی :

هه رئه و که سه که خهیری دوعای خیری دیوه لیم
دائیم دوعامه شه پی له من لا بیدا خودا ^(۲)

ئه م دیره شیعه ری مه حوی ناماژه یه بو ئه م فهرمووده یه (اتق شر من
أحسنه إليه) واته : خو ت بیاریزه له خراپه ی ئه و که سانه ی چاکه ت له گه ل
کردوون .

جزیری ده لئی :

گه ر ژوی حوژی سروشتی عیشه یه ک (إظهار بست)
دی ببست ناری خه لیل الله دۆزه ساریست ^(۳)
دۆزه : دۆزه خ .

واته : گه ر له و حوژی سروشته له نجه و لاریک ده رکه وی، یان ئه گه ر
مه شخه له یه ک ئاگری لی ده رکه وی، دۆزه خ وه ک ئه و ئاگره لی دی که بو
ئیه راهیم خه لیلیان کرده وه خسته یانه ناوی که وه ک دۆزه خ بوو ئینجا سارد
بووه، ئه م دیره شیعه ره ناماژه (تلمیح) کردنه بو چپوکی نه مپود که

^۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی / ۴۱۸

^۲ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس / ۴

^۳ شرح دیوان الشیخ الجزیری / للملا عبد السلام / ج ۱ / ۲۳۴

بیغه مبهر ((ئیبراهیم)) (د.خ) ی خسته ناو ناگر، هه روا بو ئایه تی (قلنا یانار
کونی بردا وسلاماعلی إبراهیم) سورتی نه نیا ٦٩

راهینان

ئه م دیره شیعرانه ی نالی تیل نیشان بو چی ده که ن ؟ دیاری بکه

- ١- زیرو زه بهر ده بن به دوو فیرقه، له فیرقه تین
وا وهیل و ئیمتیازه که کی بینه کی به ره
- ٢- ئه م فه رشه خاکیه ده ته کین له توژو گه رد
ئه م عه رشه نو صه حیفه ده یکن به یه ک په ره
- ٣- نه که ر که سینه، تابیی به رد و حه راهه ته
یه عنی وه قوودی ناره، بوخاری موسه یه ره
- ٤- ره حمهت به حوسنی صورته تی ئینسان ظوهووری کرد
(خیر البشر) له قه ب به شه فاعت مو بشه ر
- ٥- جی بازی مه قده می شه وی قه در و مه عاریجی
سه ربانی عه رش و کورسی یو جو بریلی شه په ره
- ٦- نه وشاهی ماهی میسره، نه هالی له پتی سو جود
قورئان ده لی که به نده ئه مه و به نده په روه ره
- ٧- به لکوله فه پری طه یبه که طیبی په یه مبه ره
ساکن ببی گه پوی ئه و که لبه بی فه ره

پیکه وه گونجان : مراعاة النظر

پیکه وه گونجان: کوکردنه وهی شتیکه له گه ل شتی گونجاوو دژایه تی له نیاوانیاندا نه بی. ^(۱)

نیمه گه رچاویک به شیعی شاعیره کانمان دابخشیتین دبینین نیم هونه رهیان به چند شیوه به کار هیناوه وهك:

۱- پیکه وه نانی واژه بی :

نه حمه دی خانې ده لې :

نُه لِماس و زمرود و ممراری
خال و خهت و توپه بی دتاری ^(۲)

نه حمه دی خانې وشه کانی (نه لِماس و زمرود و ممراری) به کار هیناوه که پیکه وه گونجاون و، هر سیکیشیان گه وهرن، وشه ی(خال و خهت و توره ی هیناوه که پیکه وه گونجاون و هر سیکیش له سه رو ته به شانن و دین هو و هه گه را جوان بی ،

۲- پیوه که وه گونجانی لاکان/تشابه الأطراف :

نالی ده لې :

بو مه شقی زولفی نیگارو نیگارشی
(نالی)) له خامه دا بووه ته شاهی طورره نووس ^(۱)

^۱ جواهر البلاغة/أحمد الهاشمی/۳۶۸

^۲ مه م وزین/نه حمه دی خانې/په رویتز جیهانی/به رگی/۴۴/۸

پیکه وه نان و گونجان له نیتوان (مه شق) و (نیگار) و (نال) و (خامه)
و (طوره) (دا هه یه له کوۆ تایى نیوه ی دیری دووه م دهسته واژه ی (طوره
نوس) هاتووه، که گونجاوه له گه ل سه ره تای دیری یه که م، به م شیوه یه ش
پیکه وه نان ده بی به گونجانی لاکان .

راهینان

شیتوازی پیکه وه گونجان له م دیر شیعرانه ی نالی دیاری بکه

۱- لاده دهس روکهی هه وری له جه بین

دهرکه وی شه مس وقه مه ر نوورو ضیا

۲- قارونه فه له ک ، موسته حقی گرتن و خه سفه

زیوو زه پی شه مس و قه مه ره ، دیره می که و کب

۳- قه للابی جیهان نه قدی عیاری نییه قوربان!

((نالی)) مه که کی هیمه تی کردوو یه موجه ره ب

۴- نه ظه رم پزه له نووری شه و و پوژی طه لعته تی تو

که به پو شو عاعی شه مسی ، به برو خه می هیلالی

۵- نه ستیره هه مو مه حوه له نیو نووری قه مه ردا

یا شه مسی جه مالت شه وی گتیراوه به فه ردا

۶- سو فی! وه ره سهیری ظه ووراتی باغ و پاغ

لایئ هه موو شکوفه وو ، لایئ هه موو گو لووک

کوگردنه وه: الجمع

نه وه یه: چند شتیك له ژیر یه ك حوكمدا كوڤكه یته وه.^(۱)

وه فایه ده لئی :

گوتی: بوکوی ده به ی روحت (وه فایه) ده وره یان گرتی

نیظامی په رچه م و، سه ربازی زولف و، عه سکه ری خالم

له م دیره دا (نیظامی په رچه م) و (سه ربازی زولف) و (عه سکه ری خال

پیکه وه کوکراونه ته وه به هه موویان وه فایه یان گه مارو دا وه.^(۲)

^۱ جواهر البلاغة أحمد الهاشمی/ ۳۷۷

^۲ بایه ی وه فایه مسته فاسه یه مینه/ ۳۰۲-۳۴

راهینان

- کوکراوه کان له م دیره شیعرانه ی نالی چین دهریان بیته
- ۱- نه یستان و خه سه ک زاری صنووفی شه و که یی خاری
گه لی خوشتر له سه روستان و، دلکه شتر له بوستانه
- ۲- قه تادو عه رفه ج و خیطمی و عه ضات و عه وسه ج و نه ثلی
چ دامه ن گئروشین و دل نیشینی ری غه ریبانه
- ۳- وه ها هه ستان به بالی جاذیبه ی قودرته له نیوه ی ری
به جی ما نه سپ و په یک و په فره ف و نه م چه رخی ده ورانه
- ۴- فارس و کورد و عه ره ب هه رسیم به ده فته رگرتووه
نالی نه مرۆ حاکمی سی مولکه دیوانی هه یه

لیک جیاگردنه وه: (التفريق)

لیکگردنه وه: دانانی جیاوازیه له نیوان دوشنت یان دووسیفهت که له مه دح یان له زهم له یه ک جوژ بن.^(۱)

حاجی قادرده لئی :

ئه وهی توّ هه تبوو، من نه مبوو، قه راروصه برو عیززه ت بوو
ئه وهی من هه مبوو، توّ نه تبوو، وه فاو میهره بانى بوو،^(۲)

له نیوهی دپیری یه که م شاعیر ویستوو یه تی سیفه تی چاکی خوئی جیاواز
بکاته وه له که سی به رامبه ری بوّ ئەم جیاوازیه ش (قه رارو صه برو عیززه تی)
بوّ ئەو داناوه، له نیوهی دپیری دووهم (وه فا) و (میهره بانى) بوّ خوئی داناوه.

^۱ جواهر البلاغة أحمد الهاشمی ل ۳۷۷

^۲ دیوانی حاجی قادری کوژی/میرش بیتووشی ل ۶۷

راهینان

لیککردنه وه له م دێره شیعرانه دیاری بکه

۱- چاوی هم رهنگی گولی، مهستی شه وو پژن مه دام
یهك له نه شكوفتهی به نه فشه، یهك له نه یلوفهر دهكا

نالی

۲- چهند پیم خوش بوو زوبانی حالی دهیوت نالیا
مهردوو چه یوانین ئەتۆ گوی کورت و ئەمنیش گوی درێژ

نالی

۳- له کن توو خارو خهس گولزاره بی من
له کن من خه رمه نی گول خاره بی تونالی

نالی

۴- من ده لیم یاقووت و مه رجان خه تتی کامیان خوشتره
ئه و به عه ییاری ئیشاره ی له علی خه ندانم دهكا

وه فایی

کوگردنه وه له گه ل دابه شکردن

ئه وه به چه ند شتيك به به كه وه كوئيكه يته وه له دوایيش دابه شيان بكه ی
يان به پيچه وانه چه ند شت دابه ش بكه ی ئينجا كويان بكه يته وه^(۱)

۱- كوگردنه وه ی چه ند شتيك له دوایي دابه شکردنی :

قانع ده لئى :

له گه ل فه رهادا خوئنمان ئه پريان
فرميسكى سوورمان به كولا دائه رزان
هه ردوو زوخاوى فيرقه تمان نوشى
ئه و بو شيرين و من بو كوردستان^(۲)

(فه رهادو قانيع له نوشينى زوخاوى فيرقه ت هه ردوكيان
كوكراونه ته وه له دوایي قانع نوشينى ده ردی فیراقى فه رهادی له به رشيرين
داناوه بو خوشى له به ركوردستانی داناوه ده لئى:) ئه و بو شيرين من
بو كوردستان).

۲- دابه شکردنی چه ند شتيك له دوایي كوگردنه وه ی:

قانع ده لئى :

من قوربه سه رى ده ستى فه له ك ،چه رخی جه فاكار
تو دل به خه مى ده ردی گول و خونچه یی گولزار
توبی په پو بی بال ،له ده س زولمى لقی خار
هه ردوو به به كو چا كه بلين ،دیل وهه ژارين^(۳)

^۱ - (عبدالعزيز عتيق.د. علم البيان. ل ۱۲۱)

^۲ ديوانی قانع كوگردنه وه ی برهان قانع ل ۸۲

^۳ هه مان سه رچاوه ل ۱۴۵

شاعیر له دوای ئه وهی چه ند شتیک بوخوی و بولبول بریار ده دا ئینجا
خوی و بولبول له مه ژاری کو ده کاته وه .

کو کردنه وهو جیا کردنه وه

کو کردنه وهی دووشته له ژیری به بریار له دوایی له یه کتر جیا بکرتنه وه^(۱)

خوا له قورئانی پیروژ ده فه رمویّ (وجعلنا الليل والنهار آیتین فمحونا آیه الليل
وجعلنا آیه النهار مبصرة) واته شه وو پوژمان کردوه به به لگه ی توانایی شه وما
تاریک کردوه پوژیشمان پوونا کردوه .

شه وو پوژ هه ردووکیان له ژیر یه ک بریار کو کرانه ته وه که دوو به لگه ی
توانای خودان له یه کتریش جیا کرانه ته وه شه و تاریکه و پوژ رووناکه .^(۲)

نالی ده ئی:

چاوی هه م په نگی گوئی، مهستی شه وو پوژن مه دام
یه ک له شگوفته ی به نه فشه یه ک له نه یلو فیه ر ده کا^(۳)

نالی چاوی یاری داناوه به په نگی گولی مهستی شه وو پوژ له پاشان
له یه کتری جیا کردونه ته وه یه کیکیانی چواندوه به گو له به نه وشه ئه وه ی
تریش به نه یلو فیه ر.

^۱ علم البیان عبدالعزیز عتیق. د. ل ۱۲۳

^۲ هه مان سه رچاوه ل ۱۲۳

^۳ دیوانی نالی لیکوئینه وهی مه لاعبدالکریمی مدرس نالی ۱۰۹

راهینان

(کوکردنه وه و دابشکردن، کوکردنه وه و جیاکردنه وه)

له م دپیره شیعرانه ده ربینه:

۱- قه له م من و تو ژیان مه زلومین
 هه رسی وینه ی یه ک به ندو مه حکومین
 من مه حکومی چه رخ، تو مه حکومی من
 ژیان گه یرووده ی دۆست و دل دۆژمن

قانع

۲- قه له م! من و تو ژیان مه زلومین
 هه رسی وینه ی یه ک، به ندو مه حکومین
 من مه حکومی چه رخ، تو مه حکومی من
 ژیان، گه یرووده ی دۆستی دل دۆژمن

قانع

۳- جه فاو وه فا پاستی و دیو
 بوونه پیشه ی نه من و نه تو
 جه فا پیشه ی تو، وه فا پیشه ی من
 نه من په پ و پاست، نه تو ش دروزن

هیمن

۴- دلی زارم وه کو ناگر به دایم کاری سووتانه
 که چی پوی یار وه کو ناگر، هه موو ده م وا به تابانه

زیوه ر

تیل نیگا/الانتفات

تیل نیگا: گۆرینی شیوازه وهك له كهسی یه كه مه وه بچی بو كه سی دووهم یان سی یه م یان به پیچه وانه وه.^(۱)

مه حوی ده لی ٢ :

((مه حوی)) به یادی تو وه یه شوغلی كه رووی

غانیب له دیده بوو! به خودا دلمه پیته وه ٠٠

((واته: مه حوی هه میسه به یادی تو وه خه ریکه كه رویشتووی و به جیت

هیشتتوه، سائهی یاری له دیده ون بوو، به خوا دلم هه میسه به تو وه به نده))^(۲)

مه حوی له دپیری یه كه م و نیوه ی یه كه می دپیری دووهم، قسه له نادیار

(غانب) دهكات دوايش ده لی: ((دلمه پیته وه)) به پاناوی قسه كه ر (ضمیر

متكلم) قسه دهكات.

^۱ علم البدیع د. عبدالعزیز عتیق/ ۱۱۲

^۲ دیوانی مه حوی لیکۆلینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس/ ۲۸۷

راهینان

جیگای تیل نیگا له م دیره شیعرانه‌ی نالی دیاری بکه

۱- به ظاهر شادمانیمه له بهر که تمی هه موو دهردادان
که ((نالی)) گهر بنائینی ئه میش نه شئه و سوروووپیکه

۲- نالی ئاسووده نییه گوولی نه مامی عومرت
به نه فهس دیت و ده چیت ئه صلی له سه ر باییکه

۳- چه ماییلکه ده می تیغت له چه لقه‌ی گهرده‌نی نالی
مه گهر تیرا و بېم به ورنکه تینووی ساعیدی یارم

رافه / التفسیر

رافه: نه‌وه‌یه‌شاعیر به‌کورتی باس له‌شتیک بکات، ئینجا بو‌گه‌یشتن به‌چه‌مکی سه‌ر به‌خوی مه‌به‌ست. دریژه به‌پوئکردنه‌وه‌ی بدات له‌هه‌مان دیردایان له‌دیپری دواپی.^(۱)

مه‌حوی ده‌لی:

ده‌مت چی پر له‌دور، دورچیک‌ی یا‌قوت
نیشانه‌و موژی چی خه‌طیک‌ی زمروت

دورج: سندوقیک‌ی بچکو لانه‌یه ژنان گه‌وه‌رو شتی گران به‌های خویانی تی ده‌خن.

واته: ((ده‌مت ده‌م نییه سندوقیک‌ی یا قوتییه پر له دانه‌ی دور که ددانه‌کانتن، نه‌و نیشانه‌یه‌ش که به‌و سندوقه‌وه‌یه خه‌تیک‌ی وه‌ک زمروت شینه که گه‌نه‌تووک‌ی تازه ده‌ر هاتووی سه‌ر لیوته))^(۲)

مه‌حوی له‌م دیره شیعره‌یدا ده‌یه‌وی (ده‌م) و (نیشان) و (موژی) ی (درج) - سندوق - پوون بکاته‌وه له پیشدا باسی ده‌می ده‌کات و ده‌لی: سندوقیک‌ی یا قوتییه پر له دانه‌ی دور که ددانه‌کانتن، دواپیش دیته‌وه سه‌ریاسی نیشان و موژی دورج، پوونی ده‌کاته‌وه و ده‌لی: خه‌طیک‌ی زمروت واته وه‌ک زمروت شینه.

^۱ خزانه الأدب و غایة الارب/تقی‌الدین الحموی/نه‌ننه‌رنیت

^۲ دیوانی مه‌حوی لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لا عبد‌الکریمی مدرس/۸۰

راهینان

پافه کراو له م دوو دیره شیعرانه دیاری بکه:

۱-چ؟ مه که دارو به ردی قاعیده ی نه رکانی ئیسلامه
چ؟ طه بیه ماو و خاکی مائیده ی نه نواری ئیماننه

نالی

۲-مه ی که ریکم بوو چ که رطه ی که ری هه ورازو لیژ
سینه پان و، موچه کورت، شاننه به رزو گوی دریژ

نالی

۳-چاوه کانت سه رخوشن قوربان، گوتم: مایل به چین؟
عه کسی زولفی خسته سه رحه رفی موده ووهر، یه عنی: دهم

وه فایی

به رامبهری/التقابل

به رامبهری : هیئانی دوو واتایه یان پتر، له دواییش به پیی ریژ بهندی“ به رامبهره کانیاں بهینیتته وه.^(۱)

جیاوازی نیوان دژبه یهك و به رامبهری

۱- دژ به یهك ئه و وشانه ن كه به دووای یه كه وه دین، به لام به رامبهری به زۆری له نیوان چوارشتی دژبهك ده بی، دوو دژی وه كیهك له پیشه وه دووانیشیان له دووایی، جاری واش ده بی به رامبهری له نیوان ده شتا ده بی پینج له سه ره تاوه پینجیش له دووایی، یان له نیوان شه ش شتا ده بی به هه مان شیوه ی پینجه كان .

۲- دژبهك ته نیا له نیوان دوو شتی پیچه وانه و دژ به یهك ده بی، به لام هه ندیک له زانایانی ئه م یواره ده لئین: به رامبهری له نیوان دژو نادژ ده بی، به لام به رامبهری گه ر له نیوان دژبه یهك دابی جوانترو له بارتیره.^(۲)

جوړه گانی به رامبهری

۱- به رامبهری دوو به دوو :

نالی ده لئى ۲:

به هاوین جهسته خه سته ی دهردی گه رامام
به زستان دل شکسته ی دهردی سه رامام^(۳)

^۱ علم البدیع/د. عبدالعزیزعتیق/۶۶

^۲ هه مان سه رچاوه/۶۷

^۳ دیوانی نالی لیکولینه وی مه لاعبد الکریمی مدرس/۲۶۱

به رامبه ری له م شیعره دا (هاوین) به رامبه ر به (زستانه) (گرما) به رامبه ر
به (سه رما) هاتووه

۳- به رامبه ری سی به سی :

نالی ده لی :

روژ سه ری کولمته پوناکی نوری به صهرم
شه و خه می زولفته تاریکی گوئی نه مه له م (۱)

به رامبه ری له م شیعره دا پوژ (به رامبه ر به (شه و) (کولم) به رامبه ر
به (زولف) (پوناکی) به رامبه ر (تاریکی) هاتووه .

۳- به رامبه ری چواربه چوار :

محسن ده لی :

دنیات پووناککه به تیشکی قورئان
دوا پوژت خوشکه به ککرده وهی جوان
له دواي هه رخو شیئی تاریکی غه مه
بوچاکه و خراپه ش دانراوه میزان (۲)

به رامبه ری له م چوارینه دا (دنیا) به رامبه ر به (دوواپوژ) (پووناکی) به رامبه ر
به (تاریکی) (خوشی) به رامبه ر به (غم) (چاکه) به رامبه ر (خرابه)

^۱ دیوانی نالی لیکوئینه وی مه لاعبد الکریمی مدرس ل ۲۹۰

^۲ گولزار ی هوتراوه / محسن احمد مصگفی ل ده ستنوس

۴- به رامبه ری پینج به پینج :

محسن ده لئی :

هه ر پاسیتیت بوئی مه ژی به گومان
 مردن دوور نییه، نزیکه له له ژیان
 بو تو به نده بی نه زان شکومه ند
 مه ژی پوژدانه بیژی وه ک مه ردان^۱

به رامبه ری له م چوارینه دا (پاستی) به رامبه ر به (گومان) (مردن) به رامبه ر
 به (ژیان) (دوور) به رامبه ر به (نزیك) (به نده) به رامبه ر به (شکومه ند) (پوژد)
 به رامبه ر به (مه رد)

^۱ گولزاری هوتراوه / محسن احمد مصگفی ل ده ستنوووس

پاهینان

بهرامبه ره کا: ام دیره شیعرانه دیاری بکه

۱- گریانی من و خنده یی تو ئیستا ده شو بهی
به و مهوسیمی باران که وا خونچه ده پشکوت

نالی

۲- نه مان و مانی عالم تابیی وهختی موعه ییه ن بی
به من چی مردنی دوژمن له مانی دوستانم چی

حه مدی

زیاده‌رهوی (المبالغة):

زیاده‌رهوی: وه سف کردنیکی له پاده‌به‌ده‌ره بو به هیزی یان بی هیزی
وه سف کراو. ^(۱)

جوړه‌کانی زیاده‌رهوی

۱- شیوهی به هیزی یان بی هیزی له‌وانه‌بی بیی له‌لایان عقل و
نه‌ریتدا .

ئه‌حمه‌دی خانی ده‌لی :

موحتاجی سه‌خواه‌تاوی حاتم
مه‌غلوبی شه‌جاءه‌تاوی پوس‌تم ^(۲)

واته: حاتم پیوستی به‌بخشنده‌یی وسخواه‌تی وی ه‌بوو، پوسته‌م
له‌به‌ر ئازایه‌تی وی ده‌به‌زی. ئه‌میری بوتان که‌وه‌سفی به‌م شیوه‌کراوه،
شتیکی پیچه‌وانه‌ی عقل و نه‌ریت نییه، ده‌بی لی هاتویی له‌وراده‌ دابی
که‌سانی وه ک حاتم پیوستیان به‌سه‌خواه‌تی وی بیی، که‌سانی وه
روسته‌میش ئازا، له‌به‌رامبه‌ری ئه‌و‌پشتیان دابی .

۲- شیوه‌ی پووچوون له‌زیاده‌ره‌وی له‌وانه‌بی به‌عقل بیی به‌لام
له‌نه‌ریت نه‌بی:

نالی ده‌لی :

بی دیده‌وو دیداری ه‌موو خوینه‌ ده‌پژم
یه‌عنی گول و نه‌رگس نه‌بی لاله‌ ده‌نیژم

^۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی ل ۳۸۰

^۲ مه‌ م و زین ب رقه‌و شروفه‌یه‌ک نوپه‌رویزجیهانی/ به‌رگی ئیکی ل ۲۹۲

واته: ((هرچند چاوو پووی توّم لی نادیاربی، من له خه فتدا له جیاتی فرمیسک خوین له چاوانم دی، دیاره که گول نه رگسم نه بی نه بی لاله له زهوی بنیژم، مه بهستی نه وهییه نه وهنده فرمیسکی سوورله چاوانم دی وهک بلئی نه مامی لاله م ناشتی))^(۱)

لاله گیایه کی بچوکی کیویه گولئیکی سووری هیه . خوین: گریانئیکی خویناوی .

گریانی وهک خوین سوورعه قله ری پی ددها به لام له نه ریت نه بووه و پووی نه داوه

۳- به شیوهیه ک بی له گولعه قله و نه ریت نه گونجی

نالی ده لی :

من سه رووی په وانسی عالهمی بالام
((نالی)) به طوفه یلی بووه ته سایه له دوو من

عالهمی بالا: جیهانی گیان که دووره له هه موو پواله تیکی دنیا .

واته: ((یارئه لی : من سه روئیکی بالابه رزی جیهانی به رزی گیانم و خه لکی نه م دنیا به نیم، جیسمی له گیفم سیبهرم نییه، نالی به مه نازانی هه رله رتی خو پیا هه لواسینه وه خوئی کردووه به سیبهرم و که وتووه ته شوینم))^(۲)

^۱ دیوانی نالی لیکولینه وهی مه لاه عبدالکریمی مدرس ل ۲۷۷

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وهی مه لاه عبدالکریمی مدرس / ۳۳۳

وه سفی یار (حه بیبه) به سه رویکی عالمی بالا، شتیکه مه حاله و بوونی نییه، چونکه یارکه مروّقه دورکه وتنه وهی نابی له عالمی دنیاو بیی به جیسمیکی له کیف و بی سیبهر به کارهیتانی زیاده پرهوی به م شیوهیه، له گه لّ عقل و نه ریت ناگونجی.

پاهینان

جوڑی زیادہ پوئی لہم دیرہ شیعرا نہ دیاری بکہ

۱- خصوصاً ہیندووی خطی رووی مہ محمودم
لہ مولکہ (پوم) دا ٹیستہ ش خلیفہی شاری بہ غدایہ

نالی

۲- واظن مہ بہ پوخسارہیی تو غائییبہ قوربان
بنوارہ چلوں نہ قشہ لہ نیو دیدہیی تہ پما

نالی

۳- حہ نایی کردوہ پہنجہی بہ خویناوی دلی زارم
نہمہ پرنکہ شہادہ تبی کہ کوشتہی دہستی دلدارم

نالی

۴- باقیامہت پانہ بی، با پوڈ نہ گیری چا وہ کہم
توند مہ بہ، ہہ لہ مستہ پی، سونبول بہ رووی گول دامہ دہ

وہ فایی

۵- دوودی تاہم، سوڑی جہرگم وا کہ ہر بالآ دہ چی
شہو نییہ ناسمان نہ گری، چاکہ ئاور ناگری!

وہ فایی

۶- لہ چہ چہ ہی سازو نہ غمہی عہندہ لیبان سووت ہموو دنی
سہ دایی تارزن، ئاوازی خوشخوان ئاوری ئاوری ہینا

وہ فایی

بادانه وه: (الرجوع)

بادنه وه: وتنی شتیکه له دواییش لئی پاشگه ز بیته وه. ^(۱)

نالی ده لئی: ~

وه ره بنواپه دووده سستی حه ناییم

حه نایی چی؟ هه موو هه ر خوینه قوربان!

واته: ((قوربان وه ره سهیری ده سسته کانم بکه که ئه لئی گرتومه ته خه نه.. به لام خه نه ی چی؟ له خه نه م نه گرتوون. بویه سوورن چونکه خوینیان پیوه یه، نه وه نه ده ی به تیری خوشه ویستی بریندار کردووم، ده س بو هه ر کوئی گیانم ده به م هه ر خوینه، بویه ده ستم خویناوینه)) ^(۲)

نالی له دوای ئه وه ی ده لئی (وه ره بنوازه دوو ده سستی حه ناییم)

ده بینین پاشگه ز بووته وه ده لئی: (حه نایی چی: هه موو هه ر خوینه قوربان)

نالی ده لئی: ~

من ده لیم شه و بوو به پوژ، نه فسم ئه لئی پوژ بووبه شه و

ئه و موصیبه، چونکه چاوی پی سپی بوو، من غه له ط

موصیب ئه وه ی باش بو شتی بچی و بیپیکی .

واته: ((من نیازی گه پانه وه و پاشگه ز بوونه وه م کردوو، له گه ل نه فسی خو

به ده سته وه نه داوو حه ز له دنیا کردووم کیشه مانه له سه ر مه عنای ئه م

^۱ هونه ری رهوانبیزی له شیعر ی نالی دا // عبد السلام سالار/ ۲۰۱

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وه ی مه لآعبدالکریمی مدرس/ ۳۱۵

موسپی بوون و پیریە. من ئەلیم سەردەمی لاوی سەردەمی بی ئاگایی و گومرایی بوو، ئیستا که پیربووم و ئەگەریمەو و پوو ئەکەمە خوا، نیشانە ی ئەو یە شەوی بی ئاگایی کوتایی هاتوو، ئیتر پۆژی خواناسینە، ئەویش ئەلی: وانیه سپی بوونی موو نیشانە ی ئەو یە پۆژی خوش و پابواردن دوا یی هاتوو ئیتر لە مەولا ئەو ی جارنم بو نالوی و دنیا م لە بەرچاوی تاریک بوو، حەق بە لای ئەو و یە م ن بە هە لە داچووم، چونکە چاوم سەسای لی براو و هیچ نابینم کە واتە راستە پۆژیوو بە شەو، ئەگینا ئە بی پۆژ کویرچۆن پۆژیک بی))^(۱)

نالی لە دوا ی ئەو ی دەلی (نەفسم ئەل پۆژ بوو بە شەو) پاشگەز بووتەو لە نیو ی دیری دووم دەلی (ئەو موصیبە، چونکە چاوی پی سپی بوو، من غەلەط)

دابەش کردن (التقسیم)

دابەشکردن : ناو هیئانی چەند شتی کە و لە دوا ییش چەند شتی دی بە دوا یی دابی و بخریتە سەر هەر یە ک لە مانە ی پیشوو بە دەست نیشان کردنیان کامە بو کامە یە.^(۲)

نالی دەلی :

چەندە پیم خوش بوو بە زویانی حالی دەیوت ((نالی))
 هەروو جە یوانین، ئەتو گوی کورت و ئەمنیش گوی دریز^(۱)

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینەو ی مەلا عبدالکریمی مدرس / ۲۴۳

^۲ البلاغة العربية / د. علی سلوم / ۲۴۴

(نالی) مه به سستی له ههردوو حه یوانین خوئی و که ره که یه تی له دوایی هه ستاوه به پونکر نه وهی ده سته واژه ی (ههردوو حه یوانین) له پئیگای دابه شکردن (گویی کورت) که خوئی ته تی (گویی درئی) ش واته که ره که ی .

نالی ده لئی :

من ده لئیم شه و بوو به پوژ، نه فسم ئه لئی پوژ بوو به شه و
 ئه و موصیبه، چونکه چاوی پی سپی بوو، من غه له ط
 موصیب نه وهی باش بوشتی بچی و بیبئیکی .

واته: ((من نیازی که پانه وه و پاشگه زیبونه وه م کردوو، له گه ل نه فسی
 خو به ده سته وه نه داوو حه زله دنیا کردوو کیشه مانه له سه رمه عنای ئه م
 مووسی پی بوون و پیری ه . من ئه لئیم سه رده می لای سه رده می بی ئاگایی
 و گو مپایی بوو، ئیستا که پیر بووم و ئه گه پیمه وه و پوئه که مه خوا، نیشانه ی
 ئه وه یه شه وی بی ئاگایی کو تایی هاتوو، ئیتر پوژی خواناسینه، ئه ویش
 ئه لئی: وانیه سپی بوونی موونیشانه ی ئه وه یه پوژی خو ش و رابواردن دوایی
 هاتوو ئیتر له مه ولا ائه وه ی جارنم بو تالوی و دنیا م له به رچاوی تاریک بووه،
 حه ق به لای ئه وه وه یه من به هه له داچووم، چونکه چاوم سمه سایی لی
 برپاوه وه یچ نابینم که واته پرسته پوژ بووه به شه و، ئه گینا ئه بی پوژ کو ی رچو ن
 پوژیک بی))^(۲)

نالی له نیوه ی دیپی یه که م دا راناوی (من) و ناوی (نه فس) ی هیناوه
 دوا بییش له نیوه ی دیپی دوومدا بو هه ریه که یان به جیا شتیکی زیاد کردوو

^۱ - دیوانی مه حوی لیکو ئینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس / ۲۲۸

^۲ جواهر البلاغه أحمد الهاشمی البلاغه ل ۳۹۲

بوټه فس ټاماڅه ی به پاناوی (ټه) کردووه بو خوشی ټاماڅه ی به پاناوی
(من) کردووه ده لئ: (من غه له ط)

جیاوازی نیوان دابه شکردن و پیچان و کردنه وه

له دابه شکردن وشه کان هه ریه که بو ټه وه ی پیش خو ی ده گه ریته وه بو
ټه وه ی ده ست نیشان یان بکات کامه یان بو کامه ده گه ریته وه. ټه م ده ست
نیشان کردنه له پیچان و کردنه وه دا مه رج نییه، چونکه خوینه ر به ټاسانی
ده زانی کامه بو کامه یه.

راهینان

جوئی دابه شکر اوه کان له م شیعرا نه دیاری بکه

۱- له گه ل دل شه رطی من وایه ، هتا پوژی حه یاتم بی

به شی ئه و دهر دو غه م بییت و ، منیش ماتم خه لاتم بی

ئه حمه د موختار

۲- صوفی و سه رو میزه ر ، من و زولف و سه رو ده سما ل

من کوشته یی لاجانگم و ئه و کوشته یی جانگه

نالی

۳- ئه ودی ده با به که شمه که شم ئه م دی ده با به لوظف

ئه وشاهی دل به ره ، نه شه هنشاهی دل دره

نالی

به دیکردن: (الإرصاد)

به دیکردن: نه وه یه وشه کانی به رایي له په خشان وله شیعر ببن به پيش
بینی بو زانینی کوتایی. ^(۱)

مه حوی ده لئ: :

فه ضیله ی نه صل و فه صل ئینسانی پی نابی به صاحب فه ضل
توکه کو سه ی، به توچی مامه، پیشی باب و باپیرت! ^(۲)

مه حوی له نیوه ی دپیری دووهم ده لئیت: (که تو کو سه ی به تو چی
مامه) یه کسه ر پیشبینی نه وه ده کریت باس له پیشی که سیکی تر بکات،
چونکه کو سه که پیشی نه بی نه وه ده گه بیننی پی بلین پیشی باب و باپیرت
به تو چی !؟

^۱ جواهر البلاغة أحمد الهاشمی البلاغة ل ۱۱۲

^۲ دیوانی مه حوی لیکولینه وه ی مه لا عبد الکریمی مدرس ل ۶۷

راهینان

جیگای به دیکردن له م دیره شیعرانه دیاری بکه

۱- به هاوین جه سته خه سته ی دهردی گه رام
به زستان دل شکسته ی بهردی سه رام

نالی

۲- گیل نه گه تورکی ، (تعال) نه ره ره بی
بی نه گه کوردی ، نه گه فورسی (بیا)

نالی

۳- مردنیک کی له بهر نه وقاپیه دا مهردانه
به خودا چاتره نه مپوله گلا راوی حیات

مه حوی

خوئی ناگاکرن: تجاهل العارف

خوئی ناگاکردن : ئەو هیه شاعیر خوئی بی ناگا بکات له وهی که دهیزانی، بو شتیکی تر بچی بو به دهست هینانی سوودیک وهک تانه و پی مه لگوتن.^(۱)

ئە دەب دەلی :

دوو هەناری نە و پرەسەن هەریەک بە یەک گولناروہ!
یادوو نارنجی پەسیدەن، لەو بە هاری پارەوہ!^(۲)

ناشکرایه ئە دەب دەزانی که یارە که ی مه مکه کانی وهک مه مکی ناسایین
وشتیکی تر نین، به لام له م دیره دا وهک بی ناگا خوئی نیشان داوه، کردوو یه
به هەنار و جارێکیش به نارنج. ئەمەشی بو مە بهستی خستنه روو و جوان
پیشاندانه.

^۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی ل ۳۹۲

^۲ دیوانی ئە دەب / دیوانی مصباح الديوان سعید نجاری ل ۹۳

راهینان

شیوازی خوبی ناگا نیشاندهر له م شیعرا نه ده ریته

۱- ده خیلست بم نه خیلی یاروطابی
 وه هاشیرین و سینه نه رم و، دل ره ق

نالی

۲- بو وه ها نا لوزه؟ بوچی لیل و سووره ناسمان
 کیژه لووکی نه گبه؟ یافیتنه یی ناخر زه مان

حه مدی

۳- له و پوژه وه پویشتووه تو راوه دلی من
 هر چه نده ده گریتم بی سه رو شوین ماوه دلی من
 نا خو به چ شاخیکه وه گیر ساوه دلی من
 یا خو به چ داخیکه وه سووتاوه دلی من

به کارهینان/الإستخدام

زانایانی ره وانبیژی عه رب به دوشیوه پیناسهی به کارهینانیا
کردوه :

۱- به کارهینان: به پیتی پیناسهی (بدرالدین بن مالک) ده برپینی
واژه یه کی هاوبه شه له نیوان دووواتادا، واژه ی تریش ه بن هریه که یان
ثامازه به واتایه کی واژه ی هاوبه ش بکات، نه و دووواژه یه ش له پیش یان
له پاش واژه ی هاوبه ش هاتبن، یان واژه ی هاوبه ش بکه ویته نیوان نه م دوو
واژه یه.^(۱)

نالی ده لئی :

سه حرابه ته جه للی ده که نه واده یی نه یمن
قامهت شه جه رو، مه زه ری (نه نواری) نیلاهن

مانای وشه: ته جه للی: ده رکه وتن. ده رکه وتنی نووری خوا . واده یی
نه یمن: شیوی لای راست. نه وشیوه ی که نووری خوی بوچه زه تی موسا
تیاده رکه وت له کیوی نووو بانگی تیا لی کرا. شه جه ر: درخت . نیشاره ته
بوته ودره خته ی له نزیکیه وه بانگ کرایه چه زه تی موسا.^(۲)

واته: نه م لاوانه که ده رده که ون، ده رو ده شت به جوانی خویمان
ده پازینه وه ده یکن به و شیوه ی که نووری خوی بوچه زه تی موسا
تیاده رکه وت و وه که نه ودره خته وان که بانگی چه زه تی موسای لیوه کرا،
وه که نووری خوا، یان نه و خونچانه ن که له و شوینه ده رده که ون

^۱ المصطلح البلاغی (الاستخدام) وتطبیقاته فی التراث الاسلامی/نه نترنیت

^۲ دیوانی نالی لیکولینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۳۴۲

یان. ((مائیده ی ئه نواری ئیمان)) له دیوانی نالی شه رحی ماموستامه لا (عبد
الکریمی مدرس) (ئه لگافی ئیمان) هاتوو به لام ماموستامه سعود محمده لئی
: ((ده بوو شه رحه که له جیاتی ((ئه لگاف)) وشه ی ((ئه نواری)) هه ل ب ژیریت
که له سی نوسخه دا وه ها هاتوو چونکه پر به پیستی واتا و پوچی
به یته که به وشه ی ئه نواری. انوار. هه م جه معی ((نور)) هه م هی ((نه وره))
به واتای غونچه))^(۱)

به م بو چوونه ی ماموستا مه سعود وشه ی (ئه نواری) که جه معی نوریی
به مانا روناکی له گه ل وشه ی پاشه وه ی خو ی ده گونجی که (ئیلان) ه
که جه معی (نه ور) یش بی له گه ل وشه ی پیشه خو ی ده گونجی که (مه ظه ره)
۲- به کاره ینان له په خشان به پی پی پیناسه ی (خطیب القزوینی) ئه وه یه
واژه یه ک بو مه به ستیک به کاریینی له دواییش پاناویکی بو بگیزی وه بو ئه وه ی
مه به ستیکی تر به ده سته وه بدات.^(۲)

خوا له قورئانی پیروژ ده فه رموی:

﴿فمن شهد منكم الشهر فليصمه﴾ سورتی به قره ئایه تی

واته: هه ریه ک له ئیوه مانگی بینی با به پوژوو بی.

وشه ی (شه ر) دوومانای هه یه:

أ/ مانگی یه ک شه وه . واته هه ریه ک له ئیوه مانگی یه ک شه وه ی بینی ،

ب/ مانگی په مه زان . واته به پوژوو بوون له و پوژانه که ده که ونه

ناوئه ومانگه .

^۱ ده سته و دامانی نالی / سعود محمده ل ۱۰۸

^۲ التلخیص الخطیب القزوینی شرح عبد الرحمن البرقوقی ل ۳۶۰

مانای یه که م مانایه کی راسته و خوویه. مانای دووهم که نه مهش
 هر مه به سته له ریگای پاناوی پیوه نووس (الضمیر المتصل) که بو (شهر)
 ده گه ریته وه به رجه سته بووه.^(۱)

به هه مان شتیوه له شیعریش ده بی وهک

محسن ده لی :

مانگی په مه زان خووشی ژ یانه
 بو بیر کردنه وه و ورزشی گیانه
 بینیت مانگ پوژوی، له سه رت ئه رکه
 فه رمان پیکراوی خوای میهره بانه^(۲)

مانگ لی ره دووواتا به ده سته وه ده دات:

۱- واتا مانگی یه ک شه وه

۲- به ئه رک بوونی به پوژوبوون له سه رموسل مانان له و پوژانه ی
 که ده که ونه ناو ئه و مانگه که په مه زانه .

مانای یه که م که (بینیت مانگ) بینین و ده رکه وتنی مانگی یه ک شه وه
 ئه مه مانا یه که راسته و خوؤ به رجه سته بووه. مانای دووهم که به پوژوبوونی
 پوژانی ئه و مانگه یه (پوژوی له سه رت ئه رکه له ریگای پاناوی ی) که بو مانگ
 ده گه ریته وه و به رجه سته بووه . هه ردوو مانا که ش مه به ستن.

^۱ جواهر البلاغة احمد الهاشمی ل ۳۶۴

^۲ گولزاری هوتراوه / محسن أحمد مصغفیل ده ستنووس

جیاوازی نیوان پوشین و به کارهینان

۱- له به کارهینان هه ردوو مانای واژه مه به سته، یه کیان راسته و خو، نه وه ی تریان له پریگای پاناویک که بو واژه که ده گه پرتته وه ده بی به مه به سته. هه روه که نمونه ی نایه ته که و نمونه که ی تر.

۲- له پوشین ته نهایه ک مانای واژه مه به سته که دووره که یه.

جه ختی ستاییشی له زهم چو: تأکید المذح بمایشبه الذم

نه م هونه ره که یه کیکه له هونه ره کانی جوانکاری زانانا یانی په وانبیرژی کردویانه به دوو جوړ :

یه که م: که بالا که یه تی: نه وه یه له دووای وه سفیکی نه رینی ستاییشیک بیینی وه ک زهمی نیشان بده ی به هوئی یه کی له نامرازه کانی جیا کردنه وه^(۱) محسن ده لی:

توشی زور غه م بووم له به ردلی پاک
له بو هه موو که س ته نیا ویستم چاک
به لام هه رچونیم؟ له پریگای راستم
هه ره له ریگای راست دل ده بی رووناک^(۲)

(محسن) له دیری دووه می نه م چوارینه به هوئی نامرازی جیا کردنه وه ی (ته نیا) نه فی کردوو به ره له چاکه هیچی تری بو که س ویستی، بیگومان نه م وه سفه وه سفیکی چاکی خو یه تی، که چی له دیری

^۱ علم البدیع / عبدالعزیز عتیق د. ل ۱۲۶

^۲ گولزاری هوتراوه / محسن احمد مصطفی ل ده ستنوووس

سییه م نامرانی جیاکردنه وهی (به لام) دینی، سه ره تا زهینی خوینهر بوئه وه ده چی شتیکی وتبی زه م بی بو خوئی، به لام که ته واوی ده کات ده لیت (له ریگای راستیم) خوینهر ده زانی نه مهش هر وه سفی چاکی خویه تی به م شیوهیه ده بینین وه سفی ستاییشی له زه م چوودروست ده بی .

دووم : سیفه تیکی ستاییش له شتیک جیگیریکه ی ئینجا به هوئی نامرانیکی جیا کردنه وه سیفه تیکی ستاییشی تر به دووادا بهینی: ^(۱)

نالی ده لی:

شکه نجی تاری پرمیشکی ته تارو تاره، نه ماما نه و
دووتاو، هه رتایه باریکی له عه نهر ناوه زولفه یینی

مانای وشه : شه که نج : پیچ ولولی زولف . تاری یه که م: تال . میسکی
ته تار : جوره میسکی که ناوبانگی بوئن خوشی ده رکردووه . تاری دووم
رهش . تاریک . دووتا: دووباد . تا . تال .

واته: ((یار به چه شنیکه، پیچ ولولی تاقه یه ک تالی زولفی، پره له میسکی
تاتارو به ته نها خوئی رهش نه کاته وه، که چی نه وزولفه کانی دووبادن و،
هه رتالیکی نه و زولفه دووبادانه ی باریکی له عه نهر بارکردووه . جیاریک
که هه رتالیکی زولفی دووبادی نه و نه ده ی عه نهر پیوه بی، ده ه بی چ جوره
بون خوشیه ک به ده وریه ریدا بلاو بکاته وه!)) ^(۲)

له نیوه ی یه که می نه م دیره دانالی ستاییشی یاره که ی به م وه سفه ده کات
وده لیت (شکه نجی تاری پرمیشکی ته تاروتاره) به لام له دواییدا که ده لی

^۱ علم البدیع / د. عبدالعزیز عتیق ل ۱۲۷

^۲ دیوانی نالی لیکوئینه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۶۷۸

(نه ما) ده بینین نامرانی جیاکردنه وهی هیئاوه، به م نامرانه وانیشان
 ده دات ههستی به زه م کردن به لام ده بینین نه وهك هه رزه می نه کردوه،
 به لکو وه سفیکی ستایشی تری هیئاوه و جه ختی له وهی پیش نه وهی
 خوشی کردوه.

راهینان

هونه ری جه ختی ستایشی له زهم چو له م دپره شیعرانه بیینه ده ری

۱- زه ر ق زه راقی وهك و خاكسته نه م ما بی غویار
برق و براقی وه كو پیرزه لاکین بی کرپژ

۲- شکه نجی ناری پرمیشکی ته تارو تاره نه م ما نه و
دوتاو هه رتایه باریکی له عه نبر ناوه زولفه یینی

نالی

۳- خزمینه مه دن په نجه له عه شره تی جافا
میرو له نه چی چاکه وه گژ قولله ی قافا
خوینرپژ و شه پنگیزو عه دو به ندوتن و مه ند
کامیان که گنه شیره ، له مهیدانی مه صافا

شیخ رهزا

جه ختی زه می له ستایش چوو/ تاکید الذم بمایشبه المدح

زانایانی په وانبیژی بوته م هونه ره وهك ئەم هونه ره ی كه پیش نیستا
باسمان لیوه كرد دوو جوریان دیاری کردوه:

یه كه م: له دووایی هینانی سیفه تیکی زه می نه رینی ، سیفه تیکی زه م
بیئی جای بکه یته وه به هوئی نامرزی جیا کردنه وه: ^(۱)

محسن ده لئی :

قه لاهم له رزوك و، به دناوو دهم شـز
ده گهن به ئاوات، به بی مشـت و مـر
هه رچه ند ناپاكن، پاك بوونیان نابـی
به لام له بونان، ده بنه سه گی در(۲)

له دپړی سییه می ئەم چوارینه دا نه فی پاك بوونه وه كراوه له كه سانی
باس كراو ، له دپړی چواره م نامرزیکی جیا کردنه وه (به لام) هاتوه، سه ره تا
زهین و بیری مروځ بوته وه ده بات كه نیستایه كی له سیفه ته باشه كانی ئەم
جوړه كه سانه دیت، كه چی كه ته واوی ده كات وده لئیت: (له بوټان ده بنه سه گی
در) گوټگرو خوینه رتیده گهن كه ئەم دپړه ی دوا بیش هه روه سفی خراپی ئەو
جوړه كه سانه یه و، ده رخه ری نه وه یه كه خراپه یان زوو به رده وامه، به م
شپوه یه وه سفی دوا یی تاکید كردنه وه ی دپړی سییه مه و زه می له ستایش
چووشی دروست کردوه .

^۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی ل ۲۸۴

^۲ گولزاری هوتراوه / محسن أحمد مصطفی ده ستنوس

دووه م: هینانی سیفه تیکی زه مه له دووای سیفه تی زه میکی
جیگیر کراو به هوئی نامرازیکی جیا که ره وه.^(۱)

نالی ده لئی :

نالی که و سه گی ئه م مه رزو بوو مه یه

ئه م ما سه گی موعه لله می بی دهنگ و وه په

مه رزو بووم: ولات. ناوچه. سگی موعه لله م : سه گی فیترکراو .

((نالی له م به یته دا خوئی له پاده به دهر به که م داوه ته قه له م که خوئی

کردوو به سگی به رده رگاوسه گی ئه و ناوچه یه و به وه شه وه نه وه ستاوه

خوئی کردوو به سه گیکی بی هه راو قه وه ونه وه پ)^(۲)

نالی له نیوه ی دیری یه که م زه می خوئی جیگیر کردوه ده لئی : (نالی

که واسه گی ئه م مه رزو بوومه یه) له دوواییدا ده لئی : (ئه م ما)

گوئیگروخونه رواده زانن نالی زه می خوئی ده گوپی بوشتیکی تری (ستایش)

که چی زه می خوئی دیسان به وه سفیکی تری زه م ده کات و ده لئیت : (سه گی

موعه للمی بی دهنگ و وه په) ئه مه ش ته و کیده بو وه سفی یه که می خوئی.

^۱ دیوانی نالی لیکۆلینه وی مه لالعبد الکریمی مدرس ل ۴۱۹

^۲ دیوانی نالی لیکۆلینه وی مه لالعبد الکریمی مدرس ل ۴۱۹

راهینان

هونه زه می جه ختی له ستایش چو له م دیره شاعرانه بینه دهری

۱- نه مبیستوه هرگیز له دهمت بینی وه فای
هر چه نده سه را پا گولی، نه ما گولی هیرو

نالی

۲- شه کلی ته کیه و خان ه قاهمی شـیخه کان
واقیع هـن په نگیینه ئه ما بو پریان

حاجی قادر

جووت بوون: المزوجة

جووت بوون واته: جووت کردنی مه رج وه لامه که ی به یه که وه: ^(۱)

نالی ده لئی:

نه مردم من نه گهر نه مجاره بی تو

نه چم، شهر طبیی، هه تا نه م خواره بی تو ^(۲)

نالی هونه ری جووت بوونی له م دیزه دا به دووایی یه که وه هینا وه،

نه مردنی خوئی کردووه به مه رج بو نه چوونی به بی یار، ته نانه ت تا

بوئه و خواره ش .

^۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی ل ۳۸۴

^۲ دیوانی نالی لیکوئنه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۳۸۰

راهینان

هونه ری جووت بوون له م دیره شیعرانه ی نالی ده ریینه

۱- ناری سینهم گهر نه بی غه رقم نه من

ئاوی چاوم گهر نه بی سووتاوم نه ز

۲- گه رفه پر تاج و زینه ت و شه و کت و وه فای ده بوو

بی دهردی سهر ده مانه وه بوگاوس و خه رووس

۳- گه ر ئاب و تاب و جه ننه تی یو دوزه خیت ده وی

بنواړه نیو چه وانی به شووش و عه بووس

۴- تو گه رهستی له جیی پاوهستی دیو و کافریش

دین ده لئین: به خودا قیامت پاسته هه ستانی هه یه

۵- گه ره پرسسی من له بهرچی که م ده خووم

من به پرسسی قهط مه زانه غه م ده خووم

ناراسته: التوجیه

ناراسته: نهويه له لایان واتاوه دوو پوی هه بی. وهك نه م دووشیوهی خواروه:

۱- پرسته که بگونجی دوو واتای دژبه یهك وهاوسهنگ به دهسته وه بدات. (۱)

محسن دهلی:

گشتم له بیره چیت کرد له ژیان
خوا هه ردوو ژینت بکا به یه کسان
گه ره تو نه بای، به م شیوه نابووین
چونت دابهش کرد، سهروهت و سامان (۲)

له دیری دووه می نه م چوارینه که دهلی (خوا هه ردوو ژینت بکا به یه کسان) واته ژینی دنیاو ژینی دواروژ به لام دیاری نه کردوو به خوشی بوئی به کسان بکات یان به ناخوشی،

له دیری سیه م که دهلی: گه ره تو نه بای به م شیوه یه نابووین، دیارنیه بوچاکی به م شیوه یه نابووین یان بوخرابی .

له دیری چواره م که دهلی: (چونت دابهش کرد سهروهت و سامان)؟
نایادابهش کرنی سهروهت و سامانه که به خرابی بوو، یان به چاکی؟ له و

۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی ل ۲۸۴

۲ دیوانی نالی لیکولنه وهی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۲۸۰

دهرپرینه واتی پرسته کان دژبه یهك وهستاون و شیوازی ناراسته یان لی
دروست بووه .

۲- نه وهیه دهرپرینه که له ریگی کومه لیک زاره وهی زانیستی، یان
هونه ری، یان چند ناویکی گونجاوی. ^(۱)

محسن دهلی :

که سیک له پیزمان، لی کی کرم پرسیار
وتم : نایزانه، لی کی نیم ناگادار
وتی: چی دهلی: بوهاوه لاناوم؟
هرنه وهی زانی، بلیم تووی شاکار (۲)

له دیری سیه م که دهلی (چی دهلی بوئاوه لاناوم؟) واته توکه ره یچ
له پیزمان نه زانی نهی چی دهلی بوئاوه لاناوم به پی پیزمان؟ له دیری
چاره م وهلامی ده داته وه دهلی: هرنه وهنده ده زانه بلیم (تووی شاکار)
تووی شاکار دوواتای به دهسته وه داوه :

۱- شاکار بووه به هاوه لاناو (صفت) بوچیناوی (تو)

۲- واته هیچ له باره ی وه سف و ئاوه لاناو نازانه ته نها نه وهی دهیزانه
تو شاکاری

چیاوازی نیوان پوشین و ناراسته

/ پوشین :

^۱ جواهر البلاغة / أحمد الهاشمی ل ۲۸۳

^۲ گولزار هوتراوه / محسن أحمد مصطفی ل دستنوس

۱- پووشین له تاکه وازه یهك پیک دیت دوو واتای هه بیټ .

۲- له پووشین یهك مانا مه بهسته كه دووره كه یه تی .

۳- نه و وشه ی پووشینی تیدایی له بنه رته دا دوو واتا به خوویه وه هه لده گری.

ب/ ئاراسته :

۱. ئاراسته له شیوه ی پرسته و له شیوه ی زانستی و هونه رو ناوی

گونجاو ده بی

۲. له ئاراسته هه ردوومانامه بهسته .

۳. نه و شانیه ی له ئاراسته به کاردین له بنه رته دا بو یهك مانا به

کاردین.^(۱)

راهینان

- شیوانو جوژی ئارسته له م دیره شیعرانهی نالی دیاری بکه
- ۱- له شهرجی ههینه تی مه تنی مه دن که هر جوزنی سه قیمة، عاجزه ته صحیح و رابیطی ته دبیر
 - ۲- تیدا هه دبیی هه داهته هه ضعیف و مه تروکه که قطع صححه تی ئیسنادی هه نعه نی ته قریر
 - ۱- له نه حو و صهرفی ئه داتی مه پرسه ئه ی مو عریب که رفع و نصب و جه پ و جه زمه ئاله تی ته قریر
 - ۲- وه هه سه قیمة موجه زه عه وامیلی ئه جزا که ئاله تی عه مه لی نه حوی مه حوی صه حوی ضه میر
 - ۳- حروفی جه پره تی یادا نه ماوه ئاوی عه مه ل هه موو موعه للاق و مولغایی عامیلی ته قدیر
 - ۴- به غهیری (عه ن) که له بو نه زع و عه زلی زه نبووره که ژاری ماری نه چیژی عوسه یله یی هه نجیره
 - ۵- خروجی (با) له لوصوق و (عه لا) له ئیستیعلا دخولی عه تبه یی (عه ن) فاصیله له تیری زه فیر
 - ۶- ئه لیف نه کیره وو بیگانه ، ئایه ته ته عریف عه له م مو شابه یی غه یر و مولازیمی ته نکیر

شیوازی دانایی وه لآمدانه وه: الأسلوب الحکیم

شیوازی دانایی: وه لأم دانه وهی پرسیاری گوئگره به شتیکی تری چاوه پروان نه کراو. یان ازهیتانه له مهستی پرسیاری گوئگرو وه لأمی پرسیاریک بداته وه به لایه وه مه به ست نه بی. جاحظ له جوانکاری واتایی له ک کتیبی (البيان والتبيين) یه که م که س بووه ئەم شیوازه ی به کار هیناوه، به شیوازیکی سر به خو. به ناوی مه تل له وه لأم (الغزفی الجواب) چند نمونه شی بو هیناوه ته وه مه به ستیش له به کار هینانی ئەم شیوازه بو زورشت ده که ریته وه، وه ک خو پزگار کردن له وه لأمی پرسیاریک سر ئیشه ی تیدایی، یان له بهر نه وهی خاوهن پرسیار که سیک نه بی به ئاسانی له وه لأمی راسته قینه بگات، یان بو که مه پیکردن بی، یان بو نه وه بی که سی پرسیار که ر بو وه لأمی گرینگتر به ری.^(۱)

خوا له قورئانی پیروژده فه رموی:

﴿يسألونك عن الأهلة قل هي مواقيت للناس والحج﴾ البقره نایه تی ۲۰۱

واته: ((پرسیار له مانگ ده که ن؟ پییان بلای بوئه وهی خه لک کاته کانی خویانیان پی بناسن، هه روا بودیاری کردنی کاتی هه جیشه. پرسیار کردن لی ره له چوتیه تی مانگه، بو به گچکه یی ده رده که وی له دوا یی گه ورده بی تارووناکی ته واوده بی، له دووایی وای لی دی نه بینری؟

له بهر نه وهی ئەم جوړه پرسیاره سه ره به فه له ک ناسیه وه یه لی کدانه وه و پوونکر نه وهی به ئاسانی نییه و بو هه مووکوسی ک ده ست نادات، ده بینن ئەم پرسیاره ی وه لاناوه ده لی: مانگ بوئاسینی کاتی مامه له وخواناسینه“ وه ک

^۱ علم البدیع / د. عبد العزیز عتیق ل ۱۴۱-۱۴۲

ناماژیهك بلی نه وهی پتویسته ئیستا پرسیاری لی بکری سوودی مانگه چونیه تیه که ی نییه، تانه وکاته ی زانستی فه له ک ناسی پیش ده که وی، ده بی به پالپشتیان بوتیگه یشتنی دیارده کانی گه ردوون))^(۱)

محسن ده لی :

(با) پرسى له (دی)، چیه ئازادی ؟
وتی: پیکهاته ی، (ئای) ه و (زای) ه و (دی)
یا واته: سه ربه ست، یانی سه ربه تی
بیده نگ بی له هر، چیه کت دی^(۲)

له دیری دووه که (دی) له وه لامی (با) ده لی: (پیکهاته ی نایه وزایه و دی) وه لامی راسته قینه و مه به ست نییه، چونکه (با) پرسیاری له چه مکی ئازادی یه به لام (دی) که به م شیوه وه لامی (بای) داوه ته وه له وانیه له به ریه ک له مانه ی خواره وه بی :

۱- روشنبیری (با) له ئاستیکی نزم دابی له چه مکی به رفره وانی ئازادی

نه گات

۲- یان له به رهویه کی مه ترسیدار نه توانی قسه له ئازادی راسته قینه بکات بویه به م شیوه یه له کولل خوی ده کاته وه .

۳- یان بوگه مه پیکردنیه تی وه ک بلی به سه گه مژه ی وه ک تو بزانى وشه ی ئازادی له م پیتانه پیکه تووه .

^۱ علم البدیع / د. عبد العزیز عتیق ل ۱۴۴

^۲ گولزاری هونراوه / محسن أحمد مصطفی / ده ستنوس

له سه ره تاي ديږي ستيه م وتويه تي (ياواته سه ريه ست) نه مه پراسته
 وه لامي نازادي يه، به لام له نيوه ي نه م ديږه و ه روا له ديږي چواره م
 به لايه كي تري دابردووه دور له ماي پراسته قينه ي نازادي نه مه ش له وانه يه
 بوته وه ي بي بلي باش وايه پرسيار له بي دهنگي بكي نه وهك نازادي
 چونكه نازادي به چه مكي پراسته قينه ي خوي بو ئيمرو وهك نه بي وايه .

رنيازي گوته يي: المذهب الكلامي

نه وه يه قسه كه ر بو سه لماندني قسه كه ي به و به لگه يه كه له لايه ن كه سي
 گو يگر سه لمي ندر او بي.^(۱)

ناشنا، و ره، بائاشنا بين

له ناشنا چا كتر، ه ه روهك بـرابين
 نه ت بيستوه بـرا له پشت بـرابي
 مه گـه ر موقه ده ر، لـه لاي خـوابي
 كو مـه لي ريـوي شـير نه شـكـين
 پـولي چـوله كه، بـاز نـه رـفين
 تـه نها په نجه يـهك هـيچي پـي نـاكري
 كه كردت به پـينج كي به رگه ي نه گري
 مشته كول نه بي و ناوده م نه شكيني
 په گـي بـناگوي ي دوزمن نه پـسيـني
 نيسـته شـ من و تو، بـاوک و بـرابين
 وهك و په روانـه و شـوعـله و چـرابين

^۱ علم البيع، (د. د. عبد العزيز عتيق) ل ۱۲۲

من من و تو تو ، نه یه نینه کار
 گوی نه دین به قول، به دی پوژگار
 به دلایکی پاک بو یه ک خه مواربین
 بو سوودی یه کتر دایم هوش یاربین
 که هاو خوین و کوری یه ک خاک بین
 نه بی دهر حقه یه ک ، بوچی ناپاک بین؟
 ته مه ع نه که ینه ناموسسی یه کتر
 بو پوچی یه کتر، نه بین به ناگر^(۱)

رووته وه کردن: التجرید

رووته وه کردن : نه وه یه له شتیکی خاوه ن سیفته ، شتیکی تر دروست
 بکه ی هه مان سیفته تی یه که می لیوه هه بی بو مه به سستی زیاده پره وی و
 به هیز کردنی شتی یه که م.^(۲)

نه م شیوازه له ره وانبیزی عه پره بی زاراه وی (تجرید) ی بو به کار هاتوه
 واته : رووتکر دنه وه . چونکه وه ک نه وه وایه شتی یه که م له سیفته ته کانی رووت
 بکه یته وه له به رشتی دووه می بکه ی بو به هیزی و زیاده ره وی . خوی تاک و
 ته نیا له قورئانی پیروژ ده فه رموی ﴿لهم فیها دارالخلد﴾ فصلت نایه تی (۲۸)

واته : کافره کان له دوژه خ شوینی به رده و امیان هه یه . (ها) له (فیها) پاناو
 (ضمیر) یکه بو دوژه خ (جهنم) ده که ریته وه ئیمه که سه رنج ده دین ده بینین ،
 شتی یه که م که (جهه ننه مه) پووت کراوه ته وه و سیفات ه کانی دراوه

^۱ دیوانی قانع کوکر دنه وه ی برهان قانع ل ۲۵۹

^۲ علم البدیع / د. عبد العزیز عتیق / ۱۴۶

به (دارالخلد) شویتنی به رده وامی ومانه وه، ئه مه ش واته کافره کان سه ره پای
 نه وه ی که له دۆزه خ ده بن، ئینجا له شویتکی به رده وامیش داده بن که
 هه مان سیفته ی دۆزه خی هه یه، له گه ل به رده وامی. که وایی له جه هه ننه م
 شتیکی تر وه رگیراوه که وه ک نه و وایه بو ئیش و نازار به رده وامیشه که وایی
 شتی دووه م (دارالخلد) شتی یه که می به هیژی کردووه له لایانی واتاوه. ^(۱)

محسن ده لئ: :

کورد له کوردستان ده ژین له به هه شت
 بوچی ناکوکی بوچی حه فت و، هه شت
 بو یه ک ناگرن بن به یه ک ده ست
 بوخووشی روژی ئازارتان چه ند چه شت ^(۲)

له دێری یه که م له دوا ی کوردستان شتیک و تراوه که (به هه شته)
 سیفته ی کوردستانی پی دراوه، له بهر ئه وه ش ئه وشته به هه شته، دیاره زۆر
 خوشه. که وایی شتی دووه م بوو به زیاده ره وی بو یه که م.

هیمن ده لئ:

شه وانه ئه و ده مانه ی شه و ده گاته کاتی نیوه ی شه و
 خه لک نووست و له چاوی من که سه ر دیسان په واندی خه و ^(۳)

^۱ هه مان سه رچاوه ل ۱۴۸

^۲ گولزاری هونراوه / محسن أحمد مصطفی / ده ستنووس

^۳ تاریک و روون (هیمن) ل ۱۱۶

له دپیری یه کهم له دواى کاتى نیوهى شهو شتیک و تراوه که (خه لک نووست و) ه سیفته تى کاتى نیوهى شهوى پى دراوه، له بهر شهوى خه لک له وکاته له خه و دایه، که وایى شتى دووهم بوو به زیاده رهوى بو یه کهم.

لی که و تنه وه: التولید

لی که و تنه وه: ((شه وه که شاعیر و اتایه کی به کارهاتوو له لایان یه کی تره وه به کار بهینیت و اتایه کی نویی لی درووست بکات.

نالی ده لی :

له بت میم و قهدت ئه لف و زولف چیم
ده زانی بهم سییانه طالیبی چیم (١)

((له م دپیره دا نالی چه ند و اتایه کی له پیشدا به کارهاتوو به کار هیناوه، که شه مانه ن (له بت میم) و (قهدت ئه لف) و (زولف چیم) نالی هر خویشی و اتای (قهدت ئه لف) ی له پیشدا به کارهیناوه که ده لی:

باری غمی جان شه بزوتی تیرو که مان کرد
یه عنی قه ده که ی ئه لفی منه ئیسته که دالم

به لام لییره دا شه و اتایانه ی بو پیک هینانی و اتایه کی نویی به کار هیناوه شه مش به کوو کردنه وه ی پیته کانی (م) و (أ) و (چ) که وشه ی (ماچ) ده دن به ده سته وه. (٢)

^١ دیوانی نالی لیکولنه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل (٢١٢)

^٢ هونری رهوانبیژی عبدالسلام سالار ل ٢١٤

یاوهك ئەم دوو دێره شیعره که (ابن ابی الأصبع) له (تحریر التحبیر) باسی کردووه :

كأن عذاره في الخد لام ومبسمه الشهي العذب صاد
وطرة شعره ليل بهيم فلاعجب إذا سرق الرقاد^(١)

شاعیر تاله مووی له کوئمی یاری به لام (ل) چواندوووه ده می شیرینی شی به صاد چواندوووه په رچه میشی به شه و داناوه، له پیتی لام و صاد (لص) ی وه رگرتوووه واته: دز، له مانای (لص) که دزینه و له مانای چواندنی په رچه م به شه و (اللیل) (سرقة النوم) ی وه رگرتوووه به واته (دزیینی خه و) وای داناوه یار که ی به م شیوه یه خه وی له چاری دزیوه بویه خه وی لی ناکه وی.

شاعیر هه موو ئەم واتایانه ی که له م دوو دێره شیعره ییدا هیناویه بو هینانی واتایه کی نوێ یه که خه وی لی ناکه وی.

^١ خزانه الأدب وغایة الإرب أبی بکر علی بن عبدالله الحموی الأزاری ل ٤٨١ هه نته رنیت

فرهواتایی

فره واتایی (لطفه) ئه وهیه وشه یه ک دووماننا یان زیاتر به خویه وه
مهلبگری:

نالی ده لئی :

جان بهر له بی جانته عاشقی زارت
فالبائس یستوهب من فیک معاشا)

جان بهر له ب ئه وی گیانی گه یشببته سه رلیوی واته: وهخت بی گیانی
دهرچی. بو سه ماچ. عاشقی زارت: عاشقی تو که لاوازو بی گیانه، یا عاشقی
دهمت چونکه (زار) به مهعنا ده میس هاتوو. بائس: نا ئومید ئه گه ر له
بوئس وهرگیرابی، یا ماچ ئه گه ر له باسه وهرگیرابی .

واته: عاشقی بی گیانت ، یا عاشقی دهمت گیانی گه یشتووته سه ر
لیوی و خه ریکه ده ر ئه چی بو ماچی لیوت و ئه م نا ئومیده یان ئه م داوای
ماچ که ره داوای موچه و به رات له دهمت ئه کا یا داوای گوزه ران ژیانته لی
ئه کا. دیاره نیسه ت دانی لیو وده م و ماچ و مه عشوقیه تی له خوا شتیکی
مه جازییه و حه قیقه ت نییه ئه مه ش لای شاعیره کان باو بووه.^(۱)

له م دیره شیعه رده ا (بائس) به مانا ماچ و به ما بی ئومیدی هاتوو. (زار)
به مانا لاوازو به مانا ده م هاتوو.

^۱ دیوانی نالی لیکنه وه ی مه لاعبدالکریمی مدرس ل ۷۷ ۲۱۲

فه رهه نگوک

کوردي - عه ره بی

روانبیژی:	بلاغة
واتاناسی:	المعانی
هه وال:	خبر
فه رمان:	امر
نه هیشتن:	نهی
پرسیار:	الإستفهام
بانگکردن:	النداء
خوزی:	التمنی
تایبه تکرن:	القصر
یه کسانى:	المساواة
کورتپری:	الایجاز
دریژپری:	الإطناب
پیکه وه نان:	الوصل
دابرین:	الفصل
روونبیژی:	البيان
چواندن	التشبية
بنه ره ته کانی چواندن	أركان التشبية

المشبه	چوینراو:
المشبهه	پی چوینراو
وجه الشبه	پووی لیکچوون:
أداة التشبيه	ئهوزاری چواندن
التشبيه البليغ	چواندنی رهوان:
التشبيه المفصل / المرسل	چواندنی درینژ/بهربلاو:
التشبيه المؤكد	جهخت: چواندنی چهسپاو:
التشبيه المجمل	چواندنی تیكرایی/قوول:
تشبيه التسويه	چواندنی ریكخهر:
چوندنی كو:	چوندنی كو:
اللف والنشر المرتب	چواندنی پیچراوی ریك:
اللف والنشر غير المرتب	چواندنی پیچراوی ناریک:
التشبيه المقلوب	پیچهوانه: ئاوهژوو:
التشبيه الضمني	چواندنی له خوگر:

فهرهه نگوک

کوردي - عه ره بی

تشیبه التفضیل	چواندنی په سندیده
التشبيه المفروق	چواندنی بلاو:
التشبيه المتداخل	چواندنی له ناویهک:
تشبيه التمثیل	وینه: چواندنی
الحقیقة	دروست:
الحقیقة اللغویة	دروستی زمانی:
الحقیقة العرفیة الخاصة	دروستی نه ریئی تاییهت:
الحقیقة العرفیة العامة:	دروستی نه ریئی گشتی
الحقیقة الشرعیة	دروستی شه رعی و دستووری
والدستوریة	
العلاقة الجزئیة	په یوهندی هه ندهکی / پارهی:
العلاقة المحلیة	په یوهندی شوینی:
العلاقة اللازمیة	په یوهندی په یوهستبوون:
العلاقة السببیة	په یوهندی هوئیته:
المجاز	خوازه:
المجاز العقلی	خوازه ی: ژیری:
المجاز اللغوی	خوازه ی زمانی:

المجاز المرسل.	خوازهی بهریلاو:
مجاز التشبية	خوازهی ویكچوون:
الإستعارة المفردة	خواستنی تاك:
المستعار	خواستراو:
المستعارمئة	لی خواستراو
قرينة الإستعارة	نیشانهی خواستن
الإستعارة التصريحية	خواستنی ناشکرا:
الإستعارة المكنية	خواستنی شاراوہ:
الإستعارة التخيلية	خواستنی رامانی:
الإستعارة الوفاقية	خواستنی گونجاو:
الإستعارة العنادية	خواستنی هاودژ:
الإستعارة العامة	خواستنی گشتی:
الإستعارة الخاصة	خواستنی تاییبہت:
الإستعارة الاصلية	خواستنی نہژادی:
الإستعارة التبعية	خواستنی پاشکوویی:

فه رهه نگوک

کوردي - عه ره بی

الاستعارة التحقیقیة

خواستنی هاتنه دی

الإستعارة الموشحة أو المرشحة

خواستنی رازاوه / پالیوراو:

الإستعارة المجردة

خواستنی رووت / په تی:

الإستعارة المطلقة

خواستنی ئازاد:

الإستعارة التمثيلية

خواستنی وینه:

ألكنایة

درکه :

ألكنایة عن الصفة

درکه له سیفه ت:

ألكنایة عن الموصوف

درکه له وه سفکراو:

ألكنایة عن النسبة

درکه له درانه پال:

ألتعريض

ته وس:

ألبديع اللفظی

جوانکاری واتی وازه بی:

ألجناس

هاوبیژی / ره گه زدوژی:

ردالعجز على الصدر

دوابوسهر:

ألسمع

سه روادار:

لزوم مايلزم

پیویسته سه روا:

لزوم مالایزم

په یوه ست به ناپیویست:

الترید / التفریع

گیرانه وه:

التكرار	پاتكرد نه وه:
التشطير	كه رتكردن:
المستزاد	پاشكو دار:
الإقتباس	لی وه رگرتن:
التضمين	تيهه لكيش:
البدیع المعنوی	جوانكاری واتایی:
التورية	پوشين
التورية الظاهرة	پوشيني ديار:
التورية الموشحة	پوشيني رازاوه:
التورية المجردة	پوشيني پووته وه كراو:
التورية المهيأة	ناماده كراو:
حسن التعليل	پوشيني جوانی هوکار/ جوانی با يز:
اللف والنشر	پيچان و كردنهو:
الطباق	دژيهك:

فهرهه نگوک

کوردي - عه ره بی

العكس	جی گورکی:
التلميح	تیل نیشان:
مراعاة النظر	پیکه وه گونجان:
الجمع	کوکردنه وه:
التفريق	لیککردنه وه:
الإلتفات	تیل نیگا:
التفسير	پاڤه:
التقابل	به رامبه ری:
المبالغة	زیاده پره وه وی:
الرجوع	بادانه وه:
التقسيم	دابهش کردن:
تجاهل العارف	خوبی ناگا کردن:
الإستخدام	به کارهینان:
تأكيد المدح بما يشبه الذم	جهختی ستاییشی له زهم چوو:
تأكيد الذم بما يشبه المدح	جهختی زهمی له ستایش چوو:
التوجيه	ئاراسته:
الاسلوب الحكيم	شیوازی دانایی:

التجريد	رووته وه كردن:
التوليد	ليکته وتنه وه:
اللطافة	فرهواتا:

سه رچاوه کوردیه کان

- ۱- ناوره حمان به گی بابان دیوان ناماده کرنی محمود أحمد محمد بغداد چاپخانه ی زه مان ۱۹۸۹
- ۲- نه حمده ی خانی مه م وزین شروفه ی په رویتزجیهانی چ/۱ چاپخانه ی دهوک ۲۰۰۷
- ۳- نه حمده ی خانی مه م وزین. و: هژار، چاپی باریس ۱۹۸۹
- ۴- أحمد خه سره و پریسی (مه جزوب)، به شیک له دیوانی مجزوب حکیم مه لاصالح چ/۱ هه لیر ۲۰۰۱
- ۵- نه ده ب دیوان لیکولینه وه ی محمد حمه باقی چ/۱ نارس هه ولیر ۲۰۰۵
- ۶- نه ده ب دیوان لیکولینه وه ی محمد سعید نجاری (ناسو)، چ/۱ ایران (انتشارات صلاح الدین ۱۳۸۱)
- ۷ نیدریس عه بوللا، جوانکاری له نه ده بی کوردیدا چ ۱ سلیمانی ۲۰۰۳
- ۸- حه مدی دیوان لیکولینه وه ی جمال محمد محمد آمین بغداد ۱۹۸۰
- ۹- خادیم دیوان لیکولینه وه ی جمال محمد محمد آمین بغداد ۱۹۸۰
- ۱۰- سه لام ناوخوش - نه ریمان خوشناو، زمانه وانی چ/۱ چاپخانه مناره هه ولیر ۲۰۰۹
- ۱۱- صافی دیوان لیکولینه وه ی محمدی مه لا مصطفی هیرانی چ/۱ په روه رده هه ولیر ۲۰۰۴

- ۱۲- گاهیر عبد الله سليمان ديوان چ/ا چاپخانه وهزاره تی پوئشنبیری
ههولیر
- ۱۳- عبدالسلام سالار هونه ری رهوانبیزی له شیعری نالی دابه شیک
له نامه ی ماجستیر/ ۲۰۰۰
- ۱۴- عبد الله خدر مولود (د) ألا یا آیاها السقی لیکوئ دهه بی ههولیر
چاپخانه ی پوئمهلات ۲۰۱۲
- ۱۵- علاء الدین سجادی: خوشخوانی چ/ا ههولیر ۱۹۸۶
- ۱۶- علاء الدین سجادی دهقه کانی ئه دهه بی کوردی چ/ا کوردی زانیاری
کورد به غدا ۱۹۸۷
- ۱۷- فه نایی دیوان ئاماده کرنی عابد عبدالله مصگفی، چ/ا چ
وهزاره تی کشتوکال ههولیر ۲۰۰۶
- ۱۸- قانع دیوان ئاماده کردنی برهان قانع، چ/ا چاپخانه
زانکوئ سلیمانی ۱۹۷۹
- ۱۹- مسته فا سهید مینه پایه ی وهفایی له ناوشاعیرانی سه ده ی ۱۹ چ/ا
مکتبه التفسیر ههولیر ۲۰۰۷
- ۲۰- مه وهوی دیوان لیکولینه وهی عبد الکریمی مدرس چ/ا ده زگای
سه رده م سلیمانی ۲۰۰۶
- ۲۱- مه حوی دیوان لیکولینه وهی عبد الکریمی أ لمدرس چ/ا کوردی
زانیاری کورد بغداد ۱۹۷۷
- ۲۲- مسعود محمد دهسته ودامانی نالی چ/ا ۲ ئاراس ۲۰۰۷

۲۲- (محمدی مهلا عبد الکریمی مدرس له پښگای نه ده ب و له پینا و نالی

دال ۲۳۵

۲۴- (محمد نووری عارف) (د)، فرههنگی دیوانی شاعیران چ/ ۱/ مه ولر

۲۰۰۷

۲۵- (محسن أحمد مصطفی) گولزازی هوئراوه ده سنووس

۲۶- (محسن أحمد مصطفی) ، کورتهی ژیاننامهی پیغه مبهه

به هوئراوه چ/ ۳/ مکتبه التفسیر هه ولیر

۲۷- نالی دیوان لیکولینه وهی عبد الکریمی أ لمدرس بغداد ۱۹۷۶

۲۸- (نوری صالح) (شیخ) دیوان نازاد عبد الواحد چ/ ۱/ بغداد ۱۹۸۶

۲۹- نه ریمان (خوشناو) ریژمانی کوردی به شهکانی ناخاوتن چ/ ۱/

چاپخانهی مناره ۲۰۰۹

۳۰- وه فای دیوان لیکولینه وهی محمد علی قره داغی چ/ ۱/ کوری

زانباری به غدا ۱۹۷۸

۳۱- حاجی قادری کوپی دیوان پیدا هاتنه وهی هیرش به یتووشی

چ/ ۱/ سه میمی سه رده شت ۲۰۰۷

۳۲- هیمن، تاریک وروون گولبژیریک له شیعه کانی هیمن چ/ ۱/

له بلاو کراوه کانی بنکهی پیشه وا

۳۳- هوشیار نوری لهک گولبژیریک له پهندی کوردی ل ۷۸ له بلاو

کراوه کانی نه واله ی نوی ۲۰۰۶

۳۵- گوغار :

أ- أبوزید مصطفی السندی گوغاری کوپی زانباری کورد ب ۹ ل ۵۰۵

ب- عبد الله خدر مه ولود گوغاری پامان ژماره ۵۳ سالی ل ۲۰۰۰

سه رچاوه عه ره بیه کان

أ- به زمانی عه ره بی :

۱- القرآن الکریم .

۲- أبو هلال العسکری: کتاب الصنعتین - طبعة دار إحياء الكتب

العربية/ ۱۹۹۲

۳- ۱۰ - أبی بکر علی بن عبدالله الحموی / الأزرای / خزانه الأدب

وغایة الإرب ل ۴۸۱ تهنته رنیت

۴- أحمد الهاشمی، جواهر البلاغة العربية المكتب التجارية الكبرى مصر

ط (۱۲). ۱۹۶۰.

۵- احمد الزفنگی ،العقد الجوهري بشرح ديوان الشيخ الجزري ط/ ۲

مطبعة الصباح ۱۹۸۷

۶- المصطلح البلاغی (الإستخدام) وتطبيقاته فى التراث الإسلامی

،المركز العالمی للمعلومات :أنترنیت

۷- بیسیونى عبدالفتاح فيود (د)

أ- علم المعانى ، ط/ ۳ مؤسسه المختار قاهرة/ ۲۰۱۰

ب- علم البيان ، ط/ ۳ مؤسسه المختار قاهرة/ ۲۰۱۰

۸- جان دوست، شرح وترجمة مة م و زين احمد خانى ط/ ۱

دمشق/ ۲۰۰۸

۹- خطيب القزويني :

أ- تلخيص المفتاح مع شرح المختصر دارالحكمة ايران .

ب- الايضاح ايران .

١٠ - دسوقى ، حاشية الدسوقى ضمن شروح التلخيص مطبعة عيسى الباب الحلبي.

١١- سعد الدين التفتازانى. شرح المختصر دارالحكمة ايران

١٢- شعبان أحمد بد ير(د) ألبديع فى شعراين النبوية. ثنته رنيت

١٣- عبد القاهر الجرجانى ،دلائل الإعجاز ط/١١ المطبعة العربية مصر .

١٤- عبدالمتعال الصعدي، حاشية وتعليق ضمن شرح المختصر للتفتازانى دارالحكمة ايران.

١٥- د.عبدالعزيز عتيق :علم البديع ط/١١

أ- علم البيان، الافاق العربية ط/١١ قاهرة ٢٠٠٦

ب- علم البديع ، الافاق العربية قاهرة ٢٠٠٤

١٧- على زوين(د)، منهج البحث اللغوى بين التراث وعلم اللغة الحديث افاق عربية بغداد /١٩٨٦

١٨- على سلوم (د) بلاغة العرب دار المواسم بيروت ط(٢) ٢٠٠٤

١٩- على الجازم ومصطفى أمين، البلاغة الواضحة ط/١١ دار المعارف مصر ١٩٦٩

٢٠- عبدالسلام الجزرى شرح ديوان الشيخ الجزرى مطبعة وزارة التربية أربيل ٢٠٠٤

٢١- محمد الأنابى حاشية الأنابى على الصبان فى علم البيان /المطبعة الأميرية ١٣١٥هـ

٢٢- محمد الحسن، الكناية اساليبها ومواقعها فى الشعر الجاهلى المكتبة

الفيطية/١٩٨٥

٢٣- محمد على الصابونى صفوة التفاسير ط١٠ دارالصابونى قاهرة .

٢٤- يوسف ابوالعدوس (د) ألمجاز المرسل والكناية ط/الأهلية للنشر

والتوزيع لبنان/١٩٨

پیرست

- پیشه کی (7)
- په وانبیژی (11)
- پوخته ی سووده کانی په وانبیژی (14)
- په شکانی واتاناسی (15)
- پیناسه ی وانا ناسی (17)
- تامانجه کانی واتاناسی (19)
- جوړه کانی دهر برین و گوزارشت کردن (19)
- یه که م هه وال : خبر (19)
- مه به ست له پاگه یاندنی هه وال (20)
- چونیه تی پاگه یاندنی هه وال (20)
- دهر چوونی هه وال له مانای دروست و بنه رت (23)
- دووه م داریشتن : الإنشاء (28)
- جوړه کانی داریشتن (29)
- یه که م : فه رمان (29)
- دووه م : نه هیشتن (34)
- سیّ یه م : پرسیار (40)
- چواره م : بانگ کردن (46)
- پینجه م : خوژی (51)
- بنچینه کانی رسته له زانستی واتاناسی (53)
- یه که م : لابرندی بکه ریان نیهاد (55)
- دووه م لابرندی پالتر او : حذف المسند (65)
- سیّ یه م : پیشخستنی کاریان گوزاره (69)

- چوارهم تاییه ت کردن: ألتخصیص.....(72)
- جوړه کانی تاییه ت کردن.....(76)
- پینجه م : یه کسانی و کورتپری و دریژ پری.....(84)
- یه کسانی.....(84)
- کورتپری.....(87)
- جوړه کانی کورتپری.....(88)
- دریژپری.....(98)
- مه به سته کانی دریژپری.....(99)
- شه شه م پیکه وه نان ودابرین: ألوصل والفصل.....(107)
- پوونبیژی: ألبیان.....(117)
- پیناسه ی پوونبیژی.....(118)
- چواندن: التشیبه.....(120)
- دروست: الحقیقه.....(163)
- خوازه: ألمجاز.....(166)
- خوازه ی زمانی: ألمجاز الغوی.....(172)
- خوازه ی به ربلاو: ألمجاز المرسل.....(173)
- خواستن: الإستعارة.....(180)
- درکه: ألكناية.....(226)
- تهوس: التعریض.....(241)
- له جوړه کانی جوانکاری واژه یی.....(247)
- هاویژی: الجنس.....(249)
- دوا بو سهر: ردالعجز علی الصدر.....(267)
- سه روادار: السجع.....(273)

- (278).....په یوه ست بوون به پیویست لزوم مایلزم.
- (285).....په یوه ست بوون به ناپیویست :لزوم مالیلزم.
- (290).....پاتکرده وه (التکرار)
- (293).....که رتکردن :التشطیر.
- (296).....پاشکو دار:المستزاد.
- (301).....لی وه رگرتن:الإقتباس.
- (302).....تیبه لکیش :التضمین.
- (304).....له جوړه کانی جوانکاری واتایی.
- (305).....پوشین :التوریه.
- (315).....جوانی هوکار (حسن التعلیل)
- (320).....پیچان و کردنه وه (الف والنش).
- (323).....دژیه ک:الطباق.
- (329).....جی گورکی :العکس.
- (332).....تیل نیشان:التلمیح.
- (334).....پیکه وه گونجان :مراعاة النظیر.
- (337).....کو کردنه وه: الجمع.
- (339).....لیک کردنه وه:التفریق.
- (344).....تیل نیگا:الإلتفات.
- (346).....پاڅه:التفسیر.
- (356).....بادانه وه:الرجوع.
- (357).....دابه شکردن:التقسیم.
- (363).....خو بی ناگا کردن:تجاهل العارف.
- (365).....به کار هینان:الاستخدام.

- (368).....جه ختی ستایشی له زه م چوو: تأکید المدح بما يشة الذم.
- (372).....جه ختی زه می له ستایش چوو: تأکیدالذم بمايشبة المدح.
- (377).....ثا راسته: التوجيه.
- (381).....شيوازی دانایی: أسلوب الحكيم.
- (384).....پووته وه کردن: التجريد.
- (386).....لیکه وتنه وه: ألتوليد.
- (388).....فره واتایی: اللطافة.
- (389).....فره نگوک.....
- (397).....سه رچاوه کان.....
- (405).....پی رست.....